

**BARTIN BARTIN
ÜNİVERSİTESİ UNIVERSITY**

**Edebiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Faculty of Letters**

Cilt/Volume: 8

Sayı/Number: 2

**Aralık/
December 2023**

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi

Bartın University
Journal of Faculty of Letters

ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865

Cilt/Volume: 8 Sayı/Number: 2
Aralık/December 2023

BARTIN

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Cilt: 8, Sayı: 2
Aralık 2023
BARTIN – TÜRKİYE

Bartın University
Journal of Faculty of Letters
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Volume: 8, Number: 2
December 2023
BARTIN – TURKEY

Sahibi / Owner

Bartın Üniversitesi Adına
Prof. Dr. Orhan UZUN (Rektör)

Editör / Editor in Chief

Prof. Dr. Aslı YAZICI

Editör Yardımcıları / Assistants of Editor

Doç. Dr. Ahmet ALTAY
Arş. Gör. Dr. Alp Eren DEMİRKAYA

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Erdak CENGİZ (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Funda TOPRAK (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan POYRAZ (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Tania Todorova (University of Library Studies and Information Technologies)
Prof. Dr. Ensar ÇETİN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Birgül KOÇAK OKSEV
Doç. Dr. Ayşe Gül ÇIVGIN
Doç. Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU
Doç. Dr. Sevda KAMAN
Doç. Dr. Huriye ÇOLAKLAR
Dr. Öğr. Üyesi Abdül Halim VAROL
Dr. Öğr. Üyesi Mine DİLEK
Dr. Öğr. Üyesi Savaş KARAGÖZLÜ

Ön İnceleme ve İletişim / Pre-evaluation and Communication

Arş. Gör. Dr. Ahmet CAN
Arş. Gör. Alper ÇALIK
Arş. Gör. Dilan POLAT
Arş. Gör. Hasan ÖZTÜRK
Arş. Gör. İzzettin ELALMIŞ
Arş. Gör. Öner GÜLER
Arş. Gör. Sema ÜNÜVAR
(edebiyatdergi@bartin.edu.tr)

Yabancı Dil Danışmanı / Foreign Language Adviser

Doç. Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU

Dizgi / Composition

Arş. Gör. Sait ÇİL

Kapak Tasarımı / Cover Design

Doç. Dr. Mustafa FİDAN

Adres / Adress

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 74100 Bartın-TÜRKİYE
e-mail: edebiyatdergi@bartin.edu.tr
Telefon / Phone: (0378) 223 54 77 / 223 54 86

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ramazan KAPLAN	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE	(Cumhuriyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatma AÇIK	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ercan ALKAYA	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Bâki ASİLTÜRK	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ufuk Deniz AŞÇI	(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Bedrettin AYTAÇ	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Münire Kevser BAŞ	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Selahaddin BEKKİ	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Arif BİLGİN	(Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Nergis BİRAY	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Yakup ÇELİK	(Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet DEMİRTAŞ	(Bitlis Eren Üniversitesi)
Prof. Dr. Abide DOĞAN	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Halûk Harun DUMAN	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir DÜNDAR	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Öztürk EMİROĞLU	(Varşova Üniversitesi-Polonya)
Prof. Dr. Hacı Mustafa ERAVCI	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan ERDEM	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilek ERGÖNENÇ AKBABA	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa GENÇER	(Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Prof. Dr. G. Gonca GÖKALP ALPASLAN	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU	(Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Seyfullah KARA	(Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Fevzi KARADEMİR	(Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Balkiya KASSYM	(Abay Kazak Millî Pedagoji Üni. – Kazakistan)
Prof. Dr. Mehmet KIRBIYIK	(Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Zahir KIZMAZ	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet KÖÇER	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah KÖK	(Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsin MACİT	(Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Smagulova K. NURGAZIKIZI	(El-Farabi Kazak Devlet Üni. – Kazakistan)
Prof. Dr. Mustafa ORÇAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL	(İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Ersin ÖZARSLAN	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ufuk ÖZDAĞ	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih Sultan Mehmet ÖZTÜRK	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan POYRAZ	(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Bilal SAMBUR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mete TAŞLIOVA	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali TEMİZEL	(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Funda TOPRAK	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Faruk TOPRAK	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Aleksandr TSOI	(Lodz Üniversitesi – Polonya)
Prof. Dr. Salih TUR	(Harran Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal TUZCU	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah UÇMAN	(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Sema UĞURCAN	(Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU	(Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Aslı YAZICI	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Sedat YAZICI	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Talip YILDIRIM	(Uşak Üniversitesi)
Doç. Dr. Derya ADALAR SUBAŞI	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet AKKAYA	(Adıyaman Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa ARSLAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat CERİTOĞLU	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Hüdayar CİHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Ensar ÇETİN	(Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayşe DEMİR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Necdet DEMİRCİ	(Kerkük Üniversitesi-Irak)
Doç. Dr. Mitat DURMUŞ	(Kars Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Osman DÜZGÜN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet EFİLOĞLU	(Bülent Ecevit Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat ELMALI	(İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Selma GÜLSEVİN	(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Mesut GÜN	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Galip GÜNER	(Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Gülsemin HAZER	(Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. Ömer Tuğrul KARA	(Çukurova Üniversitesi)
Doç. Dr. Akartürk KARAHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Galina MİSKİNİENE	(Vilnius Üniversitesi-Litvanya)
Doç. Dr. Bilge Özkan NALBANT	(Pamukkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK	(Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. İsa SARI	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Doç. Dr. Barış SARIKÖSE	(Karabük Üniversitesi)
Doç. Dr. Berdi SARIYEV	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. M. Emin ŞEN	(Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Hacer TOKYÜREK	(Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Sibel ÜST ERDEM	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Özden YALÇINKAYA ALKAR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Ethem ARIOĞLU	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan AYDIN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKKAŞ	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hülya GÖKÇE	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Erol KUYMA	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Serpil SOYDAN	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Akartürk KARAHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat ELMALI	(İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa HİZMETLİ	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Sedat Balyemez	(Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Canan Kuş Büyüktaş	(Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Altunmeral	(Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Muhittin Turan	(Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa Yıldırım	(Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. Şerife Seher Erol Çalışkan	(Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Yaşar Tokay	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Berk Utkan Atbakan	(Bartın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nazan Yeşilkaya	(Şırnak Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Neslihan Huri Yiğit	(Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Bu dergide yayımlanan makaleler Yayın Kurulu'nun izni olmadan aynen veya kısmen yayımlanamaz. Yayımlanan yazı ve makalelerin içeriği ile ilgili tüm sorumluluk yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

Editörden	1
Makaleler	
Prof. Dr. Mesut Şen – Dr. Sümeyya Sarı Yedi Gülşen Mesnevisi'nde Örnek Olay Yönteminin Kullanılması	3
Murat Okutmuş Bayburt Kent Hafızasında Sokak Satıcıları	70
Sena Dedemen Karahanlı Dönemi Askeri Unvan ve Terimleri Üzerine Bir İnceleme	92
Melike Ayhan Schopenhauer Felsefesinde İstencin Reddi: Ahlak	107
Ahmet Küçükakyüz Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesindeki Dînî ve Tasavvufî Konulu Osmanlıca Yazma Eserler Üzerine Bibliyografya Çalışması	117
Sena ERDEM Vehbî'nin Sûrnâme'sinde Geçiş Dönemi Ritüeli: Sünnet Düğünü	144
Yayın İlkeleri	157

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Cilt: 8, Sayı: 2
Aralık 2023
BARTIN – TÜRKİYE

Bartın University
Journal of Faculty of Letters
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Volume: 8, Number: 2
December 2023
BARTIN – TURKEY

EDİTÖRDEN

Değerli Bilim İnsanları,

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Arastirmax, Sobiad ve İdealonline indekslerinde taranmaktadır. Dergimizin 8. cilt 2. sayısını sizlerle buluşturmaktan mutluluk duyuyoruz. Bu sayımızda dil ve edebiyat alanından dört, tarih ve felsefe alanlarından birer olmak üzere toplamda altı yazı yer almaktadır.

Yeni sayımızı sizlere sunarken tüm yayın ekibimize, yazar ve hakemlerimize katkılarından ötürü çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Aslı YAZICI
Editör

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2023
CİLT: 8
SAYI: 2

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 07.11.2023
Kabul Tarihi: 08.12.2022
Yayımlanma Tarihi: 26.12.2023

ARTICLE INFO

Submitted date: 07.11.2023
Accepted date: 08.12.2023
Published date: 26.12.2023

e-ISSN 2547-9865

Yedi Gülşen Mesnevisi'nde Örnek Olay Yönteminin Kullanılması

The Use Of The Case Study Method In Yedi Gulşen Mesnevi

Prof. Dr. Mesut ŞEN

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi,
Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve
Edebiyatı Eğitimi ABD
mesut.sen@marmara.edu.tr,
0000-0002-0867-9041

Dr. Sümeyya SARI

sumeyyesari@gmail.com,
0000-0003-0904-4555

Öz

Mesnevi, her beyit kendi arasında uyaklandığı için şairlerin duygu ve düşüncelerini en iyi şekilde aktarma imkânı veren nazım biçimidir. Bu nazım biçimiyle kaleme alınan eserlerde aşk, dinî tasavvufî ve ahlakî konular işlenmiş okuyucuya ders verme, öğüt verme, yani okuyucuyu eğitme amaçlanmıştır. Yedi Gülşen de 19. yüzyılın ilk yarısında Hokand Hanlığı'nda Muhammed Şerif tarafından kaleme alınmış öğretici bir mesnevidir. İçerisinde yer alan öykülerle Türk dili ve edebiyatı eğitiminde birçok açıdan eğitim programlarında kullanılabilecek, geçerliliğini her devirde koruyan öğütlere sahip olan önemli bir edebî eserdir. Mesnevide onun esasını oluşturan yedi öykü bulunmaktadır. Öykülerin girişinde yer alan mensur bölümlerde öykünün ana konusu açıklanmaktadır. Açıklamalardan sonra anlatılan öykü ile konu pekiştirilerek okuyucunun ders çıkarması beklenmektedir. Eser, özellikle yönetici sınıfa devlet yönetimi ve halkla ilişkilerinin nasıl olması gerektiği hakkında öğütler içermektedir. Bu yönüyle mesnevi bir öğüt kitabı olmanın yanında siyasetname özelliği de göstermektedir. Mesnevide salık verilen ve sakınılması istenen adalet, sevgi, cömertlik, iyilik, dostluk, kibir, cimrilik gibi değerler bugün MEB tarafından belirlenmiş kök değerler ile uyumludur. Bu açıdan mesnevide yer alan öyküler ortaöğretim ders programında "örnek olay incelemesi" yöntemiyle değerlendirilebilecek metinlerdir. Bu çalışmada öykülerin özetlerinden sonra özgün metinlerine de yer verilmiş ve birer örnek olay olarak hangi değerleri barındırdıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yedi Gülşen, Türk dili ve edebiyatı eğitimi, örnek olay, mesnevi, Çağatay Türkçesi.

Abstract

Mesnevi is a verse form that allows poets to convey their feelings and thoughts in the best way since each couplet rhymes among itself. In the works written in this verse form, love, religious, mystical and moral issues were covered, and it was aimed to teach the reader, to give advice, in other words, to educate the reader. Yedi Gülşen is an instructive mesnevi written by Muhammad Şerif in Hokand Khanate in the first half of the 19th century. It is an important literary work that can be used in educational programs in many aspects of Turkish language and literature education with the stories it contains, and has advice that preserves its validity in every era. There are seven stories in the Mesnevi, which constitute its basis. In the prose sections at the beginning of the stories, the main subject of the story is explained. After the explanations, the subject is reinforced with the story and the reader is expected to learn a lesson. The work contains advice especially for the ruling class about how the state administration and relations with the public should be. In this respect, the mesnevi is not only a book of advice but also a political book. Values such as justice, love, generosity, kindness, goodness, friendship, arrogance and stinginess, which are recommended and desired to be avoided in the Masnavi, are compatible with the root values determined by the Ministry of National Education today. In this respect, the stories in the mesnevi are texts that can be evaluated with the "case study" method in the secondary education curriculum. In this study, after the summaries of the stories, the original texts of the stories were also included and it was determined which values they contain as a case study.

Keywords: Yedi Gülşen, Turkish language and literature education, case study, mesnevi, Chagatai Turkish.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

1. Giriş

Özel öğretim yöntemlerinde “örnek olay incelemesi” yöntemi gerçek yaşamdan veya bir anlatıdan yararlanarak ele alınan bir olayın sınıf ortamında derinlemesine çalışılmasıdır. En iyi örnek olaylar problem çözücü, konuyu aydınlatıcı olanlardır. Adalet, cömertlik, fedakârlık, yardımseverlik, dostluk, kusurları örtme, liyakat, sadakat, cimriliğin insanı felakete sürüklemesi gibi kavramlar örnek olaylarla anlatıldığında sınıftaki öğrenci üzerinde daha yoğun, çarpıcı ve kalıcı etki bırakır. Bu nedenle özel öğretim yöntemlerinde örnek olay incelemesi yöntemi de her zaman geçerliğini koruyan bir yöntemdir. *Yedi Gülşen Mesnevisi*'nde de söz konusu kavramları yoğun ve çarpıcı bir biçimde yansıtan öyküler bulunmaktadır. Bu makalemizde eseri bu yönüyle ele alacağız.

Yedi Gülşen Mesnevisi 19. yüzyılda, Hokand Hanlığı'nda “öğretici”, “öğüt verici” mahiyette yazılmış bir mesnevidir. Söz konusu mesnevi dil bakımından Klasik Sonrası Çağatay Türkçesi özelliği göstermektedir. *Yedi Gülşen Mesnevisi*, genellikle Uzlet (ayrıca Uzletî, Nâdir/ Nâdirî, Mehcûr/Mehcûrî, Şerîf/Şerîfî mahlaslarını da kullandığı bilinmektedir) mahlasını kullanan, Muhammet Şerif adlı, Hokand Hanlığında, 1743 yılında doğduğu ve yüz yıldan fazla ömür sürdüğü düşünülen şair tarafından kaleme alınmış bir mesnevidir. Mesnevinin Özbekistan'da, Özbekistan Bilimler Akademisi Şarkşinaslık Enstitüsü Kütüphanesinde 1801 ve 10114 numaraları ile kayıtlı iki nüshası vardır. Eserin bir nüshası da Türkiye'de Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi, Yazma Eserler Bölümü, 0240 numarada “Gülşennâme” adıyla kayıtlıdır. Üzerinde çalıştığımız nüsha Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesinde kayıtlı olan nüshadır. Özbekistan'da bulunan diğer iki nüshaya ne yazık ki ulaşamadık. Bu nedenle doktora çalışması Yapı Kredi nüshası ile sınırlı kalmıştır. Mesnevinin Yapı Kredi nüshası toplam 2873 beyittir. Bu mesnevide şair Uzlet, devrinde gördüğü olumsuzlukları öyküleştirek ele almaktadır. Mesnevide toplam yedi öykü bulunmaktadır. Bu öykülerin her biri *Avvalgı Gülşen* “Birinci Gülşen”, *İkinçi Gülşen* “İkinci Gülşen”, *Üçünçi Gülşen* “Üçüncü Gülşen”, *Törtünçi Gülşen* “Dördüncü Gülşen”, *Béşinçi Gülşen* “Beşinci Gülşen”, *Altınçi Gülşen* “Altıncı Gülşen”, *Yetinçi Gülşen* “Yedinci Gülşen” başlıklarıyla sıralanmıştır. Anlaşılacağı üzere mesnevide her bir öykünün adı “Gülşen” olarak geçmektedir. Yapı Kredi nüshasına da bu nedenle *Gülşennâme* adı verilmiş olmalıdır. Ancak biz mesnevinin içinde *Gülşennâme* adına rastlayamadık. Yazmanın üç yerinde *Yedi Gülşen* adı geçmesinden dolayı mesneviye *Yedi Gülşen Mesnevisi* adını verdik. Özbekistan'da bulunan iki nüsha da kaynaklarda *Heft Gülşen* adıyla geçmektedir.

2. Bulgular ve Yorum

Yedi Gülşen Mesnevisi'nde adı üzerinde yedi ayrı öykü bulunmaktadır. Anılan öyküler Türk dili ve edebiyatı eğitimine yönelik “örnek olay” yöntemi açısından değerlendirilmeye aday anlatılar olarak görülmektedir. Bu öykülerin her birinin bir ana konusu vardır. Bu ana

konular öykülerin girişinde yer alan mensur kısımlarda açıklanmıştır. Ancak öykülerde asıl konu kadar göze çarpan alt temalar da bulunmaktadır. Örneğin şair “Birinci Gülşen”in girişinde cömertlik (kerem) ve iyilik (ihsan) değerleri üzerinde dururken öyküde öne çıkan diğer değerler de adalet ve sevgidir. Bu durum tüm öykülerde geçerlidir. Biz öyküleri, mensur giriş kısımlarında verilen değerler ve kavramlarına göre sıraladık. Öykülerde bulunan diğer alt temalara da öykülerin özetlerinden sonra yorum kısmında değindik.

Mensur girişlere göre verilen konu başlıkları şunlardır: *cömertlik ve iyilik, yiğitlik ve yiğitlere saygı, bilgiye ve bilginlere kıymet verme, akıllı ve vatansever vezirler ile çalışma, tevekkül ve rıza, kaza ve kader, öğütlere umanın faydaları*. Mesnevinin yedi öyküsünde yer alan diğer değerler, salık verilen veya sakınılması istenen davranışlar olarak; *adalet, aşk, cimrilik, dostluk, insana saygı, kibir, liyakat, pişmanlık, sabır, sadakat, tevekkül, vefa, yardımseverlik* biçiminde iki ayrı bakış açısıyla sıralanabilir.

2.1. Cömertlik ve İyilik

Yedi Gülşen Mesnevisi'nin ilk öyküsü olan “Birinci Gülşen (Avvalgı Gülşen)” öyküsü toplam 187 beyittir. Bu öyküde Rum diyarında yaşayan fakir bir genç annesinden izin alarak ticaret kervanıya Aden şehrine gelir. Şehirde dilencilik yaparak yoksul bir hayat sürer. Bu sırada, zengin bir kişinin kızı, kocasıyla geçim problemi yaşamaktadır. Aralarındaki uyuşmazlık sonucunda adam bir gün öfkeyle eşini boşar ve kız babasının evine döner. Ailenin yakınları, çevreye duyurmadan bu işi halletmek isterler. Ancak kızın şeriatı uygun bir şekilde tekrar eşine dönebilmesi için önce başkasıyla evlenip boşanması gerekmektedir. Bu sebeple onu bu fakir gençle nikâhlarlar. Fakat evlendirilen genç, kıza âşık olur, boşandığı eşinden çok eziyet gören kız da fakir gencin sözlerini düşünerek ona hak verir ve ikisi boşanmaktan vazgeçer. Etraftakilerin onları boşanmaya zorlaması üzerine genç adam hile yoluna gider. Aslında zengin bir kimsenin oğlu olduğunu, ticaret kervanıya yola çıktığını ve haydutlar tarafından soyulduğunu söyler. Eğer babama haber ulaştırırsam muhakkak bana mal mülk gönderecektir, der. Kızın yakınlarından bir ay mühlet ister. 29 gün sonra bu genç çaresizce Tarnı'ya yakarırken tebdil-i kıyafet dolaşan, Aden'in kimsesizleri ve yoksulları koruyan âdil padişahı onun sesini işitir. Gencin yalanını gizler. Ona babasının dilinden bir mektup yazar ve yine babasının gönderdiğini söyleyerek gence ihsanda bulunur. Ona toplum içinde kıymet verir. Böylece padişahın desteğiyle bu fakir genç ve kız çevrenin baskısından kurtularak mutlu bir hayat sürer. Birinci örnek olay olarak sunduğumuz öykünün özgün biçimi şu şekilde geçmektedir:

Musâfir hâma-ı müşkîn şamâma / Cahân lavhığa mundağ yazdı nâma

Bar érđi Rûm ara bir hışt-rîzî / Bısâtıda tapılmas bir paşızı

Cahân gül-zârı içre ötti nâ-kâm / Tiriklikdin üzülđi mîvesi hâm

Anıñ bir oğlı bar érđi alamlık / Kéçip 'umrı cafâ üyide gamlık (5b/11-4)

...Anasığa dédi ul bā-sa'ādat / Néçe künler maña berseñ icāzat
Safar eylep başım alıp keteyin / Özüm her yan urup sāyır éteyin **(6a/4-5)**
...Néçe ay yürdi savdā-ger bilen yol / Tamāşā eyleben köp daşt ile çöl
Heme sürdi 'Adan mulkığa maħmıl / Kılıp savdā éli bir yerge manzıl
Alarğa ul mekân érdi mu'ayyan / Zer ü zīvar birle barça muzayyan
Nazar kılmay birev ul bī-navāğa / Heme maşğül olup bay' u şırāğa
Ġam [u] külfet öziğa yārī eylep / Közin yüziğa cārī eylep **(6a/9-13)**
...Kara tün köz çırāğın h[ī]r[a] kıldı / Köñül āyīnasını tīra kıldı
Oşal-dem ihtıyār étti gadālığ / Kılıp bir tün bu yañlığ bī-navālığ
Kazādın bar érdi anda bir bay / Anıñ bir kıızı bar érdi tolun ay
Édi başdın ayağ genc-i ilāhī / İki ajdar iki zulf-ı siyāhī **(6b/1-3)**
...Édi ul bir ganī oğlığa tazvīc / İkev bağı barābar ile tadrīc
Ötüp bir yıl alarnı rüzgārı / Uruş érdi camī'-ı kār [u] bārı
Muvāfık işleri bolğan muħālīf / Mubaddal amniyat mulkığa hā'if
Şadākat rıştası ul-dem üzüldi / Anıñ sar-rıştā-ı üyi buzuldi
Yigit ul nāzenīnge kahr eylep / Ma'ışat şarbatını zahr eylep
Kılıban ul-zamāni üç talāk ul / Ġazabdın ortağa saldı fırāk ul
Oşal şayyād-ı bī-idrāk-ı mağrūr / Oşandağ kuşnı qoldın eyledi dūr
Uçup kondı atasın hānasığa / Tavallud eylegen kāşānasığa **(6b/8-15)**
...Néçe kün ötti ul üy içre muddat / Şarī'at ayı birle çıktı 'iddat
Fazāyıl halkı eylep rah-numālīk / Ki tā étgey ikevi āşnālīk
Kéliş bariş arada boldı kem kem / Ul uzuk 'ağd ile tā bolsa muħkem
'İlacın tapmadılar ahl-ı tekmīl / Şarī'at hukmı birle gayr-ı taħlīl
Kişi ger kılmasa anı halāla / Ki tüşgey ma'şiyat birle vabāla **(7a/2-6)**
...Bu demde taptular hışt-rīz-zāda / Kim algay māl fuldın istifāda
Ġarīb [u] muflıs u zār [u] gadādur / Bu yerde māl [u] fulğa āşnādur
Şarī'at hukmı birle oşbu muflıs / Bolur bānū bile bir kéçe mūnıs
Talāk eylep kéter ul avval şubh / Bu iş nāmūs él[i]ğa bolmağay kubh
Alıp kélđi [o]şbu yārığa muħbır / Éşikde turdılar bir néçe hāzır
Nazar kıldı köründi bir parī-veş / Köñülni aqtı bī-rahm [u] sar-keş **(7a/9-14)**
...Néçe tadbīr ile ul zār-ı nā-kām / Oşal kuşnı öziğe eyledi rām
Kemend-i hīla birle band kıldı / Ayağın yağrığa payvand kıldı
Dédi ay gül- 'izār-ı māh-ı āfāk / Ki 'işğ içre yüregim eylediñ tağ
Ne kördüñ ul kadīmğı bī-vafādın / Köñül üyide cuz cavr [u] cafādın
Uzuk yipge ulamak rah-numūni / Velīkin ortada kalğay tüğüni
Sen ay dur kıymatıñni men bilür men / Nişārıñ cevheri cānım kıtur men
Yüzüñni bir körüp boldum giriftār / Meniñ-dék yok saña hergiz harīdār

Yarut közümnü şam '-ı hāna yañlıġ / Köyüp vaşlıñ ara parvāna yañlıġ
Sen ay cānım meni dīvāna kılma / Êşiklerde bası āvāra kılma
Parī-peyker étip bu sözni tahkik / Taşavvur eyledi kıldı taşdık
Arada 'ahd [u] paymān boldı muhkem/ Küyev boldı bu işdin şād hurrām (7b/5-15)
Çu kıldı bu kara tün zāġı pa[r]vāz / Buland étte hurūs-ı şubh āvāz
Nigeh-bān uykuğın bīdār étte / Ma 'ışat bazmıdın huşyār étte
Dédi-kim mihmān bas qalma yoldın / Gadālıġ şīvasını berme qoldın (8a/1-3)
...Tālāq eyle bu dem zībā şanamnı / Yırak kişvar sarı qoyġıl qadamnı
Kim ul darvīş-ı maħzūn bī-navāyī / Qaķıp ul yerde kūs-i bī-ħayāyī
Dédi nedīn meni üyüm buzār siz / Tazavvuc 'aķdını qaydın üzer siz (8a/6-8)
...Tañ attı kün yarudı oşbu mezkūr / Maħalla halkı içre boldı maşhūr
Kılıban maşvarat elniñ tamāmı / Yıġılıp kélde barça hāş [u] 'āmmı
Şarī 'at hukmını andīşa eylep / Dédiler yaħşılıknı pīşa eylep
Êşiklerde yürüġan bir gadā sen / Faķır u muflis [u] bas bī-navā sen
Ġanī érür bası kızniñ atası / Néçe Hātām érür anıñ gadāsı (8a/11-15)
Anıñ kıızı bile hem-küfv émes sen / Anıñ birle barābar men démes sen
Tamām boldı aña bāzī-ı şaṭranc / Yaķındur mat olġay ul suħan-sanc
Hem-ul-dem qāmatın āzād eylep / Alarġa hīla[ī] bunyād eylep
Dédi ger eylesüñler sözni bāvar / Bayān eyley öz aħvālumnı yek-sar
Anıñ sözi alarġa boldı ma 'kūl / Bayān eylerġa ul-dem boldı maşġūl
Dédi érdim men oġul Kāmranġa / Édi ul başçı barı kārvanġa
Anıñ mālī cahān mulkını tutqan / Kim anıñ şuhratı 'ālamnı tutqan
Atamnı néçe oġlı bar érđi / Kéçe kündüz atamġa yār érđi
Maña ul barqadın mıhrı ziyāda / Alurdım māl [u] fuldın istifāda (8b/1-9)
...Havā-dil sayr-ı 'ālam tüştı başqa / Salıp tofrac özüm rāhatlıġ aşqa
Atamdın aldım oşbu işge ruşşat / Dil u cānı bile boldı hem ulfat
Néçe téve néçe at u néçe fil / Aña māl yükletiben berđi bī-ķīl (8b/12-14)
Néçe savdā-ger ile [yol]ġa tüşdüġ / Tün [ü] kün daşt [u] şahrāda yürüşdüġ
Karakçı téġdi bizlerge qażādın / Felek titredı faryād u navādın
Ticārat ahlın 'uryān eylediler / Ġalāyıqlarnı giryān eylediler
Kumāş [u] māl oşal-dem taptı tārāc / Kélip érdim bolup aç u yalañaç
Kişidin körmedim hiç āşnālıġ / Bu işdin eyledim āhır gadālıġ
Umīd ul-kim atam tapsa ġabarlar / Yiberġay maña aş sīm ü zerler
'Adan halkı eşitip boldı ġayrān / Anıñ ġalıġa boldı köñ[li] vīrān
Dédiler Kāmran farzandı bolsañ / Anı sar-rıştasın payvandı bolsañ
Saña bolsun mübārek oşbu bānū / Ki 'ış eyle aña zānū-bar-zānū
Eger tekzīb bolsa oşbu ġüftār / Cudā kılmaq érür andın sazā-vār

Bu yañlıg şarını ul él [i]le bay /Ki muhlat eylediler aña bir ay (9a/1-11)
...Vişāl içre tün [ü] kün kılmağı fark / Anıñ husnıgā boldı anqadar gark
Cahāndur barq yañlıg şādmānlıg / Körünür kim nihāyatsız yamanlıg (9a/14-15)
Dem ötmey bir kim otuz boldı āzād / Yetüştü bir zamānı vaqt-ı mī'ād
Tüşüp érđi köñülge yār vahmı / Bolup zāyıl anıñ idrāk [u] fahmı
Buzulđı köñli anıñ boldı mużtar / Dédi ay pād-şāh-ı hayy-ı ekber
Ki hıcrān kécesi émdi yavuştı / Ğam [u] külfet oti bağrımgā tüştü
Bu dardımgā davā kılguçı sen sen / Ki hācātum ravā kılguçı sen sen
Seni lutfuñdın özge yoğ madad-kār / Érür ma'lüm saña oşbu asrār
Ĥazīn āvāz birle yığlar érđi / Ĥudāyıgā munācāt eyler érđi
Ĥazādın ul 'Adannı pād-şāhı / Nihāyatsız édi hayl-ı sıpāhı
'Adālat mulkıni sulţānı érđi / Sağāvat kişvarınıñ hanı érđi
Ki her tün şūratın tağyir eylep / Yürürdi kéçe bu tazvīr eylep
Bu yañlıg hāl ile ul şāhıb asrār / Bolur érđi vilāyatdın habar-dār
Du 'ā-gū kim érür bad-ğ'āh kimdür / Ki fāsıq kim érür āgāh kimdür
Neçük él zālīm érür qaysı mazlüm / Bolur érđi bu işler aña ma'lüm
Berürdi zulm ahlıgā mükāfāt / Tapıp andın tazallum ahlı hālāt
Bu yañlıg şıvanı özige 'adat / Kılıp bilür édi nav '-ı 'ibādat (9b/1-15)
Bu tün hem pād-şāhıgā sabr érđi / Anıñ qaşdı bu işdin 'ıbar érđi
Gadānıñ baytu'l-avrānıgā yetti / Navā u āh [u] afgānıgā yetdi
Dire[n]g eylep hemān-dem eyledi gūş / Kılıp ta'şīr aña boldı bī-hūş
Kélip hūşıgā ul cānıgā yakıp / Bu yanğā çarladı eşikni kakıp
Yigit çıktı eyledi mulākāt / İkevi bir biridin sordılar at
Şah anıñ hāletini sordı bir bir / Yigit avvaldın āhır kıldı taqrīr
Ki şahnıñ hāleti boldı dige-gün / Yüregi toldı dīdası pur-hūn
Dédi men hem musāfir men seniñ-dék / Seni dardıñ érür gūyā meniñ-dék
Dében dar-gāhıgā yandı şahan-şāh / Boluban ul yigit hāhdın āgāh
Kim ul sulţān ékenin bilgeni yoğ / Ĥayālıgā bu şūrat kélgeni yoğ
Kirip olturđı miñnat-hānasıda / Ğam [u] külfet bile kāsānasıda
Çu tün zulmatların kılmağ üçün güm / Felek tahtıgā çıktı şāh-ı ancum
Cahān ahlıgā bir birdin zer ü sīm / Kerem eylep barābar kıldı taqsīm
'Adan şāhı bu yañlıg mindi tahtın / Yayıp aldıgā zer-baft ile rahtın
Ĥolıgā bī-bahā durlarını aldı / Barısın cam' étip raht üzre saldı (10a/1-15)
Birevni çarladı ul hıżmatıgā / Anı şād étti nāz u nı'matıgā (10b/1)
...Dédi bu hıżmatım şāyasta kılğıl / Taħammul eyleben āhasta kılğıl
Bir atqa raht bārın teñ eylep / Aña tapşurđı bu nīreng eylep
Soray soray fulān bay üyige yet / Küyevini tapıp aña bu reng ét

Öpüp élgin mulākāt eylegil saht / 'Atā eylep aña bu māl ile raht
Atasığa özüñni hādım eylep / Bu hizmetni özüñe lāzım eylep
Yanıp kaytıp meni aldımğa kélgil / Farāsāt eyle u bu sözni bilgil
Kabül eylep oşal-dem yolğa tüşti / Tapıban ul yigit bula körüşti
Körüp yıglap közini yaş eylep / Şah ayğan sözlerini fāş eylep
Atañ aydı salām-ı bī-nihāyat / Mulāzımlar yana bī-hadd u gāyat
Dédi farzandıma eyle tamalluq / Camī' māl [u] ful andın taşadduq
Seni hicrında közi hīra boldı / Köñül mir'atı ul-dem tıra boldı (10b/5-15)
Éştitti kim alıp sen munda hātün / Alarnı köñli boldı anda mañzün
Bu él sendin kılıpdur munda nāmūs / Hālāyıklar éterler anda afsūs
İberdi at ile bu raht bārın / Kéçürgey 'ışrat ile rüzgārın
Bu nireng eyledi boldı ravāna / Yigit aldığa kélđi ahl-ı hāna
Boluban cān [u] dil birle harīdār / Heme él eylediler 'uzr bisyār
Yigit bu şīvağa eylep tefekkür / Tapıp érđi anıñ hālı tağayyur
İkinçi kün yana sulţān-ı hāvar / 'Urüc étti maqām-ı taht-ı aħzar
Cahānga farş étip zerrīn tōşekni / Munavvar eyledi sakf-ı felekni
Sarır üzre çıkıp şāh-ı kerem-kīş / Felek merkeb melek-hū hayr-andīş
Birevni çarladı dağı bu dastūr / Atasını tilidin yazdı manşūr
Érür mektüb yalğan gāyıbidın / Kélipdür Kāmranıñ cānıbidın
Anıñ mazmūni bu kim ay şahan-şāh / Boluñ farzandım [a]hvālídın āgāh
Meni öltürdi farzandım firāķı / Érür māni' maña yolnuñ yıraķı
Muhabbat āşnālīg hürmatıdın / Ki farzand [u] atalīg hasratıdın
Kéçe kündüz anıñ bazmıñğa hāş ét / Cafā u cavr [u] miñnatdın hālāş ét (11a/1-15)
Aña berdi ki hicrān ruķ'asıdın / 'Ayān eylep yigitni buķ'asıdın
Maħalla ahlı içre élgige ber / Kitābetni bayānın eyle takrīr
Alıp kélgil yigitni hazratıñğa / Muşarraf eyle cāh u haşmatıñğa
Rasül aydı kélip şahni payāmın / Mubayyan eyledi sözni tamāmın
Aña hem-reh bolup kıznuñ atası / Kélip şah hıdmatığa ikkelesi
Yigitni çarlaban aldığa alıp / Taraħhum élgini boynığa salıp
Étip cavr [u] cafāsığa ta'assuf / Kılur érđi aña her dem talaţtuf
Zer ü hıl'at bile eylep sar-afrāz / Üyiğa kız atasın yandurup bāz
Hem-ul-dem pād-şāh-ı bā-sahāvat / Yigit birle kılıp ul yerde halvat
Bayān étti heme kılğanlarını / Anıñ ahvālını bilgenlerini
Dédi bolsun bu sır él içre pınhān / Ki tā tapılmağay 'ışiñge noķşān
Keremdin 'ayb üzre parda yaptı / Tavāzu 'dın anı köñlini taptı
Kılıban barça asrārığa maħram / Boluban bazm-ı hāşığa mükerrem
Fanā bolğunça şāh-ı kām-kārı / Kéçürdi ul bu yañlığ rüzgārı

Kime bolsa eger davlat muyassar / Bu yañlıg bolğusı bî-çāra-parvar (11b/1-15)

Eger her kimde bolsa cāh u haşmat / Kötergey cabr élidin bār-ı mıñnat

Tarahhum eyley üftādelerge / Faķır u nā-tuvān āzādelerge (12a/1-2)

“Birinci Gülşen”de “âdil padişah” karakteri oluşturulmuştur. Bu padişah halkına karşı merhametli, adil, cömert ve yardımseverdir. Kimsesizlerin ve yardıma muhtaç olanların koruyucusudur. Bu sebeple de onun ülkesi huzur içindedir. Öyküde fakir gencin düştüğü durum ve padişahın yaşananlar karşısındaki tutumunun okuyucuya örnek olması istenmiş, durumdan ders çıkarması beklenmiştir. Bu öyküde temelde “cömertlik” değeri vurgulanmıştır. Özellikle yöneticilerin halka karşı sevecen ve anlayışlı olması öğütlenmiştir. Cömertlikle beraber çok açık bir biçimde görebildiğimiz “adil olma, yardımseverlik ve sevginin tüm engelleri aşabileceği” yine öykünün verdiği mesajlardır.

2.2. Yiğitlik ve Yiğitlere Saygı

Yedi Gülşen Mesnevisi'nin “İkinci Gülşen (İkinci Gülşen)” öyküsü toplam 238 beyitten oluşmaktadır. Öyküde döneminin Rüstem'i olarak nitelendirilen, hiçbir hükümdarın buyruğu altına girmeyen yiğit Mübarız, fakirlik ile sınılandığında Diken şehrinde ayrılarak Bengale şehrine gelir. Burada şahın huzuruna çıkar. Her ay iki yüz bin altın vermesi karşılığında şaha sadakatle hizmet edeceğini ifade eder. Ancak Bengale'nin kibirli şahı ve etrafındakiler onu küçümseyerek huzurdan kovarlar. O sırada olan biteni izleyen şahın kızı, Mübarız'ın maruz kaldığı duruma isyan eder. Babasına askerlerin ülke için kıymetini hatırlatır. Onların hakkını korumayan yöneticilerin zenginliğini kaybedeceğini ülkesinin yıkılacağını hatırlatır. Şah, kızının Mübarız'a meylettğini düşünerek öfkelenir. Onu öldürmekle tehdit ederek huzurundan kovar. Bu sözler üzerine şahın kızı, saraydan ayrılarak Mübarız'ın ardından gider. Ona ulaşır ve ikisi birlikte Lahur'a doğru yola çıkarlar. Yolda insanları canından bezdiren, onların geçip gitmesine izin vermeyen, alnında iki kıymetli inci bulunan bir file rastlarlar. Bugüne kadar hiçbir savaşçı fili yenememiştir. Mübarız fili öldürür ve alnında bulunan iki inciye de alarak yola devam ederler. Lahur şehrine gelerek buraya yerleşirler. Şahın kızıyla evlenen Mübarız'ın bir oğlu olur. Adını Behram koyar. Mübarız, filin alnından çıkardığı incilerden birini satmak için çarşıya gider. Hanın veziri inciye satın alır ve hana hediye eder. İncinin sahibini görmek isteyen han, Mübarız'ı huzuruna çağırır, onun hikâyesini dinler. Mübarız, Lahur hanının takdirini ve güvenini kazanmayı başarır, onun hizmetine girer. Bir gece han ile yürürken yaşlı bir adama rastlar. Yaşlı adam Mübarız'a hanın bu gece öleceğini söyler. “Hanı kurtarmanın yolu nedir” diye soran Mübarız'a yaşlı adam, hanın hizmetinde bir yiğit olduğunu eğer bu yiğit oğlunu feda ederse onun canını bağışlayabileceğini söyler. Mübarız eve döner ve eşine olan biteni anlatır. Eşine hanın iyiliklerini hatırlatarak vefakâr davranmaları gerektiğini ve oğullarını feda etmelerinin en doğrusu olacağını söyler. Behram'ı getirirler ve yaşlı adam Behram'ı öldüreceği sırada annesi dayanamayarak üzerine atlar, ikisi de ölür. Olan biteni gizlice izlemekte olan han durumdan çok etkilenir, Tanrı'ya, Mübarız'ın eşini ve oğlunu diriltmesi için

yakarışta bulunur, duası kabul görür. Behram ve annesi dirilir, han da Mübarız'ı kendi kızıyla evlendirir ve Lahur tahtına oturtur. Bu esnada Bengale, Yemen şahı tarafından muhasara altına alınmıştır. Şah, Lahur hanından (yani Mübarız'dan) yardım ister. Daha sonra Lahur hanının Mübarız olduğunu anladığında geçmişte ona nasıl kötü davrandığını hatırlar, utanır, pişman olur. Behram askerleriyle Bengale'yi muhasaradan kurtarır ve yeniden imar eder. Durumdan hoşnut olan han ülkeyi oğluna bırakır ve kendisi inzivaya çekilir. İkinci örnek olay olarak sunduğumuz öykünün özgün biçimi şu şekilde geçmektedir:

*Haz[a]r sayyāhi kelip hoş 'ināna / Minip sürdi bayābān [u] yabāna
Dédi Rustam-şifat şahib sarv[ā]nı / Diken içre bar érdi rāciyūnī
Vaḳār içre yūregi tağ yañlıg / Malāhatda çarā-yı bāg yañlıg
Eger razm içre bolsa yüz ya miñ / Kılur érdi alarnı yer bilen téñ (12b/6-9)
...Velī kılmas édi özige lāzım / Selāṭīn ahlıga bolmaq mulāzım
Eger her ayda berse iki lek pul / Aña hıdmatda bolgay eyle kim kul
Bu himmat kişvarıga érdi hāmī / Çıkıp anıñ halāyık içre nāmı
Kažādın faqr taşıga yıkıldı / Ayağı fāka lāyığa taqıldı
Çıkıp Bengālağa koydı kadamnı / Öziğa tūşa eylep āh u gamnı (12b/11-15)
...Eger kim bolsa ul sultānğa tālīb / Barıp aytur édi sözini hācīb
Dédi ay mihmān ne hācatiñ bar / Neçük şan 'at neçük sen ne atıñ bar
Dédi hālā bu yerde mihmān men / Uruşda Rustam-ı āhır zamān men
Meniñ 'arzım barıp şahıñğa aygıl / Felek-masnad yaruḳ māhiñge aygıl
Felek indürdi başım hazratıga / Étey cānım taşadduḳ hızmātıga
Her ay berse iki lek sīm ü zerdin / Kéçer men razm hengāmıda sardın
Yazıp bu ruḳ 'anı hācīb kolıga / Ravān eylep anı saldı yolıga
Barıp bu nāma sultānğa tutıldı / Heme él barça mazmūnıga küldi
Dédiler bu zamān ul zār [u] maḳzūn / Bolup dīvāna u bī- 'aḳl macnūn
Ne üçün bu hayāl ayğan sözini / 'Ayān eyler veyā bilmes özini
İki lek zerni bermek bir kişige / Ravā érmes anı her kılmaşıge
İki yüz kişini hoş-hāl éter miz / Zer ü zīvar bile pur-māl éter miz
Dédi hācībga bar alğıl kolıdın / Ravān eyle anı kélgen yolıdın
Barıp hācīb bahādurğa kılıp kaḫr / Anı étti hemān-dem hāric-ı şahr (13a/2-15)
Velī şahıñ kızı bar érdi hāzır / Édi ul mācarāda anda nāzır
Laṭāfat içre cısmı çor yañlıg / Yüzi érdi ziyāda nūr yañlıg
Atasıga dédi ay-şāh-ı āfāk / Érür sen barça sarvarlar ara tāk
Yıraḳ yerdin kélip aldıñğa mihmān / Ne üçün kılmađıñ sīm [ü] zer iḫsān
'Atā hengāmıda ay şāh-ı mañsūr / İki lek zarra yañlıg kılma manzūr
Müsāfirge çıkarsa kimge hācāt / Alıp bargay cahān aṭrāfiğa at
Ne üçün köñlini āzār berdiñ / Gül ornıga kolıga hār berdiñ*

Mulâzım şâhğa ger bolsa bad-h'âh / Kuruıdur şūmluğıdın şahn-ı dar-gâh
Uluğda bolmasa ger hayr u ihsân / Tapar davlat mekâmı içre noqşân
Bu söz şahniñ kulağı içre yakmay / Kéliben [a]çığı yüzığa bakmay
Kızığa ul-zamâni kahr étti / Farâgat şarbatını zahr étti
Dédi 'aklıñ meger zâyıl ékendür / Musâfirğa dilñ mâyıl ékendür
Eger bolsa musâfir saña manzûr / Özüñni hazratımdın eyleğil dūr
Savurgay men feleke ħırmanıñni / Cudâ eylep bu dem başdın tanıñni (13b/1-14)
...Bu sözdin şâh-ı duhtar boldı hayrân / İki közin kılıban anda giryân
Bu kişvardın başın aldı u kétti / Bahâdur keynidin bir demde yetti (14a/2-3)
... Bu yañılığ yetti ul farħunda-mağdam / Körüp añı Mubâriz boldı bî-gam
Dédi ay kayısı gülşenni güli sen / Kayu şahrâni hoş-bū sunbulı sen
Nedin yürdüñ bu vādī şahnıda fard / Nedin gül dék yüzüñni eylediñ gerd
Dédi ul saltanat avcını mâhi / Atam érür meniñ Bengâla şâhi
Seniñ üçüñ bolup men anda makhûr / Turarğa anda kalmay mende mağdūr
Bayân étti heme ayğan sözini / Mubârizğa bağısladı özini
Bu işlerdin ikevi boldı hoş-hâl / Néçe köñül manâzil boldı pā-mâl
Yürüdiler kılıp kaṭ'-ı masâfat / Körüp ba'zıda rāhat ba'zi āfat
Yürüp barur édiler daşt ile çöl / Cudâ boldı bu dem iki uluğ yol
Başığa farş étgen bir uluğ taş / Yazıp durlar iki nükta aña fâş (14a/6-15)
Sen ay azğan bu yerge hâzır olsañ / Bu yazğan taş haṭṭığa nâzır olsañ
Yamīnıdın barur on künde manzıl / Yasārıdın bolur üç künde dāhıl
Yamīnıda tapar sen ança rāhat / Yasārıdın körer sen havf-ı furāt
Bar érdi ul yol üzere fıl-i masī / Barıp érdi néçelerniñ şikesti
Eger yüz miñ aña bolsa muḳābil / Kılur érdi fanā şahrığa dāhıl
Körüp haṭ sözini andīşa eylep / Mubârizlık öziğa pīşa eylep
Dédi bu şivani da'vā kılıp men / Özüñni razmda yektā sayıp men (14b/2-7)
...Kéledür fıl-i masī kūh-peyker / Mubâriz tökti ul maydānga leşker
Kim aniñ haybatı érdi balā dék / Mu'allaq eyleğan cānga kaṣā dék
Muña hortūmını fıl étti engīz / Aña kıldı bahâdur hançarın tīz
Tutup hortūmıdın ul Rustam-ı dahr / Buland-āvāzıdın aña töküp zahr
Başı üzre köterip yerge urdı / Tanıdın cān kuşın ul-dem uçurdı (14b/10-14)
Ki bardu[r] ba'zi fıl-i kūh-peyker / Aniñ pīşanasıda çora gavhar
Kara tün köz çır[ā]ğın ravşan eyler / Selāfın bazmı gülsiz gülşen eyler
Alıp gavharnı ul hāletde kolğa / Saman-bar birle ħurram tüşdi yolğa
Yetiştirler oşal-dem şahr-ı Lāhūr / Ġam-ı yol özleridin eyleben dūr
Ki bir yer eylediler anda maskan / Ma'īşat birle eylep anı gülşen
Tamām ötkerdi bir yıl r[ū]zgārın / Kéçürdi anda kış birle bahārın

'Adamdın boldı bir farzand paydā / Camālīga ikevi boldı şaydā
Ér u hātūnnı köñli tapıp āram / Atını koydılar ul-demde Bahrām
Dédi cān şarf'étey aħbābı üçün / Satay gavharnı toy asbābı üçün
Birini aldı koġa bardı bāzār / Ki tā yetkay bahāsıġa ħarīdār
Tuvān-gerler tamāşā eyler érdi / Anıñ başıda ġavġā eyler érdi
Amārat şahrınıñ şāħıb-ı zamırı / Kélip Lāhūr şāħınıñ vazırı
Körüp gavharnı ul-dem şād boldı / Köñül gencīnesi ābād boldı (15a/1-13)
Dédi şah ay vazır-ı nīk-manzar / Saña berdi munı ġaysı tuvān-ger
Dédi aldım munı bī-çāraıdın / Musāfir bī-kes u āvāraıdın
Oşal-dem ħazrat-ı sulţān-ı 'ādıl / Mubārızını tilerġa boldı māyıl (15b/1-3)
...Barıban kıldı şah birle mulāķāt / Mubārızdın oşal-dem sordı ħālāt
İki gavhar saña ġaydın tüşüpdür / İki kıymat bahānı kim ġoşupdur
Mubārız dédi ay sulţān-ı sarmad / Seniñ kim davlatıñ bolsun mu 'abba (15b/6-8)
...Oşal filī ki yolġa baġladı sad / Kéliş barış ħalāyık kıldılar rad
Berip bir źarb birle ġüş-māla / 'Adam şahrāsıġa kıldım ħavāla (15b/14-15)
Bu gavharlar ki munda ħāzır oldı / Anıñ pīşānasıda zāħır oldı
Köründi sözleri şahġa şeker dék / Bolup ravşan zamırıġa ġüher dék
Kiyürdi aña sulţān ħıl'atını / Ba-cā kéltürdi anıñ 'izzatını
Talaţţuf birle aydı ay dıl-āvar / Seni eyley sıpāħım içre sarvar (16a/1-4)
...Laţāyıf birle aydı [a]y şahan-şāħ / Ki bolġay sen meni 'arzumdın āġāħ
Tutup men 'ālī şāħ-ı ħimmatımnı / Ne eyley ħār şān [u] 'izzatımnı
Eger her ayda berseñ iki lek zer / Mulāzım saña bolġay-men muġarrar
Ve ger ne aña ħūbdur bu zamānı / Ki mınnatlık şükürdin faġr-ı nānı
Bilür [é]rdi oşal sulţān-ı a'zam / Ĥazāyınrı 'atāda zarradın kem
Alıp her kün sıpar zer néçe muhtāc / İçip keyip néçe aç u yalañaç
Bu dem ħoş-ħāl olup ul şāħ-ı mansūr / İki lek zerni kılmay anda manzūr
Ĥabül étti Mubārız iltımāsın / Yeşip keydürdi üstige libāsın
Tün [ü] kün ħazratıġa eyledi ħāş / Mubārız kıldı cānı birle ihlās
Eger her kim işide bolsa şādık / İki köñül bolur ul-dem muvāfık (16a/6-15)
Yıraġ aldıdın herġiz koymas érdi / Gavhar ħızmetge lāyık körmes érdi
Dér érdi köñlide ay şāħ-ı 'ādıl / Ki bir kün eyleġay cānıñ bismil
Néçe söz birle sulţānnı étip bazm / Ĥılar érdi ki her tün bazmını germ
Mekānıġa ketip barça muşāħıb / Ĥalur érdi iki maţlūb tālīb
Ĥazādın şah birle ġaldı bir tün / Éşittiler ikevi anda bir ün
Dér érdi bu ħazınnı dādıġa yet / Kerem eylep anı faryādıġa yet
Ve ger ne [u]l mekānıġa kéter men / Uçuban āşyānıġa kéter men
Ki sulţān [yetse] ul ħaybatlı āvāz / Yaġındur eyleġay cān ġuşı parvāz

Mubārızğa ışārat kıldı fi 'l-hāl / Anıñ ahvāludın barıp habar al
Dédi çun arkasıdın bardı sulţān / Özini eyledi bir yerge pinhān
Turupdur şūratı kim zāl yañlıg / Érür ham qaddı anıñ dāl yañlıg
Yüzi nūrānī mānand-ı farışta / Ki bolğan nūrdın gūyā sırişta
Koli üzre alıpdur tığ-ı burrān / Ğilāfidın kılıpdur anı 'uryān
Mubārız dédi-kim ne cān érür sen / Neçük [c]ın sen neçük i[n]sān érür sen
Dédi şahniñ hayāt u davlatı men / Cahān içre kemāl-i haşmatı men (16b/1-15)
Édim men salţanat üyide mihmān / Bu [k]ün tüşgey aramız içre hıcrān
Mubārız dédi kim bar mu 'ilācı / Ki tā bolğay hayātını ravācı
Dédi kim bir dıl-āvar hażratıda / Érür ul kéçe kündüz hıdmatıda
Şahniñ hażratıda néçe muddat / Kılur da 'vā hulūş ile 'aķīdat
Eger tapşursa farzandını maña / Kuyaş yañlıg ciger-bandını maña
Alıp ay yürek bağrını tilsem / Bu hañçar birle anı pāra kılsam
Bu yañlıg birle kalğay şah hayātu / Ölüm āfatudın tapqay nacātı
Bu sözni zāldın mundağ eşitti / Yügürüp baytu 'l-aħzānığa yetti
Kim aydı hātūnığa bu muşa 'bid / Mubārız sözlerini kılmayın rad
Dédi kördük bu şahni 'ızzatını / Mulāzımlardın artuķ hurmatını
Bu iş birle salāmat bolsa başı / Eger tolsa hayātınıñ kuyası
Fadā kılsek kerek farzandımıznu / Yürekdin üziben payvandımıznu
Yetip érdi hayātu yeti yaşka / Camālı hem-sabaķ érdi kuyasığa
Koldın tuttu u bīdār étti / Kim uyku mastıdın huşyār étti
Ér u hātūn ciger-bandını alıp / Ki zāl aldığa bardılar köterip (17a/1-15)
Aña tapşurdılar ul gül-badannı / Melek-sīmā u parī-rū sīm-tannı
Tutup iki koldın āşkāra / Kılıp şimşīri birle iki pāra
Anası içre mıhrı haddın aşıp / Ayağudın başığa ot tutaşıp
Özini taşladı farzandı üzre / Alamlıķ köñlini hūrsandı üzre
Kılıçın ul-zamānı kıldı 'uryān / Anı hem oğlı yañlıg kıldı bī-cān
Turup érdi kemīn-ver şāh-ı 'ārıf / Bu işlerdin boluban anda vāķıf
Bolup rağbat anıñ köñlide zāhır / Bilip ul hālda Teñrini hāzır
Dédi ay 'ālim ahlınıñ mu 'ını / Balıyyat mulkida hışn-ı haşını
Cahān-bānlıķ érür saña sazā-vār / Selāfınler seni aldıñdadur hār
Badandın rıştā-ı cān urğuçı sen / Ölümni bu zamān tırgüzgüçi sen
Ilāhī hācatımnı sen ravā ét / Kim ul bī-çārelerge cān 'atā ét
Du 'ā sar-bandı birle ul nikū-nām / Icābat kuşlarını eyledi rām
İkevi kopı ul-dem yanı birlen / Tırdı Teñrini farmān[ı] birlen
Eger bolsa selāfın ahlı 'ādıl / Bohur mundağ anı maķşūdı hāşıl
Mubārız hātūnı u oğlı birle / Üyige yandı hırram köñül birle (17b/1-15)

Hem ul-dem dar-gahıga kirdi sulţān / 'Tbādat hālvatıga boldı pinhān
Çu çıktı pād-şāh-ı kişvar-nūr / Cahāndın hayl-ı zulmat eyledi dūr
'Urūc eyledi törtünçi felekge / Kerem kılmak için hayl-ı melekge
Sarır üzre bu yañlıg çıktı sulţān / Bolup 'ālum éli şād ile handān
Hāzāyını eşigin ul-dem açıp / Kuyuş yañlıg heme 'ālemge saçıp
Heme élge 'aṭā u cūd étti / Keremdin barçanı hoşnūd étti
Mubārız keldi şahniñ hāzratıga / Boyun sundı hem-ul-dem hürmatıga
Dédi ay muhlış ahlıga muşaddar / Ğarazdın bolmasun köñlüñ mükedder
Neçük insān ékendür tünĝi āvāz / Bilinsün naĝma yañlıg pardadın rāz
Dédi ay-ma 'dalat avcını māhi / Cahān ahli üze zıll-ı ilāhī
Hayr taptım oşal hāletde bu tün / Uruşup érken iki ér u hātün
Bu yerga köñlini vīrānlıĝıdın / Kélipdür 'aqlını noķşānlıĝıdın
Bolup bī-çāra u sar-sān maḥzūn / Alamdın bu sababdın tartsan ün
Kéter men dép bu yerde dād eyler / Dil u cāni bile faryād eyler
Éşitip āfarīn sözlerni sulţān / Ki köñli vus 'atıga kaldı hayrān (18a/1-15)
Aña tapşurdı masnad birle tahtın / 'Aṭā kıldı heme siyāb-ı rahtın
Başı üzre koyuban şāh tācın / Raftı ' étti heme éldin ravācın
Mubārızını kızıga kıldı dāmād / Bu işdin eyledi köñlin anı şād (18b/1-3)
...Mubārızga beriben şahr ile erg / Heme asbāb-ı dunyāni kılıp terk
Haramni yolıga tüştı piyāda / Muḥabbatdın tapıban istıfāda
Néçe yıl ka 'bada şāh-ı musāfir / Éşigin yastanıp boldı mucāvır
Tün ü kün ka 'ba ahlıga mulāzım / Yürüp boldı fanā şahrıga 'āzım (18b/10-13)
...Ayā sāmī ' eşitip Bengāla şāhi / Anıñ ḥadsız édi hayl-ı sıpāhi (18b/15)
Tün ü kün davlatıga [é]rdi maĝrūr / Tapıp érdi anıñ avşāfi mezkūr
Munāfiqlarını köñlin ulap érdi / Dil-āvar kıızı birle kolap érdi
Kılıp hayl-ı sıpāhiĝa ru 'ūnat / Yemen şāhi bile kıldı huşūmat
Aña tuĝ [u] 'alam érdi 'adadsız / Sıpāhī zarra yañlıg érdi ḥadsız
Kılıp Bengāla şahrıga güzārı / Anıñ şāh élin kıldı huşārī
Néçe topni havāla eylediler / Halāyık anda nāla eylediler
Tütün aldı heme sakf-ı felekni / Süren ger eyledi hayl-ı melekni
Bu nav ' harb eyleben ul şāh-ı ekber / Kılıp Bengāla şahrını musaḥḥar
'Aṭā u cūd ile baĝladı āmīn / 'Adālat şīvasıdın berdi bazmın
Kaçıp çıktı néçe él birle sulţān / Kılıban tay néçe kūh bayābān
Yıĝılıp kıldılar köp maşvaratnı / Bu yerge koydı barça maşlahatnı
Kılalük şāh-ı Lāhūr sarıĝa 'azm / Aña bolsun mulāzım eylemak ḥazm
Éşitip miz érür şāh-ı dil-āvar / Bolur yalĝuz yüz miñge barābar
Eger körse biziñ aḥvālımıznı / Éşitür bolsa kıl [u] kālımıznı

Mu'ayyan aña bolsa oşbu asrār / Ki şāyad bolğay ul-demde madad-kār (19a/1-15)
Néçe ay yürdiler kim sur'at ile / Yetip Lāhūrğa köp miñnat ile
Dıl-āvargā iberdiler rasūlī / Amīn-ı şālihī şāhib kabūlī
Qılıp Bengāla şahınıñ mu'ayyan / Anıñ aḥvālını étti mubayyan
Alıp ḥāḫırğa şahmıñ [i]ctinābın / Cahān içre zamāna inḫilābın
Köñülge yār étip yalğuz Ḥudānı / Dében her dem néçe ḥamd u şanānı (19b/1-5)
...Kim andın soñ cahān-gīr-i yegāne / Kızın étti atasığa ravāna
Körüp boldı oşal dīda taḥayyur / Ḥacālatdın tapıp rengi tağayyur
Anıñ kāmığa boldı her aşı / Ḥacālatdın kuyığa tüştü başı
Nadāmat eyledi kılğanlarığa / Bu yañlıg zār olup kélgenleriğa
Mulāzım aytay anı berdi āzār / Havādıs eyledi émdi aña ḥ'ār
Kişi davlat üyide bolsa maḥdūm / Kerek kim kılmağay ḥādımını maḥrūm
Kişi bolsa uluğ bayna'l-amāsıl / Kim andın bahra-mand olğan afāzıl (19b/9-15)
...Eşigin açtı ul-dem çarladı ul / 'Aṭā u cūd birle zarladı ul
Musāfir şāhun ul-dem maḥzanını / Yıgıban barça muḥtāc [u] ganını
Oşal-dem leşkerini kıldı tayyār / Bolup érdi alarğa oğlı sar-dār
Édi afzūn felekni ancumıdın / Ziyāda érdi şahrānı kumıdın
'Alam érdi aña on miñ nişāna / Bābāsığa қоşup étti ravāna
Néçe küñ yol yürüben miñnat eylep / Yetip Bengāla üzre sur'at eylep
Muḥālif yığdı barça leşkerini / Qılıban munkasım sīm ü zerini
İki şaf rāyatı güyā iki tağ / Sıpah-sālārı köp andağ-ki tofrağ
Mubārızlar yavuştılar musallaḥ / Qılıp maydānı ul-demde musaṭṭaḥ
Nuḥusṭin kirdi maydān içre Bahrām / Dıl-āvar oğlı érdi ul nikū-nām
...Tégip bir birge ul-demde iki şaf / Nadāmat ahlı urğan-dék iki şaf
Muḥālifni ḥayātını uçurdı / 'Adam şahrāsığa anı kaçurdı (20a/2-15)
Vilāyatını öziğa kıldı tashīr / Néçe vīrānalarını étti ta'mīr
Bu işdin şāh boldı şād ḥurram / Yıraқ kıldı köñüldin külfet [ü] gam
Başı üzre nişār eylep zer ü sīm / Qılıban mulknı oğlığa taқsīm
'Ibādat-ḥāna içre boldı fānī / Bu yan çıkmadı tā çıkunça cāmı (20b/1-4)

“İkinci Gülşen”de, savaşçıların ülke için kıymeti hatırlatılmış, fedakârlıkları göz önünde bulundurularak yöneticilerin, onların gönlünü her zaman hoş tutmaları gerektiği öğütlenmiştir. Yöneticilerin kahramanları yanlarında buldurmaları vaciptir. Kahramanlar ülkeleri için kendi rahat yaşantılarından vaz geçen insanlardır. Yöneticiler dünya malını toprak gibi israf ederek kahramanlar için ihsanda bulunmalıdır. Çünkü onlar bütün belalara karşı kendi canlarını ortaya koyarlar, ülkenin adalet, liyakat, fedakârlık, sevgi, sadakat içinde refahının sürdürülebilmesi için zulüm ve haksızlık karşısında kahramanlara büyük gereksinim duyulmaktadır.

2.3. Bilgiye ve Bilginlere Saygı

Yedi Gülşen Mesnevisi'nin üçüncü öyküsü olan “Üçüncü Gülşen (Üçünçi Gülşen)” toplam 164 beyitten oluşmaktadır. Bu öyküde, güzellikte eşsiz Peşahur ülkesinin kara yüzlü, soğuk sözlü, kötü dilli zalim bir şahı vardır. Şah o kadar zalimdir ki halk dört gözle onun ölmesini beklemektedir. Bu şahın güzellikte, nezakette, şiirde, bilgide ve musikide eşsiz bir kızı vardır. Şahın kızı bir gün gözlerden uzak bir bahçede gezinirken vezirin oğlu ile karşılaşır ve gençler birbirlerine âşık olurlar. Vezir, durumu öğrenince şahın onları öldüreceğinden korkar, oğlunu korumak için zincire bağlar. Bu sırada kızının âşık olduğunu anlayan şah, öfkeden çıldırır ve bir kılıç darbesiyle kızını öldürür. Melike (şahın kızı) can vermeden önce kanlı parmaklarıyla duvara bir şiir yazar. Ancak şiirini tamamlayamadan ölür. Zalim şah, kızının yazdıklarını anlayabilmek ve şiirin devamını öğrenebilmek için şehrin bilginlerini toplar. Onlara şiirde ne kastedildiğini, devamının nasıl olması gerektiğini sorar. Eğer bir cevap vermezlerse onları oracıkta öldüreceğini söyler. Bilginler, bu düğümü çözmek için şahtan üç gün mühlet isterler. Bu süre içerisinde can korkusuyla ne yapacaklarını düşünürlerken durum Sadî-i Şirazî'ye mana âleminde ilham olunur. Şeyh Sadî böylece Peşahur'da masum bilginlerin öldürüleceğini öğrenmiş olur. Tanrı'nın inayetiyle bir aylık yolu bir günde alarak bilginlerin bulunduğu yere gider. Onlara Tanrı bize yardım ederse biz bu müşkülü çözeriz, hatta Tanrı'nın keremiyle kızı da diriltebiliriz, der. Bilginler bu durumu şaha anlatırlar. Şah, Sadî-i Şirazî'ye, eğer şiirin devamını getirir, şiirdeki muammayı çözer ve kızını da diriltirse ona sadakatle bağlanacağı söyler, zira şah kızını öldürdüğü için pişman olmuştur. Şeyh Sadî önce şiirin devamını getirir, sonra şehrin sokak sokak gezilerek kızın âşık olduğu gencin bulunmasını ister. Vezirin sokağına geldiklerinde vezirin oğlu, kızın âşık olduğu genci arayanlara kendisini tanıtır. Şahın karşısına getirilen genç, kızın ölüsünün başına gelerek kızı öper ve nefesiyle kızı diriltir. Şah çok mutlu olur ve iki genci evlendirir. Herkes Sadî-i Şirazî'nin bu kerameti karşısında ona sadakatle bağlanır. Şah da bundan sonraki hayatında adaleti gözeterek hayır işleri ile meşgul olur. Üçüncü örnek olay olarak sunduğumuz öykünün özgün biçimi şu şekilde geçmektedir:

Cahān iklīmıda şahr-ı Paşāhūr / Ne şahrī kān-ı fayz u ma'dan-ı nūr

Édi manşüb bir sultān-ı kāhūr / Cafāsi él ara ma'rūf [u] zāhūr

İşenmes érdi hıç-kim külgeniğa / Heme hırram édiler ölgeniğa

Boluban şuhbatıdın barça dıl-gır / Mulāzımlar édiler cānıdın sır (21a/4-7)

Bar érdi anda bir zībā şanam kız / Gül-i gül-dasta-ı bāğ-ı İrem kız

Ne gül cannat gülistānını hūrı / Ne hūr ul-kim tahallī oқи nūrı

Zer ü zıvar bile cısmı muhallā / Heme dānış bile köñül mucallā (21a/10-12)

...Öziğa kıldı ul bir 'ālī manzar / Ne manzar ne ravāk çarh-ı aħzar

Néçe kız birle anda kéçe kündüz / Kuyaş yañlığ felek tākıda yulduz

Heme fahm u farāsat içre şāhir / Heme müsikī-ı 'alī içre māhır (21b/2-4)

...Cahān aırrāfıda şah-zādalarđın / Basī Yūsuf-şıfāt āzādelerđin

Édi ul bī-bahā gavharğa tālīb / Boluban cān [u] köñül birle rāğīb

İberip érdiler bu yan rasūlı / Ki tā tapqay bu söz aña kabūlı

Çıkıban şāh-ı kāhır başığa dūd / Bolup érdi bu işdin barça mardūd
Bu sözni eylese her kim aña fāş / Késer érdi gāzab-ı tīg bilen baş
Bar érdi şāhib-ı dāniş vazīri / Farāsat içre yok anda nazīri
Bir oğlı bar édi sarv-ı ravān-dek / Yüzi nūrānī hūrşīd-i cahān-dék (21b/7-13)
...Kazādın bir küni ul māh-ı tābān / Kuyuş yañlıg özün eylep hırāmān
Ki sayr-ı bāg-ı şahrā eyler érdi / Hudā şun 'ın tamāşā eyler érdi
Ketip élgidin anıñ ihtiyāri / Kim ul manzar sarı tüşti güzāri
Hıbarsız oynap ul-demde kılp ün / Melike bir eşikdin boldı birün
Vazīr oğlım anda tüşti közi / Fıgān eylep yıkıldı yerge özi
Közi āyīna dék hayretde katı / Taharrükdin tanı tofrağka battı
Kılıp bismil kibi anda tazalzul / Muhabbat rıstası boldı aña gül
Mel[ī]ke yandı şam '-ı hāna yañlıg / Yigit kaldı bu yan parvāna yañlıg
Melike dardı anda haddin aştı / Bu otdın barça a 'zāsı tutaştı
Éşitip kim vazīr oşbu habarnı / Bélige bağladı muhkem kemerni
Dédi ger bolsa bu sır şahğa ma 'lūm / Kıludur barçanı bir demde ma 'dūm
Néçe sur 'at bilen oğlıga yetti / Barıban ul-zamān élgini tuttu
Ölük yañlıg yatıpdur anda bī-hūş / Kılıban iki 'ālamnı farāmūş
Köterip ul-zamānı saldı atğa / Mabādā kalmağay men dép uyatka
Alıban bardı ul üyi sarı anı / Ger hıç-kim kılmağaylar dép gümānı (22a/1-15)
Taşavvur eylediler néçe tadbīr / İlācın tapmadılar ğayr zancīr
Salāsılga ayağın band kıldı / İpek yipğa kolın payvand kıldı
Tekellüm eyler érdi 'āşıkāna / Hayāl-ı şūratıga ğāyībāna
Köyüben cısmı dard [u] dāg yañlıg / Sarıg yüzi hazān yafrağı yañlıg
Munuñ-dék ot tüşüp mañlıbı içre / Felek manzar kuyuş mañlıbı içre
Melike kaldı dard-ı bī-davāga / Mukayyad boldı faryād u navāga
Kazādın bir küni ul sulţān-ı zālīm / Şikār étmağka ul-dem boldı 'āzım
Samand üzre miniben kıldı cavlān / Anıñ birle heme aşraf [u] a 'yān
Kélür āvāz 'ālī manzarıdın / Kulağıga alamlık duhtarıdın
Kim ul at başını tartıp bu hālāt / Éşitti şah kızıdın oşbu abyāt
شراب شاهد و ساقی تفرج کلزار¹ / چهار جیزاست عم از دل برد بوقت بهار
Éşitip şah bu bayt-ı 'āşıkāna / Ki yandı eyleben bir [i]ş bahāna
Tüşüp atdın oşal manzarğa indi / Kızını kördi ul-dem köñli tindi
Bolup kahr nīr-ı nīrān-ı maşā 'ıl / Barıban aldıga yürdi muğābıl (22b/1-15)
Zamūrıga dédi ul şāh-ı ğāfīl / Anı köñli bolup bir birğa māyıl
Kılıçnı ul-zamānı eylep 'uryān / Közi boldı gāzabın kı[p]-kızıl kan
Dédi ayğan neçük manzūma érdi / Mahbūb dardıga mavsūma érdi

¹ "Baharda dört şey gönülden sıkıntıyı giderir: Şarap, sevgili, saki ve gül bahçesinde gezinti."

*Bu 'ışık asrârını ul yerde nâ-çâr / Atasığa kıızı eyledi inkâr
Dédi hîç nûkta zâhır bolğanı yok / Günâhı munda şâdır olğanı yok
Halâyık bî-habardur hâlimızdın / Salâmat içre kıl u kâlimızdın
Bu sözde şâh köp eyledi ibrâm / Ki tâ kılğay kılıç birle sar-ancâm
Tapılmay oşbu işge hîç tadbûr / Ahîr mışr[â] 'ını berdi tağyîr
Tabî'at mahzanıdın ul suhan-ver / Bu yañlıg tökti şehge durr u gavhar
نماز روزہ تسبیح چهار هم [1] استغفار 2/ چهار چیز است عم از دل برد بوقت بهار
Éşitip bu ta'accub sözni sulţân / Labını tişledi u kaldı hayrân
Velî eylep gâzab-engîzin ifrât / Ta'akkul ihtiyârın kaldı iskāf
Kar[a] eylep camî' iç u taşın / Kılıç birle kızını kêsdi başın
Yıkıldı pîç urup saç-bağı yañlıg / Hâzân vaktıda gül yafragı yañlıg (23a/1-15)
Kecîn dîvâra eylep kanı şengerf / Sar-anguştı birle yazdı bu harf
جانان مرا بمن بیارید / این مرده تنم باد سپارید³
Dédi tâ u tamâm oldı gül rûh / Fanâ şâhığa kondı bülbül-i rûh
Körüp şah harf-ı tâ boldı muhayyar / Köñül âyînası taptı mükedder
Yazıldı ma'la ile harf-ı tâsı / Bu ma'la 'dın ne érmîş mudda 'ası
Bu işlerdin basî hayretge kaldı / Anıñ fahmı üçün gayretge kaldı
Yıgıldı amr ile a'yân u aşrâf / Mavâlî u ahâlî barça a'râf
Bolup cam' iki miñ ahl-ı fażâyıl / Heme şâhıb taşânîf [u] rasâyıl
Alarğa dédi şah ay ahl-ı dāniş / Kılıñlar barça bu emrimge h'âhiş
Aşurup-men başıñızni felekdin / Özüñizni bilip afzal melekdin
Berip her kıysıñızğa bir vazîfa / Dégey siz néçe abyât-ı laţîfa
Taşayyul birle bağlar siz muhammas / Tefekkür birle aytar siz musaddas
Mükerrrem siz néçe bayt u gâzaldın / Mu'azzam siz néçe 'ilm [u] 'amaldın
Tüşüp köñlüm ara bir 'uqda muhkem/Kılıpdur çeng yañlıg kâmatım ham (23b/1-15)
Eger bolmasa bu müşkil muhâllal / Boluban barça ma'khûr [u] muzallal
Kılur men zahr yañlıg aşıñızni / Késar men hançar ile başıñızni
Oşal-dem barça şahğa kıldılar 'arz / Seni hukmuñ heme élge érür farz
Bayân bizlerge eyle oşbu asrâr / Taraddud eylelük tâ cānımız bar
Fazâyıl ahl[ı]ğa ul şâh-ı kâhhâr / Kıızını işlerini kaldı tekrâr
Bayân étti alarğa ötgenini / Anıñ bahānasını tuygenini (24a/2-7)
...Hafāni zulmatdın kim bu asrār / Kuyas yañlıg eger kılsa namūdār
Kerem birle sar-afraz eyleğay men / Halâyık içre mumtāz eyleğay men
Éşitip barça bu amr-ı muhālāt / Dédiler bu érür fāsıd-hayālāt
Urup köñüllerni bu cahāndın / Kabûl éttiler anda vahm-ı cāndın*

² "Baharda dört şey gönülden sıkıntıyı giderir: Namaz, oruç, tesbih ve dört de tövbe."

³ "Cananımı bana getirin. Bu ölü bedenimi ona emanet edin."

Dédiler ay şah-ı nîkû-farâsat / Ki bolsun üç küni bizlerge muhlat
Bolalük mu tekîf bir yerde üç-kün / Uralük fikr yoluğa şabî-hûn (24a/10-15)
...Icâzat berdi çun ul élge sultân / Heme boldı şavâmi ' içre pinhân
Tefekkür eylep a 'yân hafâdın / Köñülge almadılar habar-ı fanâdın
Nadâmatlar anadın bolmağığa / Rızâ boldılar ul-dem ölmağığa
Munâcât eyleben ul kavm-ı mas 'ül / Hudâniñ zıkrı birle boldı maşğül(24b/2-5)
...Maşâyih kıdvası Sa 'dî-ı Şîrâz / Édi aşhâb-ı keşf u şâhib-ı râz (24b/7)
...Kerâmet şun 'ıda yuhyı 'l- 'ızâm ul / Beriben nazm mülkige nızâm ul
Aña keşf içre bir kün boldı ilhâm / Paşâhür kişvarıda katl érür 'âm
Fazâyil ahlıdın bir néçe ma 'şüm / Boladurlar fanâ mülkida ma 'düm
Alarnı bî-kemend bir şâh-ı kâhır / 'Adam şahrâsığa kılğay musâfir (24b/12-15)
Fulân kün zulmdın bu şîva eyler / Oğul hâtün yañim u bîve eyler
Valâyat mulkı içre oşbu mezkûr / Ki Sa 'dî bātınida boldı manzûr
Hudâ amrı bilen ul şâh-ı kâşif / Kim ul asrârlardın boldı vâkıf
Ki Şîrâz ile tâ şahr-ı Paşâhür / Safar ahlığa érdi manzıl-ı dūr
Yıraqlığı édi bir ay çalık yol / Édi başdın ayağı daşt ile çöl
Bu mihnat nâma sözlerni eşitti / Hudâ hukmı bilen bir tünde yetti
Fazâyil ehl[i]ge çun közi tüşti / Barıban her biri birle körüşti
Dédi nedin yüzüñiz za 'farândur / Sarıghık içre çun berg-i hazândur
Kılıban şarh-ı hâlin anda zâhır / Bayân eylediler avvaldın âhır
Dédi şayh ay gurûh-ı bî-cinâyat / Barıban şahğa aytıñ bu hikâyet
'Inâyat eylese Teñri keremdin / Alur men ul güher bañr-ı 'adamdın (25a/1-11)
...Barıp şahğa mubayyan eylediler / Heme hâlin mu 'ayyan eylediler
Sévügendin tüşüp yolğa piyâda / Yürüdi tâ tapay-dép istifâda (25a/14-15)
Barıban şayh ile kıldı mulâkât / Tavâzu ' birle sordı anda hâlât
Bayân étti heme ötgenlerini / Alarnı bî-güneh tutgenlerini
Dédi şayh aña ay sultân-ı 'âm / Seni hukmuñ érür él içre muhkem
Oşal kêtgen bayâbân-ı fanâğa / Eger kélse bu gül-zâr-ı bakâğa
'Adam şâhığa kongân üñi-ı cân / Eger bolsa kafas bazmıda mihmân
Bayân eyle meni aldımda ya 'nî / Ki dér sen oşbu şüretge ne ma 'nî
Eger bolsa bu iş köñlüñe ma 'kül / Bolur ul müşkiliñ ul-demde mañlül
Dedi sultân ayâ mihmân-ı kâmil / Farañlık boldı sendin maña hâşıl
Eger cısm içre cänni kirgüzür sen / Mesîhâ dék ölükni tirgüzür sen
Saña ay şâhib-ı keşf kerâmet / Berür men şıdk ile dast-ı irâdat
Hem-ul-dem él ara ul şayh-ı âgâh / Bayân eyler eşitgil dédi ay şâh
Kızıñ ayta 'lmayın oşbu sözini / Ki tâ dép yumdı 'âlamdın közini

جانان مرا بمن بیارید / این مرده تتم باد سپارید⁴

(25b/1-15) کرزنده شوم عجب مدارید⁵ / تا بوسه زند برین لبانم

Dédi şahğa birev kılsun munādī / Yürüben kûçe birle şahr [u] vādī

Bu işge bir mulâzım boldı ma'mûr / Yürüben kûçe-i şahr-ı Paşāhūr

Dér érdi şah kızını 'āşıkı kim / Muhabbat yolu içre şādıkı kim

Dében her dem nıdā-yı kām-kārı / Vazırnuñ küyige tüştü güzārı

Vazır oğlu eşitip oşbu aqvāl / Üzüp çıktı salāsıl birle aġlāl

Çıkıp kélđi közidin aqızup yaş / Dar u dīvāra mastāna urup baş

Dédi men şah kızını 'āşıkı men / Muhabbat yolu içre şādıkı men

Eger köydürse köydürmaġka lāyık / Eger öltürse öltürmaġ muvāfık

Kim aña ul-zamānı mindürüp at / Alıban şah qaşıġa yettiler bat

Tutup élgidin anı şayh-ı mulhem / Alıp bardı ölük başıġa ul-dem

Dédi ay 'āşık-ı şādık 'ayān bil / Bu parda içre maġbūbuñ nihān bil

Muhabbat élgi birle cām tutġıl / Vişālı bādasıdın kā[se] tutġıl

Özin şıdık [i]le saldı maġlabıġa / Labını cān bile koydı labıġa

Anıñ anfası birle rüh-ı tāyır / Badan gül-zārı içide boldı sāyır

Ķuruġ a'zāları su dék érildi / Néçe 'atab urup ölgen tirildi (26a/1-15)

Köterip başını çun sarv-ı āzād / Ķopup olturdı ul-dem ħurram [u] şād

Ķılıban ħukm sultān-ı zamāna / Ki Ķaksun barça kūs şādyāna

Alıp kélđi 'adadsız téve u Ķoy / Ķızını ul yigitge eyledi toy

Oġudı şayh anıñ ħuţbasını / Buland étti yigitni rutbasını

Körüben şayġdın bu ħarġ-ı 'ādat / Heme él berdiler dast-ı irādat

Şah ul-dem ħayr işin andīşa Ķıldı / 'Adālat şīvasını pīşa Ķıldı (26b/1-6)

“Üçüncü Gülşen”de; zalim, cahil, son derece acımasız olan bir yöneticinin bile bilgi karşısında acziyete düşerek bilgine sadakatle bağlanması anlatılmaktadır. Zulüm ve kibir gibi kötü davranışların bizi nasıl bir felakete sürükleyebileceği ifade edilmektedir. Bizi bu tür felaketlerden ancak bilgi kurtarabilir. Zalim ve kibirli şahın sonunda pişman olarak adalet ve iyilikle meşgul olması, zulüm ve kibri bırakarak pişman olması, bilgiye ve bilgine saygı göstermesi onu büyük bir hatadan kurtarmıştır. Acımasızlık, kibir ve cehalet, yerini bilgi, adalet ve iyiliğe bırakınca ülke huzura kavuşur.

2.4. Akıllı ve Vatansever Vezirlerle Çalışma

Yedi Gülşen Mesnevisi'nin “Dördüncü Gülşen (Törtüncü Gülşen)” öyküsü toplam 368 beyitten oluşmaktadır. Bu öyküde Serendip ülkesinin bilge ve güçlü sultanı bir gece rüyasında cihanı seyre çıkar, daha önce görmediği şehirleri görür, sultanlarla dostluk kurar. İyi niyetli kimseleri, dervişleri ziyaret eder. Uyandığında rüyanın etkisiyle bir sefere çıkması gerektiğine

⁴ “Cananımı bana getirin; bu ölü bedenimi ona emanet edin.”

⁵ “Ta (ki) dudağımdan öptüğünde uyanırsam şaşırmayın.”

karar verir. Vezirini ülkenin idaresiyle görevlendirir ve bir yıl sonra dönmezse oğlunu tahta çıkararak kendisini aramak için ardından gelmesini emreder. Yola çıkan sultan gittiği bir yerde dört kardeşi, dört eşya (kâse, kaftan, kılıç ve taht) için kavga eder hâlde bulur. Bu dört eşyanın sırrını kardeşlerden öğrenir. Kâsenin sırrı, insanlar acıktığında, onlara sınırsız yiyecek sunmasıdır. Kaftanın sırrı, hafifçe silkelendiğinde içinden altın ve mücevherler çıkmasıdır. Kılıcın sırrı, onun toprak üzerinde pergel gibi çevrilerek daire çizilmesiyle birlikte, orada, hemen, içinde her şeyin olduğu şehir ve pazar kurulmasıdır. Tahtın sırrı ise uçma özelliğine sahip olmasıdır. Eşyaların sırrlarını öğrenen sultan, hileyle kardeşleri oyalar ve eşyaları alarak oradan kaçar. Gittiği bir şehirde eşsiz güzelliğe sahip bir *loli*'nin⁶ büyük ve süslü köşkünü görür. Sultan bu kadına âşık olur. Gece gündüz onun yanından ayrılmaz. Açgözlü *loli*, sultanın kıymetli eşyalarının farkına varınca bir tuzak kurarak onları çalar. Eşyalarını kaybeden sultan sokaklara düşer. Odunculuk yapar ve kazandığı altınları, sevdiği kadını görebilmek için harcar. Günlerini böyle geçirirken durumu iyice kötüye gider. Bu sırada Serendip veziri aradan bir yıl geçmesine rağmen sultanın dönmemesinden endişeye kapılır. Sultanın oğlunu tahta çıkarır ve kendisi de sultanı bulmak için yollara düşer. Yolda özel bir suya sahip iki çeşme ile karşılaşır. Bu çeşmelerden akan sular insanı maymuna ve tekrar insana çevirmektedir. Bu iki çeşmenin suyunu, iki Hindistan cevizinin içine doldurarak yola devam eder. Sultanın bulunduğu şehre ulaşır. Ancak onu perişan hâlde ölmek üzereyken bulur. Sultan, vezire tüm olup biteni anlatır. Vezir *loli*'ye bir tuzak kurar. Daha önce çeşmeden aldığı sulardan birazını sultana vererek bu kadının üzerine dökmesini ister. Sultan, onun dediğini yapar ve kadın bir anda maymuna dönüşür. Bu durum şehirde duyulunca şehrin şahı maymunu eski hâline döndürene mükafat vereceğini söyler. Ülkenin dört bir yanındaki tüm sihirbazları ve hekimleri çağırır. Ancak kimse çare bulamaz. Vezirin isteği üzerine sultan, şaha giderek şehre büyük bir bilginin geldiğini eğer müsaade olursa bu derde ilaç olacağını söyler. Veziri şahın huzuruna getirirler. Vezir şahtan 6 ay mühlet ister. Sultanın kendisinin talebesi olduğunu ve bu kadının evinde de ona ait dört eşya bulunduğunu, bu eşyalar vasıtasıyla *loli*'yi iyileştirebileceğini söyler. İstedikleri olur, eşyalar getirilir. Vezir, sultan ve maymun bir evde yalnız bırakılır. Vezir kendisindeki ikinci suyu da maymuna dökünce *loli* eski hâline döner. Kadın yaptıklarından pişman olarak af diler. Cariye olarak kendisini sultana teslim eder. Üçü birlikte uçan tahta binerek Serendip ülkesine geri dönerler, sultan tekrar tahta geçerek ülkesini adalet ve cömertlikle yönetir. Dördüncü örnek olay olarak sunduğumuz öykünün özgün biçimi şu şekilde geçmektedir:

Édi 'ālam ara şahr-ı Sarāndīb / Parīlar birle tapқан zīnat u zīb

Mucallā u muşaffā u mu'allā / Dése bolur anı firdavs-ı a'lā

Camī' kızları Balkīs yañlıg / Kirip çıқmas kişi İdrīs yañlıg

⁶ Steingass'ta "sevimli, narin, zarif; zeki; şarkıcı; fahişe" anlamlarına gelen "loli" sözcüğü günümüz Özbekçesinde "lo'li", Yeni Uygur Türkçesinde de "loli" şeklinde bulunmaktadır. Her iki dilde de "çingene" anlamına gelmektedir. *Yedi Gülşen Mesnevisi*'nin bu öyküsünde de "loli" sultanların, hükümdarların kendisine âşık olduğu vaslına erişebilmek için yüz bin altın verdiği bir kadın olarak tanımlanmaktadır.

Heme ahlî édiler şāhīb-ı 'ıř / Du ummat şād hırram tālīb-ı 'ıř
Bar érdi anda bir sulţān-ı kāmīl / Ma 'ışetge anıñ hem köñli māyıl
Safardur yā Hızır bayna 'l-aķārīb / Fazīlat ahlıǵa érdi muşāhīb
Kerem dar-gāhıda 'azza u şarafdın / Yıǵıban ahl-ı dāniş her terefđin
Parī-peykerler ile germ étip bazm / Badīha şan 'atıǵa baǵlaban nazm
Öter érdi bu yañlıǵ 'ışrat ile / Salāmat içre cāh [u] haşmat ile
Közi uykuǵa bir tün māyıl érdi / Hayālıǵa bu şūrat cılva berdi
Ki bolǵay néçe yıl ul daşt-paymā / Cahān atrāfını kılǵay tamāşā
Körüp yürǵay қaranǵu hem yaruǵnı/Barıp tartқay basī assıǵ yavuǵnı (27a/4-15)
Cahānda körmegen kişvarnı körgey / Kuyaş tal 'at parī-peykerni körgey
Zıyārat eyleǵay darvışlarnı / Ekābir-zāda hayr-andışlarnı
Selāfīn ehlige bolǵan hem ulfat / Alar aħvāhdın tā alǵay 'ıbrat
Falātūn-dék kişide bolsa afhām / Safar tā kılmas anıñ dānişı hām
Taşavvur eylep ul sulţān-ı a 'zam / Bu işini köñlige kıldı muşammam
Ravān uyku şabistāniǵa battı / Kim ul rāhat kızın yanıǵa yattı
Kim uyku bādasıdın boldı bī-hūş / Kılıban iki 'ālamnı farāmūş
Felek sulţān hūrşīd musāfir / Bolay-dép 'ālam [u] çarh üzre sāyır
Hurūc étti maşarīk kişvarıdın / Saçıp 'ālam üzre sīm ü zeridin
Bu yañlıǵ turdı sulţān-ı Sarāndīb / Çıķıp mulkın 'aǵā birle berip zīb
Vazırını koldın ul-dem uşlap / Bu asrāriǵa kıldı anı maħram
Dédi ay dāniş ahlı içre Luqmān / Ki hikmet birle kıl dardımǵa darmān
Bolaydır men néçe yıllar cahān-gaşt / Ki sayr ile néçe kūh néçe daşt
Cavābını ne dér sen oşbu sözge / Maña maħram tapılmas sendin özge
Dédi dastūr ay sulţān-ı āfāķ / Yüzüñ körmekge érür barça muştāķ (27b/1-15)
Bu şūratnı köñüldin eyle hālī / Taryādın maķāmıñ kélđi 'ālī
Muyassar bolsa kimde 'azza u davlat / Tiler mü öziǵa ul ranc [u] mıħnat
Kişide bolsa hāzır haşmat [u] cāh / Alur mu öziǵa ul külfet-i rāh
Üyinde bolsa kemīni ni 'mat u nāz / Kılur mu açlıǵ tanbūrını sāz
Dédi şah ay-vazır-ı 'aql-ı kāmīl / Bolur sudın mişālı maña hāşıl
Eger bolsa cahān şahnıǵa sarı / Azıǵayın her terefge érse cārī
Cahān şahrāsıda yürǵan oşal su / Muşaffā bolǵan ul yañlıǵ ki közǵü
Eger bir néçe muddat bolsa mākiş / Anıñ sassıǵlıǵıǵa érđi bā 'ıř
Dédi ay şāhīb-ı evreng [ü] iklīl / Ki mendin hem eşit bir yaħşı tamşıl
Musāfir ahlıdın ger sorsañ aħvāl / Barıban bād-ı şarşardın habar al
Cahān atrāfı sarıǵa örer pīç / Karasañ yürmaǵay turmaǵay hīç
Safarda yüregi şad-pāralıǵdın / Émes maħsül habar āvāralıǵdın
Nazar ét bul zamāni taǵ sarı / Kim anda bar üçün hılm vaķarı

Bolupdur ma 'dan-ı yāķūt [u] aħmar / Anıñ köñlide pinhān nuķra u zer
Laṭāyif bābıdın dastū[r] u sulṭān / Néçe zarbu 'l-maşal kıldılar 'ayān (28a/1-15)
Velik ul-dem vazır-ı nık-takdır / Tapa 'lmay oşbu işge hıç tadbır
Tilini tişledi u boldı hāmūş / Güher yañlıg kelāmıga tutup gūş
Dédi sulṭān ki ay şāhib-ı farāsat / Kılur men saña bir néçe vaşıyyat
Biri kıldım seni él içre sarvar / 'Aṭā eylep bu dem evreng [ü] afsar
Biri buldur 'adālat pışa eyle / Halāyık üzre hayr-andışa eyle
Mu 'azzaz eylegıl ahl-ı 'ayālm / Éşitgil cān bile bu kıl [u] kālım
Biri buldur musāfir bolmağım cazm / Eger kılsam bölek kişvar sarı 'azm
Kim andın soñ taħammul eyle bir yıl / Boluban muntazır bu yerde bī-kıl
Kazā kaytarmasa bu yan 'inānım / 'Adam bolsa meniñ nām u nişānım
Meniñ oğlumı sulṭān eyleğay sen / Bu kişvar ehligē han eyleğay sen
Ki bolğay sen meni izlep ravāna / Tapılğay saña tā mendin nişāna
Kim aña bu vaşıyyatları aytıp / Kiriben [k]étti dar-gāhıga kaytıp
Vadā ' eylep heme mazlūmlarğa / Oşal sulṭānıdın mahrumlarğa
Çıkıp keydi tañıga cāma-ı faķr / Salıp 'ālam ara hengāme-i faķr
Kalandar-veş kiriben yolğa yalguz / Yürür érdi piyāda kéçe kündüz (28b/1-15)
Keziben néçe şahr u tağ [u] hāmūn / Özini kişvardın boldı bürün
Bar érdi yol üze bir çaşma-sārī / Oşal hālet ara tüşti güzārı
Ki boldı anda hāzır tört insān / Barı āşufta u hayrān [u] sar-sān
Urarlar bir birini harb birle / Baş közi yarılğan zarb birle
Talaş eylerler anda tört aşyā / Kılıp sulṭān bu aşyānı tamāşā
Biri kāse biri cāma biri taht / Biri şimşir-i Çübīn ay nikū-baht
Yasapdurlar yıgaçdın anda şan 'at / Velikin yoķ alarda kağr [u] kıymat
Körüben şahnı hırram boluban / Yügürüp kéldiler bī-gam boluban
Dédiler barça ay şah-ı musāfir / Bu dört aşyā érür bu yerde hāzır
Boluñız bu zamān bizlerge kākāz / Kılıñız her birimiz munda rākāz
Dédi sulṭān neçük insān érür sen / Bu yerde vālıh u sar-sān érür sen
Talaş ile érür siz barça mağdūr / Bu aşyālar ki yoķtur maña manzūr
Dédiler barça ay muhmān-ı 'ādıl / Seni 'aķlıñ érür él içre kāmıl
Bu turgenler ini birle ağa miz / Ki bir érür ata birle ana miz
Bu aşyālar kalıp mīrās atadın / Bilür érdi 'ilm-ı sīmyādın (29a/1-15)
Nazār kılğıl anı keyfiyyetige / Kulaķ salğıl anı hāşıyyetige
Tīleseñ kāsedin ay şāhib-ı rāz / Muhayyā bolğay anda ni 'mat u nāz
Eger her kim cahānda eylese gaşt / Güzār olsa oşal-dem tağ ile daşt
Kılıçdın tartsa hat pergār yañlıg / Yazılsa yer üze davvār yañlıg
Bolur āmāda anda şahr [u] rusta / Mükemmeldür anār u kađ [u] pista

Eger muhtâc bolsa sîm ü zerge / Ki durr [u] la'l yâkût [u] güherge
Yağasidin tutuban tonnu kaçsun / Közin açıp anı üstiğa baksun
Tökülgey anda la'l u sîm u gavhar / Ki bolğay anı maqşûdı muyassar
Safar étmaqnı her kim eylese 'azm / Bu taht üstiğa çıkmaknı kıtur hazm
Sulaymân tahtı dék uçqay havâğa / Alıp bargay anı süy-i samâğa
Kıyay manzılğa bolsa tab 'ı mâyl / Yumup köz açkunça maqşûdı hâşıl
Bu aşyâ hâlidin ul-dem şahan-şâh / Ta`akkul zıhını birle boldı âgâh
Alardın eşitip oşbu aşarnı / Alurğa bağladı muhkem kemerni
Alarğa eylep anda makr [u] tazvîr / Dédi tapıñ kamân bir néçe tîr
Éşitip émdi mendin buyuruqnı / Atar men her terefge tört oknı (29b/1-15)
Tapıp kéliñ bu manzılğa barıban / Alıp kéliñ yügürüp ahtarıban
Eger kim kélse avval gayret eylep / Yokatğan oknı alıp sur`at eylep
Taħammulsız kéliben kolnı salsun / Bu törtidin köñül h`[ā]hını alsun
Kim andın soñ alıp kélgen tîrni / Kötersün hoş kılip üçdin birini
Bu tartıb ile kalğan alğanı hûb / Kıyay aşyâ ki bolsa aña margûb
Alıp kélse eger bu yerge râbı` / Bolur kalğanığa ul-demde râcı`
Dédi sulţân bu yañlıg hukm éter men / Eger maqbûl émes kıyıp kéter men
Dédi barça kabûl éttük bu sözni / `Ayân kılmas kış[i] mundağ rumûznı
Alar içre birevi boldı masbûk / Tapıp kélde kamân birle néçe ok
Aluban élgige ul-demde sulţân / Ki attı zor-i bâzû birle her yan
Yügürüp her terefge sur`at ile / Taraddud kıldılar köp mıhnat ile
Sulaymân-veş minip taht üzre sulţân / Heme aşyâni alıp boldı tayrân
Anıñ astıda kaldı yeti gardûn / Ki mıhnat `alamudın boldı bîrûn
Cahân aţrafıge ul `âlî-ıkbâl / Uçuban vahm yañlıg bî-par u bâl
Bolup manzûr aña néçe garâyıb / Tafarruc eyledi neçe `acâyıb (30a/1-15)
Uçub maşrıkkı Cābulkāni kördi / Barıp mağrıbgı Cābulsāni kördi
Selāfînler bile boldı hem ulfat / Havākîn machısıda kördi `izzat
Néçe kışvar içide taptı ta`zîm / Tamāşâ eyler érdi néçe iqlîm
Köründi aña bir şahrî kazādın / Uçup tüştü oşal-demde havādın
Ne şahrî kim édi ul reşk-i cannat / Érür âmāda anda nāz [u] ni`mat (30b/1-5)
...Kiriben şâh anda eyleben sayr / Tafarruc eyledi hem mescid u dayr
Köründi aña bir `âlî manāzıl / Barıban anda ul-dem boldı dāhıl (30b/14-15)
...Şah ul-dem bir kışidin halvat eylep / Suvâl étti özige ulfat eylep
Dédi bu salţanat dar-gāhidur mu / Anıñ içre bu kışvar şāhidur mu
Dédi ay rüstāyî-i cahân-gerd / Safar daştıda tartқан mıhnat [u] dard
Bu manzıl bil ki lolige mekândur / Özi aşûb-ı dîn târâc-ı cāndur
Selāfîn ahlı hüsiniñ gadası / Havākîn halkı köziniñ fadâsı (31a/6-10)

...Berür bolsa kişi ger yüz miñ isrāf / Bolur ul-dem vişālīga mükellef
Faķır ahlıda ger azraq zeridür / Kenizekdin aña miñdin beridür (31a/13-14)
Şah anda eşitip aniñ sözidin / Hayālī-dék ketip ul-dem özidin (31b/1)
...Aniñ 'ışkı içige otını yaķtı / Muhabbat kūsini bardı u қаќtı
Bu kök günbez ara tüşti şadāsı / Kılıp ger barçanı şavt [u] navāsı
Kenizekler eşitip bul aşarnı / Barıp lolīga aydı bul habarnı
Dédi bilmem neçük insān ékendür / Faķır ahlı durur ya han ékendür
Vişālīni bu dem da 'vā kılıpdur / Cahān ahlı ara gavgā kılıpdur
Dédi lolī anı munda taleb kıl / Barıban mujda-ı 'ış [ü] tarab kıl
Barıp yetkürdi şehge mujd[a]-gānī / Kızıl gül boldı reng za farānī
Berip lolige ul tllā-yı mezkūr / Ki yüz miñ él içide érdi maşhūr (31b/7-14)
...Yüzige açtı lolī bāb-ı 'ışrat / Muhayyā eyledi asbāb-ı 'ışrat
Beriben şah kolığa bāda-ı nāb / Ki cānın köñli yañlıg kıldı bī-tāb (32a/1-2)
...Kolum uşlap yüzün sürdi yüzige / Talaţţufdın közin koydı közige
Bu yañlıg bir biridin aldılar kām / Talazzuzdın ikevi taptı ārām
Bu yañlıg her keçe şah-ı Sarāndīb / Berip 'ışrat üyini zīnat u zīb
Oşal mezkūr bolğan tört aşyā / Bar érdi anda genc-i lā-yu 'addā
Kim andın hıķka içre eyleben darc / Kılıp érdi 'adadsız lolīga harc
Bolurdi şarfi kün-kündin ziyāda / Alurdi barça hādım istifāda
Bolup sultān anı vişālīga mağrūr / Kılıp hubbu 'l-vaţannı köñlidin dūr
Hasaddın çarh köydürdi özini / Açıp aña kevākibdin közini
Dédi bir kün ğarīb zār eyley / Ma 'ışat üyi içre hār eyley
Kılıban her zamānı bul tefekkür / Ki lolī [kö]ñlige saldı bu taşavvur (32a/6-15)
Musāfirdur bu kélgen mihmānım / Kim andın tāza érdi hānmānım
Ne ihsān eylemak içre malālı / Ne 'ışrat āftābige zavālī
Körünür közge bī-bahra hunardın / 'Aţā kılğay 'adadsız sīm [ü] zerdin
Körünür zāhırı içre gadā dék / 'Aţā u cūd birle pād-şāh dék (32b/1-4)
...Kéçürüp néçe kün 'ış ile avkāt / Bu yañlıg eyler érdi köp hayālāt
Barıban şāh her kün hucrasıǵa / Muķayyad bolur érdi ucrasıǵa
Alurdi sīm ü zer ul tonı kaçıp / Térür érdi étekge yerge bakıp
Soñdın kāseni aldığa koydı / Néçe türlüg ta 'ām yédi u toydı
Kemīn eylep bakıban lolī ul-dem / Biliben köñlige kıldı muşammam
Bar érken anda bir aşyā-yı nādır / Dédi andın bu işler munda şādır
Bélin bağlap alarnı almak için / Ki sultānı balāǵa salmak için
Néçe makr u hıyalnı pīşa eylep / Zamırıǵa bu söz andīşa eylep
Dédi ay yār-ı cānım mihr-bānım / Seni 'ışkında köygen ustuh'ānım (32b/7-15)
Kolum tutqurmayın sendin bölekge / Yüzüm körsetmeyin hayl-ı melikge

Taşaddukdur meni bul hasta cānım / Saña taslīm eyley hānmānım
Senindür sīm ü zerdin nusya u naqd / Meni eknūn özüñe eyleğül 'ağd
Velī bardur biziñ sahr içre sultān / Érür şāhib 'atā u cūd ihsān
Musāfir ahlını tutğay mu 'azzam / Kerem birle anı kılğay mükerrem
Barıp aña eger bolsañ hem ulfat / Seni kılğusu cānı bile hürmat
Bu sözlerni aña [ı]zhār kılsañ / Meni şāyad özüñe yār kılsañ
Bu tazvīr ile şahmı eyledi gül / Kabūl eylep bu iş sarı tutup yol
Kim aña keydürüp zer-baft dībā / Çemen şāhı kibi gül-reng zībā
Anı astığa ul-dem mindürüp at / Hem-ul kélgen yolığa saldı ul bat
Çıkıban avğa ul kişvarnı şāhı / Bar érdi anda barça hayr-h'āhı
Yürüp érdiler anda şayd izlep / Uruban şaydlarnı oğnı kizlep
Barıban ul-zamān şāh-ı musāfir / Anı sayr manzılıda boldı zāhır
Tüşüp atdın aña boldı mulākāt / Dében néçe salām ile tahtıyyāt
Sukūnat birle şahmı taptı köñlin / Tavāzu' atı birle çaptı köñlin (33a/1-15)
Alar kılsa bayābān kuşların şayd / Bu kıldı hulq ile şah köñlini kayd
Bayān étti rusūm-ı salānatdın / Okudu dār-gīr-ı mamlakatdın (33b/1-2)
... Sa 'ādat üyide hürram édiler / Salāmat daştda bī-ğam édiler
Köründi nā-gehānī bir huvaydā / Huvaydā yoq-ki boldı dūd paydā
Urup sahr ortası içre h'āra / Şu 'ūd eyler kim ul yañlıg mināra
Yasıp 'ālamnı çıktı sūy-ı gardūn / Ki tokuz çarh anıñ birle bolup ün
Oşal-dem kéldi şah aldığa muhbır / 'Ayān étti tütün hālını bir bir
Dédi ot tüşti lolī hānasığa / Muzayyan eyleğan kāsānasığa
Musāfir şāhı içre gam ulaştı / Ayağdın başığa ot tutaştı
Bu kişvar şāhı hem sar-sānı érdi / Anıñ āşufta u hayrānı érdi
Bu hem érdi anıñ vaşlıge māyıl / Bolur érdi velī ba 'zıda hāşıl
Rucū' étti iki sultān-ı 'āşık / Ki lolī üyiğe eylep murāfık
Émesler vākıf iki bir biridin / Kim ul hālet muhabbatnıñ sarıdın (33b/5-15)
Barıban meger otını uçurup / Alam şahşını ul üydin köçürüp
Kılıp luğ ile köp dil-dārlıgılar / 'Atā u cūd birle yarlıgılar
Yanıp dar-gāhığa sultān-ı kişvar / İberdi lolī sarı la 'l [u] gavhar
Kalıp ul yerde sultā[n]-ı musāfir / Ki tört aşyānı aña kıldı zāhır
Alar bu manzılıñ içre ne boldı / Matā '-ı hāşılıñ içre ne boldı
Aķuzup közleridin eşk-i tazvīr / Buland-āvāz birle kıldı taķrīr
Dédi şahğa meger dīvāna bolduñ / İçip may bu zamān mastāna bolduñ
Köyüp kül boldı üy içre bısātım / Mubaddal oldı gam üzre naşātım
Ne aşyādur ki anı kıymatı yoq / Halāyık içre hergiz hürmatı yoq
Neçük köymağı üçün zārı éttiñ / Nedin anı tiliñe hārı attıñ

*Bu tazvîr işleridin boldı madhûş / Tilin kâmuğa tartıp boldı hâmuş
Oşal tün kerh birle boldı vâşıl / Ne ul avvalğı dék maşşüdi hâşıl
İkinçi kün urup yüz zor ile pîç / Kire`lmey yandı ul darvâzağa hîç
Bu işge tapmadı hergiz `ilâcın / Alıp érdi heme yalğan ravâcın
Boluban ul eşikde hâr-zâr ul / Otun-keşlikni kıldı ihtiyâr ul (34a/1-15)
...Sarândîb içre sulţânı vazîrı / Ana taslîm édi tâc [u] sarîrı
Bolup bir yıl yetiben vaqt-ı mî`âd / Kılurdu her kişidin şâhnı yâd (34b/11-12)
...Şah oğlğa beriben taht [u] bahtın / Ana tapşurdu asbâb ile rahtın
Kiriben yolğa ul yañlıg ki sulţân / Piyâda anda yüz urdu bayâbân
Kılıp âvâra şah dék bî-vafâ dahr / Bu hem kézdi néçe tağ néçe şahr
Yürüp bir tağ ara tüştü güzârı / Édi ul manzıl içre çaşma-sârî
İki çaşma ara bir cavz-ı Hindî / Tamâşâ kılmak üçün anda indi
Oşal bir çaşma üzre turdı dastûr / Bolup cavz üzre bir bûzîna manzûr
Tüşüp bir çaşma içre gûta urdu / Ki bir sâ`at édi çıktı kördi
Kızı buldı yüzi-kim argavân-dék / Lab-ı sar-çaşmada sarv-ı ravân dék
Çıkıban cavz üzre yédi mîve / Dağı bir çaşma sarı kıldı şîva
Kiriben çıktı ul bûzîna yañlıg / Boluban hâlet-i dîrîna yañlıg
Bu yañlıg eylep anda ihtiyâr ul / Kılur érdi néçe şu`bada kâr ul
Körüp anı vazîr-ı nûk-ıtal`at / Heme başdın ayağı boldı hayret
Alıp élgı ara iki uluğ cavz / Téşiben aldı andın koymayın mağz (35a/3-15)
Alarğa aldı iki çaşmadın âb / Şikâfin mûm birle kıldı nâ-yâb
Zamâna cavrıdın kim bolsa nâ-çâr / Bolur bu iki su ul yerde dar-kâr
Havâdıs salsa baş üzre eger iş / Tapılmas dédi her kim kılsa taftîş (35b/1-3)
...Buruban sur`at ile cavz u mâdın / Köründi kişvar-ı `âlî kazâdın
Kiriben sâyır olup kûçe ü küy / Tafahhuş eyler érdi mâtam u toy
Dér érdi anda bir birge hâlâyık / Boluban bir yigit lolîge `aşık
Aña raht matâ`ın kıldı isrâf / Zer ü gavhar `adaadsız taptı itlâf
Kılıpdur `âkıbat ul bî-vafâlık / Üzüpdür ul yigüdin âşnâlık
Bolupdur `ışık içinde zâr hayrân / Éşigide yatıp bir ölmegen cân
Yumupdur közini bu her dündün / Bu hâl ile öter ötmes bu kündün
Bu sözni eşitip dastûr-ı dâñâ / Yüregi örtenip köydi sar-â-pâ
Birevge iltimâs étti oşal hîn / Hem-ul manzılını maña eyle ta`yîn
Kim ul bî-çâranı barıp köreyin / Tirik ger bolsa hâlnı sorayın
Anı yatğan yerige bardı başlap / Vazîr kaldı iki közini yaşlap (35b/5-15)
Yüzinni kördi şahnı tanudı / Alamlık közi ul-demde yarudı
Kalıpdur anda ki tanda nefasdın / Uçarğa cân kuşu mâyıl kafasdın
Bu hâletde yetip Luqmân-ı dâniş / Közidin yaş tóküp köp kıldı nâliş*

Néçe dārū bile eylep davāsın / Kılıban mu 'addal aniñ ğızāsın
Tamuzdı her birin ağzığa kem kem / Kuruğan rūdasını eyledi nam
Ġızā u advıya cısmığa kandı / 'Adamdın hastlıĝ mulkığa yandı
Basıban za 'aflıĝ dard u alamı / Şıhhatlık sahtığa koydı kadamı
Tapıban bir birini şāh u dastūr / Bolup ulfat gülistānıda masrūr
Kopuban bir biri birle körüşti / Heme ötgen havādışdın soruştı
Ana şāh étte lolīni mu 'ayyan / Kılıp ul tört aşyāni mubayyan
Bu mihnat dardı içre salĝanı / Anı makr ile koldın alĝanı
Felekdin eyleben anda şikāyet / Heme ötgenlerin kıldı hikāyet
Dédi ul-dem vazır-ı 'ākıbat-kış / Seni ay şāh könlüñ bolmasun rış
Ki maqsūduñ bolur eknün muyassar / Tapılĝay munda hikmet birle hem zer
İberĝil nāma lolīğa hafıdın / Beriben aña yüz miñ aşrafıdın (36a/1-15)
Bir iş [e]ylep şabistānığa bargıl / Taraddud kılĝıl yanığa bargıl
Muyassar bolsa andın būs āĝüş / Vişālī bādasıdın eyleseñ nüş
Tazarru' ile elĝi[ge] masās ét / Néçe 'anbar ile andın iltımās ét
Velī bu cavz suyn anda mazbūt / Kılıban eyle ĝusl ābığa maħlūt
Bu nireng ile ul lolīni aldap / Ki koyĝay sen anı başı ūze āb
Körüp ul-demde su keyfiyyetini / Tamāşā kıl Hudāniñ kudratını
Vazırıdın bilip bu sözni sulţān / Açıldı gül kibi ul şād handān
Alıban elĝige ul-demde hāma / İberdi lolī sarı 'uzr-nāma
Oĝup nāz ile taşlap kıldı 'ışva / Kenīzeklerĝa sulţān berdi rışva
Özin taşlap taradduddın oñ sol / Néçe makr ile taptı vaşlıĝa yol
Kéçürüp ul tüni şāh-ı cahān-gerd / Dédi lolīğa rengin eyleben zard
Seniñ üçün vücūdum kétti bar-bād / Eşigiñde vaţannı kılmayın yād
Hayālñ 'ālam-ı bālādın artuĝ / Vişālñ cannatu'l-ma'vādın artuĝ
Tiler men sendin ay-māh-ı cahān-süz / Bir işni ay zamīn-ı āsumān-süz
Dédi lolī kabül étim sözüñni / Bilip men barçadın artuĝ özüñni (36b/1-15)
Tapılmas sen kibi ahl-ı vafāda / Ki tākāt eylegen cavr [u] cafāda
Tekellüm içre tūfī dék bayān ét / Tarannum içre bülbül dék 'ayān ét
Dédi sulţān bu érdi mudda 'āyım / Cılā berdi zamīr içre bavāрім
Taniñ zer hıl'atıdın eyle 'uryān / Badan gül-zārıdın çıkan kibi cān (37a/1-4)
...Şafā tapsun tan ul yañlıĝ ki közĝü / Koyay başñ ūze bir zarb ile su
Salāmāt üyide ay sarv-ı çālāk / Kūdūretdin özüñni eylegil pāk
Bu işdin koy meni cānumĝa munnat / Muni bildim tiriklik içre davlat
Bu sözdin lolī ul-dem boldı hāmüş / Néçe nāz ile şahni kıldı āĝüş
Kabül eyledi kılĝan iltımāsın / Çıkarıdı cısmıdın zerrīn libāsın
Kiriben maĝsal üstide bī-h'āst / Şanavbar dék kaddını eyledi rāst

Şah ul oyğan sunı âmāda eylep / Ki lolīni fūsundın lāda eylep
Anı başığa su koymağ hemānā / Ki büzīna bolup turmağ hemānā
Muqayyad boldı afgān eylemekge / Buland past her yan sekremekge
Kişi kimge ne kılsa anı körgey / Eger yerge ne ekse anı körgey (37a/6-15)
Şah ul-dem çıktı u boldı ravāna / Vazīrğa keldi aydı bu fasāna
Köñülni şād eylep iki dem-sāz / Bu tünde bir birige aytışıp rāz
Kéçürdi özlerini hurrām eylep / Havādis külfetidin bī-ğam eylep
Oşal tün erdi kim andağ karaqır (?) / Ki rengi lolī yañlıgı taptı tağyūr
Sarığ büzīna yañlıgı eyledi şubh / Cahān ahlığa şuhrat taptı bu kubh
Tüşüp āvāza ul-dem barça afvāh / Bolup bu işdin ‘ālīm ahlı āgāh
Dédiler lolī bu tün boldı ma[n]sūh / Tapıdur hüsiniñ āyātı mansūh
Şafāda erdi ul āyīna yañlıgı / Bolupdur bu zamān büzīna yañlıgı
Étiben barça él bir néçe tadbīr / Tutup boynığa anıñ saldı zancīr
Anı sürgep keşāle eylediler / Ki şah sarı havāla eylediler
Alıp yetkürdiler şah hızmātığa / Tahayyur eylep ul-dem şūratığa
Munādī eylep sultān-ı kişvar / Yıgılsun sıhr ahlı barça yek-sar
Heme Cogī éli ya ahl-ı cādū / Bu davlat-hāna içre eylesün rū
Bu lolī hırzığa bolsun muqayyad / Ki şāyad bu fılsımın eyleğay rad
Eger bu müşkil iş bolsa küşāda / Tapar ul sīm [ü] zerdin istifāda (37b/1-15)
Yıgılıp hukm ile ul kav[m]-ı mas ‘ül / Bu iş raddığa tün-kün boldı maşğūl
Şılāya eylediler advıyadın / Okup aña fusūn [u] ad ‘ıyadın
Hakīm ahlı aña dārū içürdi / ‘Azāyım-h‘ān çırāğ ile köçürdi
Bu işler kılmadı lolīge ta ‘şīr / Ki tā tapğay anıñ ahvālı tağyūr
Boluban mu ‘tarıf ‘acızığa ul él / Alıp ruşsat kaçıban eyle kim yel
Vazīri birle sultān-ı Sarāndīb / Berip hikmet üyin dāniş bile zīb
Éşittiler heme lolīğa ‘acız / Bolup tapmay davāsın anda hergiz
Dédi dastūr ay şāh-ı cahān-gīr / Bu yañlıgı erdi aña makr [u] tazvīr
Barıp aygıl bu kişvarnı şahığa / Özünni yetkürüben dar-gahığa
Kélip bu kişvar içre zū-fünūnı / Barı güm-rāhlarğa rah-numūnı
Bu hikmet çarhı üzre āftāb ul / Camī ‘ ‘ımlardın bahra-yāb ul
Buland étseñ kerem birle ravācın / Kılur hikmet bile maymūn ‘ilācın
Musāfir şāh ul sultānğa yetti / Vazīr sözün aña ızhār étti
Éşitip oşbu sözni boldı hoş-ğāl / Kılıp va ‘da aña köp zer bilen māl
Vazīrni çarlap aldı hızmātığa / Mükerrrem kıldı nāz u ni ‘matığa (38a/1-15)
Aña aydı vazīr-ı hoş-farāsāt / Ki bergil altı ay bizlerge muhlat
Küdüretdin köñül eylep tanazzuh / Kılalük oşbu hızmətge tavaccuh
Alarğa kıldı bir manzılını ta ‘yīn / Ne manzıl belki şūrat-hāna-ı cın

Oşal-dem eyledi maymūnı irsāl / Aña bağlap salāsıl birle aġlāl
Dédi dastūr ay ahl-ı mulāzım / Kayu bolsa eger lolīge hādım
Ki şākird érdi maña bu musāfir / Bar érdi anda tört aşyā-yı nādır
Kalıpdur lolīni kāşānasıda / Mu ‘ayyandur ma ‘ışat-hānasıda
Alıp kélsün meni aldımğa barıp / Ki şākirdim bile anı köterip
Anıñ ul taht üzre otquzayın / Tanı üstige tonı keydüreyin
Kılıç birle anı dem köçürüp / Hem-ul kāse bile dārū içürüp
Eger bu iş bile kılsam ‘azāyım / Ki her ay üç künide bolsa dāyım
Tutar bolsam bu mezkūr aşyāsın / Ki şāyad taşlaġay maymūn libāsın
Bilingay ādamıyyatlık kemālī / Namūdār eyleġay hüsni-i camālī
Bu sözdin barça él masrūr boldı / Yıraġ ba[r]mak üçün ma ‘mūr boldı
Kopuban şāh birle yolġa kirdi / Étegin béliġe muhkem kayırdı (38b/1-15)
Alıp kélip oşal aşyā-yı nādır / Vazır élgige ul-dem kıldı zāhır
Üzüp ul gülşen içre hārlardın / Kılıp hālī heme aġyārlardın
Éşikni eyleben ul-demde muhkem / Kalıp büzīna birle iki hem-dem
Koyup dastū[r] hikmet birle anı / Anıñ başıġa māu ‘l-cavz-ı şānī
Oşal-dem pardadın lolī-i maymūn / Kuyaş dék hüsni birle boldı birün
Bu yañlıġ şu ‘bada işlerni bilip / İkevini ayakıġa yıkılıp
Heme ötgenge is[tı]ġfār eylep / Nadāmatnı özige yār eylep
Kenizeklik eylep havf ile bīm / Özini şehge ul-dem kıldı taslīm
Muhayyā kıldılar aşyā bilen taht / Sarır üzre çıkarġa üç nikū-baht
Minip lolī bilen dastūr [u] sulţān / Çu Āşaf bir[le] Balkīs [u] Sulaymān
Felek sarıġa parvāz eylediler / ... bir né dép āvāz eylediler
Bu kişvar hālķı kördiler anı fāş / Urup köġsige ul-dem barçası taş
Havā üzre kılıp bir neçe cavlān / Alarnıñ közleridin boldı pinhān
Uçuban taht üstide tüzüp bazm / Sarāndīb mulķı sarı kıldıla[r] ‘azm
Yetiben ‘adldın ābād étte / Ulus köñlin keremdin şād étte (39a/1-15)

“Dördüncü Gülşen”de yöneticilerin kendilerine akıllı bilgili kimseleri danışman olarak seçmesinin önemi vurgulanmıştır. Yöneticiler akıllı, iyi niyetli vezirleri kendilerine yakın tutmalıdır. Akıllı vezirlerin yararlı sözleri iyi ve kötüyü ayırt etmelerinde yardımcı olur. Hatta tehlikeye düştüklerinde canlarını da korur. Bilge vezirlerin hikmetli davranışları sayesinde devlete zarar ulaşmayacaktır. Öyküde zekânın, bilginin ve bilimin gücü anlatılmaktadır. Zekâ, bilgi ve irfan insana hayatta ve aşkta yol gösterir, mutluluk getirir.

2.5. Tevekkül ve Rıza

Yedi Gülşen Mesnevisi’nin beşinci öyküsü olan “Beşinci Gülşen (Béşinçi Gülşen)” toplam 869 beyitten oluşmaktadır. Bu öyküde İran şahının oğlu Saadet Şah, rüyasında gördüğü kıza âşık olur. Kızı bulmak için şehzade ve vezir yola çıkarlar. Hindistan ve Çin bölgelerini dolaşan

şehzade Saadet aradığı kızı nihayet Rum diyarında bulur. Rüyasında gördüğü kızın Cevher olduğunu öğrenir. Cevher'i ağırlığınca altın vererek satın alır. Başlarda şehzadeye eziyet eden Cevher, onun daha önce rüyasında gördüğü genç olduğunu anlar. Cevher'in isteğiyle Mısır'a yerleşirler. Bir yıl sonra ellerindeki mal mülk tükenir. Şehzade çölde avlanır ve Cevher de kilim dokur. Kilime bir gül bahçesi ve bileğinin resmini aksettiren Cevher'in kilimini Şemun adında Yahudi bir tüccar satın alır. Bu kilimdeki resimlere hayran kalan Şemun, sahibini bulmak için uğraşır. Sonunda Cevher'i gören Şemun kendi annesinin de yardımıyla onu kaçıır. Cevher'in kaybolduğunu anlayan şehzade Saadet üzüntüsünden sokaklara düşer. Şehrin veziri onun bu hâline acır, yanına bir adam vererek Cevher'i bulmasına yardımcı olur. Sokak sokak Cevher'i ararlarken Cevher'in bulunduğu sokağa gelirler ve tesadüfen Cevher'i bulurlar. Birlikte kaçacakları gece Cevher, Şemun'un evini soymak için gelen bir hırsız zenciye şehzade zannederek yanlışlıkla onunla birlikte kaçar. Ama daha sonra kaçtığı kişinin şehzade olmadığını anlayan Cevher, hırsızdan kurtulmayı başararak, erkek kılığına girer ve Aramabad şehrine gider. Bu şehirde halk taht kavgaları yüzünden perişan hâldedir. Cevher'i erkek zanneden halk onu sultan ilan eder. Cevher şehri güzelleştirir, adaletiyle cihana ün salar. Şehzade Saadet'i bulmak için ülkedeki yaşlı bir ressama kendi suretini çizdirerek şehrin giriş kapısına astırır. Resmi görüp ağlayan, başında bekleyen herkesin yakalanmasını emreder. Cevher'i aramak için yola düşen Şemun, onu gündüz gözüyle görünce âşık olan hırsız ve şehzade Saadet resmin asılı olduğu şehre gelirler. Nöbetçiler tarafından yakalanıp Cevher'in huzuruna çıkarılırlar. Bir mahkeme kurarak kendisine kötülük edenleri ve şehzadeye sıkıntı çektirenleri cezalandırır. Şehzade Saadet ve Cevher sonunda kavuşurlar, üç evlatları olur. Saadet, oğullarından birini tahta oturtur, Cevher ile birlikte babasının ülkesine döner. Babasından sonra İran tahtına oturan şehzade ülkesini adalet ve cömertlikle yönetir. Beşinci örnek olay olarak sunduğumuz öykünün özgün biçimi şu şekilde geçmektedir:

Yeti iklim içinde mulk-ı İrân / Nucûm bâğıda hürşîd-i tâbân

Néce yüz kişvar ul mulk içre maşhûr/ Barı cannat kibi âbâd [u] ma 'mûr (39b/14-15)

Bar êrdi anda bir şâh-ı cahân-bağş / 'Uluv rif'at melek haybat felek rahş

Velî farzandın êrdi aşarsız / Dıraht-ı saltanat şâh-ı şemersiz

Ğubâr alıp köñül âyînasına / Uruban taş her dem sînasına

Dédi haşmat éline bolmasa pûr / Nihân étgan fanâ mulkı ara gûr

Beriben sîm ü zer darvîşlarğa / Yatîm u bîve u dil-rîşlarğa

Tutuban niyyatın köñül ara sîh / Hamîşa boldı huddâmu 'l-maşâyıh

Salıban daşt tağ üzre ribât ul / Urup daryâlar üstîğa şırât ul (40a/2-10)

... Du 'âsı 'andalîbân tartıban ün / Icâbat gülşenige boldı makrûn

Şahâb-ı mekremet tuttu saçıp avc / 'Aâtâ daryâsı urdı her teref mavc (40a/14-15)

Ötüp andın néce ay néce kün / Cahânğa bir kuyaşı boldı birün

Kuyaş yok belki şah közin nûrı / Tanını kuvvatı köñül huzûrı

*Bu gül davlat üyini kıldı gülşen / Bu gavhar şah közini étti ravşan
Alıp zer-baft ile eylep numāyış / Körüp şah kıldı Teñriğa sitāyış
Yığılıp barça ul şāhib-ı kemālāt / Sa'ādat Şāh koydılar aña at (40b/3-7)
...Dédi sulţān yığıban ahl-ı rammāl / Açıp taşlañ bu yerde kur'a u fāl
'Adamnıñ kânıdın tüşgen bu gavhar / Muzayyan érdi andın taht [u] afsar
Uşalgay-mu havādışnıñ taşıdın / Fanā bahrığa tüşgay-mu başıdın (40b/13-15)
Baķıp barça kıyaş birle kámerge / Alıp ul-dem nazār eylep nazarge
Tefekkür birle kıldılar hısābı / Namūdār old[ı] sa'd inķilābı
Dédiler barça ay sulţān-ı 'ālam / Kemāliñ badrı hergiz bolmasun kem
Sa'ādat nahs üyige kırāndur / Salāmat āh [u] gamge hem-'ināndur
Aña āfat téger uykusı içre / Nam olğay köñlini közgüsi içre
Néçe tadbīr ile tapmas zidūda / Ki bolğay kem kem aħvālı rubūda
Bu işdin 'ākibat dīvāna bolğay / Cahān ahlı ara afsāna bolğay
Éşitip ul-zamān sulţān-ı Īrān / Kōlını tişledi boldı u hayrān
Bası yıglap közidin tökti jāla / Köyüp köñül kanıdın açtı lāla
Köntüp ul şāhib-ı cāh-ı tacammul / Rızāğa tan berip kıldı taħammul (41a/1-10)
...Tün [ü] kün ötti şah-zāda bu bir yıl / Ma'ışat bostāni içre bés yıl
Kazādın bir kéçe 'ışatda érdi / Salāmat tahtıda rāhatd[a] érdi (41a/14-15)
Ne kéçe belki gūyā laylatu'l-kadr / Anıñ hüsni kamer yañlıg bolup badr
Özini eyledi uykuğa māyıl / İki mujgān nazargā boldı hāyıl
Köründi aña bir sar-sabz gülşen / Kılıpdur néçe kızlar anda maskan
Ne gülşen belki cannātu's-surūr ul / Ne kız rahmat éline belki hūr ul
Turup sar-çaşma üstide parī dék / Alar labları gül-berg-i tarī dék (41b/1-5)
...Yüzi lavhıda bir hālī yazılğan / Labı astıda bir çāhī kazılğan
Étip cān [u] köñül ul hāl ile şayd / Kılur zulf ile bağlap çāhığa kayd
Biri oñ yüzi üzre biri cīda / Biri hālī muzayyan zīr-ı labda
Sa'ādat Şāh köñül kanını yutup / Muħabbatdın anı élgini tutup
Dédi ay gül-'ızār āfat-ı hūş / Tirikdür men seni kılmam farāmūş
Kılıp 'ıřkıñ yüregim pāra pāra / Köre'lgey-men mü hüsniñni dubāra
Baķıp şah-zādağa eylep tabassum / 'Itāb [u] nāz ile kıldı tekellüm
Vişālmğa yeter sen külfet ile / Néçe cavr [u] cafā u mıñnat ile
Méni yüz makr [u] nireng ile gardün / Kılıpdur bir kişi élgide tutkun (41b/7-15)
Dében ul barķ yañlıg boldı pinhān / Şah oğlu ra'd yañlıg tartıp afgān
Hem-ul-dem uykusıdın boldı bīdār / Gam u hasrat öziğa eyleben yār
Tün ü kün tartıp anda āh ile dard / Macālis ahlı 'ışın eyledi sard
Bolup kün-kündin érdi bī-ķarār ul / Kalam nālı kibi cısmı nızār ul
Kim oğlıdın atası boldı vāķıf / Anı aldığa ul-dem kéldi hā'ıf*

Dédi yıǵlap aña ay nūr-ı dāda / Avvaldın kāş bolmam āfarīda
Ġam [u] ḥasrat üyinde yürmes érdim / Seni bu ḥāl ile körmes érdim
Nedin bolduñ bu dard ile giriftār / Ne üçün tartadur sen nāla u zār
Atasıǵa dédi ay pād-şāhım / Bu ‘ālam içre zātıñ kıbla-gāhım
Sabab sendin kélip érdi vucūdum / Tıfılıñdın seni bu zād-būdum
Közüm bir kéçe bardı ‘ālam-ı ḥ‘āb / Ne ḥ‘āb ul gülşen-i cannat sarı bāb
Oşal-dem cılva kıldı neçe şūrat / Ne şūrat dıl-rubā-yı ḥūr-ıtal‘at
Alardın bir parī-peyker saman-bū / Kara közlüg şeker sözlüg melek-ḥū
Tekellümdin méni dīvāna kıldı / Fıǵān u nālaǵa hem-ḥāna kıldı (42a/1-15)
Eger bolmas vışāl-ı rah-numāsı / Tapılmas bu köñül dardın davası
Kılağ sal bu alam-engiz sözge / Ki mendin tutma köz ölmekdin özge
Atası bildi ḥālın boldı maḥzūn / Kılıp bu dard birle baǵrını ḥūn (42b/1-3)
Dédi şah ay vazīr-ı maşlaḥat-ḥ‘āh / Bu işde bol meni oǵlumge hem-rāh
Muhayyā eyledi zād-ı safarnı / ‘Adatsız yıǵdı anda sīm ü zerni (42b/14-15)
Yürüşdiler nucūm-ı āsumān-dek / Sa ‘ādat anda ḥūrşīd-i cahān-dek
Kılıp barça nefas yañlıǵ tab [u] tāb / Taleb eylep hem-ul maḥlūb-ı nā-yāb
Bolup sar-gaştı ul yañlıǵ kögerçün / Keziben baḥr u bar u tağ [u] ḥāmūn
Koşuldular oşal-dem kār-vānǵa / Nuzūl étte hem-u[l] Hindūstānǵa
Mulāzımlar yürüben kūy u bāzār / Kenizeklerǵa érdiler ḥarīdār (43a/11-15)
Camī‘ Hinddın körsetti dastūr / Alar bolmadı şah-zādaǵa manzūr
Çıķıban Hinddın ul-ķavm-ı nā-kām / Ḥaḥā u Çīn sarıǵa koydılar kām
Édi ul mulk kān-ı ma‘dan-ı ḥüsn / Camāl aynasıda miskīn-i ḥüsn
Körüp yol üzre köp şahr [u] vilāyat / Kılır érdiler ul nav‘ı ki ‘ādat
Bolup hem-reh ‘ināyat rah-barıǵa / Kéliben tüştiler Çīn kışvarıǵa
Taraddud birle her yan eyledi tek / Mu‘ayyan kıldılar néçe ken[ī]zek (43b/3-8)
...Alurǵa boldı anlarǵa muķayyad / Körüp şah-zāda kıldı barçasın rad
Ḥaḥā mulkıdın olup barça maḥrūc / Bölek kışvar sarıǵa kıldılar köç
Alıp bu tarz her şahr içre demni / Firengistānǵa koydılar ḥadamnı (43b/12-14)
...Yürüben gaşt ile hurmūz ile büm / Alarǵa maskan oldı kışva[r]-ı Rūm
Ki bir yer kılmayın hergiz iķāmat / Bolurlar ‘āzımı özge vilāyat
Yetiştiler [...] yañlıǵ Kār-ı kıblā / Alarǵa yār olup vācīb Ta‘ālā
Kim érdi ul vilāyat tābı‘-ı Rūm / Éli érdi anıñ şāhıǵa maḥkūm (44a/2-5)
...Heme dallāllardın aldılar sūd / Kenizekle[r] nazardın boldı mardūd
Safar aḥlıǵa ul dar-gāh-ı ‘ālī / Heme aǵyārlardın boldı ḥālī
Velī ul şahr élidin kıldı bartan / Kelām-ı cān firād [u] ḥalkı aḥsan
Alarǵa eylep ul-dem āşnālıǵ / Étip [u]luğ tarīķ rah-numālıǵ
Muḥabbatdın dédi ay mihmānlar / Körüp siz sayr ile yaḥşı yamanlar

Velî bardur bu kişvar içre bir bay / Tacammul içre érür 'âlam-ârây
Kim érür hıdmatıda dâhdın bîş / Kılurlar dard sîmîn köñlini rîş (44a/9-15)
...Barı érür camîl şâhib-ı nâz / Alar içre camâlî keldi mumtâz (44b/3)
...Velî bar anda 'ayb-dék dâñî / Budur hüsn-i matâ 'ınıñ zıyânı (44b/6)
...Dédiler ne érür ul dék dâñî / Ki bizge zâhır eyleğil bayâñı
Dédi bolsa ken[î]zeklerde üç hâl / Vafâ kılmas kişige ay nikû-hâl
Biri oñ yüzi üzre biri aysar / Biri zîr-ı labı üzre muqarrar
Bu üç hâlın eşitip anda şah-zâd / Yaķındur kim çıkarğay dâd [u] faryâd
İmâ birle vazîr-ı 'âkıbat-bîn / Anıñ köñlin otığa berür teskîn
Dédiler sîm ü zerdin eyleben hûr / Buruğıl manzıl-ı maķşad ara zor
Ravân boldı mulâzımlarını taşlap / Vazîr [u] şâhnı oğlını başlap (44b/9-15)
Alarını bildi u ul-dem çıkıp bay / Hem-ul mihmân-sarâğa eyledi cây
Vazîr eylep köñül mir 'âtıda fikr / Kenîzekni bayânın eyledi zıkr
Çıkarıp her birini kıldı manzûr / Ki şah oğlı nazardın eyledi dûr
Oşal-dem kalğanığa yetti navbat / Körüp anı tamâmı boldı hayret
Muhabbat pardası 'aqlını yaptı / Tüşide körgenini munda taptı
Közide urdı anı kan yaşın mavc / Köñüldin âh otını eyledi avc
Yürekde kalmadı şabr u qarârı / Koldın ketti anıñ ihtıyârı
Dédiler ay ganîlar pād-şâhı / Ne érmîş bu kenîzekni bahâsı
Dédi bermeñ meni bu yerde taşdı / Kim étmeñ gavhar [u] furşatını taşnı
Bu durr-ı bî-bahânıñ atı Cevher / Cevâhirdür anıñ birle barâbar
Kılın âmâda bu yerga tarâzû / Salın bir yanğa Cevher [ya]nığa bû
Ki Cevherdin berer mişkal eger kem / Bolur bay [u] şırâ bul yerde pur-hem
Dédi aña vazîr-ı ahl-ı tadbîr / Sözüñ kıldı bu dem bizlerge ta'sîr
Barıp ahvâl [u] kudratını bilelük / Cevâhir birle aldınğa kélelük
Dében yandı hem-ul manzıllarığa / Tüşüp fikr ötti cân [u] dıllarığa (45a/1-15)
Ne üçün sayr ile atrâf [u] eknâf / Yürürde sîm [ü] zer köp boldı isrâf
Muyassar bolğanıda bul kenîzek / Kaldırdur kollarıda mâl endek
Dédi dallâl men eyley 'ilâcın / Buland eyley işiñizni ravâcın
Bu kişvar içre bir farmân-ravâ bar / Érür ul zâlim u bas ki cafâ-kâr
Kim aña 'âdat olğan rışva almaķ / Ve ger ne külfet ü miñnetge salmaķ
İki haşm olsalar ger anda dâhîl / Kılur endek zer ile haķnı bâtil
Bu yañlığ eyleben tazvîr [u] hîla / Eger barsañ alıp aña vasîla
Anıñ tab 'ı bu yanğa mâyıl olğay / Ki şâyad mudda 'âlar hâşıl olğay
Anıñ sarı bu fikr ile urup yüz / Alıban aşrafıdın anda bês yüz
Barıp eylep salâm ile tahıyyât / Kılıp hâkim bile ul-dem mulâkât
Ba-câ kéltürüp anda sîm âmîn / Ki bês yüz aşrafını kıldı ta'în

Dem urmay yandılar ma`vâlarığa / Barıp olturdu kélgen câlarığa
Oşal-dem eyledi hâkim ta`ammul / Nedin berdi dében ıllâ bilen pul
Alarğa amr kıldı anda hâdım / Ki bolsunlar bu dar-gâh içre `ázım
Dében hâdım bularnı anda éltti / Bular ul-dem yürüp ordağa yetti (45b/1-15)
Ne maqşaddın cahânga gaşt étip siz / Tek [ü] pü birle tağ daşt étip siz
Vazîr aydı-ki ay şâh-ı felek-ıqadr / Tolun ay-dék tapıpdur davlatıñ badr
Bar érken bir ganîda bir kenîzek / Érür bizler harîdâr aña bî-şek
Oşal şah-zâdaniñ hâlmı bir bir / Heme avvaldın âhır kıldı takrîr
Kalıp érdi alurğa mâlımız kem / Bolup miz bu sababdın şâhib-ı gam
Velî bizlerğa eylep mihr-bânlık / Kılıp bay` [u] şırâda émdi hanlık
Barıp bizdin birev Īrân zamînga / Désün bu mujdanı şâh-ı amînga
Alıp kélse bu yanğa sîm ü gavhar / Ki şâyad olğay her maqşad muyassar
Seni hukmuñ bile ul dâh ma`rûf / Kerek bolğay barıp kélgünçe mavkûf
Bu işdin şâd hurrâm boldı hâkim / Ganî sarı iberdi bir mulâzım
Kélip kıldı salâm ile qaddın ham / Bakıp turdı koyup élgini pur-hem
Dédi hâkim aña ay şâhib-ı mâl / Bu mihmânlar alıpdur sendin ahvâl
Ne dér sen ul kenîzek kıymatını / Bayân eyle camâl-ı şûratını
Dédi bar anda hâl dék dâni / Tapılmas hüsn-i şûrat içre şânı
Tarâzûğa salıban durr u gavhar / Kenîzek birle tartarlar barâbar (46a/1-15)
Dédi hâkim bu bay` ile şırânı / Qabûl eylep koyuñız mâcarânı
Ganîğa aydı sattıñ-mu bu mezkûr / Dédi ârî étip köñlini masrûr
Dédi şah-zâdağa aldıñ-mu bu dâh / Dédi aldım boluñlar émdi âgâh
Dédi bay` [u] şırâ bolsun mübârek / Ganîğa aydı keltürgil kenîzek
Ganî ayğan söziğa boldı hayrân / Dédi ay ahl-ı cûd [u] hayr u ihsân
Huşûl éteñ alarnı mudda`âsın / Muhayyâ kıl kenîzekni bahâsın
Ve ger ne men yaqamni pâra eyley / Yüzüm turnağ birle yara eyley
Dédi koygıl bir ayğa muhlat eyley / Tapıp kélsün bahâsın gayret eyley
Qabûl éteñ alarnı köndürür men / Kenîzekni ve ger ne tapşurur men
Qabûl étti ganî korğunç-ı cândın / Kéçip köñül ara sūd [u] ziyândın
Vazîr Īrân zamînga kıldı çapduq / Muhayyâ eyledi aq birle azuq (46b/1-11)
Hazâyındın `adadsız aldı amvâl / Hem-ul vaqt yetti şah-zâdağâ fi`l-hâl
Kélip şah-zâda hurrâm körüşey-dép / Vazîr engîz étip atdın tüşey-dep
İkevlerini atı étti muhmîz / Vazîr atı özini eyledi tîz
Rikâb içre anı kıldı ayağı / Tikip başı üze bir dem tuyağı
Bu yañlıq eyleben anı keşâle / Fanâ mulkı ara kıldı havâla
Körüp anı bolup şah-zâda gam-nâk / Kızıl gül dék yaqasın eyledi çâk (47a/1-6)
...Dédi bir hâdımğa şâhib-ı câh / Ganî kélsün kenîzek birle hem-râh

Anıñ hukmı bu yañlıg boldı şadır / İkevi maclıs içre boldı hâzır
Kenîzek köñli içre otı yakıp / Bu yañlıg dédi şah-zādağa bakıp
Maña sen mü harîdār ay-cavān-mard / Safar içre körüp sen germ ile sard
Yırağ étgil özüñdin bu kılıkı / Ki mendin körmegey sen yahşılıkı (47a/11-15)
...Dédi şah-zāda rāzī men kazāğa / Hedef eyley özüm kélgen balāğa
Kenîzek labların eylep şeker dék / Töküp söz maclıs ahlığa güher dék
Maña sen ay yigit bolsañ harîdār / Néçe şartımnı saña eyley ızhār
Kābül étseñ bu savdā boldı muhkem / Ve ger ne oşbu yerde urmağıl dem
Biri hergiz kécürme ay nikū-aşl / Hayāl içre kılurğa men bile vaşl
Biri kıl zumrasıda hızmāt eyle / Meni sulţān kıızı-dék izzat eyle
Biri kıl dék koyar men émdi atıñ / Bu işdin kélmesün hergiz uyatıñ
Biri öz kişvariñğa māyıl olma / Ata birle anañğa dāhıl olma
Biridür Mısr sarı eyle ʿāzım / Piyāda bol heme yol üzre kāyım
Biri hıç söz safarda maña katma / Biri her kéçe tañ atkunça yatma
Biri mendin kélür gavhar ne āfat / Tahammul kılğıl aña eyle tākāt
Éşitip şah-zāda bu maqālāt / Bolup başdın ayağı zavk hālāt
Dédi cānım bile men men harîdār / Seni her mihnatıña bāz bar-dār (47b/3-15)
...Şah oğlığa kenîzek ul-zamānı / Tanı üzre salıp eski çapanı
Kılalük Mısr sarı dédi çapduğ / Fulān manzılda bardur tört şandük
Meni aldımğa kélgey sen köterip / Alarnı tört kenîzek birle alıp
Yügürüp ul bu yañlıg bād-ı şarşar / Oşal-dem eyledi anda muyassar
Safar asbābını āmāda eylep / Kenîzekni basī āzāde eylep
Bu kişvardın çıkarıp barça maħmıl / Yetüşgey tā barıp bir néçe manzıl
Mulāzım zumrasıda şah-zāda / Yürüdi értedin tā kéc piyāda
Tüşüp her manzıl üzre kāravn-dek / Kenîzek anda hürşid-i cahān-dék
Boluban şah oğlı zār gam-nāk / Yıgar érdi yürüben hār hāşāk (48a/7-15)
Kılur érdi kenîzek bir zamān kahr / Töküp şeker tilidin kāmıga zahr
Bu yañlıg ötti aña hāl tün kün / Ki bir kéçe çıkardı dard ile ün
Urar érdi alamdın yerge başın / Aқuzup nabra üzre közde yaşın (48b/1-3)
...Kenîzek dédi ay dard ahlığa şah / Maña kılğıl öz aħvālını āgāh
Kāyu adamnı farzandı érür sen / Kāyu cānnıñ ciger-bandı érür sen
Bolup sen ne üçün maña harîdār / Kaçan bolduñ tuzagımğa giriftār (49a/2-4)
...Kılıp şah-zāda közin yaşını pur / Saçıp aldıda şeker sözidin dur
Mubayyan eyledi yürgen yerini / Mu ʿayyan kıldı İrān kişvarını
Tüşide körgenini kıldı ızhār / Heme avvaldın āhır étte tekrār
Kenîzek saldı élgin boynı üzre / Çıkıp şavk ile anıñ koynı üzre
Alıp mi ʿcar uçını çust u çālāk / Muħabbatdın başını eyledi pāk

Aña keydürdi sultân hıl'atını / Bilip anı heme keyfiyyetini
Dédi ay gül-'izâr âfat-ı hüş / Meni sözümg'e bir dem eylegil güş
Atam érür meniñ hem kayşar-ı Rûm / Sıpâhî eyle kim tofrağ ile kum
Heme élni tarîki érdi égri / Dér érdiler şanamnı barça Téñri (49a/7-15)
Heme Rûmîniñ ul ma'bûdi bâñil / Kılıp Haq Teñridin mardûd gâfil
Bahâr ayyâmı bir kün tag ile daşt / Kılıp érdük néçe él sayr ile gaşt (49b/1-2)
...Yüregim dard birle boldı bî-tâb / Başımnı yerge koyup eyledim h'âb
Yürüp sayr ile uyku gaştıga / Yetüsdüm bâğ yañlıg maskanıga (49b/9-10)
...Kaçar érdim tapa'lmay yolnu her yan / Seniñ-dék bir yigit boldı numâyân
Meni Islâm sarıga kıldı da'vat / Bayân eylep 'alâmât-ı kıyâmat
Kabûl eylep anı şaydâsı boldum / Giriftâr-ı ruḥ-ı zîbâsı boldum (49b/13-15)
Dédim kaydın körer men gül yüzüñni / Tarannum içre bülbül dék sözüñni
Dédi vaşlıñni izlep men musâfir / Bolur men Kâr-ı kıblâ içre hâzır
Oşal-dem dahşat ile uyğanıp men / Ki her yan zulf yañlıg tolğanıp men
Muhayyâ érdi téve tört nâ-çâr / Barı baht-ı felekdin tîz-raftâr
Kılıban tört kenîzek anda yoldaş / Bu sırdın étmeyin hîç-kim ara fâş
Alıban tört şandûk cevâhir / Bolay-dép 'ışk daştıda musâfir
Yoluktu nâ-gehân bir âdamî-zâd / Körüben bizni boldı hurrâm u şâd
Tapıp tün yarımıda ul étti gâfil / Sürüben Kâr-ı kıblâ sarı maḥmul
Alıp bardı oşal kâşânasıga / Tüşürdi bizni davlat-hânasıga
Aña koydum atalıg nısbatını / Ba-câ kéltürdüm aniñ 'ızzatını
Boluban mîhr-bân farzandı yañlıg / Közi nûrı ciger-payvandı yañlıg
Velî bu sır aña fâş olgeni yok / Köñülni üyidin taş olgeni yok
Aña bir kün dédim ay nîk-kirdâr / Kélür bolsa eger maña ḥarîdâr
Tarâzûga salıban durr u gavhar / Ki algay sen meniñ birle barâbar (50a/1-14)
Oşal manzıl ara yürdük néçe ay / Bu yañlıg va'dasıda turdı ul bay
Néçe kündin keyin mannâh taqdîr / Saña boldı bu manzılga 'inân-gîr
Néçe şîva bile tüşti güzârîñ / Meni almaqқа boldı ihtiyârîñ
Kılıp érdim seni men fahm [u] idrâk / Yüregim 'ışk tîgıdın bolup çâk (50b/1-4)
...Anı mindürdi atğa şâh yañlıg / Kılıp hızmât oşal-dem dâh yañlıg
Kılıp sur'at néçe kün yol yürüben / Néçe ḥayf u ḥaṭarlarını körüben (50b/8-9)
...Néçe kündin keyin lutf-ı ilâhî / Yetürdi Mısr şahrıga kemâhî
Kim ul-dem satıp aldı anda bir üy / Kéçürdi rûzgâr iki saman-büy
Tüzep gülşen kibi asbâb-ı hâna / Urup şah-zâda bülbül dék tarâna (51a/13-15)
Muḥabbatdın urup bûsa labıdın / Alıp élgıga sîb-ı gâbgabıdın
Anıñ hüsniğe hergiz toymas érdi / Kolin bir dem kolidin koymas érdi
Bu yañlıg ötti bir yıl anda âzâd / İkevi 'ısrat ile hurrâm u şâd

Hem-ul manzil ara künlerde bir kün / Şah oğlını parî-rû kördi mahzûn
Dédi ay cânım üyiniñ sutûni / Körünmes şîşa köñlüñni bütüni
Ne işdin hâfirüñ oldı tekeddür / Ne sözdin hâletin taptı tağayyur
Dédi şah-zâda ay cânımğa mahram / Kâlıpdur harc éterğa mâlımız kem
Velî bî-bahradur men bir hunardın / Kişi bermes bu yerde sîm ü zerdin
Eger yoklukda bolsek zâr [u] afgâr / Ki hîç-kim bolmağay bizge madad-kâr
Kişi kılğunça boynın sıflağa ham / Fanâ bolsun çıkarmay ağzıdın dem
Kişi bolğunça bu dünyâğa muhtâc / Safar étsün 'adam mulkı ara aç
Éşitip bu navâ ul gül tabassum / Aña yüz nâz ile eylep tekellüm
Dédi ay lâyıq evreng ü afsar / Maña körset bu kalğan sîm ile zer
Körüp şah-zâda birle kıldı taħmîn / İki miñ aşrafığa boldı ta 'yîn
Oşal-dem Cevher-i pâkîza-tal 'at / Yasap mûm ile anda néçe şûrat (51b/1-15)
Bu yañlıg eylesün zerger fen ile / Néçeniñ mis néçeniñ âhen ile
Barıp bâzâr sarı eylep âheng / Alıp kélğil ipek bu yerğa her reng
Satıp algıl özüñe kuş bile at / Kéçürgil sayr-ı şahrâ ile avkât
Anıñ her amrını şah-zâda étti / Buyurğan işlerin âmâda étti (52a/1-4)
...Kurup Cevher oşal-dem anda dast-gâh / Toğur érdi bisâfî anda nâ-gâh
İpekdin érdi anıñ târ u pûdı / İremniñ bostânı dék namûdı
Hayâl ile yazıban anda taşvîr / Mişâl-ı pîşadın 'anķâğa bir bir
Salıp öz elgin anda şûratını / Cahânğa körsedip şan 'atını
Muhayyâ eyledi nâdır bisât ul / Şah oğlığa açıp bâb-ı naşât ul
Aña tapşurdı anı dédi ay yâr / Eger bâzâr ara kélse harîdâr
Alurğa köñliğa étse muşammam / Ki satma bés yüz dînârdın kem
Kişi ger sorsa 'ayân yeridin / Déğil kélgen érdi Çîn kişvardın
Alıp bâzâr içre turdı bir yan / Anı körgeñ él anda boldı hayrân (52a/7-15)
Aşurdılar bahâsın anda kem kem / Ki tâ bés yüz diramğa kıldılar zam
Bar érdi Mısr içre bir cuhûdı / Alıp 'âlam anıñ ihsân [u] cûdı
Heme éldin édi ul bâ-karamrak / Tapılmas érdi andın muhtaşamrak
Hem érdi şah kaşıda ahl-ı hurmat / Kılur érdi hamîşa anı 'izzat
Bu 'izzatnı halâyıq eyleben fahm / Kılur érdiler andın her kişi vahm
Atı Şam 'ün taħammuldın ganî ul / Harîdâr oldı almaķķa anı ul
Bilip bay 'u şırâda bu rumûznı / Berip dînâr aña altı yüzni
Alıp bul tuttu manzil sarı anı / Körey-dép açtı bir yerde nihânî
Kılup gül birle şûrat her yerige / Nezâketdin karartıp bir biriğa
Yığılsa barça ger nakķâş-ı çînî / Yaza 'lmas fikr étip miñdin birini
Velî anda yazılğan iki sâ 'id / Anı körge[n] érür ölmekge 'âyıd
Közi çun tüşti sâ 'id şûratığa / Heme âyına boldı hasratığa

Heme a'zâlarığa ot tutaştı / Aña 'ışk muhabbat haddin aştı
Anıñ cân kuşu eylep nâla u zâr / Bu şûrat élgîğa boldı giriftâr
Dédi bir habarnı cânğa otu yaqğay / Neçük köz küll-i şûrat sarı baqğay (52b/1-15)
...Çıkip çarh üzre faryâd [u] navâsı / Éşitip bu aşar anıñ anası
Kélip oğlını hâlini körüben / Anıñ ahvâlini bir bir soruban
Dédi kaydın kélipdür ul bisâtiñ / Mubaddal kıldı gam üzre naşâtiñ
Dédi Şam 'ün aña Çîndin kélipdür / Bu şan 'atnı anı ahli kılıpdur
Anası aydı ay farzand-ı nâdân / Étek birle yapıpdur mâh-ı tâbân
Oşal nâdir bisât-ı âfat-engîz / Bu kişvar içre kılğan anı bir kız
Érür ul bir kişi éligide tutkun / Bu reng ile bolay dér ya ki birün
Veyâ bolğan bir âdamğa giriftâr / Toqupdur bu bisâti fikr ile nâ-çâr (53a/3-10)
...Dédi Şam 'ünğa şaytân-veş anası / Tapıldı oşbu dardiñğa davâsı
Dağı bâzâr ara bolğil ravâna / Ki tapsañ bu bisâtidin nişâna
Alıp kélgil anı satkuçısını / Köñülge 'ışk otın yaqğuşısını (53a/13-15)
Hedefge ger téger bolsa bu nâvak / Saña bolsun oşal 'anka mübârek
Bu nîreng ile Şam 'ün bardı bâzâr / Bisâtiğa barıp bolğay harîdâr
Heme savdâ éliğa berdi şuhrat / Tapıñ maña bisâti oşbu şûrat
İberdi her kişini bir şerefge / Anı atgen oқи tégdi hedefge
Namüdâr oldı anda şâh-zâda / Kılıpdur bir bisâtinı küşâda
Barıp Şam 'ün ana boldı harîdâr / Bahâsı yetti anda miñ dînâr
Satıp aldı oşal-dem urmayın dem / Anı hergiz bahâsın kılmayın kem
Hem-ul şah-zâda birle anı alıp / Ravân boldı ikevlen üyğa yanıp
Anı otkuzdı ul muhmân-sarâğa / Kılıp mamnün heme cüd [u] 'atâğa
Koyup aldığa anıñ nâz [u] ni 'mat / Muhabbatdın kılıban anı hurmat
Beriben sîm ü zer birle közetti / Çıkip kélgil yolu üzre uzattı
Anası küçe içre érdi pinhân / Şah oğlı arkasından kıldı cavlân
Yoqalmay şâh oğlınıñ qarası / Bu yañlıg barur érdi ikkelesi (53b/1-13)
...Kélip oğlığa aydı ay alamlıq / Bu hasratda yüregiñ érdi gamlıq (53b/15)
Nihân bolğan parî koynuñda bilğil / İki élgil anı boynuñda bilğil (54a/1)
Dédi yoktur camâli içre sâni / Cahânğa sığmağay şarh [u] bayâni (54b/15)
...Anıñ dâmâdı her kün süy-ı şahrâ / Şikâr eylep kılıp kélgil tamâşâ
Fulân sar-manzil üzre rah-güzârı / Kélür her şâm üyğa suvârı
Oşal manzilğa barıp eylegil bazm / Şikâr eylep kılur üyi sarı 'azm
Alıp kél maclısıñ içre piyâda / Tüşüp dârü içürgil aña bâda (55a/2-5)
... Namâz-ı şâm vaqtı érdi Şam 'ün / Özini küçe sarı kıldı birün
Kılıp olturdu bir yanğa nazâra / Kélür sur 'at bile bartan suvâra
Barıp ibrâm ile aştın tüşürdi / Muhabbat ahli dék atını yaşurdu

Alıp élgîğa Şam 'ün bādādın cām / Hem-ul şah-zāda sarîğa koyup kām
Adap birle aña sundı piyāla / Alıban öziğa kıldı havāla
Bayān étti neçe 'uzr ile taqşır / Anı taş bağığa kılmadı ta 'sır
'İlācın tapmay içti şah-zāda / Vucūdı içre sâyır boldı bāda (55a/9-15)
Anıñ cısmığa dārū eyledi cūş / Ayağıdın yıkıldı boldı madhūş
Köterip üy sarı boldı ravāna / Anasığa dédi oşbu fasāna
Çıqıp aldı oşal-dem hātamını / Tüşüp yattı şah oğlu kāmattını
'Acūza yolğa tüşti şād hurrām / Salıp ul-dem sar-anguştığa hātām
Salām eylep eşikdin kirdi fi'l-hāl / Tavāzu 'dın kaddını eyleben dāl
Dédi ay sarv-ı nāz āfat-ı hūş / Meni oşbu sözümgā eyleğil gūş
Seni cuftuñ meni farzandım ile / Közüüm nūrı ciger-payvandım ile
Muhabbatdın kıliban 'ahd [u] paymān / Étipdür bu kéçe üyiğa mihmān (55b/1-8)
...Anı koymas bu yanga kélmağığa / Seni hālñ körüben bilmağığa
Bu bā 'ısdın bolup āşufta-hātır / Meni étti seni aldıñğa hāzır
'Akīdat fahmıdın maña işenip / Zārūratdın kélip men munda yanıp
Kopuban men bile bolğıl hırāmān / Seni hem men étey ul yerde mihmān
Kélür sen şubh ara dāmādñ ile / Kuyay yüz sarv-quad āzādñ ile (55b/11-15)
...Nişān berdi dében körsetti hātām / Kılıp yaşı bilen iki közin nam (56a/2)
... Kim ul bī-çāra makrığa işendi / Zer ü zīvar bile ul-dem yasandı
Alıp çıktı eşikdin dīv anası / Bolup s̄abıt hıyaldın mudda 'āsı
Hırāmān oldı ul yañlıg ki tāvus / Kéterdin bī-habarnıñ ile nāmūs
Barıp bir manzılığa kıldı teklif / Kılıy dép cānı birle anı ta'zyif
Dédi otur icāzat birle kaytay / Barıp sur 'at bile cuftuñnı aytay
Dében çıktı eşikni muhkem eylep / Özini bu işidin hurrām eylep
Bu Cevher uyku érdi boldı bīdār / Bu yerde mast érdi boldı hūş-yār
'Acūz étgen heme nīreng tadbīr / 'Ayān boldı zamīrı içre bir bir
Nazar kıldı ta 'accul birle her yan / Koliğa kélđi bir şimşūr-i burrān
Öziğa kıldı bu sözni vasīla / Meni kéltürdi eylep makr [u] hīla
Kılıy men hem özümge hīla nīş / Köñli maşlahatsız étmeyin rīş
Eger banddın tapsam rahāyī / Dédi yüz aşrafı bolsun Hudāyī (56a/4-15)
Ve ger ne men özümni öldürür men / Tığ ile yüregimni yarur men
Şah oğlını néçe kıldın barığa / Kötertip éltti ul yatқан yerige
Oşal-dem mastlıkdın kıldı huşyār / Dédi keç bolmayın zūd üyüñe bar
Anıñ atı üze eylep suvāra / Özi sur 'at bile yandı dubāra
Kadam koydı şabā dék ankadar tiz / Dem ötmey yetti özidin habarsız
Salām eylep oşal-dem kördi Şam 'ün / Bu aydı kélme tur ay dīv-i mal 'ün
Kılıç birle başuñni pāra eyley / Veya özümni bağırm yara eyley

Bakıp kaldı taḥayyurdın bolup deng / Yégen-dék ul kişi ma'cün ile beng (56b/1-8)
...Kılıp muḥkem eşikni boldı bīrūn / Anası aldığa bardı ciger-ḥūn (56b/10)
...Dédi Şam 'ünğa ay şāḥīb-ı taḥammul / Anıñ her cavrığa eyle taḥammul
Oşal vahşī bolupdur élgıñe şayd / Ayağıdur üzülmes bandıñğa kayd
Anıñ kem kem özüñe eylegil rām / Tapışdın tā helāket étmeğay dām (56b/12-14)
Bu yañlıg band içre kaldı Cevher / Sirişkidin közini eyleben ter (57a/1)
... Éşit şah-zāda ḥālın ay suḥan-fahm / Barur érdi üyi sarı kılıp vahm (57a/3)
...Saḥarda baytu 'l-aḥzānığa yetti / Tüşüp atdın eşik yanığa yetti
Mukaffal kördi berdi ankadar tāb / Yüzi üzre açılmadı ba-dar bāb
Kayan sen Cevherim dép tarttı köp ün / Şadāy çıkmas érdi anda birūn (57a/6-8)
...Bolup üyi ara yalğuz ravāna / Tapılmas cuftudın nām [u] nişāna
Akuzup iki közidin yaşını / Urup dīvār üze her dem başını (57a/11-12)
Tilige lafz-ı Cevher eyleben fāş / Urar érdi alamdın kögsige taş (57b/1)
Yürüp aç yeti kün bāzār-ı rusta / Kılıp érdi heme cısmını ḥasta (57b/12)
...Kazādın Mısr éliniñ āfiābı / 'Adālat taḥtuda ḥaşmat-maābı
Kélip ul rah-güzerdin bir néçe cam' / Yakıp firāş sulṭān aldığa şam'
Bu yañlıg ḥaşmat ile kélür érdi / Eger igne yokalsa bilür érdi
Muhīb eylep samandı eyledi ram / Kuyığa şāh kıldı başını ḥam
Tafahḥuş eyledi bir kim yatıpdur / Vucūdi lāy [u] tofraḥka batıpdur (58a/11-15)
Vazīrığa dédi ul nīk-ikbāl / Bu yatğan cāmıdın tüşgil ḥabar al
Dében atığa urdı tāziyāna / Taḥammul birle boldılar ravāna
Kalıp iki mulāzım birle dastūr / Salıp at üstiğe eylep anı zor
Heme a'zāları bolğan fusurda / Alıp bardılar anı mısl-ı murda
Kulaḥ saldı kim andın lafz-ı Cevher / Nafas urup kıılır érdi mükerrer (58b/1-5)
...Dédi kim kıaysı gülşenni güli sen / Kıayu gül-çahra mehniñ bülbüli sen
Nağū gam élgığa boldıñ giriftār / Maña bir bir 'ayān ét oşbu asrār
Şah oğlu barçasın avvaldın āḥır / Vazīr aldıda bir bir kııldı zāḥır
Éşitip bu bayān-ı oluğ āfat / Köyüp boldı anıñ köñli carāḥat
Anı ğamlıḥ kelāmığa tutup gūş / Taza 'um kıulzumını eyledi cūş
Bar érdi anda bir zīrek ğulāmu / Mu'ayyan aña Mısrīnin tamāmı (58b/10-15)
...Ana çarlap dédi ay ahl-ı idrāk / Bu ḥizmetge kıadam kıoy çust u çālāk
Köterip ḥar-ı cün ul yañlıg ki 'atṭār / Özüñni bu yigitge eylegil yār
Munādī eyleñ ul-dem kūçe ü kūy / Tafahḥuş eyleben bakıp ba-her sūy
Yetüşse ger kıulaḥığa bu āvāz / Ḥafādın cılva kılsa maḥşad-ı rāz
Bu işdin şāyad olğay müşkilī ḥal / Ki tapğay hıcrığa vaşlı mubaddal (59a/2-6)
Güzār bolsa piyāda ya suvāra / Umīd eylep kıılır érdi nazāra
Nıdā eylep ğulām [u] şāh-zāda / Hem-ul manzıl sarı kııldı irāda

Şah oğlu şavtını Cevher tanudı / Muhabbat otudın cısmı kurudı
Buyurdı cānıbığa bir kenîzek / İbersün 'ıtrıdın ul kişi endek
Kélip āhasta ul manzıl ara şahın / Bısāt üzre barını kıldılar pahn
Kenîzekler alıban 'ıtr ile müşk / Harîtanı oşal-dem kıldılar huşk
Bakıp Cevher közini eyleben yaş / Şah oğlu cānıbı sarı atıp taş
Kıyaş yañlıg tulū' eylep yüzini / İşārat kıldı yumdı közini
Velī şah-zāda anı eyleben fahm / Yüregiğa kad aldı tīg ile sahm
Dédi 'aṭṭār kélır miz munda tañla / Anıñ birle kıılır miz ança savdā
Kopuban boldılar yolğa ravāna / Vazīrğa aydılar oşbu fasāna
Bilip bu şıvanı Şam 'ün-ı bad-hāl / Zuhūr étti anasığa bu aqvāl
Dédi ay mīve-i bāg-ı muhabbat / Mubaddal boldı miñnetlerge rāhat
Özini eyleben émdi mu 'aṭṭar / Kim eyler barça maqşūduñ muyassar
Bu işdin cān u köñlin eyleben şād / Anıñ vaşlın kılıban ul-zamān yād (59b/1-15)
İber turdı 'adadsız zer bile sīm / Birev Cevherge barıp kıldı teslīm
Muni hem 'ıtrğa harc eylesün-dép / Libāsığa alıp darç eylesün-dép
Kéçe ketip tañ atıp kün çıkarda / Habaş şahını Rüm hanı yıkarda
İkevi bardı ul manzılğa yanıp / Bısātını alıp ketfiğa salıp
Bakıp manzarğa kıldılar nıdāyī / Yetip Cevherni sam 'iğa şadāyı
Hem-ul-dem kāmātını kıldı āzād / Alamlıq cān u köñülni kılıp şād
Harîta dur bile bar-nāma mektüb / İberdi 'ıtrıdın bersün dében küp
Harîtadın alıp nāma bilen dur / Aña kılıp iberdi 'ıtrıdın pur
Bu érdi yazğan ul mazmūn-nāma / Sen ay güldin mu 'aṭṭar oldı şāma
Taraddud eyleben andın iki at / Bu manzarğa yarım tünde yetip bat
Miniben aña bir yanga kaçaylık / Köñülni maqşadın ul-dem açaylık
Alıp bardılar anda kördi dastūr / Heme mazmūni ul-dem boldı manzūr
Tapıp iki samand-ı barq-veşni / Tutuban élgidin ul cavr-keşni (60a/1-13)
Kılıp sur 'at yürüben vaqt-ı mī 'ād / Nihānī bardı ul yañlıg ki dāmād
Nazar kıldı ki hiç él yatkanı yoq / Kamer öz manzılğa batkanı yoq
Köründi bir [bu]zulğan çār dīvār / Kirip aṭnı tutup olturdu bīdār (60b/1-3)
...Kazādın ul-zamān bir oğrı zang / Şab-ı daycūr yañlıg étti bu reng
Bu şūrat birle her yan eylese rū / Karanğu kéçeni eyler karanğu (60b/6-7)
...Vilāyat içre ul tün kélip érdi / Bu sar-manzılğa émdi yetip érdi
Alay-dép turdı Şam 'ün raht bārın / Kara tofrağ étey-dép gīr u dārın
Dédi kim uñlasun rāhatda bir él / Kim andın soñ bu işge bağlayın bél
Bu fıkır ile özin bir yanga aldı / Buzulğan çār dīvār içre saldı (60b/12-15)
Nazar kıldı turupdur iki merkeb / Yatıpdur bir kişi tizginin uşlap
'Inānın késti u mindi birini / Alıp ul-dem birini tizginini

Özini küçe sarı kıldı mâyıl / Başığa bir nemerse boldı hâyıl
Nazar kıldı köründi bir parî-zâd / Hayâlida bu şûrat étmegen yâd
Aña har-ı cûnnı algıl dép arzâkı / Alıban anı at üstiğa katı
Özini taşıladı anda ravâkdın / Ki parvâ kılmadı sınır ayakdın
Dédi bir aţnı yangıl maña sarı / Ki tâ men hem bolay aña suvârî
Ki mindi atka gûyâ kim uçar kuş / Ravân boldı özini eyleben hoş
Kırıp yolğa dem urmay bir biriğa / Barıp şahrâda yetti bir biriğa
Karangu yandı u şubh eyledi dem / Yaruğluk boldı 'alam şahını kem kem
Nazar kıldı-ki bir zangî-ı bad-reng / Köñül közgüsi körüp bağladı reng
Kara kün tuğdı ul hâlet közige / Tefekkür eyler érdi öz özige
Dédi makr ile Şam 'ündin kutuldum / Haţâdın oşbu zangîğa tutuldum
Muni hem hîla birle eyleyin gûl / Bu bahr içre éteğim étmeyin hul
Bakıp zangîğa aydı ay dil-âvar / Meni kim maşşadım boldı muyassar (61a/1-15)
Néçe muddat ötüp érdi meni zâr / Bolup Şam 'ün tuzagığa giriftâr
Alıp hîç-kim kaçâ 'lmas érdi hergiz / Bu müşkilni açâ 'lmas érdi hergiz
Boluban bu zamân davlat saña yâr / Hem-ul sâ 'at maña bolduñ madad-kâr
Meni eyle özünne bu zamân kul / Éşitip zangî köñ[li] boldı kül kül
Kılıp barur édiler anda sur 'at / Muñâl érdi koşulmağ tor-ı zulmat
Güzâr içre namûdâr oldı bir rûd / Su içmağğa ikevlen tüştiler zûd
Ki zangî bad-numâ eylep közini / Kuyasniñ yanığa aldı özini
Ma 'ışatğa anı mâyıl kılay-dép / Hem-ul-dem maşşadın hâşıl kılay-dép
Dédi ay Rustam-ı ahl-ı zamâna / Ki mendin sen eşitgil bu nişâna
Kiteb içre yazıpdur ahl-ı hikmet / Safarda kılsa her kim 'ış [ü] 'ışrat
Yoluğgay ul-zamân yüz miñ balâğa / Ki kalğay anda dard-ı bî-davâğa
Barıban manzılıña tapıp ârâm / Alalük vaşl gül-zârı ara kâm
Bu söz zengîge ul-dem tüşti ma 'kûl / Miniş atğa yürürğa boldı maşşgûl (61b/1-13)
Muşayyad oldı may içmağğa zangî / Tutuban câm aña mâh-ı Firengî
Koşup ul may ara dârû-yı bî-hüş / Muşabbat birle kıldurdu aña nüş (62a/1-2)
...Bu yañlığ eylep anı makr ile band / Heme başdın ayağını kılıp band
Keyip égniğa érkek kisvetini / Nihân eylep hâtünluk nisbatını (62a/4-5)
...Kılıçnı béliğa kıldı hamâyıl / Bölek yerge kaçargâ boldı mâyıl
İki gül-gün samand atını alıp / Biri üzre durr u gavharnı salıp
Miniş anı biriğa yolğa kirdi / 'Inân-ı ihtiyârın aña berdi
Yüzide hâllar nîreng étti / Saçın kalpak içige téñ étti
Tevekkûl éteğin uşlap oşal meh / On iki kün barurdu anda bî-rah (62a/11-15)
Kim andın soñ namûdâr oldı bir tağ / Semer birle şacardın eyle kim bâğ (62b/1)
... 'Urûc eylep açıldı köñlide bahr / Anıñ astıda kördi bir uluğ şahr (62b/4)

...Barı halkı piyâda u suvâra / Kılıpdur tağ sarığa nazâra
Nuzûl eylep alar aldığa tüşti / Barı kélip anı birle körüşti
Dédiler ay-cavân 'âlî'l-kadr / Yüzüñ hüsn içre ay yañlıg tapıp badr
Bar érdi bizde bir sultân-ı 'ādil / Farâsat kişvarıda 'aql-ı kâmil
Binâ-yı salţanatdın yüz ögürdi / Hayât atın fanâ mulkığa sürdi
Kılıpdur andın avlâd u karındaş / Kılur her kıysı sultânlıkka kéñeş
Émesdür sözi bir birige muvâfık / Bu işge körmegey bir birini lâyıq
Âzâde eylediler kan tökerge / Tiriklik cubbasını çâkin sökerge
Yıgıldı mulk ara a 'yân [u] aşraf / Bu yerge maşlahatnı koydılar şâf (62b/7-15)
Eger bir âdamî kélse bu yoldın / Kim ul ahl-ı rad olsun ya kabûldın
Bu kişvar ahlı üzre şâh bolğay / Alar ahvâlıdın âgâh bolğay
Heme él aña bergey dast [u] sa 'at / Muyassar bolğay aña baht u davlat
Ki bul umîd ile bakıp turup-miz / Köñülğa şavk otın yakıp turup-miz
Seni yetkürdi Teñri oşbu sâ 'at / Érür sen şâhib-ı hüsn [ü] malâhat
Heme ihlâş ile sultân kılur miz / Bu kişvar mulkı içre han kılur miz
Élgiñe berür miz ihtiyârîñ / Kılur miz cân u köñülñi nışârîñ
Alarğa aydı ul ay-hayl-ı bâ-hüş / Meni endek sözümege eyleñiz güş
İki şart ul eyler men kabûli / Eger ul mudda 'â bolsa huşûli
Özümege şîva eylep 'adl ile dâd / Kılur bu mulknı cannat dék âbâd
Biri bazmım ara ay ahl-ı tâlib / Kenîzekler maña bolğay muşâhib
Biri her kün çıkar tursam özümni / Nıkâb içre köre dursın yüzümni
Neçük kim témegey savk-ı çapardın / Hâzar étsem kerek anfâs-ı mardın
Ve ger ne maña bergey-siz icâzat / Yanay hırram olup özge vilâyat
Kabûl eylep heme hayl-ı sıpâhî / Başığa konduruban tâc-ı şâhî (63a/1-15)
...Kılıban şahrnıñ âbâd [u] ma 'mür / Anıñ 'adlı cahânğa boldı maşhûr
Heme él boldı andın şâd hırram / 'Adam mulkığa kaçtı leşker-i gam
Néçe kündin keyin şâh-ı cahân-gîr / Dédi bar mu bu yerde ahl-ı taşvîr
Dédiler bar ammâ sâl-hurda / Karılıkdın tanı bolğan fusurda
Muşavvırdur ki yoqtur anda şânî / Sarî 'u 'l-hâma ul yañlıg ki bânî
Nihânî kéltürüp aldığa ul mâh / Öz ahvâlıdın aña kıldı âgâh
Anıñ birle kılıban 'ahd [u] paymân / Zer ü gavhar 'adadsız kıldı ihsân
Heme sırığa anı kıldı mahram / Dédi hiç âdamığa urmağil dem
Hunardın şarf étip kıl hıdmatımnı / Bakıp kâğazğa tartğil şûratımnı
Bu üç hâlımnı aña eyleğil darc / Matâ 'ı hüsnüm étgil câyğa harc
Muşavvir tarttı ayğanığa lâyıq / Parî öz şûratığa boldı 'aşık
Alıp in 'âm üyige yandı naqqâş / Bu sırnı hiç-kişige kılmadı fâş
Birevni çarlabañ ul şâhib-ı iqbâl / Bu şûratnı aña tapşurdi fi 'l-hâl (63b/3-15)

Asıp darvāza üzre anı koyğıl / Néçe hādım aña bolsun müekkel
Eger kélse bu sar-manzilğa bir cān / Bu şūratğa baqıban bolsa hayrān
Kılur bolsa eger āh ile nāla / Muḥabbatdın közidin tókse jāla
Bir iş anda bahāna eyleğay siz / Anı maña ravāna eyleğay siz
Özüm bilgüm aña kılur işimni / Maña eyleñ havāla ul kişimni
Bu yañlıg te`kīd eylep ul parī-zād / Hudāğa şükür kıldı hurram u şād (64a/1-6)
...Éşitgil emdi zangī hāletidin / Kutuldı Cevher anıñ āfatdın
Tañ atıp mastlıkdın boldı huşyār / Özini bandğa kördi giriftār
Néçe zor urdı ul yipler üzülde / Fiğān eylep anı köñli buzuldı
Parī yañlıg uçupdur yārı anıñ / Mekānı içre yok dıl-dārı anıñ
Minip at üzre bağrın eyleben dāg / İzini alıban bardı oşal tağ
Aşıp tüşti hem-ul yoldın şabā dék / Kélip darvāzağa turdı gadā dék
Baqıp şūrat yüziğa her zamān ul / Basī tartar édi āh [u] fiğān ul
Müekkeller anı şahğa iberdi / Körüp ul zangīni çahğa iterdi (64a/8-15)
...Kılay bir lahza Şam`ūndın bayānı / Köyüp `ışk içre anıñ cısm [u] cānı
Éşitti bir kéçe Cevher kaçıpdur / Halāş olmağ yolın and içipdür
Minip bir atğa bir yan boldı sāyır / Cahānga yürüdi ul yañlıg musāfir
Bu kişvargā kazā kéltürdi ul-dem / Közini eşkdin eyler édi nam
Nazār kıldı köründi anda şūrat / Ne şūrat `ışk élin cāniğa gayret
Anıñ başdın ayağm eyledi būs / Uruban bir biriğa dast afsūs
Müekkeller tutup aldı anı hem / İberdi şah canābiğa oşal-dem
Tanıp bir manzilğa band étti / `Ukūbat birle külfet-mend étti (64b/2-9)
...Şah oğlıdın eşitip endek hikāyet / Étip uyqu anıñ `ışini gārat (64b/14)
Köz açıp şubh-demde boldı bīdār / Kuyuş nūrı bolup érde namūdār
Cudā bolupdur ul-dem iki atdın / Vazīr aldığa barmadı uyatdın
Çıkıp vīrānadın kıldı tafahḥuş / Éterler néçe él her yan tacassus
Dér érde her birige hāna-hīzi / Kāçıpdur bu kéçe Şam`ūn kenīzi
Bu sözlerni şah oğlı kıldı idrāk / Çıkıban Mısr içidin çust [u] çālāk (65a/1-5)
...Barıp ul şahrığa bī-ihtiyār ul / Oşal darvāzağa taptı qarār ul
Körüp şūratnı ul-dem boldı bī-hūş / Közidin çaşma dék eşk eyledi cūş
Urar érde başını anda bir yan / Heme él kaldılar ul işge hayrān
Müekkellerni eylep keşāle / Şah aldığa barıp kıldı havāla
Anı hem kıldı bir manzilğa ta`yīn / Körüp bu şīvanı él kaldı taḥsīn
Kim üç-kündin soñ ul sultān-ı `ādıl / Çıkıp bir manzilğa boldı dāḥıl
Bar érdiler heme erkā[n]-ı davlat / Barısı ahl-ı cāh [u] ahl-ı haşmat
Munādī eylediler küçe ü kūy / Şah aldığa heme él eylesün rūy (65a/8-15)
Uluğ kiçik oşal yergā yıgıldı / Şah ul-dem bir kişiğe amr kıldı

Muqayyad eyleğandur üç musāfir / Alarnı eyleğil bu yerğa hāzır (65b/1-2)
...Baķıp zangīğa sulţān-ı nıķābī / Kuyaş yüzini alğan-dék saħābī
Tarab eylep samandın berdi cavlān / Ğilāfıdın kılıçnı kıldı 'uryān
Dédi 'ālamda ne iş birle yürdüñ / Hem-ul şūrat égesin kayda kördüñ
Bu machis içre émdi sözleğil rāst / Éşitsünler ħalāyık bī-kem [u] kāst
Ve ger ne tīg ile başıñ üzer men / Vucūduñ bīh-ı dünyādın yüzer men
Dédi cān vahmıdın zangī-ı bad-ħāl / Tanım bolsun atnıñ yolığa pā-māl
Meniñ avķātım érdi oğrılığdın / Kaçar érdim hamışa toğrılığdın (65b/5-11)
...Bu Şam 'ün manzılığa māl alarğa / Ma 'ışat ħırmanığa ot salarğa
Anıñ 'azmığa sur 'at birle bir tün / Néçe asbāb ile urdum şabī-ħün
Barıp turdum anıñ vīrānasığa / Kirey-dép kec kılıban ħānasığa (65b/13-15)
Yatıpdur bir yigit uyķu ara mast / İki at tizginı élgığa payvast
İkevin aldım u mindim biriğa / Birin uşlap tayayıp bir biriğa
Yoķarıdın kéliben bir ħazīn ün / Uzaķı bārı birle maña ħar-ı cūn
Özini aldı bir atğa ħabarsız / Ĥaťālıķ yolıda mendin ħazarsız
Kim aña sözlemeyin yolğa yürüdüñ / Tañ atķan soñ anı cısmını kördüm
Bu şūrat ahlı anda zāħır oldı / Maña 'ıřķ [u] muħabbat şādır oldı
Néçe makr [u] ħıyaldın ul dıl-ārām / Meniñ k[öñ]lümğa urdı ul-zamān kām
Maña nāz ile tuttı cāmdın may / İçip 'ıřķ içre şavķ [a]nda pay-ā-pay
Bolup men ul-zamānı mast madhūş / Kılıban iki 'ālamnı farāmūş
Bolup ħuşyār özümni band kördüm / Tınāb-ı ğuşşāğa payvand kördüm (66a/1-10)
...Anıñ ħıcrıda tartıp ranc [u] külfet / Bu kışvar içre kördüm oşbu şūratnı
Dédi sulţān ki ay zangī-ı sāda / Labınıñ būsıdın içdiñ-mü bāda
Anıñ zāvķ ile āğūş étmediñ-mü / Ma 'ıřat cāmıdın nūş étmediñ-mü (66a/13-15)
Dédi ay şāh-bāz-ı 'ard ıķbāl / Tilimni eylep érdi makr ile lāl
Kaçar né ğuşşasını yutgenim yoķ / Anı élgini hergiz tutgenim yoķ
Eger kılsañ meni ħālumnı taħķıķ / Sözüm barçasını eyle taşdıķ
Anıñ barça sözini étte maħsūs / Şah amrı birle çahğa kıldı maħbūs
Baķıp Şam 'ünğa sulţān-ı alam-kış / Dédi kim ay diyānatsız bad-andış
Muħabbat dařt [u] tağıda yürüp sen / Bu şūrat ahlını kaydın köriüp sen
Dédi Şam 'ün ki ay şāh-ı felek-cāh / Kılay ħālumnı eknün munda āğāh
Édim men Mışr içide ahl-ı ħaşmat / Kılıur érdi heme él maña ħıdmat
Barıp bir kün kazādın sūy-ı bāzār / Boluban bir bısātığa ħarīdār
Satıp aldım anı oşbu cavāndın / Alay dép sūd fahm étmey zıyāndın
Bısātın açdı u dīvāna boldum / Balā u dardğa ğam-ħāna boldum
Néçe makr ile bu şūrat égesin / Anām kéltürdi ħiç körmey tızāsın
Kirip men aldığa vaşl kılay-dép / Murād [u] maķşadım ħāşıl kılay-dép

Kılıçını kıldı ul-dem maña nâzil / Heme cısmım ara tüşti zalâzil
Bu za'at birle bir yıl ötti anda / Ne fâkat rû-ba-rû bolmağğa mende (66b/1-15)
Ki bir kéçe bilen pinhân bolupdur / Yüregim gıuşşa birle kan bolupdur
Anı izlep yürüp şahr u vilâyat / Bu kişvar içre kördüm oşbu şûrat (67a/1-2)
...Dédi sulţân kim ay-Şam 'ün-ı bî-dîn / Ötüp sen birle bir yıl ul bitip hîn
Kıvandı-mu taniñ mayhânasıdın / Labıñ nüş étدی-mü paymânasıdın (67a/4-5)
...Dédi ay şâhib-ı evreng ü afsar / Meniñ oşbu sözümgе eyle bâvar
Néçe nîreng birle eyledi gül / Kıruğ kéltürdi sudın éltiben hul(67a/7-8)
...Bakıp şah-zâdağa şâh-ı 'uluv kadr / Nıkâb içre yüzün eyleben badr (67a/10)
Dédi kim ay-cavân-ı ahl-ı miñnat / Kıyan kördüñ bu yañlıg ahl-ı şûrat
Meniñ aldında bir bir eyle ızhâr / Yürekniñ ne sababdın boldı afgâr
Dédi ay salţanat avcı üze mâh / Felekni günbedidür saña har-gâh
Érür men mulk-ı İrân kişvarıdın / Atamdur ahl-ı tâc [u] afsarıdın
Anıñ şâhını bir farzandıdur men / Tilep alğan köñül hursandıdur men
Tüşümde oşbu şûrat zâhır oldı / Cunûnluk mendin ul-dem şâdır oldı
Atamniñ mulkıdın étti cudâlık / Özin 'ışkığa kıldı âşnâlık
Néçe şahr u vilâyetlerge yürdüm / Bu şûrat Kâr-ı kıblâ içre kördüm
Berip bir kimge hem vazn-i cevâhir / Satıp aldım anı ay şâh-ı nâdır (67b/1-9)
...Kim érken Rümniñ sulţanığa kız / Kılıban küfr élidin anda parhîz
Maña yüz şıva birle anı taqdîr / Bu yanda cuflulukını étti taşvîr (67b/13-14)
Üyümdin boldı ul bir kéçe gâyıp / Tapa'lmay fikr birle rây-ı şâyıp
Maña berdi budın dîvânalıg zû / Urup bî-ihtiyâr her yan tek ü pû
Çıkıp âhim otıdın başımğa dūd / Yıkıldım çâr-sûda mast bî-hūd
Kélip sar-vaqtım üzre ul-zamân şâh / Bolup hâlımdın ul fi'l-cumla âgâh
Anıñ amrı bile ul-dem vazîrı / Bolup maña mu'in [u] dast-gîri
Maña fahm oldı kim Şam 'ün-ı bad-baht / Salıp érken başımğa miñnat-ı saht
Parî-ves hukm birle iki atnı / Özümge lâzım eylep ihtiyâtnı
Yarım tün külfet eşigin açay-dép / Alıp yârımını bir yanga kaçay-dép
Barıp vîrânaıda tégdi uyku / Ne uyku belki cânım üzre kaygu
Közüm açtım ki tañ tîgi atıpdur / Kıyaş şarkdın tulû' eylep yetipdür
Tapıp ul tün iki atdın cudâlıg / Kılıp cân gam élige âşnâlık
Anıñ hicrida her yan eyleben gaşt / Néçe tağ u néçe baħr u néçe daşt
Kazâ saldı bu şahr içre güzârım / Ketip kıldın heme şabr u karârım
Basî tartıp cahânda külfetini / Körüben oşbu yerde şûratını
Eger bir yol özin étse numâyân / Ki hergiz kalmağay köñlümde armân (68a/1-15)
Anıñ cân-süz harfin tıñladılar / Heme huzzâr-ı maclıs yığladılar
Dédi sulţân ki ay aşraf a'yân / Oşal hâtün neçük tandur neçük cân

*Çıkpıdur néçe āfat kılzumıdın / Tégürmey hîç étegiğa namıdın
Ne dér siz şāmda madh u sitāyış / Berıpdür néçe reng ile numāyış
Dédiler barça ay şāh-ı zamāna / Kālor tā haşr andın bu nişāna
Ne hātūn-kim dése bolur anı mard / Ne mard ul belki insān içide fard (68b/1-6)
...Dédi sulţān kim ay ahl-ı camā 'at / Tapılsa ger oşal kān-ı malāhat
Kélipdür miñnat eylep bu üç 'āşık / Körer siz hukm ile kaysığa lāyık
Dédiler ay şah-ı bā-fahm u idrāk / Érür şah-zāda bul-dem 'āşık-nāk
Anıñ-dék mulk-ı davlatdın kéçüpdür / Heme ğurbat şarābıdın içıpdür
İkevi bil-ki duzd u rāh-zandur / Alarnıñ lāyıkı ranc u miñandur
Nıdā eylep dédi ul-dem şahan-şāh / Boluñ barça meniñ hālumdın āgāh (68b/8-13)
...Oşal sar-gaştā hātūnmen bolur men/Alamlık zār[u] mañzūn men bolur men (68b/15) Érür men bul
şah oğlığa kenizək / Koşuñız farqığa tāk tebārek (69a/1)
...Heme cāni bile kıldı icābat / Başığa koydılar tāk-ı sa 'adat
Anı kişvarğa sulţān eylediler / Néçe kün barça miñmān eylediler
'Adālat tahtını ābād étđi / Halāyıkni keremdin şād étđi
Oşal zangīni ul-dem kıldı āzād / Cuhūdını köydürben berdi bar-bād
Alardın boldı üç farzand zāhır / Barısı salţanat 'ılmığa māhır
Bu kişvardın barı taptı tazavvuc / Alarğa av u kuş her kün tafarruc
Süyüp oğlın üçevidin birini / Aña tapşurđı ul-dem kişvarını
Ravāna boldılar Īrān zamīnga / Ata izini sürtey-dép cabīnga
Hudāni luftı birle ér u hātūn / Yürüben néçe ay ile néçe kün
Yetiben davlat ile ul nikū-fāl / Atasını körüben boldı hoş-hāl
Bu mulk üzre boluban 'ākıbat şāh / Fanā şahrığa yandı ul dil-āgāh (69a/4-14)*

Beşinci hikâyede; tevekkül ve rıza üzerinde durulmuş, bu iki özelliğin kişiyi toplum içinde en yüksek dereceye taşıyabileceği gibi Allah'a da yaklaştıracakı savunulmuştur. Tevekkül ve rızanın en çok yöneticilere yakıştığı anlatılmış; aşk, vefa, sadakat gibi değerler övülmüştür. Aşk için çabalayan kişinin, namerdin sözüne aldanmadan azim ve sabırla mücadelesine devam ederek amacına ulaşacağı savı işlenmiştir.

2.6. Kaza ve Kader

*Yedi Gülşen Mesnevisi'*nin altıncı öyküsü olan Altıncı Gülşen (Altıncı Gülşen) toplam 488 beyitten oluşmaktadır. Bu öyküde başkenti Gülistan olan büyük bir ülkenin adil şahı çocuk sahibi olmamasından ötürü derin bir kederdedir. Nice yıl hayır hasenattan, dua ve yakarıştan sonra Allah şaha bir evlat verir. Adını Hurşid koyarlar. Hurşid'in kendisiyle aynı gün doğmuş arkadaşı da vezir Dana'nın oğlu Atarud'dur. Müneccimler, Hurşid'in on iki yaşına geldiğinde başına bir musibet geleceğini ve ülkesini terk etmek zorunda kalacağını söylerler. Şah çok üzülür ancak müneccimler bunun Allah'ın takdiri olduğu, rıza göstermekten başka çare olmadığı görüşündedirler. Hurşid ve Atarud büyür ve ikisi de eğitim almaya başlar. Okulda

çocukların arasında çıkan bir tartışma sonucu Hurşid, Atarud'u korumak için dul bir kadının oğluna tahtayla vurur ve çocuk ölür. Adil şah kısas isteyen yaşlı kadına istemese de oğlunu teslim eder. Ancak ülkenin veziri yaşlı kadını sonunda ikna eder, Hurşid öldürülmekten kurtulur ve sürgüne gönderilir. Durumdan haberdar olan Atarud, Hurşid'in sürgün edilmesine kendisinin sebep olduğunu söyleyerek ülkeyi terk eder. İki arkadaş yolda türlü bela ve hileler ile karşılaşır. Yolda Fütüvvet ve Mürüvvet adında iki özel kuşun etlerini yerler. Bu kuşlardan Fütüvvet'in etini yiyen mal ve baht sahibi, Mürüvvet'in etini yiyen ise şah olacaktır. Hurşid şah olmak istediği için Mürüvvet'in etini, Atarud da mal ve baht sahibi olmak istediği için Fütüvvet'in etini yer. Hurşid ve Atarud yola devam ederler ve bir şehre ulaşırlar. Burada kendilerine yardım eden bir bahçıvanın yanında bir süre kalırlar. Hurşid, Atarud'u yanına almadan yalnız olarak çarşıya gittiği bir gün şehrin şahının kızını görür ve ona âşık olur. Şahın kızının adı Mahbanu'dur. Mahbanu da Hurşid'e âşık olur. Bu iki genç evlenir ve Hurşid şehrin şahı olur. Atarud, Hurşid'in dönmemesinden endişelenir, arkadaşını aramak için şehirde dolaşır. Burada çalgıcı bir *loli*'ye rastlar. Atarud da *loli*'ye âşık olur. Günlerce Atarud ile birlikte olan *loli*, Atarud'un çalışmadan, bir yerden para kazanmadan kendise her gün bin dinar vermesinden şüphe eder. Gelirinin kaynağını öğrenmek ister ve Atarud'u takibe alır. Atarud'un daha önce yediği kuşun kemikleri ağzından döküldüğünde içlerinden inci çıktığını görür. Atarud'un boğazında bulunan bu kemikleri almak için ona bir tuzak kurar ve kemikleri almayı başarır. Atarud'u da kendisinden uzaklaştırır. Zor durumda kalan Atarud sonunda şehri terk eder. Dağ, vadi, şehir dolaşan Atarud, Gülfem adında bir şehre ulaşır. Bu şehirdeki herkes bir dev tarafından öldürülmüştür. Dev şehrin melikesine (şah kızı) âşık olduğu için onu öldürmemiş elinde tutsak etmiştir. Atarud bu şehirde dev'i öldürerek melikeyi onun elinden kurtarır. İkisi birlikte burada yaşamaya başlarlar. Melike bir gün ayağındaki halhallardan birini sarayın önünden akan nehre düşürür. Bu nehir Hurşid'in ülkesine ulaşmaktadır. Bir balıkçı avladığı balıklardan birinin karnında halhalı bulur ve onu Hurşid'e götürür. Mahbanu halhalın öbür tekini de isteyince Hurşid getirene ödül vereceğini ilan eder. Daha önce Atarud ile birlikte olan *loli* de bu ödül haberini işitir. Sihir yapmada da yetenekli olan *loli*, karga kılığına girerek Gülfem şehrine gider. Gülfem melikesini kargaya çevirir. Her ikisi de kargaya dönünce Atarud özel bir ağacın yaprağıyla onları tekrar aslına çevirir. Eski sevgilisi *loli*'yi tanır ve onun neden orada olduğunu öğrenmek ister. *Loli* olan biteni anlatır. Atarud bu kişinin Hurşid olduğunu anlar. Gülfem melikesi, *loli* ve Atarud birlikte birer kuşa dönüşerek Hurşid'in ülkesine varırlar. Atarud, Gülfem şehrinde bulunan özel bir ağaçtan aldığı yapraklar sayesinde *loli*'yi bir eşeğe çevirir ve ona eziyet eder. Durum Hurşid'in kulağına gidince bu dilsiz hayvana niçin eziyet ettiğini sormak için onu huzuruna çağırır. Böylece iki dost birbirine kavuşmuş olur. İki arkadaş birbirlerine başlarından geçenleri anlatırlar. *Loli* yine özel ağacın yaprağı sayesinde insan şekline döner. Yaptıklarından pişman olur, af diler. Hurşid ve Atarud ülkelerini adaletle yönetirler. Bir süre sonra Atarud, Hurşid'e dünyadaki en büyük mutluluğun henüz hayattayken anne babayı görmek olduğunu söyler, eğer kabul ederse ülkelerine geri dönmek gerektiğini

anlatır. *Loli*'yi serbest bıraktın sonra, Hurşid ve Atarud yerlerine naip koyarak eşleri ve dostlarıyla kendi ülkelerine geri dönerler. Hurşid babasının tahtına oturur, Atarud da onun veziri olur. İki arkadaş Gülistan şehrinde uzun yıllar huzur içinde hüküm sürerler. Altıncı örnek olay olarak sunduğumuz öykünün özgün biçimi şu şekilde geçmektedir:

Néçe sur'at bile kelek sebük-pay / Hikāyet vādīsini eyleben tay
Dédi bar érdi şāh-ı kām-kārı / Farīdūn-ḥaşmat İskender madārı
Gülistān şahrı érdi pāy-taḥtı / Kemīne bandası ıkbāl baḥtı (69b/12-14)
...Néçe şahrı édi-kim añā tābı' / Kiteb içre bolupdur naşş-ı kānı'
'Adālat érdi aniñ kār [u] bārı / Ki bir yıllık şerefge ḥukm-ı cārı
Cahān içre şahāvāt şahdur ul / Ulus ḥalkığa nık-andīşadur ul
Velī ul tālīb-ı farzand érdi / Yüregi guşsa birle band érdi
Kéçe kündüz ḥalefge érdi tālīb / Ki tā bolğay aniñ mulkığa şāḥıb
'Ināyat eyledi ḥallāk [u] ma'būd / 'Adamın boldı bir farzand mavcūd
Yüzi-kim āftāb-ı ḥāvarī-dék / İremniñ bāğıdın kélgen parī-dek
Tüşüben yer üzre güyā sūtāra / Cahān içre kélip Yūsuf dubāra
Felek dāya bolup saklarğa cāvīd / Koyup érdi anı atını Ḥūrşid (70a/2-10)
...Munaccımlarını yığdı ul şahan-şāh / Kılıñ farzandım aḥvāludın āgāh
Kim aniñ tālī'ni naḥs érdi ya sa'd / Neçük bolğay aniñ aḥvāl min-ba'd
Meniñ taḥtım üzre maskan tutar mu / Veyā yaşlıkda 'ālamdın öter mü (70a/13-15)
Musāfirılkda ya āvāra bolğay / Ğarībhk içre ya bī-çāra bolğay
Munaccımlar kılığa qarğa alıp / Hem-ul-dem zārb-ı taḥsīm ile salıp (70b/1-2)
...Dédiler ay şahan-şāh-ı zamāna / Bolupdur saña davlat cāvīdāna
Bu oğluñ bolğusı saña mübārek / Aniñ başıgadur tāt tebārek
Velī tüşgey firāk iki arağa / Ne çāra émdi taḥdīr-ı Ḥudāğa
Musāfir bolğay on iki yaşıda / Ne işler tüşgüsü aniñ başıda
Kişiniñ mulkığa bolğay şahan-şāh / Ki sendin yok anı ḥāludın āgāh
Ki otuz yıl sürüp 'ış tarabı / Taşarruf eylegey şahr-ı Ḥalabı
Kim andın soñ saña bolğay mulāḥāt / Gülistān şahrıda kéçürgey avkāt
Seniñ taḥtına şāḥıb bolğusıdur / Ḥudā zıkrığa rāğıb bolğusıdur
Velikin şah bu sözdin boldı ḥayrān / Kim andın boldı aḥvāl parīşān
Munaccımlar dédi Teñri işige / Şahāna kılğulukdur kılmuşige
Munaccım sözi şeḡge boldı ma'kūl / 'Adālat şīvasığa boldı maşğūl
Vazırı bar édi kim atı Dānā / Bolup andın yana farzand paydā (70b/4-15)
Oğul érdi yüzi māh-ı cahān-tāb / Labı la'l u tişi çun durr-ı nā-yāb
Yığılıp eyleben ul-dem taraddud / Aniñ atını koydılar 'Aṭārud
Tuğup érdi şah oğlı birle bir tün / Ne iş saldı alar başığa gardün
İkisi yetti on iki yaşığa / Ki élttiler mu'allımnıñ kaşığı

İkevi mekteb içre boldı hem-dem / Bar érdi bir birisi birle hurrām
Cudā bolmas édiler kéçe kündüz / Kıran kim eyleğan-dék iki yulduz
Mu'allımdın ikevi ta'lim aldı / Alarnıñ tahta-ı ebcedge saldı
Velī ul şahr ara kāşāna érdi / Hem-ul bir bīve-zenge hāna érdi
Yıkılğan otururge kūşesi yok / Yemişge gamdın özge tūşası yok
Anıñ bir oğlu hem mekteb içide / Okurğa zavk ışk-ı Rab içide
Anağa érdi cānınıñ sarvarı / Tanını kuvvatı közini nūrı
Velī bir kün vazır oğlu kazādın / Ğurūr eylep havas birle havādın
Ki bīve oğlu birle bas uruştı / Kıpuban bir biri birle yapuştı
Alıban tahtanı şah-zāda turdı / Ki bīve oğlını başığa urdı
Çıkip tan mektebidin tıfl rūhı / Bolup āzād aña taptı futūhı (71a/1-15)
Heme a'zāları kaŋga boyaldı / Dabır-ıstān éli hayretge kaldı
Éşitip ul-zamān anıñ anası / Mişāl-ı şubh çāk eylep yaqası (71b/1-2)
...Şah aldığa barıban kıldı faryād / Kim oğluñ dastudın dād üstige dād
Bu dunyāda meniñ dādımğa yetgil / Tutuban 'adl faryādımğa yetgil
Dédi ay bīve-zen ayğıl sözüñni / Nége yaş eylediñ oşbu közüñni
Dédi bīve meni oğlumnu ay şāh / Urup öltürdi oğluñ bolğıl āgāh
Kışāşım bermeseñ kılmay 'adālat / Hudā kızı bolur rüz-ı kıyāmat
Bu 'ālamda alam birle öter men / Kıyāmatda étegiñni tutar men
Bolup hayrān şah oşbu mācarādın / Velī korğar édi yavmu'l-cazādın
Yığıban şah heme şāhib-ı kemālin / Suvāl étti camī' hasb-ı hālın
Dédiler ay şah-ı nıkū-farāsāt / Biri érmiş kışāş u biri dıyyat
Şarī'at hukmı şundağ boldı cārī / Kóludın şahını kétdi ihtiyārı
Dédi şah bīvege yüz miñ dıramnu / Berey kılğıl yırağ dard [u] alamnu (71b/5-15)
Dédi bīve ki ay şāh-ı cahān-gır / Bu sözdin cān u dilni kıлма dıl-gır
Eger tāt u ve ger tahtıñni berseñ / Yana ikbāl ile bahtıñni berseñ
Eger bersen camī' kışvariñni / Ve ger berseñ heme sım ü zeriñni
Ne eyley barçanı başıña urğıl / Ki oğlum ornığa oğluñni bergil (72a/1-4)
...Şah anda bağlaban oğlını muhkem / Hem-ul bīvege tapşurdı oşal-dem
Anıñ öltürmağ üçün aldı hançar / Fıgān eylep dédiler barça yek-sar
Sen ay bīve bu 'ālam içre köyme / Bu şahınıñ köñli içre dāğ koyma
Bu kün şah-zādanı sendin tileylük / Seni hukmuñ bile bir iş kılaylük
Cudā bolsun ata birle anadın / Heme halk camī' aqrabādın
Atası mulkıdın kétsün yırağı / İkev ortasığa tüşgey firākı
Tirik sen hasrat içre köymegey sen / Anıñ yüzini hergiz körmegey sen
Bu sözler bīve-zenge boldı maqbül / Velī şah-zāda ul-dem boldı ma'zül
Hem-ul bīveni köñlin uladılar / Şah oğlını piyāda kavladılar (72a/7-15)

Uluğ yolğa tüşüp bî-çāra boldı / Barar yol tapmayın āvāra boldı
Hoş ul şāhî 'adālat şīvasıdır / Ki farzandı atasınıñ mīvesidür
Kıyāmat vahmıdın korkup oşal hāl / Oşandağ mīvesini urdı pā-māl (72b/1-3)
Vazīr oğlu 'Aṭārud fitna-engīz / Velī érdi bu işlerdin ḥabarsız
Dédi mendin kesāfet boldı paydā / Nédin şah-zāda mundağ boldı rusvā
Étegin bélge bağlap yolğa tüşti / Yetip şah-zādani yıglap kuçuştı
İkevi eylediler sayr ile gaşt / Néçe kūh u néçe şahr u néçe daşt (72b/6-9)
...Néçe kün yürdiler bî-vahm-ı āfat / Bayābānī yoluqtı bā-mahābat (72b/12)
Yigirme kün édi anıñ arası / Heme bād-ı samūm érdi havāsı
Kīrer bolsa eger macnūn [u] ḥayrān / Çıka`lmay bolğay ul vādīda sar-sān
Köründi bir dirāht-ı sāya-dārī / Anıñ astığa taptılar qarārı
İkev eylep zarar nef'ige tafhīm / Kéçeniñ eylediler iki taḳsīm
Nuḥustīn kéçe Ḥūrşīd-i cahān-tāb / 'Aṭārud tizi üzre eyledi ḥ'āb
Velī boldı 'Aṭārud çaşm bīdār / Tanı yol zahmatıdın érdi afgār
Ḥudāğa ul-zamān eylep munācāt / Dédi Parvardgār[ga] barça ḥācāt (73a/1-7)
...Munācāt érdi anıñ kār [u] bārı / Yetiştı anda lutf-ı Kirdiğārı
Dirāht üzre iki paranda ḳondı / İki boyun Ḥaḳ amrığa ḳoydı
Anıñ érdi biri māda biri nar / Ža`ıf u nā-tuvān [u] sust-peyker
Velī anıñ birin atı Muruvvat / Biri anıñ kélip érdi Futuvvet (73a/10-13)
...İkevi boldılar fāriğ navādın / Ḥudāy zıkrı bile ḥamd u sanādın
İki bir birige kıldı güftār / Futuvvetge Muruvvat dédi ay yār
Biziñ üyge iki mihmān kélipdür / Hem öz mulkılarıdın ayrılıpdur
Muruvvatdın émesdür ay Futuvvet / Alarnı ḳılmasek émdi zıyāfat
Futuvvet dédi ay yārım Muruvvat / Özün cāniña salma munça külfet
Eger күndüz érür yüz şīva eylep / Cahān içre taraddud mīve eylep (73b/2-7)
...Muruvvat aydı bu mihmānımıznı / Fadā étek kerekdür cānımıznı
Futuvvet dédi kim ay mīhr-bānım / Bu sözdin köydi mağz-ı ustulḥ'ānım
Kişi bizni yemekdin kām tapmas / Anıñ nafsı velī ārām tapmas
Muruvvat dédi bilgil mendin ay yār / İkimiz göştimizde ḥāşiyet bar
Kişi göştümni yese şāh bolğay / Ḥalāyık üzre zıllul'lāh bolğay (73b/10-14)
Seni göştüñni yese bir dil-afgār / Çıkar ağızıdın her kün durr-ı şah-vār
Muḳarrar bilgil anı ay Futuvvet / Muşāḥīb bolğay ana baht [u] davlat
'Aṭārud fahm étti avval āḥır / İki kuş sözi her ne boldı zāhur
Uçup tüşti 'Aṭārud ḳoynı üzre / Bıçaḳ ḳoydı iki kuş boynı üzre
Ḳılıp bismil kebāb étti alarnı / Pişürdi ḳoydı u n'etti alarnı
Şah oğlını 'Aṭārud étti bīdār / İki kuşniñ kebābın kıldı ızḥār
Dédi ger ihtiyārniñ şāhlıḳdur / Sarīr üstide 'azza u cāhlıḳdur

Muruvvat göştini eyle tanāvul / Ki andın boldı zāhur bu tafāzul
Bolur durr-ı girān her künde mabzül / Futuvvet göşti saña bolsa me'kül
Dédi Hürşid könlüm saltanatdur / Masākīnlargā işim marḥamatdur
Muruvvat göştin ul-dem yédi Hürşid / Muyassar boldı aña baht-ı cāvīd
Futuvvet göştini yedi 'Aṭārud / Sıhr kıldı ağızdın dur tavālud
'Aṭārud ul küni Hürşid birle / Qadam koydı ikev umīd birle
Velī her kün 'Aṭārud ağızdın dur / Kelür érđi aña eylep tafāhur
Yürür érđi ikevi sur 'at ile / Bayābān qaṭ' eylep mıḥnat ile (74a/1-15)
Néçe künler yürüp érđiler anda / Köründi bir savādī şahr paydā (74b/1)
... 'Acab şahrī éđi firdavs-mānand / Éliniñ şurb u ekli şeker ü qand
Heme bāğı anıñ érđi gülistān / Heme aṭrāfida bülbül gāzal-h'ān (74b/4-5)
...Camī' bāğı bir birdin ziyāda / Ki bir manzılga yettiler piyāda
Érür darvāzası abvāb-ı cannat / Alardın boldı zāyıl ranc [u] zaḥmat
Namūdār oldı ana bār-gāhī / Bilindi kim érür ul bāğ-ı şāhī (74b/8-10)
...Bar érđi anda sākīn bāğ-bānī / Ki güyā mahdī-ı āḥır zamānı
Oşal darvāzadın çıqtı birevi / Anıñ aldığa bardılar ikevi
Dédiler bir piyāla su çıkarğıl / Ki bu taşna ġarībları suğarğıl (74b/13-15)
Kiriben bir piyāla su çıkardı / Kerem eylep ikevini suğardı
'Aṭārud kīsesidin alıban dur / Piyālanı hemān-dem eyledi pur
Dédi berğıl sunı bergen kişige / 'Ivaż bu boldı anıñ kılmışığa
Bu söz aytıp ikevi yolğa kirdi / Piyāla bāğ-bān qolığa berdi
Körüp bu laḥza dur birle piyāla / Alıp kélgen bile tüşti suvāla
Dédi aña iki hürşid-veşni / Ğarīblıq mıḥnatıda cavr-keşni
Oşal-dem bāğ-bān aydı bariñiz / Anıñ ikisini alıp kéliñiz
Birev bardı u kıytardı yoludın / Tutup anı ikevini qoludın
Alıban bāğ-bān aldığa yetti / Ata dék ikisiğe şafkat étti
Soruban ikisini ḥasb-ı ḥālın / Köñülga kıldı cān şīrīn maḳālın (75a/1-10)
...İkevin ul-zamān farzand kıldı / Ayağ cān rıştasığa band kıldı
Néçe kün yürdiler ul bāğ içinde / Velīkin lāla yañlıg dāğ içinde (75a/14-15)
Dédiler ay ata dıl-ğır boldük / Bu yerde ġuşşa birle pur boldük
İkeviğe dédi ul hādī-ı rāh / Velī bardur biziñ şahr ara şāh
Ne şāhīdur ki bal farmān-ravāyī / Ğanī andın bolur her bī-navāyī
Kerem h'ānıdın éltür barça 'ālam / Kul érür eşigide néçe Hātām
Ḥuşuşan siz kibi āzādelerni / Diyāridın cudā şah-zādalarını
Hem-ul cāmı bile ihlāş kılgay / Özini kızmatığa ḥāş kılgay
Dédi Hürşid kim bizler ġarīb miz / Cafā u mıḥnat ile sarğarıp miz
Bilür bizni şah ul bī-çāralar dék / Taşavvur eyleğay āvāralar dék (75b/1-8)

... 'Atārud dédi ay-hürşid-i tábān / Hudā bergen érür māl-ı firāvān
Barıp sayr eyle bāzār içre her kün / Alalük bir iki yüz at ile ton
Beriben bir néçe bī-çāralarğa / Özümüz dék basī āvāralarğa
Yıgılıp barça saña tābı ' olsek / Seni her étgeniñe kāmı ' étsek
Şah aldığa bu yañlıg barsek ay yār / Anı fi 'l-cumla 'azza u hurmatı bar
Bu söz hürşid-veşge tüşti ma 'kül / Libās u at alarğa boldı maşğül (75b/10-15)
Dédi Hürşid men ul barayın / Né lāzım bolsa men alıp kéleyin
Alıp durr [u] cavāhır bardı bāzār / Né iş saldı başığa çarh-ı gaddār
Velikin şahda érdi berkāne kız / Tabassum lablarıdın érdi gül-rız (76a/1-3)
...Cahāngā kélmes andağ hoş şabāhat / Édi başdın ayağ barça malāhat
Kim aniñ Māh-bānū érdi atı / Érür mastūr aniñ yahşı şıfātı
Atağa érdi ul kız cān [u] köñli / Velī yok érdi andın özge oğlı
Kızığa aydı şah ay mūms-ı cān / Seni tā kalmağay içinde armān
Seniñ üçün yasay bir yerge manzar / Kenizekler bile kirgil muqarrar
'Avām u hāşge eyle nazāra / Kime tapsa seni köñlüñ karāra (76a/6-11)
...Çıkıp érdi melike manzar üzre / Kuyuş andağ ki çarh-ı ahzar üzre
Aña néçe kenizek érdi hem-rāh / Birin körse Hızır bolgusu güm-rāh
Melike érdi mışl-ı māh-pāra / Cavānıbda kenizekler sūtāra
Tamāşā eyler érdi her terefđin / Şu 'ūd eylep figān berdi şarafđın
Çakırdılar munādī cānı birle / Yıgıldı barça şah farmānı birle
Gadā u şāhlar kélđi yasanıp / Libās u şāl-ı zer égni[ge] salıp (76b/4-9)
...Néçeniñ közleri hayretde kalğan / Bakıp turup néçeniñ boynı talğan
Néçe bülbül kibi faryād eylep / Néçe Farhād yañlıg dād eylep
Néçe macnūn kibi bilmey özini / Néçe ayta 'lmayın ul-dem sözini (76b/12-14)
...Melike barçasını közge élmey / Şadaf gavharğa koşmağını bilmey (77a/1)
...Oşal hāletde Hürşid-i cahān-dār / Ki at u ton alarğa bardı bāzār
İki kisvetini aldığa taşlap / Balā u fitnanı yolığa taşlap
Külāhın kaşını üstige koyup / Tamāşānı köreyin dép sévünüp
Çıkıp dīvāra baktı iştiyākdın / Melikenı közi tüşti yırakdın
Numāyān boldı ul çun bark-ı lāmı ' / Ki maşrıkdın bolup Hürşid tālı '
Anıñ köñlide 'ışkı cūş kıldı / Ketip 'aklı anı bī-hūş kıldı
Kenizekler yıgıldı bir yolu çust / Melikenı bolup a 'zāları sust
Ki bir sā 'at édi kélđi özige / Akıp hūn-ābalar iki yüzige
İşarat birle anı kélđi alıp / Köterip érđi aq kékizge salıp
Velī Hürşid yüz faryād étdi / Musāfir men dében köp dād étdi
Közün açtı neçük dard u alamdur / Velī kélgen yeri şahğa curmdur
Neçük bolmağı bolmas érđi ma 'lüm / Velī bu yerde hālı boldı mafhūm (77a/4-15)

Şah ul-dem çarladı kāmilleri / Taleb kıldı heme ‘āmilları
Yaman u yahşını yıǵdılar anda / Ki toy asbābını kıldı muhayyā
‘Avām u hāş boldı anda mamnūn / Çıķıp hoş-vaķt andın barça mahzūn (77b/4-6)
Nikāh éttiler iki māh-veşni / Tolun ay birle қоşdılar kıyaşnı
Oşal Hūrşīd birle Māh-bānū / İkevi olturdılar zānū-ba-zānū
Baķıp Hūrşīdge andāz birle / Anıñ köñlini aldı nāz birle
Canān Hūrşīd mehni kıldı āǵūş / ‘Aṭārud köñlidin boldı farāmūş (77b/8-11)
...Kalam eylep tilidin émdi taķrīr / ‘Aṭārud hāletini kıldı taķrīr
Oşal kün yürdi-kim bī-vaħm bī-zan / Hem-ul bāǵī kim aña érdi maskan
Ne işler bolǵanını bilgeni yoķ / İki kün boldı yarı kélgeni yoķ
Dédi boldı balā özige mālı / Helāk étti anıñ hūsni camālı
Bu sözlerni dében boldı ravāna / Taleb eyler édi hāna-ba-hāna
Yoluķtı lolī-i hāna-harābı / Anıñ élgi ara çeng ü rabābı (78a/3-8)
...Kılıp ul-kün ‘acab naǵma-sarālıķ / Néçe hengāme birle bī-navālıķ
Kélür érdi Melīke cāmıbdın / Alıp in ‘ām kétgen ğāyıbdın
Giriṭār oldı lolīge ‘Aṭārud / Yıkıldı cānı yoķ yer üzre kālbud (78a/12-14)
Yatıp érdi baķıp darvāzasını / Köreyin dép camāl-ı tāzasını
Dédi lolī birevge aldıǵa bar / Néçe kündür köründi bir dul-afǵār
Meniñ sözüim aña ızhār étgil / Bahā-yı vaşl miñ dīnār étgil
Kabūl étse şabıstānıme kélsün / Ve ger ne kétmaǵını özi bilsün
‘Aṭārud ul-zamān yoluǵa kirdi / Ki miñ dīnārını élgige berdi
‘Acab hırram bolup terige sıǵmay / Barur érdi külüp aǵzını yıǵmay
Néçe kün lolī birle kıldı ‘ısrat / Bolup zāyıl tanıdın ranc zaħmat
Taşavvur kıldı lolī ul-zamānı / ‘Aṭāruddur ğarīb u nā-tuvānı
Şabıstānımda her kéçe yatadur / Ki miñ dīnārını kaydın tapadur (78b/1-9)
...Barıp lolī oşal kün bar-zamīndın / Özini cā dék étip kemīndin
Közün yummay tafahħuş birle baķtı / ‘Aṭārud ul maħal halkını kaķtı
Tüşüp aǵzıdın ul-dem ustulı‘ānı / Anıñ içide érdi dur nihānī (78b/13-15)
Hem-ul sā ‘atda durnıñ қоlıǵa aldı / Yürüdi ustulı‘ān aǵzıǵa saldı
Yıraķdın lolī eyledi nazāra / Bu sır ul yerde boldı āşkāra
Bu kéçe lolī daǵı germ étip bazm / Alarǵa ustulı‘ānı eyledi ğazm
Hem-ul bazm ortasında tüzdi asbāb / Taleb kıldı birevdin bāda-ı nāb
‘Aṭārudǵa sunup néçe piyāla / Ğabarsız şehrge kıldı ğavāla
Kılıban mastlıķ vādīsini tay / Parışān boldı anıñ aǵzıdın may
Kim andın ustulı‘ān [u] dur köründi / Bu işdin lolī ul-dem bas sévündi
Alıp dur ustulı‘ān élgıǵa tuttı / Kim ét yañlıǵ anıñ aǵzıǵa tuttı
‘Aṭārud mastlıķdın oldı huşyār / Tahārat étmaķ üçün bardı anhār

Kaķıp halkını ul-dem boldı bī-tāb / Muıassar bolmadı maṭlūb-ı nā-yāb
'Aṭārudğa dédi ul yār-ı fāsıd / Ki boldı lolīni bāzārı kāsıd
Kōñül urgul meniñ-dék āšnādın / Kişi körmes vafā bir dıl-rubādın
Ne assıǵdur eger sen munda tursañ / Kişi kélmes bu hālet birle yürseñ (79a/1-15)
... 'Aṭārud kétmaķ üçün boldı cāzım / Velī özge diyāra boldı 'āzım
'Aṭārud birle ul hūrşīd-i tābān / Banātu 'n-na 'ş-dék boldı parişān
Kalam taḥrīr étدی oşbu sözni / 'Aṭārud sayr étدی tağ [u] tüzni
Keziben néçe kün şahr vılāyat / Ğarībliķ naştarı kıldı sırāyat
Numāyān boldı anda bir uluğ tağ / Kılıban āşyāna 'akka u zāğ
'Acab tağī érür şun '-ı ulāhī / Anıñ iki arası şāh rāhı (79b/3-8)
...Hem-ul yolıǵa kirip boldı ravāna / Néçe kündin keyin kördi nişāna
Köründi bir 'acab daryā-yı mavvāc / Suyı anıñ érür her yanğa amvāc (79b/12-13)
Kuyıǵa baķtı anıñ daşt ile çöl / Velī yoķarıǵa bargan uluğ yol
Yürüdi yol bile daryānı boılap / Ki bir manzılın battı anda oılap (80a/1-2)
...Ötüp andın édi bī-āfat [u] bīm / Oşal hālet każāǵa berdi taslīm
Yürüdi bir néçe kün sur 'at ile / Yetüştü bir yerige miḥnat ile
Köründi bir 'acab şahrī yıraķdın / Yügürüp yetti aña iştiyāķdın
Kirip sayr eyledi hāna-ba-hāna / Velikin ādamıdın yoķ nişāna (80a/5-8)
...Numāyān boldı anda bir beyik erg / Muḥāl uçıǵa yetmaķ fahm ile derk (80a/15)
Cīvaḥānaları gardūnğa kétgen / Anıñ her küngürü kursīǵa yetgen
Heme koŗǵanı érdi barça zer-kār / 'Aṭārud boldı aṭrāfıda pergār
İki darvāzası bardur muşavvar / Kuyaş yañlıǵ iki tāķı munavvar
Baķıp aña 'Aṭārud boldı ḥayrān / Oşal-dem boldı anda kōñli vīrān
Körünmes érdi hergiz cıns-ı ādam / Yoluķtı bu sababdın külfet [ü] ğam
Dédi aña neçük kāşānadur bu / Meger ḥayl-ı parīǵa ḥānadur bu (80b/1-6)
...Oşal-demde köründi parī-rū / Dıl-ārām u gül-andām [u] saman-bū
Çıķıban cılva étدی hūr yañlıǵ / Kılıp ravşan cahānnı nūr yañlıǵ
'Aṭārud kördi ul-dem boldı bī-hūş/ Yégen-dék ul kişi dārū-yı madhūş
Parī ṭal 'at özini yerge aldı / 'Aṭārud başını koynıǵa saldı (80b/9-12)
...Parī kem kem öziǵe kıldı ulfat / 'Aṭārud kōñlidin köterdi külfet
'Aṭārud birle ul-kün sāyır oldı / Gülistān şahnı içre zāyır oldı (80b/14-15)
'Acāyıblardıñ aña kıldı ızhār / Velī bar érdi anda iki aşcār
Ul iki bardı u bergini térdi / İki bergide ḥāşiyet ayırdı
Birın bergin kişige sürtse her él / Aña şūrat tapar sā 'atda tabdīl
Aña bu ḥāşiyetni berdi Şānı ' / Barıdın bolǵusı aşlıǵa rācı '
Tamāşā ile çıķdılar yoķarı / Oşal erg üstıǵa tüştü güzārı (81a/1-5)
...Suvāl étدی 'Aṭārud māh-rūdın / Köterildi ḥayāsı guft-gūdın

*Dédi şahriñ ara kıldım tamāşā / Ki bolmas cıns-ı ādam anda paydā
Başarnıñ cınsıdın mu ya parı sen / Veyā `ālamda bir afsūngarī sen
Labınıñ eyledi gül-ruh şeker-bār / Hem-ul-dem tūfī yañlıg kıldı güftār
Atam bu şahriñ sulţānı érdi / Bu mulk içre ulusnı hanı érdi
Aña leşker édi afzūn `adaddın / Ra `ıyyat ādamī köp érdi haddın
Velī bu şahriñ Gülfām dérer / Atamniñ atını Bahrām dérer
Meni hüsniñge `āşık boldı bir dīv / Anıñ işi tamām fitna u rīv (81a/8-15)
Anı atını dérer dīv-i `ıfrıt / Yanar közleri ul yañlıg ki kibrıt
Helāk étti heme kavm u karındaş / Ata birle ana u barça yoldaş
Tamām étti heme ādamnı āhır / Kılayın barçasını saña zāhır
Namāz-ı şām ara kélgey kaşımğa / Ki tañ atkunça olturğay başımğa
Tamāşā eyleğay hüsni camālım / Ki zāyıl bolmağay hergiz kemālım
Eger tañnı hürüsü kılsa āvāz / Kéterga eyleğay ul-demde parvāz
`Aţārud dédi ay nāzik nihālım / `İlāc-ı dīvni taptı hayālım
Bilür her dīv `ılm-ı naql-ı arvāh / Bu `ılmü müşkilge boldı müftāh
Alayın men kolumge tīg-ı burrān / Özüñni eyleyin bir yerge pinhān
Kélür hengāmıda ul dīv-i mal `ün / Özüñni eyleğil ul-demde mahzūn
Kélip körgey seni közüñni giryān / Dégey nedin érür hālñ parışān
Aña ayğıl ki ğamdın pur boldum / Élimdin ayrılıp dıl-gūr boldum
Ki cānımnı özüñ cānımğa katkıl / Meni rühümni sen rühüña éltkıl
Deyüp yıgla néce kim nāz birlen / Ki aldıda buland-āvāz birlen
İkevi eyledi bu maşlahatnı / Fanā étmakka dīv-i bad-şıfatnı (81b/1-15)
...Kıranğu bastı `alamnı yüzini / Kılıp hıra hālāyıkñni közini
Yağar her dem havādın taş [u] tofrağ / Körünmes közge hergiz daşt ile tağ
Ĝazab birle tüşüp kélđi havādın / Numāyān boldı dīv-i bad-numādın (82a/3-5)
...Bu hāletde kélip kaşır içre tüşti / Zuhal güyā ki ay bile körüşti
Hem-ul-dem kördi ğam-gīn meh-veşini / Soradı anda köñlini ğaşyını (82a/8-9)
...Dédi sen dép élimdin ayrılıp men / Ki bu manzıl ara yalğuz kalıp men
Bu ğam-gīn köñlüm içre salsañ işlāh / Tamāşā maña kıldur naql-ı arvāh
Velī dīv oşbu sözge boldı köp şād / Hem-ul lahza tutuban aldı gül-hād
Anıñ muhkem tutup olturđı ul-dem / Kılıp hanīn anıñ cısmı ara zam (82a/11-14)
Ki boldı şurat-ı cısmı fusurda / Çıkıp cānı yatıp mānand-ı murda
Bu yañlıg şu `bada körsetti ul dīv / `Acab `ılm u `acab reng u `acab rīv
`Aţārud yügürüp kélđi kemūndin / Balā çıkan kibi zīr-ı zamīndın
Uruban dīvge tīr-i kenāre / Anıñ cısmını kıldı pāra pāra (82b/1-4)
...Şacar bergini eyledi taraddud / Birini éligiğa aldı `Aţārud
Kılıp niyyat öziĝe sürđi ul hīn / Hem-ul sā `atda kim ul boldı laçın*

Havā étmak üçün andāz eylep / Tutup gül-ḥādmı parvāz eylep
Alıp çangālīga başını üzdi / Özin bir berg ile aşlını tüzdi (82b/6-9)
...Kalışan erg içide 'āşık [u] yār / Nihān boldı fanā kaşrığa agyār (82b/11)
...İkisi bir biridin kām taptı / 'Aṭārud köñli hem ārām taptı (82b/15)
Ḥırām étti saman-bar anda fi'l-ḥāl / Ayağığa salıban iki ḥalḥāl (83a/1)
...Ötüp kaşr astıdın bir baḥr-ı cūşān / Tüşer érdi ikevi anda 'uryān
Anıñ suyu bulak-dék kaynar érdi / Kirip anda ikevi oynar érdi
Su içre érdi ul maṭlūb ṭālib / Ki bir ḥalḥālı anda boldı gāyib
Uluğ daryā bu yerdin aqar érdi / Velī Ḥūrşīd mulkı barar érdi (83a/4-7)
...Tilidin ḥāma-ı nīkū-sa 'ādat / Kılur Ḥūrşīddin andağ hikāyet
Hem-ul şahr içre āḥır şāh boldı / Ulus başığa zıllullāh boldı
Tüzüben anda taht-ı ma 'dalatını / Kılıp mazlūmlarğa marḥamatını
Bar érdi anda māhī-gīr bisyār / Biri érdi fakīr zār u afgār
Barıp daryā ara torını saldı / Ki bir sâ 'atda bī-ḥad māhī aldı
Namāz-ı şām kélđi manzılığa / Balıqlarını alıp cān u dilığa (83a/10-15)
Hem-ul-dem bir balıg élgıge aldı / Bıçaqlarını anı bağırığa saldı
İçidin bir nemerse boldı paydā / Anı körüp balıgçı boldı şaydā
Ḳarangı üy bolup ul-demde ravşan / Aña baḳtı ériür barça muzayyan
Sévügendin alıp éllige fi'l-ḥāl / Yaḳīn bildi ki çıkan érdi ḥalḥāl
Aña dédi heme ahl-ı 'ayālge / Berip şahğa alıp in 'ām mālge (83b/1-5)
...Çıkıp Ḥūrşīd maşrıḳ tahtı üzre / Balıgçı bardı tapğan bahtı üzre
Alıp bardı közige şah köründi / Kılıp ta 'zīm şah éligige sundı
Aña in 'āmlar berdi çıkarıp / Balıgçı kétti üyi sarı yanıp
Alıp Ḥūrşīd ay aldığa kirdi / Çıkarıp élgidin élgige berdi (83b/8-11)
...Melīke dédi şahğa nāz birle / Ḳabaḳını alıp andāz birle
İki ḥalḥāl édi iki ayağı / Anıñ cüftiğe sen eylep surāğı
Tapıp berseñ bu yerde āşnā men / Ve ger ne émdi men sendin cudā men (83b/13-15)
Bu sözdin şahğa tüşti vahm-ı āfāt / Hem-ul sâ 'at munādī eyledi bat
Yıgıldular heme aşrāf u a 'yān / Alarğa kıldı bu sazā numāyān
Dédi şah kişi kim tapsa aña cuftı / Yaḳīn bilsün ḥazāyındın alur muftı
Éşitti oşbu söz lolī kulāḳı / Kélürğa ḥaddın aştı iştiyāḳı
Hem-ul lolī 'acāyib sāḥır érdi / 'Ulüm-ı sıḥr içre māhır érdi
Şah aldığa kéliben aldı ruḥşat / Dédi şāhā kılay bu yerde ḥıdmat
Bolup zāğ āsumānğa étti parvāz / Barurğa baḥr sarı kıldı andāz (84a/1-7)
...Nazar kıldı kuyığa eyledi derk / Köründi közge anıñ bir beyik erg
Yatıp iki kişi anda hem-āgūş / Kılıban vahm-ı āfatını farāmūş
Uçup tüşti alar aldığa fi'l-ḥāl / Ayağıda biriniñ érđi ḥalḥāl

Dédi barıp başığa avc yolu ğağ / Parī-rūni hem-ul-dem eyledi zāğ
Bu afsūn eyleben ul dıl-rubāğa / Tutuban éligidin uçtı sıvāğa
'Aṭārud dahşat ile boldı bīdār / Anıñ yanında yoğ yār-ı parī-dār (84a/10-15)
...Yoğarığa iki qarğa şaşılğan / Ayağıda birin ħalħāl asılğan
Şacar bergini sürtüp boldı şah-bāz / İkeviğa hem-ul-dem kıldı parvāz
Tutup ikeveni dūnbāl eylep / Alıp tüştü tutup çangāl eylep
Şacar a 'zālarığa sūda kıldı / Üçevi şūrat-ı aşlıge kéldi (84b/3-6)
...Dédi ay bī-ħayāyī u pur-kesāfet / Nége bolduñ meni başımge āfat
Ne üçün bu şerefge ĩayır olduñ / Nége bu manzıl üzre sāyır olduñ
Ne üçün eylediñ bu sıhrı paydā / Nége bu fitnalar boldı huvaydā
Dédi lolī hem-ul-dem ağzın açıp / 'Aṭārudğa labıdın kand saçıp
Biziñ şahr içre şāhidur musāfir / Bayān étti aña avvaldın āħır
'Aṭārud bildi-kim öz şāhi érken / Nihān bolğan közidin māhi érken (84b/10-15)
Üçevin şūratnı kıldı tabdīl / Yetip bir yerga bir dem eyle kim yel
Hem-ul şahrī-ki Ĥūrşīd anda érdi / Éli aña tamāmi banda érdi
Şacar bergi hem-ul-dem boldı ħāyıl / Bolup şūratları aşlıge māyıl
Şacar birle kılp lolīni eşek / Urar érdi anıñ farkığa kaltek
Yürüp érdi anıñ her yanığa sürüp / Carāħat eyledi başığa urup
Bu işniñ eşitip Ĥūrşīd-i a 'zam / Taleb kıldı 'Aṭārudnı hem-ul-dem
Dédi aña meger dīvāna sen sen / Veyā beng veyā mastāna sen sen
Né fi 'lıdur ki sendin şādır oldı / Né işlerdür ki munda zāhır oldı (85a/1-8)
...Adap birle 'Aṭārud koṭtı fi 'l-ħāl / Oşal-dem şah kolığa berdi ħalħāl
Ağarğa köz yaşı bunyād kıldı / Fığān eylep ayakığa yıkıldı
Tanıp Ĥūrşīd hem yğlap körüşti / 'Aṭārud cuftını cuftığa koşdı
Tutup kıldın ikevi bir birini / Kılp ızhār heme ötgen sırrını
Suvāl étti işiñni örgenidin / Bayān étti 'Aṭārud körgenidin
Şacar bergin eşekge eyledi vaşl / Tapıban ul-zamāni şūrat-ı aşl (85a/10-15)
Bu işini kördi şah kıldı ħayrān / Bolup bir laħzada lolī numāyān
Kalıban bir birige barça taħsīn / Boluban cam ' ul yañlıg ki dīrīn
Néçe söz lolī hem ızhār kıldı / Heme fi 'lıga ıstıǵfār kıldı
Felek koşdı 'Aṭārud birle Ĥūrşīd / Alarğa boldı ħāşıl taħt-ı cāvīd
İkevidin ketiben ranc u miħnat / Néçe kün sürdi munda 'ış [ü] 'ışrat
'Aṭārud dédi bir kün ay şahan-şāh / Saña bolmış mıyassar davlat u cāh
Ki yoğ şahlıkda davlatnı baķası / Gül 'umruñda yoğ hergiz vafası
Ne davlatdur ata yüzini körseñ / Tiriklikde alar ħālını sorsañ
Saña davlat ata birle anadur / Ayağ tofrağı közge tūtyādur
Eger oltursa hem rāzī bolalı / Ki her né bolsa aldıda olalı

*Kabül eylep 'Aâtârudnı söziğe / Néçeniñ hem-reh eyledi öziğe
Özin ornlarığa koydı nâyıb / Bolup yoldaşlarğa néçe tâlib
Şacar bergini sürtüp barça insân / Kılıp parvâz bâ-süy-yi gülistân
Ki bir sâ'atda şahr aldığa koydı / Savâdını körüp barça süyüendi
Şacar bergi bile bir hıla kıldı / Heme kuş şûrat-ı aşlîğa kélđi (85b/1-15)
Yügürüp bardı şah aldığa muhbir / Dédi Hürşiddin aldıda bir bir
Süyüngendin atası boldı bî-hüş / Kélip öziğe boldı hurram [u] hoş (86a/1-2)
...Bolup hâşıl bu yerde mudda 'âsı / Atığa mindürüp koydı atası
Alıp bardı anasını kaşığa / Ki tıllâ saçtı oğlınıñ başığa
Ata oğlğa bî-had érđi tâlib / Özin tahtıge anı kıldı şahıb
Gülstân şahrıda bî-ranc mihnat / Sürüp ötti 'Aâtârud birle davlat (86a/5-8)*

“Altıncı Gülşen”de kaza ve kader konusu ele alınmaktadır. Başımıza gelen her olayın Tanrı'nın takdir ettiği şekilde sonuçlanacağını ve bu sebeple olaylar karşısında tevekkül ve sabır göstermek gerektiği anlatılmaktadır. Öyküde sadakat, dostluk, vefa, sabır ve aşk değerleri yüceltilmektedir.

2.7. Öğütlere Uymanın Faydaları

Yedi Gülşen Mesnevisi'nin son öyküsü Yedinci Gülşen (Yetinçi Gülşen) toplam 195 beyitten oluşmaktadır. Bu öyküde Bağdatlı çok zengin bir tüccarın oğlu Mesud'un öyküsü anlatılmaktadır. Mesud bir gün babası tarafından ticareti öğrenmesi maksadıyla pazara gönderilir. Pazarın bir köşesinde kimsenin rağbet etmediği yaşlı bir adam görür. Bu adam kendisinde kıymetli bir nasihat olduğunu bin *eşrefi*⁷ karşılığında onu satacağını söyler. Mesud bu nasihate talip olur. Babasının durumdan hoşnut olmasıyla ikinci ve üçüncü gün yine yaşlı adamın nasihatlerini biner *eşrefi* karşılığında satın alır. Bu nasihatler şöyledir: “Bahar mevsiminde dağlık bir yerde yürürken dinlenmek istersen, konaklamak için yüksek bir yere çık.”, “Ekmeğini yediğin kişiye asla ihanet etme”, “Ahiret ve dünya işleri arasında kalırsan önce ahiret işini yap, sonra dünya işine dön.” Nasihatleri satın aldıktan bir süre sonra babası Mesud'u ticaret kervanıyla birlikte gönderir. Bu, Mesud'un türlü zorluklarla karşılaşacağı uzun bir yolculuk olacaktır. Kervan bir dağ kenarında konaklamak istediğinde Mesud, nasihati hatırlar ve dağın eteğine doğru yukarı çıkar. Kervandakiler onu eleştirse de o nasihate uymayı tercih eder. Gece yağmur yağar, sel olur ve bütün kervan yok olur. Mesud yalnız başına ticaret maksadıyla Peşahur şehrine ulaşır. Burada bir müddet ticareti unuttur ve malını mülkünü dost meclislerinde harcar. Parası bittikten sonra da yalnız kalır. Paçacı dükkânında çırak olarak geçimini sağlamaya başlar. Bu sırada onu gören ve ona acıyan çok zengin bir kimse Mesud'u yanına alır. Bu zengin adamın, içinde kazanlar yapılan dükkânları ve yüzlerce çalışanı vardır. Mesud'u da yanına aldıktan sonra onu çocuklarından ayırmaz. Mesud da ustasına babası gibi

⁷ Hindistanda kullanılan 16 rupi değerindeki altın sikkenin adı; mohur. (Steingass'a göre Kalküta'da yaklaşık 16 rupi değerindedir; 1793 yılının ölçüm tüzüğüne göre ağırlığı 190.894 grains troy.)

saygı duyar ve sadakatle hizmet eder. Ustanın eşi ise Mesud'a âşıktır ve onu etkilemek için uğraşır. Ancak başaramaz, öfkesine yenik düşerek ustaya Mesud'un onu rahatsız ettiğini söyler. Bu duruma çok sinirlenen usta, Mesud'u öldürtmeye karar verir. Çalışanlarına, sabah dükkâna gelip emrimi yerine getirip getirmediğinizi soran kişiyi beklemeden öldürün, der. Mesud'dan da sabah dükkâna gidip çalışanlara emrini yerine getirip getirmediüklerini sormasını ister. Mesud sabah dükkâna giderken yolda camiye koşturan insanları görür ve o da önce camiye gitmeye karar verir. O sırada ustanın eşi Mesud'u şikâyet ettiğine pişman olmuş ve durumu öğrenmek için dükkâna gitmiştir. Ustanın emrini yerine getirip getirmediüklerini sorunca çalışanlar kadını ateşin içine atarlar. Camiden sonra dükkâna gelen Mesud da aynı soruyu sorar ve görevliler emri yerine getirdiklerini söylerler. Mesud da ustaya bilgi vermek için eve döner. Duruma çok şaşırın usta eşinin ihanetini anlar. Mesud'un vefakârlığından etkilenerék ona hikâyesini sorar. Bağdatlı zengin bir tüccarın oğlu olduğunu, ticaret maksadıyla Peşahur'a geldiğini anlatır. Satın aldığı üç nasihati de anlatan Mesud ilk nasihatın faydasını gördüğünü ancak diğer iki nasihatın hâlâ bir faydasını görmediğini söyler. Usta diğer iki nasihatın de nasıl onu koruduğunu anlatır ve Mesud'u kızıyla evlendirir, kendisi de inzivaya çekilir. Yedinci örnek olay olarak sunduğumuz öykünün özgün biçimi şu şekilde geçmektedir:

Cahân gül-zârı içre şahr-ı Bağdâd / Érür cannat kibi ma 'mür u âbâd
Biri bağdur biri dâd iki şahrı / Arasıdın aqadur Dıcla nahrı
Né nahr ul kân-ı nür mazhar-ı fayz / Anıñ qa 'rıda sâkin gavhar-ı fayz (86b/13-15)
Heme ahlı anıñ şâhib-ı kerâmet / Heme halkı anıñ ahl-ı sahâvat
Bar érdi bir gâñ-ı mâl-dârı / Hamîşa sūd sav[dâ] kâr [u] bârı
Ketiben cins naqdı her terefge / Mavâşî köpidin toymay 'alefge
Munaccım étse yüz yıl istihâra / Kıla 'lmas mâl aşyâsın şümâra
Aña hizmetda érdi néçe miñ kul / Barısı şâhib-ı câh tacammul
Bar érdi anda bir farzand-ı kâmil / Aña âzâdelik hâliğa şâmil
Sa 'âdat barçadın bolğanda mavcüd / Koyup érdi anıñ atını Mes 'üd
Bu savdâları közge élmes érdi / 'Uluv-ı himmatıdın bilmes érdi
Zer [u] gavharnı arzan dânasıca / Cahânı cuğdmñ vîrânasıca
Atası aydı ay farzand u band / Seniñ birle érür men şâd hursand
Barıp bâzârğa sayr eyle tañla / Ticârat ahlı birle eyle savdâ
Özüñe lâzım ét bay 'u şırâñı / Başıñdın taşlaban kibr [ü] havâñı
Ticârat ul nabîdın keldi sunnat / Bu işni eyleğil ger bolsañ ummat
Alıp miñ aşrafını bardı bâzâr / Bolay-dép her matâ 'ığa harîdâr
Tamâşâ eyledi bazzâzları / Yana halvâ-pez u habbâzları (87a/1-15)
Heme başdın ayağı eyledi sayr / Barısı köñli içre boldı hayr
Nazar kıldı köründi anda bir zâl / Felekdin kâmatı ham eyle kim dâl
Nidâ eylep turupdur értedin kéc / Kulağ salmaslar ul él söziğa hiç

Dégey miñ aşrafi ger yetip bād hem / Satar men bir naşihat aña ul-dem
Naşihat yok ki durr-ı bī-bahādur / Né dur kim merg dardığa davādur
Bu savdādn körer ul bī-‘adad sūd / Velī naqd olmağay bu yerde mavcūd
Barıp Mes ‘ūd aña boldı harīdār / Dédi cins-ı naşihat eyle ızhār
Dédi zāl aña bergil narhını naqd / Salıban kīse içre eyleben ‘ağd
Ki andın soñ étey bu nūktanı fāş / Güher dék baħr ka ‘rıdn çıkar taş
Aña miñ aşrafını kıldı taslīm / ‘Aķīdat maħzanıdn eylemey bīm
Dédi zāl ay-cavān-ı bā-saħāvat / Safarda ger kılur bolsañ ticārat
Bahār ayyāmı may hengāmi [...] / ‘Urūc eylep yokaşığa çıkıp bat
Bu savdā eyleben zāl ile Mes ‘ūd / Atasın hızmattığa yandı hoşnūd
Eger çun tüşse tağ içre güzārıñ / Nuzūl étse yatarğa ihtiyārıñ
Dédi oğlığa ay cānıma maħbūb / Kayu acnās boldı saña margūb (87b/1-15)
Bisāt açıp matā ‘ıñ eyle ‘ayān / Kayu kıymat érür hem kayısı arzān
Dédi ay bā ‘ış-ı icād farzand / Nazar kıldım heme aşyāğa her çand
Pasand étmey taraddud birle yürdüm / Oşal hāletde bir zāl anda kördüm
Kaddımı ham kılıban étgay āvāz / Taleb cengini her yan eyleben sāz
Dégey-kim kılta her kim maña savdā / Muyassar bolğay aña dīn [u] dunyā
Bu bāzār içre bolsa ahl-ı hummat / Berey miñ aşrafiğa bir naşihat
Navā kıldı bu yañlıg eyleben cūş / Tağāful birle hiç-kim tutmadı gūş
Men aña ul-zamān boldum harīdār / Satıp aldım beriben aña dīnār
Naşihat bul érür ger ahl-ı tācır / Cahān aṭrafıda bolsa musāfir
Bahār ayyāmıda tağ içre yürse / Nuzūl étmağ üçün yükni tüşürse
Buland üzre çıkıp étün mekānı / Bu érür ul naşihatıñ bayānı
Atası aydı-kim ay kurratu ‘l-‘ayn / Hayātım gülşeni sendin tapıp za[y]n
Sürüp her yan samand-ı davlatımnı / Kılıban şarf māl mulkıyyatımnı
Tapılsa oşbu yañlıg cins-ı fāyıd / Eger cündi él içre bolsa kāsıd
Aña cān [u] dil ile bol harīdār / Beriben sīm dirham birle dīnār (88a/1-15)
Dağı miñ aşrafi berdi atası / Neçük bolğay dép émdi mudda ‘āsı
İkinçi kün çıkıp hem yürdi Mes ‘ūd / Yetüştü zālğa bāzār ara zūd
Hem-ul avvalğı dék eyler mīdā ul / Bu kök günbez ara salgay şadā ul
Satar men her taleb-kārığa bir pand / Bolur alğan iki dunyāda hursand
Dédi Mes ‘ūd aña men men harīdār / Töküp aldığa dirham birle dīnār
Maña pandıñnı ızhār eylegay sen / Bu dīnār özüñe yār eylegay sen
Dédi zāl ay-cavān-ı bā-saħāvat / Kulak salgıl saña mendin naşihat
Eger her kimni yeseñ ni ‘matını / Ba-cā keltürgil anı hürmatını
Fanā bolğunça aña haķlağıl tuz / Ki köñüldin hıyānat rıştasın üz
Kabül eylep anı hem yandı ul hīn / Çıkarıp köñlidin imsāk ile kīn

Üçünçi kün yana Mes'ūd-ı kāmīl / Hem-ul bāzār içre boldı dāhıl
Tamāşā ile çıktı rusta üzre / Nazāra kıldı zāl-ı hasta üzre
Nuḥustīn dék kıtur faryād u afgān / Öterler él taraddud birle her yan
Satar men ay ḥalāyıklar bir andarz / Anı alğannı cānı boynığa hız
Anıñ sarığa ba'zı él kıramas / Dégey ba'zı bu söz bizge yaramas (88b/1-15)
Dédi Mes'ūd aña ay zāl / Maña bergil bu andarziñ alıp māl
Maña aygıl kayu érmiş naşīhat / Kıyuban bu zamān cānımğa minnat
Dédi zāl oşbudur ay- 'ākıbat-ḥ'āh / Bu sözdin şıdık birle bolgıl āgāh
Eger dünyā u 'uqbā işi bā-hem / Kélür bolsa oşal-dem urmayın dem
Şurū 'ét avval 'uqbā işlerığa / Kı andın soñra dünyā işlerığa
Bu gavharnı kulakığa asıban / Atası aldığa bardı basıban
Atası bildi-kim ul hızır yādı / Ḥalāyıkka kıtur érdi munādī
Ağızñıñ ḥuqqasını anda açtı / Bahāsız durr [u] gavharlarını saçı
Hem-ul-dem aydı āzāde farzand / Alıp siz dahr bāzārıda üç pand
Alarnı cānğa tūmār eyleğay sen / 'Akıdat hızrığa yār eyleğay sen
Muhayyā étti üç yüz atğa acnās / Hem-ul oğlını kōñlini tutup yas
Barığa tālīb érdi pād-şāhlar / Barı satmak ara kıymat bahālar
Beriben oğlığa savdā-ger étdi / Néçe yüz kulmı aña çāker étdi
Çıkıp érdi safarğa ahl-ı tuccār / Alarğa ul-zamānı eyledi yār
Néçe kün sur'at ile kıldı gaşt / Édi ul Kerbelā yañlıg uzun daşt (89a/1-15)
Ötüp andın namūdār oldı bir tağ / Anıñ āfātudın kıuş ötmegey sağ
Turup érdi felek birle talaşıp / Öter érdi heme él andın aşıp
Yürüp bir yergā tüşti kār-vānlar / Ta'ām üçün asıp her yan kıazanlar
Yoğarığa sürüp atlarını Mes'ūd / Çıkıp bir yerni manzıl eyleğay zūd
Heme él dédiler ay gül nādān / Çıkıp tüşmak bu yerde érmes āsān
Alarğa aydı ul ay ahl-ı tuccār / Yoğarını alıp men miñ dīnār
Tüşedür men satıp alğan yerimge / Ne sözler siz meni kılgan işimge
Éşitip anda ul ahl-ı tafāḥur / Külüben kıldılar barça tamashur
Buland üzre çıkıp yükni tüşürdi / Kıazan asıp heme aşın pişürdi
Ötüben érdi furşatdın yarım tün / Bu élge kōzlerini yumdı gardün
Yürüştürdi bulutnı ğarbdın şark / Fığān eylep çakıldı ra'd ile bark
Karanğu bastı 'ālam boldı zulmat / Şadādın halk içige tüşti bayt
Köre'lmes érdi barça bir birini / Tapa'lmas érdiler turğan yerini
Sar-āsīma yürür érdiler ul ḥayl / Kéliben her terefđin nā-gehān sayl
Alarnı éltti ul yañlıg kı ḥāşāk / Sürüp yıktı 'adam şahrāsığa pāk (89b/1-15)
Çu urdı şubḥ-ı şādık tağıdın dem / Kı tōkti çarḥ étegi üzre dırham
Kuyaş şah-bāzı urdı tağ üze bāl / Karanğu yavm yañlıg boldı pā-māl

Bilip bu şivalarnı anda Mes 'ūd / Dédi-kim bir naşihat berdi bahbūd
Kılıp şıdk ile Teñriğa sıtāyış / Nuzūl étmağğa barça étti h'āhiş
Nazar kıldı ki ul éldin aşar yok / Alarnı māl mulkđın habar yok
Ötüben tağdın ul ahl-ı cumhūr / Yoluqtı andın soñ şahr-ı Paşāhūr
Kırıben tüştü savdā étmağ üçün / Ticāratdın tamāşā étmağ üçün
Körer érđi yürüben her terefni / Zıyārat eyledi her zī-şarafni
Hem-ul şahr içre kıldı ıstıkāmat / Kılur érđi basī hayr [u] saḥāvat
Kerāmet ni 'matdın tüzdi maclıs / Neçeniñ eyledi öziğa mūnis
Köñülde māl-ı dunyāni tutup hār / Hurācāt eyledi [...] ḥar-vār
Yasap bazm anda her kün şubḥıdın şām / Kılur érđi heme kullarnı in 'ām
Tamām oldı barı māl [u] matā 'ı / Buzuldu maclısdı ıctımā 'ı (90a/1-13)
...Bolup mazdūr ḥukmdın uyalmay / Hacālatdın atasığa bara 'lmay
Tapar érđi ki miñnat birle ul kūt / Yaķıban kelle-pez dūkāniğa ot
Kılur érđi hamīşa Teñrini yād / Rızā bazmıda köñlin eyleben şād
Feleknı miñriğa hergiz işenmeñ / Anı teklif-i kāmığa büşenmeñ
Bireviğa berip ul taht ile tāc / Kılur bir demde bir nāmığa muhtāc
Her işde bolsa kim Teñriğa şādık / Tiler ger bolsa köñliğa muvāfiķ
Budur her 'uđanıñ fath [u] küşādı / Tapılğay 'āķıbat barça murādı (90b/1-7)
...Bar érđi bir [...] anda dik-diz / Hem-ul Mes 'ūd sarı kıldı engiz
Anı kördi bu hāletde yürüpdür / Kazanğa ot yaķıban oturupdur
Körüp érđi nuḥustīn hāletini / Nazar eylep bu yañlığ miñnatını
Taraḥḥum bahrı ul-dem eyledi cūş / Barıban gerdenidin kıldı āğūş
Néçe luḥ ile manzil sarı hoşlap / Alıp bardı anı élgidin uşlap
Kılıp dāḥıl üyiğa maḥram étti / Anıñ farzandlığdın ḥurram étti
Yok érđi anda andın muhtaşamraķ / Ğanīlar zumrasıda érđi ul tāķ (90b/9-15)
Muhayyā érđi néçe yüz dūkānlar / Çıķıban bī- 'adad andın kazanlar
Néçe yüz kullar anda hāzır érđi / Bu şan 'atge barısı māhır érđi
Koyup Mes 'üdge şıdk ile ihlāş / Anı farzandlıqğa eyledi ḥāş
Hem-ul hālet ara ustāni yāri / Muḥabbatdın ketip şabr u karāri
Camālđın kıyaş alıp édi reşķ / Anı 'ışkıda közidin tóküp eşķ
Kılıban 'ışva u nāzın aña bazl / Éter érđi heme şahvat bile hezl
Bu tuz ḥaķlap yüziğa baķmas érđi / Ḥıyānat otın aña yaķmas érđi
Talażzuzdın ala 'lmay ul parī kām / Kim anıñ rüzī birle kıldı bad-nām
Ériğa aydı ay cānum sarvarı / Tiriklik içre köñlümnı ḥuzūri
Kerek yok maña hergiz sendin özge / Kişini élmeğay men émdi közge
Ma 'şatda maña sen sen ğanīmat / Muyassar bolğusı hem baht [u] davlat
Bolup sen dost birev baş birle / Kılıp sen ḥurmat anı aş birle

Berip sen anı farzandlıkğa zīnat / Étip sen kéçe kündüz anı 'ızzat
Hıyānat şīvasıdın ul bu masāğ / Salaydır émdi aşnıñ içre tofrağ
Meniñ birle kılaydır hezl oyun / Men aña sunmadım bu işde boyun (91a/1-15)
Havāla étti başım üzre ul tīg / Yayay dép ul kıyaşım yüziğa tīg
Halās oldum néçe makr ile andın / Köñülni hālī ét şekk ü gümandın
Éşitip uçtı ustā başıdın hūş / Kazan yañlıg yüregi eyledi cūş
Yaqaldı köñli içre gayret otı / Kim anda kalmadı şabr [u] sukūni
Anı öltürmak üçün eyledi cazm / Kim étti kār-hāna sarığa 'azm
Barıp kullarğa aydı boluñ āgāh / Kélür bolsa eger her kim sahar-gāh
Dése ustāni fıkırın bildiñiz mü / Anı hukmını bul-dem kıldıñız mu
Meni ayğan sözüüm kılmay taħalluf / Anı otka uruñlar bī-tavakkuḫ
Bu sözni aydı u üyiğa yandı / Anı fahm étti hātūni kıvandı
Dédi Mes 'üdge ay şāhib-ı 'aql / Saharda oşbu manzıldın kılip naql
Barıp dükān-sarā içide oltur / Payāmımnı oşal kullarğa yetkür
Alarğa eyleben bu yañlıg āvāz / Dégil ustāni hukmın eyleñiz nāz
Dében şıdık ile lebbeyk-i icābat / Özige eyledi h'āb farāgat
Nafas urdı cahānğa şubh-ı şādık / Boluban şıdık ile köñül muvāfiḫ
Közini açtı ul-dem boldı bīdār / Ki gaflat uykusıdın turdı hūş-yār (91b/1-15)
Ṭahārat bādasıdın nūş étti / Kim ustā hızmātığa cūş étti
Barurda yol üze Mes 'ūd-ı kāmīl / Bolurlar néçe él mescidge dāhıl
Dédi-kim bir naşīhatdur amānat / Kılip Teñriğa bu yerde 'ibādat
Hudā u banda amrı kélđi bā-hem / Bileyin Teñri amrını muḫaddam
Şalāt hamsasıdın érür ul facr / Boyun sundı tapay dép haşrda acr
Éşitgil émdi ustā hātūnıdın / Paşimān boldı kılgan afsūnıdın
Muhabbatdın dégenin bilmes érđi / Ve ger ne oşbu hīla kılmas érđi
Başığa çādar alıp kıptı āzād / Barıp dükān-sar[ā]yğa eyle kim bād
Dédi ustāni hukmın kıldıñız mu / Munda kélgen kişini bildiñiz mü
Kélip kullar anı ul-dem köterip / Yiberdiler cahannamğa éterip
'Ibādātın fāriğ oldı Mes 'ūd / Barıp sur 'at bile dükān ara zūd
Dédi āvāz ile ay ahl-ı huddām / Yürür siz hızmāt ile şubhdın şām
Kılıpdur sizge ustā hukm-ı lāyık / Ki éttiñiz mü köñliğa muvāfiḫ
Dédiler köp [...] érdük ni 'matını / Ba-cā kéltürdük anıñ hızmātını
Bolup hurram yanarğa boldı māyıl / Velī bu şīvalardın érđi gāfil (92a/1-15)
Kıyaş çıktı salāmat bardı Mes 'ūd / Körüp ustā dımāğıdın çıkıp dūd
Dédi aydıñ-mu kullarğa payāmım / Mubaṭṭal ya ki maḫşūd marāmım
Dédi Mes 'ūd ay ustā-yı kāmīl / Bolupdur maḫşadıñ ul-demde hāşıl
Barur yolda yoluktı bir mesācid / 'Ibādātka barur él eyleben cid

*Kiriben amr-ı Haḫka māyıl olup / Kim andın soñ dükānga dāḫıl olup
Seni ḫukmuñni kullardın sorup men / Alarnı barçasın bir bir körüp men
Kılıpdurlar muvāfık ḫızmatıñni / Tutup ḫullar camī' ḫurmatıñni
Éşitip tüşti ustā köñliḡa vahm / Bu işni ḫātūnıdın eyledi fahm
Dédi kim ay-cuvān şāḫub-ı ḫāl / Körüp sen yaḫşılıḡdın ḫaysı a 'māl
Kılıp sen ḫaysını özüñe pīşa / Alıpdur ul şubha köñlüñe rīşa
Dédi Mes 'ūd ay cūd aḫlıḡa şāḫ / Ki bolḡıl endekī ḫālımdın āḡāḫ
Maña ḫubbu'l-vaḫan kim érdi Baḡdād / Atamññ men bile köñli édi şād
Cahān mālıda ul yañlıḡ ki Ḳārūn / Mavāşī zarra u kumlardın afzūn
Alıp bir zāldın men eylep ḫımmat / Ki üç miñ aşrafıḡa üç naşḫat
Barısıdın dunyā içre lāzım / Bolup-men sayr üçün bu yanga 'āzım (92b/1-15)
Birevidin körüp-men sūd bisyār / İkevidin aşar bolmadı ızḫār
Dédi ustā ḫayu iki naşāyıḫ / Bayān étgil tiliñ eylep faşāyıḫ
Biri anıñ dédi tuz ḫaḫlamaḫlıḡ / Tuzını ḫurmatını saḫlamaḫlıḡ
Biridür dīn u dunyā işi bā-hem / Kélür bolsa közini eyleben nam
Anı birle berip rūni ḫahārat / Kılur bolsa ḫudāyıḡa 'ibādat
İki 'ālamda tapḫay baḫt [u] iḫbāl / Bu yañlıḡ aytıp érdi maña ul zāl
Velī köñlüm érür bu nūḫtaḡa band / Natīca bermes émdi bu iki pand
Éşitip oşbu söz ustā-yı 'āḡıl / Yigitge şıdḫı birle boldı māyıl
Dédi ay ahl-ı ıḫlāş [u] 'aḡīdat / Saña yārī olup baḫt [u] sa 'ādat
Bu iki panddın bil émdi ravşan / Ölümni nāvakıḡa boldı cavşan
Oḡudı ḫātūnını işlerini / Yigitni ḫaḫḫıda ḫılmışlarını
Aña taslīm étip asbāb ile naḫd / Ḳızını ul-zamāni eyledi 'aḡd
Alıban şavma 'a içre özini / Tirikley körmedi ḫıç-kim yüzini (93a/1-13)*

“Yedinci Gülşen”de öğütlerin faydaları üzerinde durulmuştur. Öyküde üç nasihate yer verilmiş ve bu nasihatleri uygulayan kişinin kötü olaylardan nasıl korunduğu gösterilmiştir. Öykünün girişindeki mensur bölümde tüm öyküler özetlenerek yöneticilere öğütler tekrar hatırlatılmıştır. Birincisi, zalim, ara bozucu, hain ve kötü sözlü kimselerin sözlerinden sakınmalı ve onlara hak ettikleri gibi davranılmalı ki başkalarına ibret olsun. Böylece onların karanlığı ülkenin güneşine zeval getirmeyecek ve beyliği vebal altında bırakmayacaktır. İkincisi halis dostlara rıza göstermek gerekir ki onların amaçları ve sözleri ortaya faydalar çıkaracaktır. Üçüncüsü, düşmanın durumunu iyice anlamak ve onların hilelerinden emin olmak gerekir. Dördüncüsü kişi yapacağı işte kârını zararını bilmeli ki istediği de elinden gitmesin. Beşincisi aftır ki bu yönetici sınıfına herkesten çok yakışır. Altıncısı yöneticiler özellikle kendi halkına karşı her zaman yumuşak, sakin, ağırbaşlı ve temkinli olmalıdır. Yedincisi de dikkat ve ihtiyattır. Yine girişte bu yedi öğüdün akıl kitaplarında yöneticilerin menfaatlerinin açıklandığı bölümlerde mevcut olduğu belirtilmiş ve Mesud’un öyküsü örnek olarak aktarılmıştır.

3. Sonuç

Yedi Gülşen Mesnevisi'nde bir öğretim yöntemi olarak kullanılan öykü anlatımı günümüzde özel öğretim yöntemlerinden biri olan “örnek olay” yöntemiyle derslerde kullanılmaya elverişlidir. Zira mesnevide geçen öyküler de esasen bu maksatla yazılmıştır. *Yedi Gülşen Mesnevisi*'nde geçen öyküleri, “cömertlik ve iyilik”, “yiğitlik ve yiğitlere saygı”, “bilgiye ve bilginlere saygı”, “akıllı ve vatansever vezilerle çalışma”, “tevekkül ve rıza”, “kaza ve kader”, “öğütlere uymanın faydaları” başlıkları ile ele aldık. Çünkü mesnevide de “*avvalğı gülşen ihsân makâmıda*” gibi ibarelerle öykülerin girişinde öngörülen değerler açıkça belirtilmektedir. Her öykünün bitiminde de öbür öyküde anlatılmak istenen değer “*Kétür sâkı şacâ'at bâdasıdın / Érür men gam éli üftâdesidin*” gibi ikinci öyküye geçiş beytiyle bir sonraki değer anlatılacağı öykü, âdetâ okuyucuya sezdirilmektedir. Her öyküden sonra saki, bir sonraki öyküye geçerken öyküde anlatılacak değer *kerem, şacâ'at, muhabbat, idrâk, tevekkül, kadar, naşîhat* badelerini sunmaktadır.

Üzerinde çalıştığımız mesnevi içerisinde yer alan öykülerle Türk dili ve edebiyatı eğitiminde özel öğretim yöntemi olarak birçok yönden eğitim programlarında kullanılabilir, geçerliliğini her devirde koruyan öğütlere sahip olan önemli bir edebî eserdir. Mesnevide geçen öykülerde anlatılan değerler, aslında nasihatnameden öte siyasetname diyebileceğimiz türe de eseri yaklaştırmaktadır. Çünkü pek çok değerde âdil yönetim göstermesi, halkına karşı anlayışlı ve yumuşak huylu, cömert, her zaman yoksul ve âcizlere sahip çıkan, liyakat sahibi kimselerle çalışan ve herkese hak ettiği ücreti ödeyen hükümdarlar övülmekte ya da hükümdarların bu nitelikte olması istenmektedir. Yöneticilerin adaletten uzaklaşmaması, halka karşı yumuşak olunması ve devlet için kıymetli bilginlere yakınlık gösterilmesi, çalışanlara hak ettikleri ücretlerin verilmesi, halkın hukukunun korunması gibi bugün de kulak verilmesi gereken pek çok kıymetli öğüt eserde öyküler ile sunulmuştur. Mesnevide aynı zamanda aşk, vefa, sadakat, dostluk, dürüstlük, fedakârlık gibi değerler övülmüş; kibir, yalan, sadakatsizlik, açgözlülük, zalimlik gibi olumsuz davranış ve değerler yerilmiştir. Bu yönüyle söz konusu eser ortaöğretim programlarında yer alan kök değerlerin eğitimi için uygun bir metindir.

KAYNAKÇA

Alacapınar, F. (2008). *Örnek Olay Yöntemi ve Eğitim İçin Örnek Olaylar*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Aydın, Z. (2003). *Ahlâk Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Hesapçıoğlu, M. (1997). *Öğretim İlke ve Yöntemleri: Eğitim Programları ve Öğretim*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Kavcar, C. (1994). *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Sarı, S. (2023). “Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Çerçevesinde Yedi Gülşen Adlı Çağatayca Mesnevi'nin Yazın Dili Açısından İncelenmesi”. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Şen, M. (2018). Çağatay Türkçesinin İsmi ve Kapsamı Üzerine. Ozan Kolbaş ve Orçun Üner (Ed.), *Âb-ı Hayât-ı Aramak: Gönül Tekin'e Armağan* (1. Baskı) içinde (s. 373-413). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Şen, M. (2021). *Türk Dilinin Dünü ve Bugünü*. İstanbul: Post Yayın Dağıtım.

Tekin, F. (2011). Hanlıklar Dönemi Çağatay Edebiyatı. *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (Prof. Dr. Gürer Gülsevin Armağanı) C. 6, S. 1, 1843-1850.

Uzlet (2000). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* (TDTEA) içinde (1. Baskı. Cilt 15. s.141-145). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2023
CİLT: 8
SAYI: 2

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 11.07.2023

Kabul Tarihi: 12.10.2022

Yayımlanma Tarihi: 26.12.2023

ARTICLE INFO

Submitted date: 11.07.2023

Accepted date: 12.10.2023

Published date: 26.12.2023

e-ISSN 2547-9865

Bayburt Kent Hafızasında Sokak Satıcıları

Street Vendors in Bayburt's Urban Memory

Murat OKUTMUŞ

Bayburt Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi

m.okutmus@gmail.com,

0009-0008-7075-1295

Öz

Toplumsal yaşamın öncelikli mekânı olan "kent"i, üreten ve şekillendiren insan eylemidir. Kent, fiziksel çevre ile toplumsal yapının ilişkisinden meydana gelen bir bütündür. Sokak satıcıları çok eski zamanlardan günümüze kent hayatının bir parçası olmuşlardır. Türkiye'de göç ile karakterize edilen sokak satıcılığı, çoğunlukla köyden kente gelen ve yabancı olunan bu yeni mekâna tutunma kaygısı yaşayan insanların yöneldiği bir iş kolu olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından başlanarak günümüze kadar Bayburt'ta sokak satıcılığı ile geçimini sağlamış insanların bir kısmının ele alındığı bu çalışmada, tanıklar ve bizzat bu işi yapan kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Kentin uzun bir döneminin sosyo-ekonomik ve kültürel birikiminden bilgiler içeren çalışmada, sokak satıcılarını bu işe yönlendiren sebepler ve sokak satıcılarının bu işi yaparken karşı karşıya kaldıkları güçlükler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kişilerden, ürünlerini pazarlarken kullandıkları ifadeler, öğüt niteliğindeki sözler, şiirler, fıkra gibi olaylar anlatıcılardan dinlenmiştir. Bu çalışma Bayburt'un kültürel belleğinin küçük bir parçasını ortaya çıkarma çabasını da taşımaktadır. Bireyin belirli bir mekândaki uğraşları yaşadığı dünyayı anlamlandırma çabaları olarak tanımlanır. Bu çaba esnasında mekâna ve nesnelere bırakılan izler ve söylemler kentin kültürel belleğini oluşturur. Bayburt'taki sokak satıcılarının hayatlarından bölümler içeren bu makale, kentin kültürel belleğine katkı sunmayı da amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent Belleği, Kültür, Bayburt, Sokak Satıcısı, Seyyar Satıcı.

Abstract

It is human action that shapes and produces the city, primary place of social life. The city is a whole that emerges from the relationship between the physical environment and the social structure. Street vendors have been a part of urban life from ancient times to the present day. Street vending, characterized by migration in Turkey, has commonly become an occupation pursued by individuals who have migrated from rural areas to the city and face the challenge of adapting to this new environment. In this study which deals with people who have made their living by street vending in Bayburt starting from the early years of republic, interviews were conducted with witnesses and people who did this job. This study both contains information from the socio-economic and cultural accumulation of a long period of the city and the reasons that lead the street vendors to this job and the difficulties they face while doing this job are tried to be revealed. The expressions they use while marketing their products, words of advice, poems and anecdotal texts were compiled from these people. This study also carries an effort to reveal a small part of Bayburt's cultural memory. An individual's occupations in a particular place are defined as efforts to make sense of the world he/she lives in. The traces and discourses left on the space and objects during this effort form the cultural memory of the city. Including sections from the lives of street vendors in Bayburt, this study also aims to contribute to the cultural memory of the city.

Keywords: Urban Memory, Culture, Bayburt, Street Vendor, Peddler.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Kent, yapılar yığımindan öte birbiriyle ilişki içerisinde olan bir işlevler kompleksidir. Toplumsal ve kültürel yapıda var olan, sürekli bir hareketlilik içeren kenti herkes ve her şey besler. Kent kimliği için fiziki çevre önemlidir. Fiziki çevreye anlam veren, onları toplumsal ve kültürel bir olgu haline getiren insandır; toplumdur, hayattır. (Alver, 2012: 16-22)

TDK hafızayı ya da belleği, öğrenilmiş ya da yaşanmış konuları, bunların geçmişle ilgisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü olarak tanımlamaktadır (Güncel Sözlük). Belleğin bireyin içinde bulunduğu sosyal ve fiziksel çevreden bağımsız olarak tanımı yapılamamaktadır. Bellek toplumsal ve kolektif bir üretilerdir. Kolektiflik olgusundaki toplum kavramı, insanların kolektif birlikteliğini ve geçmişini anlatmaktadır. Belleğin kolektif olduğu öngörüsü, bireyin mekân ile etkileşimleri, kent belleği kavramını gündeme getirmiştir. Bu anlayışa göre kente dair her şey belleğin içinde barındırılmakta, kentte yer alan her bir mekân sosyal ilişkiler aracılığı ile kent belleğinin bir parçası haline gelmektedir. Kent belleği mekân, zaman, anı ve kimlik birlikteliğinden oluşmaktadır (Kısakürek, & Bayazit, 2021).

Sokak satıcısı, seyyar satıcı ya da gezici esnaf diye tarif edilen sınıf, kentlerde ticaretin renkli birer unsuru olarak her zaman varlıklarını sürdürmüştür. Seyyar satıcı, “Belli bir satış yerinde çalışmayan, tüketicinin bulunduğu yere giderek malını satışa sunan kimse” olarak tanımlanır (Güncel Sözlük). Kökleri çok eskilere giden seyyar satıcılıkla ilgili bilgilere Anadolu’da 17. yüzyılda rastlanmıştır. Osmanlı Devleti, ahilik öğretilerinin egemenliğinde kurduğu loncalara kayıtlı esnafının dışında, gezici esnafı ile de dikkat çekmiştir. Osmanlı döneminin gezici esnafı renkli görüntüleri ve özellikle bağırışları ile mahallelerin ayrılmaz bir parçası olmuştur (And, 2006: 93).

Reşat Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi’nde bu zümreye Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar ayak satıcısı da denildiğini belirtmektedir (Gürsoy, 2019: 36). Sokak satıcıları Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında birçok romana, şiire konu olmakla beraber, kentleri anlatan kitap çalışmalarının birçoğunda da günlük hayatın birer parçası olarak görülmüş ve hoş anlatımlarla anılmışlardır. Ahmet Rasim’in “Eşkal-î Zaman”ı, Sadi Yaver Ataman’ın “Türk İstanbul”u, Osman Cemal Kaygılı’nın “Köşe Bucak İstanbul”u, Halide Edip Adıvar’ın “Akile Hanım Sokağı”, Salâh Bırsel’in “Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu”su bu türden eserlere örnek olarak gösterilebilir.

Bayburt’la ilgili tarihi metinlerde sokak satıcıları

Türklerin Anadolu’ya adım attığı ilk yerlerden olan Bayburt zaman içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Selçuklu, İlhanlı, Akkoyunlu hâkimiyetinde kalan Bayburt, Osmanlı Devleti döneminde sancak merkezi konumuna kadar yükselmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında Erzurum’a bağlı bir kaza iken, 1927 yılında Gümüşhane’ye

bağlanmıştır. Doğu Karadeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi kesişme noktasında yer alan Bayburt, 21 Haziran 1989 tarihinde il olmuştur (Karakoyunlu, 1990: 14-15).

Tarihi İpek yolu üzerinde kurulu olduğu için geçmişte ticaretin yoğun olduğu dönemler gören Bayburt, 19. Yüzyılın sonlarına kadar da doğu-batı ticaretinin önemli duraklarından biri olmuştur. Doğu-batı ticareti Trabzon-Erzurum-Tebriz yolundan çekilince, Bayburt'un gelişmesi azalmış, ekonomik gelişmede daha çok tarım ve hayvancılığa bağlı olarak değişkenlik göstermiştir (Özger, 2008: 17).

Bayburt'taki ticari hayata yönelik ilk bilgiler Evliya Çelebi'nin Seyahatname adlı eserinde yer almaktadır. Tarihi İpek Yolu'nun bir parçası olan Bayburt'ta, 16. yüzyılda deve kervanları ile şehre gelen ticari mallar, sokaklarda kurulan pazarlarda satılmaktadır. Evliya Çelebi'ye göre, 16. yüzyılın ikinci yarısında Bayburt Kalesi eteklerindeki Kadızade ve Mehmed Çelebi cami civarında kurulan pazarda 5-10 bin kişi alışveriş yapmakta ve o dönemde şehirde 300 dükkân ile bir bedesten bulunmaktadır. Osmanlı Devleti bu satılan mallardan değerleri ölçüsünde vergi almaktadır (Miroğlu, 1975: 131).

19. yüzyıla gelindiğinde dışarıdan belirli bir süreliğine şehre gelip satış yapan sokak satıcıları şikâyet konusu olmaktadır. 1850 tarihinde düzenlenmiş belgeye göre, Bayburt esnafı köylere kadar giderek satış yapan tüccarlardan şikâyetçidir. Esnaf, bu satıcıları vergi vermemekle suçlamakta, kendilerinin vergi ödediklerinden ve bu yüzden mağdur olduklarından bahsetmektedir (Özger, 2008: 424-425).

Çalışmamızda Cumhuriyet döneminde Bayburt'taki sokak satıcıları ele alınmıştır. Çalışmanın verileri, bir dönem sokak satıcılığı yapmış ve halk arasında olumlu özellikleriyle, insani değerleriyle yâd edilen kişiler ve halen bu işi sürdürmekte olanlarla yüz yüze görüşmeler yapılarak elde edilmiştir. Bu kişilerden, ürünlerini satarken kullandıkları ifadeler, öğüt niteliğindeki sözler, şiirler ve fıkraya benzer anlatılar derlenmiştir. Kentin bir döneminin sosyo-ekonomik ve kültürel birikimini ortaya koyan bu anlatılar vasıtasıyla; sokak satıcılarını bu mesleğe yönlendiren sebeplere, onların toplum hayatındaki yerine ve yaşadıkları sıkıntılara da ışık tutulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmaya konu olan sokak satıcıları kent hafızasında yer edinmiş, kimi yerel yazarların dikkatini çekmiş kişilerdir.

“Darçınnn! Gan yapar, mideyi gızdırur”

Bayburt sokak satıcılarına dair görüşmecilerden derlenen ilk bilgi, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. 1920 yılının yaz aylarında 14 yaşındaki Osman Durğut, aile bütçesine katkı sunmak amacıyla akrabalarının da önerisiyle sokaklarda çay satmaya başlar. (KK: 1).

Resim 1. Tarçın çayı satan Osman Durğut, oğulları Halil ve Halim Durğut ile Cumhuriyet Caddesi'nde (1940). Gazeteci Osman Okutmuş'un kişisel arşivinden.

Zahit Mahallesi sakinlerinden olan Osman Durğut, omuzuna yüklediği bakır kazanda yaz aylarında çay, kış aylarında tarçın çayı satardı. Kış aylarının habercisi niteliğindeki tarçın çayının her sabah gün doğmadan hazırlığına girer, çayı bakır kazanına doldurduktan sonra Bayburt sokaklarını arşınlardı (KK: 1). Bayburt sokakları zemheride, bu tarçın çayı satan kişinin sesi ile ısınırdı. “Gan yapar, mideyi gızdurur, mideye eyi gelür” bağırmasıyla sattığı ürünün hatırı sayılır alıcısı da vardı (KK: 2).

Gazeteci Osman Okutmuş, Bayburt Postası gazetesindeki köşesinde kaleme aldığı ve “O Bayburt çok ama çok güzeldi” ifadeleriyle tamamladığı yazısında 1945’in Bayburt’unu betimler. Okutmuş’un, “Tarçın çayı dağıtan Osman emminin sesi gelirdi taa uzaklardan” (Okutmuş: 1991) ifadeleri ile anlattığı çaycı Osman Durğut’un o yıllardaki müdavimlerinden biri de kentin Garnizon Komutanıdır. Her gün “Tarçın, kan yapar” diye bağırışlara alışkın olan zamanın albayı, bir gün sabah saatlerinde alışkın olduğu bu sesi duyamayınca merak eder, sorar soruşturur ve Osman Durğut’u yanına çağırır. “Daha niye tarçın çayı satmıyorsun?” diye sorduğunda, “Sermayem kalmadı.” cevabını alınca, sermayesini öğrenip çıkarıp cebinden parayı uzattıktan sonra, “Al bu parayı sermaye yap ve yine tarçın çayı sat, yine bağır” der (KK: 3).

Kentin “Çaycı Osman Emmi” diye tanıdığı bu ismin yanında, o gün bardakları yıkamakla görevli küçük bir çocuk vardır. 7 yaşındaki bu çocuk Osman Durğut’un oğlu Halil Durğut’tur.

1933 doğumlu Halil Durğut, bugün 90 yaşındadır ve sokaklardaki mesaisine devam etmektedir (KK: 1).

Halil Durğut, 1940 yılının kış aylarına uzanan hatıraları arasında babasının en çok disiplinini hatırlamaktadır. Saat Kule çevresi ana mekân olmak kaydıyla babası ile sokak sokak dolaşarak çay sattığını anlatan Halil Durğut, müşteriden gelen bardağın önce kaynar suya girdiğini, sonra yıkandığını; zamanın sarı şeker tabaklarının ise her kullanımda yıkanmadan, silinmeden yerine konulmasının imkânsız bir şey olduğunu anımsamaktadır (KK: 1).

Osman Durğut'a dair anlatılagelen bir anı vardır ki Bayburt'ta günümüzde de sık sık rastlanan bir erdemin köklerine uzanmaktadır. Yine çay sattığı bir gün Durğut'un gözüne kumaştan örülmüş fermuarlı bir el çantası ilişir. 2. Dünya Savaşı'nın kıtlık günlerinde bulunduğu bu el çantasının içinden 40 tanesi binlik, gerisi beşbirlik olmak kaydıyla 96 adet altın çıkar. Osman Durğut, hemen Tellal Yakup'u bulur ve altın bulduğunu söyleyip, bunu duyurmasını ister. Tellal Yakup o gün sokak sokak "Ey ahali! Altın kaybeden Çaycı Osman'a uğrasın" diye bağırır. Bir zaman sonra biri çıkıp gelir. Osman Durğut adamla görüşür, altınların onun olduğuna ikna olunca emaneti sahibine teslim eder (KK: 1). Çaycı Osman'ın yanına gelen bu kişi ise sonraki yıllarda anılacağı ismiyle Sarraf Veysel Efendi (Veysel Kutur)'dur. Veysel Efendi, piyasadan altın toplamakta, gidip büyükşehirlerde altınları bozdurup, gelip insanlara paralarını teslim etmektedir. Kendisi de bu işten "ayak parası" diye adlandırılan küçük bir ücret almaktadır. Artık hayatının karardığını düşündüğü bir anda kulaklarında çınlayan Tellal Yakup'un sesi ile dünyaya yeniden gelen Veysel Efendi, gözü yaşlı bir şekilde, hayatını kurtaran Osman Durğut'a dua etmiştir. Zira o gün bulunan altının bedeli Bayburt'ta dükkân satın alacak kadardır (KK: 1).

Günümüzde Anadolu'nun küçük şehirlerinde halen devam ettirilen ve bir nevi modern tellallık olarak da nitelendirilebilecek olan belediye anons sistemi Bayburt'ta işlevini sürdürmektedir. Vefat bildirimleri, önemli günlerde yapılması gereken duyurular için kullanılan belediye hoparlörünün bir işlevi de kaybedilen/bulunan eşyalarla ilgili duyuruların yapılmasıdır. Bayburt'ta birçok kez bu sayede bulunmuş olan ve sahibine ulaştırılan ziynet eşyalarını konu alan haberler yerel ve ulusal yayın yapan gazetelerde yer almaktadır ([URL: 2](#)).

Resim 2. Halil Durğut Unutulmaz Caddesi'ndeki satış yaptığı noktada. Görüşme esnasında çekilmiştir.

Sokaklarda 83 yıl: Halil Durğut

Çaycı Osman Durğut 1966 yılında 60 yaşında hayatını kaybeder. Oğlu Halil Durğut ise bu yıl sokaklardaki 83. yılını geride bırakmıştır. “Saathane Meydanı benim vatanımdı” diyen Halil Durğut, şimdilerde ilerleyen yaşının da etkisiyle Cumhuriyet Caddesi'nden daha gürültüsüz olan Unutulmaz Cadde'de işini sürdürmektedir. Bisiklet tekerinin üzerine monte edilmiş tahta yüzeyden oluşan ve şehirde dört tekerli minibüs ya da el arabası diye adlandırılan aracının üzerinde Trabzon'un Sürmene ilçesinden getirttiği tahta kaşıkları, sandalyeleri, oyuncakları satmaktadır.

Halil Durğut, 1940 yılında 7 yaşında babasının yanında çay satmaya başlar ama bu mesleği bir türlü sevemez. Sonunda babasını ikna eder, başaramadığı takdirde yanına döneceğine ve çaycılıktan başka bir işle uğraşmayacağına söz vererek yanından ayrılır. Babasından koptuğu ilk gün bir akrabalarından 50 deste soğan alır. Ev ev dolaşarak bir deste soğanı iki adet yumurta ile değiştirir. Böylelikle 100 yumurtası olur. 100 yumurtayı evlerinin önünde yaktığı ateş üzerine yerleştirdiği tenekede haşlar. Her evin tavuk beslediği 1940 yılında pişmiş yumurta ilk kez çarşıda satılacaktır. Yumurtaları yüklenerek Saat Kule meydanına gelen Halil Durğut'u en

çok babası garipsen. “Bişmiş yumurta” diye bağırın oğlunun çevresine müşteriler sokuldukça mimik hareketleri ile şaşkınlığını ifade eder, içten içe de oğluyla gurur duyar (KK: 1).

Halil Durgut, 75 yıl şehrin en işlek yeri Saat Kule Meydanı çevresinde birçok ürün satmıştır. Sokak satıcılığının yanında kış aylarına girilirken, tehlike arz eden işler de yapmıştır. Bayburt’ta kış aylarına girilirken bir ritüel haline gelen baca temizliğinin ise aranan isimlerinden biri olmuştur. Özellikle sobaların yanmasına başlayacağı son bir ay ev ev gezer, çatılara çıkar ve baca duman yolunu temizlemek için kilo vurmıştır¹ (KK: 4).

Her ne iş yaparsa yapsın fahiş fiyatlar talep etmezdi. Esnafın tüm işine de yardımcı olurdu. Yaz aylarında kalınca bir ceket, kış aylarında ise kalın bir parka giyinirdi. Başındaki bere ise yaz kış hiç çıkmazdı. Güven verirdi, çocuklarının rızkını kazanmaktan başka bir çaba gütmeydi (KK: 5).

Dondurmacılar, limonatacılar

Bayburt’ta dondurma teknolojinin gelişmemiş olduğu dönemlerde mecburen sokakta satılmaktaydı. Yaz aylarının aranan tadı dondurma için Bayburt Kalesi eteklerinde oluşturulan kar kuyuları vardı. Bu kar kuyularından ilkinin Bayburt’ta hatırlanan ilk dondurmacı Uzun Kurban Özeler açmıştı. 1910 doğumlu Faik Ataner, Uzun Kurban Özeler’in çırağı olarak bu mesleği öğrendi. Faik Ataner, kale eteklerinde iki kuyu daha açtı. Sonraki yıllarda kuyu sayısı beşe ulaştı. Faik Ataner, oğulları Şükrü, Fikret, Musa, Adem ve Yusuf Ataner ile 1980’li yıllara kadar sokaklarda dondurma sattı. Fikret Ataner 22 yıl sokaklarda dondurma sattığını söylemektedir (KK: 6).

Şehirde dondurmacılığı ile nam yapan isimlerden biri de Hacı Salih Demir’di. “Dondurmacı Hacı” diye tanınan Salih Demir, limonata da satardı. Yazın dondurma satabilmenin kıştan çekilen belirli zahmetleri vardı. Kışın Bayburt Kalesi’nden karları yuvarlaya yuvarlaya kalenin sol kısmındaki kar kuyularına indirir, orada muhafaza ederdi. Kuyu tamamen dolduktan sonra üzerine temiz bir naylon sererek çiğner, sıkılmış dev bir kartopu haline getirirdi. Sonrasında kar erimesin diye önce naylonu serer, üzerini ot ve samanla kapatır, son olarak kalınca bir örtü ile etrafını sarardı. Yaz gelince Salih Demir, o yer yer buzlaşmış kardan dört tekerlekli el minibüsüne yükleyip, evine götürür, buradan da satışa çıkacağı zaman dondurma arabasına koyar, içine evde hazırladığı dondurma kutularını yerleştirirdi (KK: 7).

Dondurmacı Hacı Salih Demir’in limonatası da dondurması kadar özeldi. Önce tencerede şerbet yapar, içine limonu rendeler ve bu şerbet ile limon dilimlerinin donmasını sağlar, buz

¹ Baca duman yolunun temizliği için terazilerde kullanılan 5 kiloluk demir kütlesi kullanılmaktadır. Çevresine bez sarılan bu kütle başında bulunan küçük yuvarlak kısmından bir iple bağlanmakta ve baca duman yoluna doğru sarkıtılmak suretiyle temizlik yapılmaktadır. Her kış öncesi yapılan bu iş, yörede ‘kilo vurmak’ deyimiyle açıklanmaktadır.

parçaları haline getirir, yaptığı limonatanın içine atardı. İçine atılan buz taneleri dahi limondan oluşan içecek özel bir lezzete ulaşırdı (KK: 7).

Hacı Salih Demir'in tek bir eksiği vardı ki bağırmayı yaşlı olduğu için kendisine yakıştırmaz, bunun için yanına çıraklar alırdı. Bir keresinde aldığı çıraklar, "Limonata, dondurma buz gibi" bağirtisinin ardına bir cümle daha eklemiş ve bu durum işten atılmalarına sebep olmuştu. Şöyle ki çırakların "Limonata, dondurma buz gibi/ Karı geçti karpuz gibi" sözlerinin ardından Salih Demir, "namussuz it oğlu itler" bağirtisiyle çırakları kovmuş ve bir daha da yanına çırak almamıştı. Hacı Salih Demir, 1980'li yıllarda Bayburt sokaklarına veda eden isimler arasında yer almaktadır (KK: 8).

Şehirdeki bir diğer limonata, dondurma satıcılığı ile ün yapan aile Karakuş ailesidir. 1912 yılında Balkanlardan Anadolu'ya gelerek, önce İstanbul'a, oradan Anadolu'nun içlerine ve en son Bayburt'a kadar uzanan ailenin 1925 yılı doğumlu çocuğu Nevzat Karakuş, babasından öğrendiği horoz şekeri imalatını da 1980'li yıllara kadar sürdürmüştür. Evinde ürettiği horoz şekerlerini mahalle mahalle dolaşarak satmıştır (KK: 9).

Resim 3. Cevdet Karakuş, dondurma arabasıyla Cumhuriyet Caddesi'ndeki dönemin karakol binasının önünde (1945). İbrahim Karakuş arşivinden, fotoğrafa onun izni ile çalışmada yer verilmiştir.

Kardeşi Cevdet Karakuş'la uzun yıllar sokaklarda dondurma ve limonata satıcılığı yapan Nevzat Karakuş, kardeşinin sonraki yıllarda fotoğrafçılık mesleğinde karar kılmasının ardından, sokaklardaki mesaisini tek başına uzun yıllar sürdürdü (KK: 9).

Nevzat Karakuş ince ve oldukça uzun boylu bir kişiydi. Tahta arabasının altında bulunan dört tekerlekte de lastik bulunmazdı. Demir aksam üzerine yürüdüğü için kağrı gıcirtısını anımsatan sesler eşliğinde yamuk yumuk ilerleyen arabasını arada durdurur, dirsekleri ile olanca gücüyle arabasına yüklenerek etrafı izlerdi. Daha çok Bayburt Ortaokulu'nun arkasını, Pönserek deresinin kıyısını mesken tutardı (KK: 10).

Çocukların en çok ilgisini çeken satıcılardan biri olan Nevzat Karakuş'tan çok kez limonata aldığı anlatılan görüşmeci, Karakuş'un limonata satışı esnasında sergilediklerini "büyüleyen hareketler" olarak nitelendirmektedir.

İki litrelik bir şişe, şişenin üstünü örten demir aksamı var. Demir aksam bakır çubuğa bağlı. Şişenin altı bir musluk büyüklüğünde delik. Şişeyi limonata dolu kazana daldırıyor ve geri çekerken, bakır çubuğun ucunu başparmağı ile kapatıyor. Diğer eline bir bardak alıyor ve başparmağı ile biz çocukları büyüleyen hareketlerine başlıyordu. Parmağını kaldırdıkça, bardak şırl şırl sesler eşliğinde limonata ile doluyordu. Bardak dolunca başparmağı bakır çubuğun ağzına yöneliyor ve bastırınca akıntı duruyordu (KK: 15).

Dondurmacılar, henüz buzdolabının bulunmadığı 1960'lı yılların Bayburt'unda sağlık açısından hayati önem taşıyan bir iyiliğe imza atmaktaydılar. Onlar için en önemli unsur olan kar, yaz aylarında beyin kanaması şüphesi ile hastaneye kaldırılan hastalar için talep edilmekteydi. Böyle bir talep karşısında gece yarısı da olsa kar kuyusuna taştan yapılmış merdivenden inerek, kar kesip hasta yakınları ile hastaneye göndermekteydiler. Böylelikle birçok hastanın iyileşmesine vesile oldukları anlatılmaktadır (KK: 6).

"Koruğun malları bunlar"

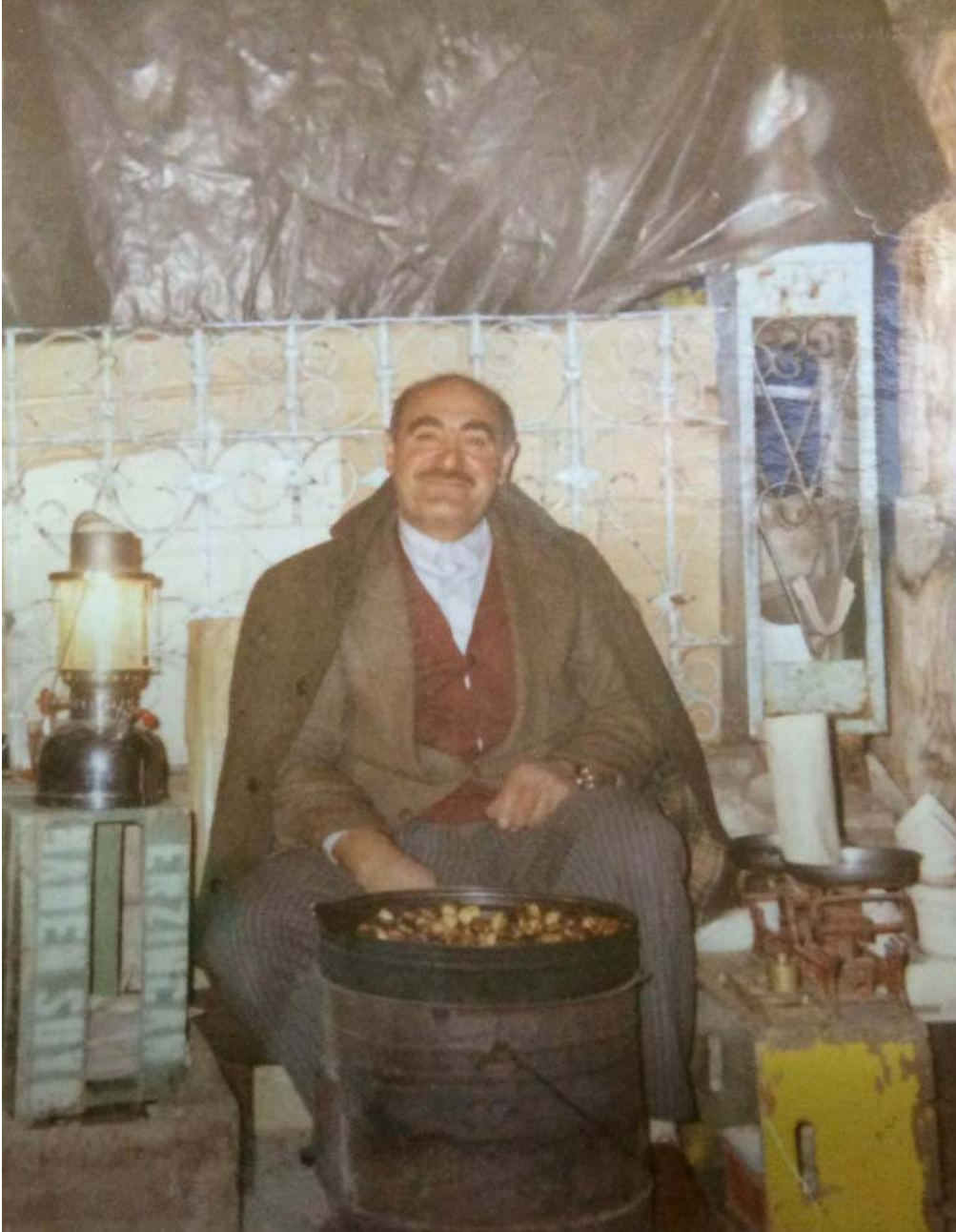
Günümüzde imara açıldığı için yok olan Koruk'ta, üretilen sebzeler için geçmişte pazarlar kurulmaktadır. Lahanası, fasulyesi ve havucu değerli olan, Çoruh kıyılarında yetişen bu ürünleri satanlar arasında Türkiye Cumhuriyeti 53. Hükümet'te İçişleri Bakanlığı yapan Ülkü Gökalp Güney de vardır. Ahmet Aker'in verdiği bilgiye göre, Belediye Başkanlığı yapmış olan Müftü Fahreddin Kumbasar ile öğretmen Kemal Güney çocukları için bir sergi açmış, Ülkü Gökalp Güney ile Aydoğan Kumbasar "Koruğun malları bunlar" bağırışları ile 1940'lı yıllarda satış yapmışlardır (Aker, 2010: 59).

Yazıyor!

21 Şubat 1953 Cumartesi günü kenti gazeteli yapan Bayburt Postası gazetesinin ilk sayısı ücretsiz olarak halka dağıtılmış, sonrasında gazete pazartesi ve perşembe günleri olmak kaydıyla haftanın iki günü yayın hayatını sürdürmüştür. 1944 yılı doğumlu Ahmet Dağlar, o gün gazetenin yayınlandığı Hoca Ali Efendi Matbaası'nın en küçük çalışanı olarak, gazete satışı ile ilgilenmektedir (URL: 3). Dağlar'ın şehre yeni bir heyecan getiren "Yazıyor!" nidalı bağırışları bugün halen hatırlanmaktadır (KK: 2).

Kışın habercisi Kestane

Kış aylarının habercisi kestane Bayburt'ta 1965 yılından itibaren düzenli olarak satılmaya başlamıştır. Kestaneyi bugün Bayburt'ta bir kültür haline getirenler Üzengili köyünden Aktürk, Çakmak ve Sancar aileleri olarak bilinmektedir.

Resim 4. Abdullah Sancar 40 yıl boyunca kestane sattığı Yakutiye Cami önünde (1988). Metin Sancar arşivinden, fotoğrafa onun izni ile çalışmada yer verilmiştir.

1938 doğumlu Niyazi Çakmak, köylüsü ve akranı Abdullah Sancar ile 1965 yılında başladığı kestane ticareti ortaklığını tam 40 sene sürdürdü. 1965 yılında kent merkezine

yerleşen ortaklar kent merkezinin en işlek noktası Yakutiye Cami önünde kestane sattılar. Abdullah Sancar 1992 yılında hayatını kaybetti. Niyazi Çakmak ortağının ölümünün ardından 4 yıl daha bu işi sürdürdü ve 1996 yılında hayatını kaybetti. Niyazi Çakmak'ın bıraktığı yerden işi oğlu Ömer Çakmak sürdürmektedir.

Eski ismi Aşkınas olan Üzengili köyünde doğdum. Bayburt'un gurbetçisi en çok olan köylerinden birisidir. 1940'lı yıllarda Hacı Harun Aktürk isimli büyüğümüz gurbette kestane komisyonculuğu yapmaya başlamıştı. Eylül ayında gurbete çıkar, ocak ayının ortalarında Bayburt'a geri dönerdi. Zamanla işi büyütüp işçi çalıştıracak konuma geldiğinde köyün gençlerini kestane işine götürür, kışın 3 ay çalışmalarını sağlardı. Babam Niyazi Çakmak da kestane işine gidenler arasındaydı. Babam bu işi öğrendikten sonra 1965 yılında Bayburt merkeze taşındık. Yazın yine köydeki arazisini ekip biçer, kışın ise Yakutiye Cami önünde kestane satardı (KK: 26).

Türkiye'de kestanesi ile ünlü Sinop'un Erfelek ilçesinden temin ettikleri kestaneyi yarım asrı aşkın zamandır Bayburt'ta sattıklarını anlatan Ömer Çakmak, haftada iki gün pazarı da kurulan Erfelek kestanesinin "Karadeniz'in Kuzu Kestanesi" olarak tarif edildiğini, diğer yörelerde yetişen kestanelere oranla kabuğunun çok ince olduğunu belirtmektedir (KK: 12).

Bayburt'ta ekim ayında kurduğu tezgâhı ile ocak ayının başlarına kadar kestane sattığını, babasının vefatından sonra gurbete çıkmadığını aktaran Ömer Çakmak'ın gurbetten dönüşlerini ise oğlu Hamit Çakmak şu şekilde anlatmaktadır:

Babam Ömer Çakmak'ın kestane macerası uzundur. 20 yıl Şanlıurfa'ya kestane satmaya gitti. Büyük Urfa Oteli'nin önünde satardı. Halen bir arabası Büyük Urfa Oteli'nde durur. Her yıl gittiği için malzemesini orada bırakmış. Dedem vefat ettikten sonra babam gitmedi. Böyle olunca malzemeleri de orada kaldı. Oradaki dostları çok üzüldüler. Telefon açar, 'Kazanın ve terazin tavanda asılı, gel al' derlerdi. Bizim evde ilk bilinen şehir Urfa idi. Babam gurbetten dönünce hediye sandığı açılırdı. Bizlere elbiseler, babaanneme ve anneme hediyeler getirirdi. Babamın Urfa'da edindiği çevre halen yolu düştükçe Bayburt'a uğrar misafirimiz olurlar. Babam halen Yakutiye Cami önünde eski usullerle kestane satar. Dijital terazi kullanmaz. Kaç gram fazla gelirse gelsin, kese kağıdını katlar müşteriye verir. Kışın yanlarında gazocağı yanardı. Sonradan bu gazocakları 'Löküs'e döndü. Mangal kömürü ile kestaneyi pişirirlerdi (KK: 12).

Ömer Çakmak kestane satıcılığının yanı sıra dondurma üreticiliği ile de tanınmaktadır. 1972 yılında babası ile kurdukları köylerinin eski ismini çağrıştıran "Aşkın Aslı" dondurmaları, bugün bir markaya dönüşmüş durumdadır (URL: 4). 66 yaşındaki Ömer Çakmak halen kış aylarında kestane, yaz aylarında dondurma satmaktadır.

Resim 4. Ömer Çakmak, kestane sattığı Yakutiye Cami önünde (2022). Hamit Çakmak arşivinden, fotoğrafa onun izni ile çalışmada yer verilmiştir.

“Babanın baluqları, Çoruh kuzusu bunlar!”

1980’li yıllarda başlayıp, 1990’lı yılların sonuna kadar Bayburt sokaklarının en renkli simalarından biri de Çoruh’tan tor aracılığı ile tutulan balıkları dört tekerlerli el arabası üzerine sererek satan Hilmi Kocaağa’dır. Halkın “Hilmi Baba” diye hitap ettiği Hilmi Kocaağa’nın iki ayağı da aksardı. Bu yüzden iki eliyle dizlerine yakın bir bölgeden destek alamadan

yürüyemezdi. El arabasıyla da karşılıklı bir yardımlaşma içerisine girer, iterek yürüttüğü arabasına yaslanarak ayakta kalmayı başarırdı (KK: 10).

Orta yaşlarda iken Akbulut köyündeki arazisini satarak şehre yerleşen Hilmi Kocaağa, sakatlığın da verdiği eksiklikle bir zanaat sahibi olamamış ve balık satmayı kendine iş edinmiştir. Torcuların gece çıktıkları Çoruh kıyılarındaki zahmetli uğraşları sabahın ilk ışıkları ile son bulur, balıklar Hilmi Kocaağa'ya teslim edilirdi. Hilmi Kocaağa, dört tekerlekli minibüsünün yüzeyine balıklarını serdikten sonra “Babanın Baluhları”, “Yeni çıktı Coruh'tan, canlı canlı! Baba Torik!”, “Coruh kuzusu bunlar” nidalarıyla satardı. Hilmi Kocaağa, bugün sayıları iyice azalan sokak çeşmelerinden elindeki bidonuna su doldurur, balıkları ıslatırdı. Her balık alan kişi mutlaka kendisine şaka yollu takılırdı (KK: 11).

Günün birinde Gümüşhane'ye günü birlik giden bir pikabı fırsat bilerek balıkları ve el arabasını araca yükleyip, Gümüşhane'de balık satmaya gitmişti. Gümüşhane'de kendisine seçtiği bir köşede 'Babanın Baluhları' diye bağırarak balıkları satarken, kentin bıçkınlarından birinin, 'Gümüşhane'de benden başka baba mı var ulan!' diye saldırması sonrası Gümüşhane macerası erken noktalanmıştı. O gün hatırı sayılır bir dayak yemekten paçayı zor kurtardığı söylenirdi (KK: 10).

Hilmi Kocaağa artık yürüyemediği ve elektrikli araca mahkûm olduğu ömrünün son zamanlarında çorap satarak geçinimini sağlamaktaydı.

“Kaynıyor buğlu buğlu, kaynıyor oynuyor!”

Sarı kırmızı üç tekerlekli arabasıyla Bayburt sokaklarının aşına yüzlerinden biri de Nadim Kurt'tu. Çocukların “Mısırcı Dayı” diye hitap ettiği Nadim Kurt orta yaşlarda Koçbayır (Pöрге) köyünden Bayburt'a gelmişti. Bayburt'ta akranları arasındaki ismi ise Pörgeli Nadim'di (KK: 12).

Bir odun sobası, kenarında 1,5 metre kadar uzanan ve sürekli tüten borusu, içerleri mısır dolu kaynayan iki su kazanı gibi aksamaları bulunan aracı ile Bayburt Kalesi eteklerindeki evinden aşağı doğru inerken bağırma başlar, bu güçlü ses çarşıya yayılırdı (KK: 12).

Mısırcı Nadim, ürünlerini satarken 'Kaynıyor buğlu buğlu' diye bağırır, çoğunlukla çocuk olan müşterilerden biri yanına yaklaştığında, eline aldığı büyükçe maşası ile kaynar kazandan bir mısır çeker, mısırı pozasına yerleştirir, üzerine tuz serper ve müşterisine uzatır. Kazanı açtığında ise, içindekileri resmeder gibi 'kaynıyor oynuyor' diye bağırırdı. Yaz kış başından çıkarmadığı yeşil bir fesi ve aynı renklerdeki yeleği, soba borusundan sıçrayan ateş parçalarından yanık izleri taşırdı (KK: 12).

Mısırcı Nadim Kurt'un kardeşi Hüseyin Kurt da aynı mesleği Gümüşhane'de sürdürmüştür. Abisi ile aynı kentte aynı işi yapmayı doğru bulmayan Hüseyin Kurt (KK: 12), Gümüşhane'de 40 yıl boyunca yazları mısır, kışları kestane satarak hayatını sürdürdü, üç çocuk büyüttü. Gümüşhane'de “Bayburtlu Hüseyin” diye tanınan Hüseyin Kurt, vefat ettiği 2019 yılına kadar Gümüşhane sokaklarındaki mesaisine devam etti (URL: 5).

Çorapçılar: Kor İlham ve Şefik Hoca

Bayburt kent hafızasında İlham Deyer ve Şefik Köklü çorap satan simalar olarak tanınırlardı. İlham Deyer gençlik dönemlerinde Ramazan aylarında atılan iftar topunu

ateşlemekle görevlidir. Bir tarafı ezilmiş çelikten boruyu, ezilmiş kısmından kalın bir tahtaya çakardı. Borunun ön tarafına belirlediği barut miktarını koyar, üzerine çaput koyar ve ağaçtan tıpa yapardı. Tıpayı yerleştirir ve hava almayacak şekilde monte ederdi. İftar vaktine yakın Uzungazi mahallesinden Şehit Osman dağına çıkar, Ulu Cami'nin müezzini Veli Kodan hoca ile işaretleşirdi. İlham Deyer topu ateşleyince, müezzin Veli Kodan Ulu Camii minaresinden ezan okumaya başlardı. İşte böylesine bir gün topun mekanizması aksadı, barut geri tepti, gözünün birini kaybetti (KK:13). O günden sonra Bayburt'ta "Kor İlham" diye hitap edilen İlham Deyer, çorap satarak geçimini sağladı.

Sokakların sessiz satıcısı olarak isimlendirilen İlham Deyer, arada ceket, pantolon sattığı da olurdu. Kısa boylu, gözünün birinin sadece akı görünen İlham Deyer'in, yılbaşına sayılı günler kala giyindiği Milli Piyango şapkası ile İş Bankası önünde bilet sattığı görüntüler de hafızalarda korunmaktadır. Kahverengi-beyaz karışımı renklerdeki tüylü köpeği "Fındık" yanından hiç ayrılmazdı. Halkın en çok takıldığı, kızdırdığı sokak satıcısı olan İlham Deyer, tane işi sigara satışı da yapmaktaydı. Uzungazi Mahallesi'nde yalnız yaşadığı evinde ölünceye kadar sokaklardaki mesaisini sürdürdü (KK: 14).

Kentin bir başka çorap satan ismi Şefik Köklü'ydü. Antalya'da öğretmenlik eğitimi için gittiği yıllarda psikolojik bir rahatsızlık geçirdi ve Bayburt'a geri döndü. O günden itibaren kendisine öğretmen süsü verir, her gün Bayburt Öğretmenevi'ne uğrardı. Varlıklı bir ailenin mensubu olmasına rağmen en yakınlarından dahi para almaz, çorap satarak harçlığını çıkarırdı (KK: 10).

Sürekli takım elbiseli ve şık giyimi ile hatırlanan Şefik Köklü'nün bir özelliği de hazır cevap oluşuydu. Bir gün evinin suyu donunca evine suyu götürür. Hanefi Sarıkaya isimli sucunun yanında İbrahim Pekmezci de vardır. Hanefi Sarıkaya su ile uğraşırken, İbrahim Pekmezci'nin dikkatini duvarlardaki tarihi fotoğraflar çeker. Odanın ortasındaki sallanan ahşap sandalyeye kurularak duvarlardaki fotoğrafları inceleyen Pekmezci'yi gören Şefik Köklü, bu duruma sert bir şekilde müdahale eder. "Hemen çık dışarı" tepkisi ile karşılaştığı Şefik Köklü'ye durumu kurtarmak için "Ben de Beden Eğitimi Öğretmenliğini bitirdim, atamamı bekliyorum hocam" diye seslenen Pekmezci'ye cevaben, "Sen daha hedefini belirleyememişsin. Hanefi'nin yanında su açıyorsun" der (KK: 14).

"Şerif" marka çoraplar satar ve satış yaptığı markanın öneminden de vatandaşlara bahsederdi. Şefik Köklü, öğretmenliği dünyanın en yüce mesleği sayar ve kolay kolay kimseye de bu mesleği yakıştırmazdı (KK: 10).

İlham Deyer ve Şefik Köklü'nün Bayburt sokaklarındaki halleri Ertuğrul Haşlak isimli şairin bir dördlüğünde yer almaktadır.

Kor İlham çorap satar

Şefik Beye hava atar

Çok inceden nükte yapar

Düşünceye salar bizi (KK: 15)

Çerçi ya da “Dayıcı”

Türkiye’de köyden kente ulaşımın çok zor olduğu dönemlerden kalma kadim meslek çerçilik Bayburt’ta çok yakın bir zamana kadar tek bir isimle temsil edilirdi. Beşpınar köyü sakinlerinden Zeki Yıldırım, 1967 yılında bir at arabası satın alarak, pazar kurulmayan ve bakkalı olmayan köylere satış yapmak için giderdi. 54 yıl köylerde “Yağız” adlı atı ile satış yapan Zeki Yıldırım, özellikle çocuklar tarafından büyük ilgiyle karşılanırdı (URL: 6).

Kaleardı Mahallesi’nden Behçet Baykal da uzun yıllar eşeğine yüklediği malzemeleri köy köy gezerek satan bir diğer isimdir. Akçakuzu, Almuşka, Dağtarla, Dövmekaya, Taht ve Yerlice köylerinde alışveriş işi daha çok Çerçi Behçet ile karşılanmaktaydı (KK: 16).

Bizim köyümüz Danişment Bayburt’a en yakın köylerden biri olmasına rağmen benim çocukluğumda köyümüze çerçiler çok gelirdi. Çerçi, köyümüze gelince hemen paralarımızı cebimize koyar köy meydanının yolunu tutardık. Zaten Çerçi’yi ilk gören çocuk ‘Dayıcı geldi’ diye bağırmaya başlar, bu ses birden bütün köyü sarar, hemen ‘dayıcı’nın çevresini sarardık. Bizim köyde ‘Çerçi’ye ‘Dayıcı’ denirdi (KK: 17).

Kentin tek kadın sokak satıcısı: Bohçacı Hesna

Bayburt’ta kadın sokak satıcısı diye bilinen tek isim Hesna Gezici’dir. 1930 doğumlu Hesna Gezici, çocuk yaşlarda iken ailesi ile birlikte at üzerinde Kars’tan Bayburt’a göçlerini hatırlamaktadır. 1935 yılında yaşanan göçle ilgili ilk olarak Bayburt’un Rüştü köyüne geldiklerini, oradan Güllüce, Yelpınar, Balca köylerinde bir süre kaldıktan sonra en son Çatalçeşme köyünde ikamet ettiklerini, oradan da Bayburt merkezde Tuzcuzâde Mahallesi’ne yerleştiklerini anlatmaktadır (KK: 18).

Mesleğiyle birebir örtüşen soyadın sahibi Hesna Gezici, Bayburt merkeze yerleştikten sonra uzun yıllar eşi Rıfat Gezici ile birlikte köy köy gezerek çerçilik yaptıklarını, sonraki yıllarda ise Bayburt merkezde bohçacılık yaptığını belirtmektedir. 50 yıl bohçası ile mahalle mahalle gezerek, çağ, şiş, oya boncuğu, danteller, örgüler, elbise çeşitleri sattığını ve özellikle Şingâh Mahallesi’ndeki dostlarını unutmadığını anlatmaktadır:

Şingah Mahallesi sanki benim anamın babamın yurdu idi. Mahalleye yöneldiğimde yemek kokusu sokak aralarına taşardı. Saime’nin evde ‘Eşki Lahana’ kokusunu aldığımdayken uzaktan bağırdım. ‘Saime, karnım aç sofrayı kur.’ Evine girer, yemeğimi yer, sonra alışveriş işine bakardım. Siyah-beyaz renklerinde çar² örterdim. Ehram örtmeyi çok isterdim ama bohça sırtımda ehram örtmek ne mümkün. Şimdi o çarı yıkadım, ütiledim, sofraya bezi olarak kullanıyorum (KK: 18).

Bir alışveriş ilişkisinden uzak, aileden biri gibi Bayburt’taki evlerde karşılanan Hesna Gezici’ye dair hatıralar sıcaklığını korumaktadır.

Siyah-beyaz renklerinde çar örterdi. Bohçası da çarı ile aynı renktendi, iyice yaklaşmadan uzaktan bakıldığında kamburu olan bir kadını andırırdı. Çocuk yaşlarımdan itibaren evimize gelirdi. Eve girer girmez, ‘Hele bir ayran çalın da getirin, yandım’ derdi. Dört ucundan düğüm atılmış bohçasını odanın ortasına koyardı.

² Bayburt yöresinde özellikle köylerde kadınlar tarafından kullanılan bir çeşit üst giysisi. Düz bir kumaştan üretilmekte ve üzerinde çeşitli renklerden kare desenler bulunmaktadır.

Bizim gözümüz bohçadan başka bir şeye yönelmezdi. O annemle laflarken bir yandan da ayranını içerdi. Sonra bohçayı açar ürünlerini sergilerdi. Hatırimda kalanlar piko, nevresim takımı, fiskos örtükleri, elbiseler olurdu. Annem o gün bir şey almayacaksa 'param yok' derdi, o ise 'senden para isteyen mi var, al sonra verirsin diyerek' mutlaka bir şeyler satardı. Yine bir gün sarı renkli dantel örtüleri satmak için anneme 'al kızlarının çeyizine koyarsın' dedi. Annem de 'Hesna abla bir parça çocuklar, onlar büyüyene kadar belki de onların modası geçer' demişti. Anneme cevaben, 'Kız altının ne zaman değeri düşmüş ki bunun da düşsün. Bak altın sarısı işte' demiş ve ürünlerden satmıştı (KK: 19).

93 yaşındaki Hesna Gezici, günümüzde Tuzcuzâde Mahallesiindeki evinde kızı ve oğullarının desteğiyle hayatını sürdürmektedir.

Bağımsız Belediye Başkan Adayı Terlikçi Şaban

1956 Bayburt merkez doğumlu Şaban Ayan 40 yıla yakın bir zamandır mahallelerde terlik satmaktadır. Dört tekerlekli minibüs ile mahalle aralarını gün aşırı dolaşan Şaban Ayan kent halkı tarafından "Terlikçi Şaban" ismiyle anılmaktadır.

Askerlik dönüşü 1985 yılında annesi ve babasını aynı anda kaybedince kent pazarında terlik satmaya başladığını ve haftanın bir günü ile yetinemediği için aynı yıl mahallelere minibüsü ile terlik satmaya gittiğini anlatan Ayan, 1999, 2004 yıllarında yerel seçimlerde Bayburt Bağımsız Belediye Başkan adayı olduğunu belirtmektedir (KK: 27).

Kentteki tüm aileleri tanıdığını söyleyen Şaban Ayan, mahalle aralarını çok gezdiğini, Bayburt'ta yerel yönetimlerin verdiği hizmetlerin yetersiz olduğuna inandığı için Belediye Başkanlığına aday olduğunu, fakat her iki seçimde de başarısız olduğunu ifade etmektedir (KK: 27).

Halkın çok sevdiği Şaban Ayan'ın bir müzikal tını eşliğinde mahalle aralarındaki bağırışları unutulmamaktadır.

Terlikçi Şaban bana göre halkla çok içli dışlı olan bir sokak satıcısıdır. Belediye Başkan adaylığı sırasında Saat Kule Meydanında yaptığı konuşmada, göçe dikkat çekmiş, istihdam sağlamamız lazım demiş ve Makarna Fabrikası sözü vermişti. O gün yaptığı konuşmada değindiği konular, bugün ancak Bayburt Belediyesi'nin gündemine gelebilmiş ve belediye istihdama yönelik fabrikalar açmıştır. Terlikçi Şaban'ın bir başka özelliği var ki, terlikleri satarken bağırışlıdır. Müzisyen olsam mutlaka o melodinin bestesini yapar, geleceğe bırakırdım. 'Bay bayan terlikleri var, gezer terlikleri var, seçin alın kışlık terlikleri var. Gezer terlik, naylon terlik, bayan terlik, çocuklara terlik var, kışlıklar var, yazlıklar var. Yeni geldi bunlar, seçin alın, yeni geldi bunlar' gibi uzayıp giden bir bağırış her zaman hafızamdadır. Ne zaman mahallemize gelse yanına sokulur, bu melodisi kendine özgü bağırış keyifle dinlerim (KK: 25).

Zabıta ile kovalamaca oynayan bağcılar

Bayburt'ta bağcılar olarak tanınan ve yeşillik sebze üretip el arabalarında satan isimler de kentin unutulmaz sokak satıcıları arasında gösterilmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Taht köyünden Bayburt'a gelerek Zahit Mahallesi'ne yerleşen Tekdemir ailesi köydeki çiftçiliğe dair öğretileri kentte de yapmaya çalışmışlar ve Bayburt'ta halen bu geleneği sürdürmektedirler. Yeşillik anlamında hemen her çeşit sebze üreten, en çok ata tohumundan ürettiği lahanaları meşhur olan Tacettin Tekdemir (URL: 7), sokaklardaki satışın hiçbir zaman aksamadığını, 1980

İhtilali'nde dahi zamanın Bayburt Kaymakamı Bülent Eğriboz'un Bayburt Saat Kulesi dibinde kendilerine satış için yer ayarladığını belirtmektedir (KK: 20).

Salih Tekdemir de sadece yazın üretip, sattıkları ürünlerden elde ettikleri gelir ile kış boyu geçindiklerine değinerek, yaz aylarında manav esnafının şikâyetleri dolayısıyla zabıta ile kovalamaca yaşadıklarını, tarihi süreç içerisinde belediye başkanlarının insafına dayalı olarak, kimi gizli saklı, kimi ulu orta ürünlerini sattıklarını ifade etmektedir (KK: 21).

Babam Nurettin Tekdemir 1930'lu yıllarda Taht köyünden Zahit mahallesine gelip yerleşmiş. Mesleği yok. Köyde ürettiği gibi burada da üretmeye devam etmiş. Bu arada ceviz, dut alır satardı. Fakat babam ticaretten anlamazdı. Merhametli biriydi. Aldığı paraya satardı, bazen borçlanırdı. Ben de 40 senedir caddelerdeyim. Manav şikâyet ediyor, zabıta yanaşıyor, 'çek arabanı şuradan, 10 dakika sonra görmeyeyim' diyor. Ne yapacağım, yeşillik beklerse çürür, mecbur bu malı bitireceğim. Bu sefer başka caddeye geçiyorum, zabıta yine yanımda bitiyor. Bu işler aslında çok çok bıktırdı bizi. Bizimle baş edemeyen esnaftan bazıları bu sefer kendisi de el minibüsüne sebze yükleyip satmaya başladılar. Hâlbuki bizim işimiz bu, yazın birkaç ay satıp, kışın da o kazandığımız para ile geçiniyoruz. Ama işte huzurlu bir yaz geçirdiğimi bilmem. Zabıta hep kâbusumuz olurdu! Bazen sattığımız ürünlerin parasından çok ceza verdik. Yerli manav istiyor ki, yok parasına ona verelim, o satsın. Vatandaş ise bizden memnun, çünkü manav pahalı. Fakat bazı belediye başkanlarının dönemlerinde hiçbir sorun yaşamadığımı da hatırlıyorum (KK: 21).

“Sulu limon, yatak limon! Al ey limonlardan al!”

1957 yılında Erenli (Duduzar) köyünde dünyaya gelen Hükmü Çalışkan, çocuk yaşta geçirdiği çiçek hastalığından gözleri görme yetisini büyük oranda yitirmiş, ancak yüzde 15-20 oranında görebiliyordu. Kente çok yakın olan köyünden 12 yaşlarında Bayburt'a gelen Hükmü Çalışkan, bu özründen dolayı da bir meslek edinememişti. Gün boyu limon satar, akşam olduğunda kente dört kilometre uzaklıktaki köyünün yolunu tutardı. Çocuk yaşlardan itibaren Bayburt sokaklarının bir parçası haline gelen Hükmü Çalışkan, kent halkı tarafından “Duduzarlı Hükmü”, “Limoncu Hükmü” diye tanınırdı. “Sulu limon, yatak limon! Al ey limonlardan al” nidaları ile limonlarını satan bu kişi, kent halkının çok sevdiği sokak satıcılarından biridir (KK: 22).

Limoncu Hükmü, sürekli ütüsüz ceket, pantolon giyer, gür siyah saçlarını limon sürerek tarardı. Yazlık sinemada filmler izler, Cüneyt Arkın'ın saç tipine özenirdi. O zaman briyantın gibi ürünler yok, çoğunlukla sattığı limonlardan birini saçlarına sıkar ve tarardı. Bir gün de zeytinyağı bulmuş, sürmüş yolda karşılaştım. Neredeyse yarım kilo zeytinyağı sürmüş. Yağlar başından aşağı akıyor. Eliyle perçemini düzelterek 'Nasıl olmuş gardaş' diye sordu. 'Fazla kaçırmışsın' dedim ve o gün beraber hamama gittik. Arada bir türkü tutturduğu Bayburt sokaklarında bana göre sahipsizliğin en sembol isimlerinden biridir. Kendi kabına çekilmişlik onda çok çok hissediliyordu. Tuzcuzâde Mahallesi'nde askerlik şubesinin arkasında bir ev tutmuştu. Limon kasalarını yakarak ısırırdı. Mahalleli de sahip çıkardı. Sobasının üstünde yemek yapıp, yediğimiz günleri unutamam. Hükmü bu toplumun zenginliklerindendi. İlerleyen yıllarda evlenip iki çocuğu olduktan sonra eşinden boşanmış, bir dönem huzurevinde de kalmıştır. Halen yaz aylarında limon satmaktadır (KK: 14).

“Bi dostluk kaldı sayın abim”

1995 yılında Akçabaat Sebatspor-Bayburtspor maçı Trabzon'da oynanacaktı. Bayburt'tan otobüslerle taraftarlar maça uğurlandı. Dönüş yolunda otobüs takla attı. Cam kenarında oturan

kişilerden biri Köksal Kurt'tu. Yan yatan otobüsün kırılan camları yüzüne saplanmıştı. Yaralılar Trabzon'a ulaştırıldı, Köksal Kurt uzunca bir hastane süreci ile baş başa kaldı. Kazadan yüzündeki izler ve omuzundaki hasarlar ile kurtuldu. O gün 19 yaşında olan Köksal Kurt 9 ay sonra Tekirdağ Hayrabolu'ya vatani görevi için uğurlandı. Askerlik ortamına ayak uydurmakta zorlanan Köksal Kurt, Melez lakaplı bir komutandan hayli dayak yedi, diskolarda bekletildi, hayattan çok çok daha uzağa itildi. Askerliğini bitirip Bayburt'a geldiğinde psikolojik tedaviye mahkûm oldu. 25 senedir psikolojik tedavi almakta, 21 senedir de limon satmaktadır (KK: 24).

Parmaklarının ucuna basarak hafif tempolu yürüyor. Arada bir duruyor, tempolu seke seke yürüyüşünün de etkisiyle zayıf vücudunda durmakla durmamak arasında kayıtsız kalan pantolonunu çekiyor ve yoluna devam ediyor. İki ileri bir geri hızlı hızlı adımları eşliğinde, 'Bi dostluk kaldı sayın abim' nidalarıyla limon satıyor. 'Dost kaldı mı ki Köksal abi' diye soruyorum, 'Âşık Veysel'e uzanıyor, 'dost dost diye nicesine sarıldım' diye başlayarak türküyü söylüyor. Suçun neydi diyorum, 'seve seve askere gitmek.' Maçlarla aran nasıl diye soruyorum, 'hayatta işim olmaz' diye cevap veriyor. 46 yaşında, bekâr. Veysel Mahallesi'nde emekli aylığı ile hayatını sürdüren ailesine halen limon satarak destek çıkmaktadır (KK: 25).

İtirazın sokaklardaki tiz sesi: Simiiiiiiiiit!

Bayburt'ta daha çok hiciv şiirleri ile tanınan şair Önder Eryılmaz da eğitim süresi boyunca sokaklarda simit satarak harçlığını çıkarmıştır. Gazi Üniversitesi Tarih Bölümü'nü bitirdikten sonra Giresun Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Bayburt'ta halen ücretli öğretmenlik yapmaktadır. Dört yıl öncesine kadar, olanca tiz sesiyle ve bir hayli uzatarak "Simiiiiiiiiit" diye bağırışlarıyla satış yapmaktaydı (KK: 25).

Kentte işe alımlarda gördüğü haksız uygulamaları eleştiren Eryılmaz, bir dönem simit satışından kazandığı para ile hiciv şiirlerini topladığı "Canavar" isimli kitabını bir kitabeviden 40 adet kadar bastırması ve şiirlerine ilham veren isimlere elden teslim etmiştir (URL: 8). Önder Eryılmaz'ın hayatı, sokak satıcılığı ve şiirleri toplumda yaşanan tüm haksızlıklara bir başkaldırı, bir protesto niteliğinde değerlendirilmektedir.

Garip mahlasıyla şiirler yazan Önder Eryılmaz, İşsizlik Destanı ve Bayburt'a Gazel adlı iki ayrı şiirinin birer dördlüğünde simit sattığı yıllara değinmektedir:

*"Garip Önder kesme Hakk'tan ümidi
Geçirdiğin karanlık bir dem idi
Besmeleyle sen yine sat simidi
Bu diyarda ne iş yapsın gariban" (Eryılmaz, 2017: 55).*

*"Rıhtımda dolaşır simit satardım
Bir de simit diye nara atardım
Az mı Suçkan'da dana otardım
Dişlerimi sıkı sıkı büyüdüm" (Eryılmaz, 2015: 16).*

Sonuç ve Değerlendirme

Bir mekân olmanın yanı sıra sosyo-psikolojik bir ortam olan kentte yaşamak, oranın tüm yönleri ile yüzleşmeyi gerektirmektedir (Alver, 2012: 18). Yabancılaşma ve yalnızlık ekseninde değerlendirilen kente sonradan yerleşen insanlar, oranın tüm olumlu ve olumsuz şartları ile yüzleşirken, ayakta kalabilmek için mücadele vermektedir.

Kökleri çok eskilere giden seyyar satıcılık, göç ile karakterize edilmektedir. Seyyar satıcılık, özellikle köyden kente gelen nüfusun, bu yeni mekâna uyum sağlamak ve değişen yaşam koşullarında ayakta kalabilmek için başvurduğu yollardan biri olarak görülmektedir. (Kılıç, 2010: 133).

Bayburt'ta da makalede yer verilen sokak satıcılarının önemli bir kısmı köyden kente göç eden kişilerden oluşmaktadır. Tarıma dayalı geleneksel öğretilerden koparak kente yerleşen bu kişilerin, sosyo-ekonomik yapıya ayak uydurmada sokak satıcılığını seçtiği görülmektedir. Bu tercihe yönelmelerine sebep olarak; kente olan yabancılık, bir meslek dalında yetişmeyişleri, kentte yer sahibi olmayışları gibi faktörler sıralanabilir.

Kent merkezinde doğup büyüyen sokak satıcılarının büyük bir çoğunluğunun da ya doğuştan uzuv eksikliği bulunan kişilerden, ya da kaza sonucu fiziksel-ruhsal engelli durumuna düşen bireylerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu kişilerin de bir zanaat sahibi olamayacaklarından dolayı sokak satıcılığını tercih ettikleri söylenebilir. Sokak satıcıları kayıt dışı kazançtan, vergiden, işyeri kirasından muaf oldukları için kimi zaman yerleşik esnafın şikâyeti ile karşı karşıya kalsalar da bu durumdan üretim yapan sınırlı sayıdaki sokak satıcısı etkilenmektedir.

Çalışmada yer verilen sokak satıcılarının tamamının kentte güven veren kişiler oldukları söylenebilir. Zamanın Garnizon Komutanı ile tarçın çayı satan Osman Durğut arasındaki diyalog bu durumu özetleyen örneklerden biridir. Kent halkının, çocuklarını onlardan alışveriş etmelerine izin vermesi de bu güveni ortaya koyan başka bir veridir. Mahallelere kadar giden kadın sokak satıcısı ise evlerde bir alışveriş ilişkisinden uzak, aileden biri gibi karşılanmaktadır.

Sokak satıcıları “kestane” örneğinde olduğu gibi bazı yiyeceklerin kentte yaygınlaşmasına ve bu kültürün oluşumuna katkı sunmuş, “dondurmacılar” örneğinden hareketle de sağlık alanında toplumun aksayan yanlarına çare olmaya çalışmışlardır. Hayatı öğrendikleri yer olan sokaktan başlayarak, kentle zamanla sıkı bağlar kuran sokak satıcıları arasından kenti yönetmek isteği olan da çıkabilmekte, kent hayatında yaşanan haksızlıklara itiraz eden kişiler de çıkabilmektedir.

Bunun yanı sıra sokak satıcıları kentle olan ilişkileri bağlamında kimi zaman düşündüren ve iyi olana yönlendiren, kimi zaman tebessüm ettiren anlatımlarla akıllarda yer etmişlerdir.

Sokak satıcıları günümüz kentlerinin unsurlarından birini oluşturur. Bayburt'ta toplumsal kültürün ve sosyalleşmenin oluşmasında etkileri olan sokak satıcıları, kentin kimliğini kazanma sürecine katkılar sunmuş ve kent kültür dokusunun bir parçası haline gelmişlerdir.

Kaynakça

- Aker, A. (2010). *Hicrani Anlayan Şehir*, Bayburt: Özer Ofset Matbaacılık
- Alver, K. (2012). *Kent Sosyolojisi*, Ankara: Hece Yayınları
- Eryılmaz, Ö. (2015). *Çoruh Sus Bugün*, Bayburt: Yağız Yayınları
- Eryılmaz, Ö. (2017). *Canavar*, Bayburt: Purut Kitabevi
- Karakoyunlu, S. (1990). *Bayburt Tarihi*, Ankara: Kültür Ofset
- Kılıç, T. (2010). “Kentsel Mekânların Kullanımı ve Seyyar Satıcılık: Diyarbakır Örneği,” Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi
- Kısakürek, Ş. ve Bayazıt, E. (2021). “Kolektif Bellek Kentsel Bellek ve Mekânsal Bileşenlerin Kent Kimliğindeki Yeri: Kahramanmaraş Kenti Örneği”. *Journal of Environmental and Natural Studies*, s. 1-21
- Miroğlu, İ. (1975). *16. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, İstanbul: Üçler Matbaası
- Okutmuş, O. O Bayburt, Bayburt Postası Gazetesi, 9 Aralık 1991, Sayı 3917, Sayfa 1
- Özger, Y. (2008), *XIX. Yüzyıl Bayburt*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık
- Skylife Dergisi, *Gezici Esnaf*, Ağustos Sayısı, S. 92, 2006

URL Kaynakları:

- 1.Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 12.01.2023]
- 2.Erişim Adresi: <https://www.bayburtpostasi.com.tr/yasam/bayburta-anons-gelenegi-suruyor-h8509.html> [Erişim Tarihi: 15.01.2023]
- 3.Erişim Adresi: <https://www.bayburtpostasi.com.tr/insanlar/bayburt-postasi-nin-aci-kaybi-ahmet-daglar-hayatini-kaybetti-h21084.html> [Erişim Tarihi: 17.01.2023]
- 4.Erişim Adresi: <https://www.haberturk.com/bayburt-haberleri/79977484-bayburtun-ceyrek-asirlik-dondurmacisindan-tarhunlu-dondurma> [Erişim Tarihi: 19.01.2023]
- 5.Erişim Adresi: <https://www.gumushane.gen.tr/v2/vefat-ilanlari/bayburtlu-huseyin-amca-vefat-etti-h24366.html> [Erişim Tarihi: 23.01.2023]
- 6.Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/atiyla-asindirdigi-yollarda-54-yildir-koy-koy-gezip-cercilik-yapiyor/2390714> [Erişim Tarihi: 23.01.2023]
- 7.Erişim Adresi: <https://www.bayburtpostasi.com.tr/insanlar/tacettin-tekdemir-yarim-asirdir-uretiyor-h21828.html> [Erişim Tarihi: 26.01.2023]

8.Erişim Adresi: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/garip-onder-ender-eryilmaz>
[Erişim Adresi: 27.01.2023]

Kaynak Kişiler

- KK-1: Halil Durğut, Erkek, 1933, Bayburt, Sokak Satıcısı, İlkokul, 10.2022
KK-2: İbrahim Yılmazoğlu, Erkek, 1942, Bayburt, Emekli, Yüksekokul, 10.2022
KK-3: Vural İşışır, 1937, Erkek, Bayburt, Emekli, Ortaokul, 07.2022
KK-4: Sakin Ocaklı, 1950, Erkek, Bayburt, Tuhafiyeci, Lise, 07.2022
KK-5: Erol Köprücü, Erkek, 1955, Bayburt, Beyaz Eşya Satıcısı, Lise, 07.2022
KK-6: Fikret Ataner, Erkek, 1948, Bayburt, Bakkal, İlkokul, 08.2022
KK-7: Sultan Demir, Kadın, 1975, Bayburt, Ev Hanımı, İlkokul, 06.2022
KK-8: Murat Demir, Erkek, 1975, Bayburt, Memur, Ortaokul, 06.2022
KK-9: Ünal Karakuş, Erkek, 1952, Bayburt, Emekli, Lise, 11.2022
KK-10: Mustafa Akyüz, Erkek, 1956, Bayburt, Nalbur, Lise, 05.2022
KK-11: Sadık Yavuz, Erkek, 1951, Bayburt, Fotoğrafçı, Lise, 06.2022
KK-12: Hamit Çakmak, Erkek, 1978, Bayburt, Pastaneci, Lise, 09.2022
KK-13: Veysel Gider, Erkek, 1952, Bayburt, Emekli, Lise, 10.2022
KK-14: İbrahim Pekmezci, Erkek, 1975, Bayburt, Fırıncı, İlkokul 07.2022
KK-15: Ertuğrul Haşlak, Erkek, 1962, Bayburt, Memur, Üniversite, 08.2022
KK-16: Ruhlar Çetin, Erkek, 1976, Bayburt, Sahaf, Lise, 09.2022
KK-17: Hacı İshak Daştan, Erkek, 1975, Bayburt, Çiftçi, 08.2022
KK-18: Hesna Gezici, Kadın, 1930, Bayburt, Bohçacı, Okur yazar değil, 08.2022
KK-19: Öznur Demir, Kadın, 1996, Bayburt, Gazeteci, Üniversite, 06.2022
KK-20: Tacettin Tekdemir, Erkek, 1953, Bayburt, Manav, İlkokul, 09.2022
KK-21: Salih Tekdemir, Erkek, 1965, Bayburt, Seyyar Satıcı, İlkokul, 10.2022
KK-23: Cemil Polat, Erkek, 1962, Bayburt, Bakkal, Üniversite, 11.2022
KK-23: Baki Tosun, Erkek, 1963, Bayburt, Lise, Emekli, 10.2022
KK-24: Köksal Kurt, Erkek, 1977, Bayburt, Sokak Satıcısı, Lise, 09.2022
KK-25: Harun Göktemir, Erkek, 1988, Bayburt, Su Tesisatçısı, Lise, 10.2022
KK-26: Ömer Çakmak, Erkek, 1957, Bayburt, Pastaneci, İlkokul, 11.2022
KK-27: Şaban Ayan, Erkek, 1956, Bayburt, Sokak Satıcısı, Lise, 11.2022

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2023
CİLT: 8
SAYI: 2

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 05.07.2023

Kabul Tarihi: 16.10.2022

Yayımlanma Tarihi: 26.12.2023

ARTICLE INFO

Submitted date: 05.07.2023

Accepted date: 16.10.2023

Published date: 26.12.2023

e-ISSN 2547-9865

Karahanlı Dönemi Askeri Unvan ve Terimleri Üzerine Bir İnceleme

A Study Onmilitary Titles And Terms In The Karakhanid Period

Sena DEDEMEN

Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,

Tarih ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi

dedemensenaa@gmail.com,

0000-0002-9615-9993

Öz

Karahanlı Devleti, İslamiyet'i kabul etmiş olan Orta Asya kökenli ilk Türk-İslam devletidir. Asya Hunlarından itibaren taşınan Orta Asya'daki Türk kültürünü İslam kültürü ile sentezlemişlerdir. Bu sentez gerek Karahanlı merkez ve taşra teşkilatında gerekse burada ele alınan askeri teşkilatta da görülebilmektedir. Bu etkileşim sonucunda Müslüman Türk Devletleri tarihinin temelini oluşturan Karahanlı dönemi, Türk tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Karahanlı askerî teşkilatında kullanılan birçok unvan ve terimin gerek Orta Asya'daki diğer Türk devletlerinde gerekse çağdaşı olduğu İslam devletlerinde de mevcut olduğu görülmektedir. Ayrıca Karahanlıların kendinden önce var olan Türk devletlerinin askeri teşkilatlarında bulunan pek çok terimi kullanarak bunların kendilerinin halefi olan diğer Türk devletlerine aktarılmasında bir köprü vazifesi gördükleri söylenilebilir. Karahanlılar ve diğer Türk devletlerinin askeri teşkilatlanmaları üzerine birçok araştırma yapılmış olmasına rağmen Karahanlı dönemi askeri unvan ve terimleri ile ilgili olarak herhangi bir müstakil çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmanın amacı; literatürdeki bu eksikliği gidermek, Karahanlıların kullandığı askeri unvan ve terimleri ortaya koyarak Karahanlıların Orta Asya Türklerinden ne ölçüde etkilendiği noktasında bir çıkarımda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Karahanlı Devleti; Orta Asya; Askeri Unvan; Askeri Terim.

Abstract

Karakhanid State is the first Turkish-Islamic state of Central Asian origin that accepted Islam. They synthesized the Turkish culture in Central Asia, which was carried from the Asian Huns, with the Islamic culture. This synthesis can be seen both in the central and provincial organization of the Karakhanids and in the military organization discussed here. As a result of this interaction, the Karakhanid period, which forms the basis of the history of the Muslim Turkish States, has an important place in Turkish history. It is seen that many titles and terms used in the Karakhanid military organization exist both in other Turkish states to which they are contemporary. In addition, it can be said that the Karakhanids used many terms found in the military organizations of the Turkish states that existed before them and acted as a bridge in transferring these to other Turkish states that were their successors. Although many researches have been made on the military organization of the Karakhanids and other Turkish states there is not he military organization of the Karakhanids and other Turkish states, there is no independent study on the military titles and terms of the Karakhanid period. The aim of this study; to eliminate this deficiency in the literature, to reveal the military titles and terms used by the Karakhanids and to make an inference about the extent to which the Karakhanids were influenced by the Central Asian Turks.

Keywords: Karakhanid State; Middle Asia; Military Title; Military Terms.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Türk tarihinde 840-1212 yılları arasında Türkistan’da hüküm sürmüş olan Karahanlılar önemli bir Türk-İslam devletidir. Bu tabir tarihçi ve Doğu bilimci V.V. Grigorev’in (1816-1881) 1874’de *Mâverâü’n-nehr Kara-hanlıları* makalesinden sonra yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Kara, Omeljan Pritsak’ın tanımıyla; Türklerin hukukî rumuzunda büyüklük ve yükseklik ifade eden bir tabir olmakla birlikte *Kara Han, Kara ordu* birleşmelerinde “büyük baş” manasında da kullanılmıştır.(Pritsak, 1977, s. 252).

840 yılında Ötüken’deki Uygur Devleti yıkıldıktan sonra, Uygurlar’a bağlı bir kavim olan ve Uygur hükümdar ailesinden başbuğların idaresinde bulunan “Yağma’ların” Batı’ya doğru çekilerek Kaşgar bölgesine gelmesiyle bazı bölgelerde hâkimiyet kurulmuştur. Bu noktada Yağma’lar, Çu ve İli vadilerine de hâkim olmuşlardır.(Genç, 2002, s. 9).

Karahanlı Devleti’nin resmi olarak İslamiyet’i kabul ettiği dönem ise Satuk Buğra Kara Han b. Bazîr Han dönemidir. Satuk, Karahanlılara sığınmış olan Sâ mânî şehzadesi Ebû Nasr ile münasebetleri doğrultusunda İslam dinini benimsemiştir. Daha sonra hâkim olduğu bölgelerde İslamiyet’i ilan etmiştir. O. Pritsak bu tarihi X. asrın başları olarak kaydetmektedir (Pritsak, 1977, s. 253).

Karahanlı Devleti’nin İlig Nasr dönemine gelindiğinde gelişen askeri ve siyasi olaylar neticesinde İlig Nasr’ın oğulları Mâverâü’n-nehr’de müstakil bir devlet kurarken (Barthold, 1990, s. 302) Hotan hâkimi Yusuf Kadr Han oğulları ise Doğu’da hâkimiyetlerine devam ederek iki ayrı Karahanlı Devleti’nin meydana gelmesini sağlamışlardır. 1141 yılına gelindiğinde ise Kara Hıtaylar tarafından istila edilen Mâverâü’n-nehr’in ardından merkez Özkent olmak suretiyle bağımsız bir Karahanlı Devleti meydana gelmiştir.

1209-1212 yılları arasında “Uluğ Sultan Kadr Hakan” unvanı ile para bastırmış olan hükümdarın kimliğinin bilgisi bulunmaması ve 1212 yılının olaylarının aydınlatılmaması sebebiyle Karahanlı Devleti karanlığa bürünmüştür.

Karahanlı Devleti, Asya Hunlarından itibaren Orta Asya’daki Türk kültürünü İslam kültürüyle sentezlemiştir. Bu sentez sonucunda Müslüman Türk Devletleri tarihinin temelini oluşturan, Karahanlı dönemi Türk tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu etkileşimin gerek Karahanlı merkez ve taşra teşkilatında gerekse çağdaşı olduğu İslam devletlerinde de mevcut olduğu görülmektedir. Ayrıca Karahanlıların kendinden önce var olan Türk devletlerinin askeri teşkilatlarında bulunan pek çok terimi kullanarak bunların kendilerinin halefi olan diğer Türk devletlerinde aktarılmasında köprü vazifesi gördükleri söylenebilir.

Temel kaynaklardaki bilgiler doğrultusunda ve araştırma eserler ışığında Karahanlı dönemi askeri teşkilatında kullanılan unvan ve terimlerin sentezi yapılarak, Orta Asya’daki diğer Türk devletlerinden ne ölçüde etkilendiği bu çalışmada ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. Askeri Unvanlar

İslam öncesi Türk topluluklarında ordu, devlet içerisinde büyük bir öneme sahiptir. Bu da eski Türk devletlerinin askeri karakterinin ön planda olduğunu bize göstermektedir. Türk ordularının ücretli olmaması, daimi olması ve temelde süvarilerden kurulu olması (Kafesoğlu, 1997, ss. 270-71) ordu düzeninde sistemleşmiş yapılarının mevcudiyetinin kanıtıdır. Bu durum Karahanlılar'da sistemleşmiş bir şekilde devam etmiştir.

Karahanlılar'da orduyu meydana getiren dört temel unsur vardır. Bunlar; saray muhafızları, hassa ordusu, hanedan mensupları ile valilerin ve öteki devlet adamlarının kuvvetleri, devlete bağlı Çiğil, Karluk, Uğrak vb. Türk boy ve budunlarının kuvvetleridir (Genç, 2002, s. 193). Bu açıdan bakıldığında onların hem İslam öncesi Türk devletlerinin ordu sisteminden etkilenmiş oldukları (Kafesoğlu, 1997, ss. 270-71) hem de kendilerinden sonraki Türk devletlerine de bu sistemi aktardıkları görülür (Koca, 2005, ss. 80-95). Karahanlılar'da gördüğümüz bu durum Gazneliler, Selçuklular, Memlûklüler gibi sonraki Türk-İslam devletlerinde de göze çarpmaktadır.

Diğer bir husus ise Sâmâni Devleti ordusunda olduğu (Köymen, 1967, s. 40) gibi Karahanlı Devleti ordusundaki rütbelere de aşağıdan yukarıya doğru sıralanmaktadır. Bu da Karahanlı ordusunun Samanilerden ne ölçüde etkilendiğini bize göstermektedir.

Bu dönemde Karahanlıların kullandığı askeri unvanlar şu şekildedir; Otağ-Başı, Hayl-Başı, Silahdâr, On Otağ-Başı, Sü-Başı, Alem Başlar Er (Alemdâr),

1.1. Otağ-Başı:

Otağ, Divan-i Lügatit Türk (Kaşgarî, 2007, ss. 175-364) ve Kutadgu Bilig'de (Hâcib, 1993, s. 33) çadır anlamına gelmektedir. Günümüz Türkçesi ile “otağ” şeklinde telaffuz edilmiştir. (<https://sozluk.gov.tr/>) Ordudaki en küçük askeri birliği ifade eden “otağ”, “otağ başı” (Genç; 2002, s. 217) unvanını alan kişi tarafından komuta edilmiştir.

Gazneli ve Selçuklu devletlerinde de kullanılan söz konusu unvan Gazneliler'de “ser-i visâk”¹, Selçuklular'da “visâk başı”² olarak kullanılmıştır. Bu subayların komuta ettikleri birliğe ise “visâklık birlik” denilmiştir. Gazneli ve Selçuklu teşkilatında mevcut olan unvan,

¹ Güler Nuhoglu ise; ser-i visak'ın ordudaki en alt rütbe olduğunu, on kölelik bir visakın başında bulunduğunu belirtmiştir. Güler Nuhoglu, *Beyhaki Tarihi'ne göre Gaznelilerde Devlet Teşkilatı ve Kültür*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1995, s.327.

² Nizâmülmülk ise; visak başından on kişilik bir birlik olarak bahsetmiştir. Nizâmülmülk, *Siyasetname*, Çeviren: Mehmet Taha Ayar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 121-122-123.

Erkan Göksu ise; Türkiye Selçukluların da visak veya otağ tabirlerinin kullanıldığını ve bir visakın on kişiye tekabül ettiğine dair kayıtların olduğunu söylemektedir. Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010, s. 267.

daha sonraki dönemlerde anlamsal olarak değişmekle birlikte İlhanlı,³ Karakoyunlu⁴ ve Memlûk⁵ teşkilatında da kullanılmıştır.

Karahanlı döneminde Otağ-Başı'nın kaç kişilik bir askerî birliğe komuta ettiği kesin olarak bilinmemektedir. Bu hususta kaynaklarda da kesin bir bilgi yer almamaktadır. Bununla birlikte bazı tarihçiler otağlarda 8-10 kişilik bir birliğin bulunduğu dair tahmin yapmaktadır. Ancak Otağ-Başı'nın Karahanlı ordusundaki ilk rütbeyi teşkil etmesinden hareketle en küçük birlik olduğu söylenilebilir. Bu da yaklaşık 8-10 kişilik bir birliğin mevcudiyetini göstermektedir.

1.2. Hayl-Başı:

Hayl, “otağ” ve “on otağ” birliklerinin arasında bir birliktir (Genç, 2002, s. 128). Hayl'i komuta etmekle görevli olan kumandan “Hayl-Başı” unvanını kullanmıştır (Hâcib, 1993, s. 127). Yusuf Has Hâcib, “Hayl-Başı” için Kapucubaşı'nın emrinde olan “hil (hayl)” ve “koldaş” ifadelerini kullanmış ve bazı görevlerine değinmiştir. Bunun yanında Hayl-Başı'yı doğrudan doğruya “askerî birlik” (sübaşı) (Hâcib, 1993, s. 127) anlamında kullanması aslında Hayl'in sadece sayısı belli bir askerî birliği ifade etmediğini göstermektedir.

Hayl-Başı unvanı, Gazneli ve Selçuklu döneminde de “serhayl” (Ayar, 2009, ss. 152-175) “serhaylân-ı dergâh (Göksu, 2010, s. 265) ” veya “hayltaş” (Nuhoğlu,1995, s. 327) olarak kullanılmıştır.

Hayl-Başı'nın kaç kişilik bir birliğe komuta ettiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Hayl'den sonra gelen ve daha yüksek bir askerî birliğe komuta etmekle görevli olan “on otağ başının” (Genç, 2002, s. 218) mahiyetinde yaklaşık 80-100 kişinin olması dolayısıyla Hayl-Başı'nın da komuta ettiği birliğin 40-50 kişiden oluşmuş olması muhtemeldir.

1.3. Silahdâr:

Silahdâr unvanının, Yarkend'de düzenlenen tarla satış senetlerinin şahitleri arasında geçmesinden dolayı Karahanlı Devleti'nde ancak XI. yüzyıl sonu ile XII. yüzyıl başlarında kullanıldığını görmekteyiz (Genç, 2002, s. 145) .

Bu doğrultuda başka bir bilgiye sahip olmamakla beraber Karahanlılar'da hükümdarın önleri sıra silâhlarının taşınmasının adet olmasından (Genç, 2002, s. 145) yola çıkarak

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı; unvanın vuşak olarak tabir edilmekle birlikte sarayın ve hükümdarın hizmetine bakan hademe sınıfı olarak görevleri olduğundan bahsetmiştir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 189.

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı; unvanın genellikle vuşak veya uşak manasında saray hademelerine karşı kullanıldığını söylemektedir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.189.

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı; unvanı uşak, vuşakî ve ocakî tabirlerinde kullanıldığını söylemiştir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, ss189-190.

silahdârın görevinin; hükümdarın silahlarına bakmak ve aynı zamanda sarayın silahhanesini idare etmek olduğu söylenebilir.

Diğer Türk devletlerinde de bu unvanın kullanılmış olduğu görülmektedir. Unvan Selçuklular'da ve Memlükler'de “emîr-i silah”, Osmanlılar da ise “silahdar ağa veya silâhdâr-ı şehriyârî” şeklinde kullanılmıştır (Turan, 2009, ss. 192-193).

1.4. On Otağ-Başı:

On Otağ, Hayl'den daha büyük bir askerî birliktir. Yusuf Has Hâcib'in (Hâcib, 1993, s. 217) “Sana takım veya on-otağ rütbesi teveccüh ederse, malını dağıtıp, kılıç ve yaya sarılmalısın” ifadesi de bu bilgiyi doğrular niteliktedir.

On Otağ'ın başında bulunan kişi hakkında kaynaklarda kesin bir bilgi olmamakla beraber diğer unvanlardan yola çıkarak “On Otağ-Başı” olduğu tahmin edilebilir.

Gerek Gazneli gerekse Selçuklu devletlerinde bu unvana rastlanmamaktadır. Selçuklu askerî teşkilatında Otağ-Başı, Hayl-Başı ve Hâcib (Köymen, 1967, s. 41) olarak ifade edilen sıralama mevcuttur. Bu da bize Karahanlı askerî teşkilatı ile Selçuklu askerî teşkilatı arasında bazı farklılıklar olduğunu göstermektedir.

Yukarı da belirtildiği gibi otağı 8-10 kişilik bir birlik olarak ifade edersek “on otağın” buna karşılık on katı olmasından dolayı 80-100 kişilik bir askerî birliği oluşturduğu söylenebilir. Bu da bize Türklerde bulunan on'luk sistemin Karahanlı askerî teşkilatında da mevcut olduğunu göstermektedir (Kafesoğlu, 1997, s. 271). Bazı tarihçiler bu askerî birliğin başında bulunan kumandanı Memlükler'deki “Ümerâ-i miîn'e (Yüzler Emîri) benzetmektedir (Uzunçarşılı, 1988, s. 324).

1.5. Sü-Başı:

Eski Türkçede “sü” ordu anlamına gelmektedir. Sü-Başı ise “ordu başı, ordu komutanı” olarak kullanılmıştır (Donuk, 1988, s. 93). Şemseddin Sami, Su-Başı'nı, bedevilerin ihtilafı arazi sularının taksimine ve bu münasebetle bir memleketin zapt ve raptına nezaret eden adam şeklinde tasvir etmektedir. Bu sebeple “Su-Başı” terimi ile “Sü-Başı” teriminin karıştırılmaması gerektiğini söylemektedir (Sami, 2004, ss. 835-836).

Sü-Başı olarak ifade ettiğimiz unvanın bir kişiden ibaret olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Karahanlı döneminde, Yarkend bölgesindeki tarla satış senetlerinde birden fazla Sü-Başı'nın kaydedilmiş olması bu bilgiyi doğrular niteliktedir (Genç, 2002, s. 218). Bununla birlikte söz konusu unvana Göktürkler ve Uygurlar dönemlerinde de rastlanılmaktadır. Sü-Başı unvanının Tonyukuk kitabesinde ve Şine-usu yazıtında kayıtlı olması söz konusu unvanın Göktürkler ve Uygurlar dönemlerine kadar dayandığını göstermektedir (Donuk, 1988, s. 93).

Karahanlılar'ın çağdaşı olan Selçuklular'da da söz konusu unvan “serleşker sübaşı”, “emîr-i leşker-i vilâyet”, “sipehdâr-ı vilâyet”, “ümerâ-yı sipâh”, “za’îm” veya “za’îmü'l-cüyüş” şeklinde ifade edilmiştir.(Göksu, 2010, s. 257).

Karahanlı askeri teşkilatında Sü-Başı'ların emrindeki askerî kuvvet hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Yusuf Has Hâcib'in “benim için dört bin asker tam bir ordudur (Hâcib, 1993, s. 117)” ifadesi Sü-Başın'da ki kuvvetin asgari sayısını, “Tecrübeli harp adamı kıyas etmiş on iki binlik ordunun büyük bir kuvvettir (Hâcib, 1993, s. 127)” ifadesi ise kuvvetin azami sayısını aşağı yukarı çıkarmamızı sağlamaktadır. Çağdaşı Selçuklular'da askerî kuvvetin asgarî dört bin, azami on bin şeklinde belirlenmiş olması Karahanlılar'daki askerî kuvvetin de hemen hemen bu sayıya yakın olduğunu gösterebilir (Köymen; 1967, s. 40). Bu bilgilerden yola çıkarak Karahanlı askeri teşkilatında binlikten daha büyük askeri birlikleri komuta eden komutanlara Sü-Başı denildiği söylenebilir.

İyi bir ordu kumandanında yani Sü-Başında bulunması gereken özelliklere baktığımızda; orduya kumanda etmek büyük ve zor bir iş olduğundan ilk olarak işi alacak kişi çevik, sert, tecrübeli, tam ve pek yürekli bir adam olmalıdır (Hâcib, 1993, s. 124). İkinci olarak ihmalkârlık yüzünden zan altında kalmaması için ihtiyatlı ve uyanık bir kişi olmalıdır⁶. Etrafına en seçkin kimselerin toplanması için çok cömert olması lazımdır⁷. Yine bu noktada Sü-Başı malını askere dağıtmalı ve böylece kendisine dost ve silah arkadaşı edinmelidir. Mal veya mülk ile işi olmamalı şöhretini kılıcı ile vurarak, alarak, vererek büyütmelidir. Etrafına mert yiğitlerin toplanması için silah arkadaşlarını yedirip-içirmeli giydirip-kuşatmalı; onlara çok at-koşum, köle ve cariyehi ihvan etmelidir ki onlar da tatlı canlarını feda edebilsinler (Hâcib, 1993, s. 125).

Sü-Başı'nda aranan bir diğer önemli özellik haysiyet sahibi olmasıdır. Çünkü kişi korkak da olsa haysiyetini korumak için kahramanlık gösterir. Alçak gönüllü olması kendisini halka sevdirmesi için önemlidir. Ama kendisinden korkmaları için de heybetli görünmesi şarttır. Bu da kötülere haşmet ve siyaset, iyilere ise daima hürmet lâzımdır şeklinde açıklanmaktadır (Hâcib, 1993, s. 125).

Yusuf Has Hâcib düşmana karşı sefere çıkarken ordunun hareketini idare edebilmek için Sü-Başı'nın birkaç vasfını şu şekilde açıklamıştır (Hâcib, 1993, s. 126);

“Onun yüreği harpte arslan yüreği gibi ve dövüşürken de bileği kaplan pençesi gibi olmalıdır

O domuz gibi inatçı, kurt gibi kuvvetli, ayı gibi azılı ve yaban sığırı gibi kinci olmalıdır.

Kırmızı tilki gibi, hilekâr olmalı; deve aygırı gibi, kin ve oç gütmelidir.

⁶ Yûsuf Hâs Hâcib'in ifadesiyle; di ök uluğ iş bu sü başlamak çerig tüzmeği hem yağını sımak.

Yûsuf Hâs Hâcib, *Kutadgu Bilig*, s. 124

⁷ Yûsuf Hâs Hâcib'in ifadesiyle; akı alp atım bolsa alçak köñül tuzı etmeği kēñ ne kılıkı amul

Yûsuf Hâs Hâcib, *Kutadgu Bilig*, s. 125

Kendisini saksağandan daha ihtiyatlı tutmalı; gözünü, kaya kuzgunu gibi, uzaklara çevirmelidir.

Arslan gibi, hamiyeti yüksek tutmalı; baykuş gibi, geceleri uykusuz geçirmelidir.

İnsanın bu vasıflara sahip olması ile savaşçı ve işinin ehli olacağını ve böylelikle düşmanı vurup zafer kazanacağını söyler” (Hâcib, 1993, s. 126).

Yusuf Has Hâcib’in Sü-Başı hakkındaki fikirleri dönemin görüşlerini bize açık bir şekilde göstermektedir.

1.6. Alem Başlar Er (Alemdâr):

Karahanlılar’da savaş sırasında askerlerden kimsenin saf dışında kalmaması için Alemdâr’ın ordunun önünde bulunması gerekmektedir. Bu noktada Alemdâr’ın savaşı iyi takip etmesi gerektiği ve askerleri kontrol altında tutması şarttır.(Hâcib, 1993, s. 128). Bu da bize Karahanlı askerî teşkilatında böyle bir kumandanın varlığını göstermektedir.

2. Askeri Terimler

Terimler ve kavramlar söz varlığının önemli öğeleridir. Karahanlı döneminde orduda kullanılan terimler genellikle İslamiyet öncesindeki Türk devletlerinin ordu teşkilatından Karahanlılara geçmiş daha sonra da birçok Türk-İslam devletinde kullanılmıştır. Türk ordularında kullanılan terimler ve kavramlar Türklerin askeri geleneğinin tarihteki yansımalarını bize göstermektedir. Bu terimlere şunlar örnek verilebilir; Yatgak, Turgak, Yezek, Tutgak, Yortuğ, Koş At, Han Toyı, İm, Sakçı, Dil Yakalaması, Akıncı, Basımcı, Basığ, Çerik, Yetüt, Çerig Sökmek, Yağı Tarmak, Kend Egirmek, Yol Kermek, Ükek, Kargu.

2.1. Yatgak:

Karahanlılar’da saray muhafızlarına Yatgak denilmektedir (Genç, 2002, s. 194). Yatgak, Hakanın ve ülkenin koruyucu muhafızı olarak ifade edilmiştir. (Atalay, 1985, s. 42). Yatgaklar, saray muhafızlarının tamamını değil yalnızca gece nöbetini tutanları teşkil etmektedir⁸.

Yusuf Has Hâcib’in, “Sabah-akşam aralıksız hizmet etti; yemeğini orada yedi ve geceleyin de muhafızlık etti” ifadesi de Yatgak’ın gece nöbetçileri için kullanılan bir terim olduğunu göstermektedir (Hâcib, 1993, s. 91).

⁸ Reşat Genç, Atalay’ın “koruyucu adam yattı” tercümesinin yanlış olduğunu ifade ederek (“bâte’r reculü hârisen”) Arapça karşılığının doğrusunun “muhafız geceyi nöbet bekleyerek geçirdi, nöbet tuttu” olduğunu ifade etmektedir. Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, s.194.

Nizâmülmülk, Gazneli Sultan Mahmud'un ordusundaki askeri birliklerin sefer esnasında veya her gece nöbete⁹(yatağa gitmelerini) gitmelerini istediğini belirtmiştir. Bu doğrultuda Gazneli döneminde de kelimenin aynı anlamda kullanıldığını söyleyebiliriz. (Nizamülmülk, 2009, s. 142).

Büyük Selçuklular gibi Türkiye Selçukluları'nda da kapıkulu askerini meydana getiren dört sınıf mevcuttur (Koca, 2005, ss. 84-85). Bu sınıflardan biri olan “mülâzimân-ı yatakin” (Uzunçarşılı, 1988, ss. 100-101) hem Sultan'ın muhafazasında hem de merkez ordusu içinde sınıfı teşkil etmelerinden anlaşılacağı üzere Yatgaklarla aynı görevi gördüklerini söyleyebiliriz (Göksu, 2010, s. 60). Osmanlı Devleti'nde ise aynı adın biraz anlam değişikliğine uğrayarak “yatakcı” şeklinde telaffuz edildiği görülmektedir (Genç, 2002, s. 195).

2.2. Turgak:

Yusuf Has Hâcib'in “gündüz turgak, gece de yatgak gibi nöbette kaldı”(Hâcib, 1993, s. 40) ifadesinden yola çıkarak Turgakların, Hükümdarı ve sarayı gündüz bekleyen muhafızlar olduğu anlaşılmaktadır. Turgaklar gerek sarayda gerek saray dışında Yatgaklar gibi hükümdarı korumakla görevlidir.

Turgaklar hakkında bilgi aldığımız tek bir kaynak olduğu için daha fazla yorum yapılamamaktadır. Bu hususta diğer Türk devletlerinde nasıl anıldıkları veya görevleri konusunda kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

2.3. Yezek:

Uygurcanın Lopnur ağzında yezek kelimesi “hücum, saldırı, darbe” anlamlarında kullanılmıştır (Mirsultan, 2013, ss. 77-78). Bazı kelimeler gibi yezek kelimesi de esas anlamını kaybetmiş ancak Karahanlı döneminde esas anlamına yakın bir şekilde kullanılmaya devam edilmiştir.

Divan-ü Lûgat-it-Türkte, Yizek (Atalay, 1985, DLT III, s. 18) , Yezedi (Atalay, 1985, DLT III, s. 88) olarak geçen kelime askerlerin önde giden bölükleri olarak ifade edilir. Karahanlı dönemi ordularının belli bir tertip ve nizamda hareket ettikleri açık bir şekilde anlaşılmaktadır (Hâcib, 1993, s. 129). Yezeklerin yaptığı işi ifade etmek için ise “yol yelikleme” (Atalay, 1985, DLT III, s. 343) deyimini kullanılmıştır.

Bu bağlamda Karahanlı döneminde hareket halinde ki bir bölüğün öncü kuvvetlerinin olduğunu ve ana ordunun zarar görmemesi için onlardan önce giderek kontrolde bulduklarını söyleyebiliriz.

⁹ Orijinal eserde “yatlak” olarak geçmektedir. Reşat Genç'in ifadesi ile bir baskı hatası olup aslı “yatak” “yatgak” şeklindedir. Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, s.194

Gazneliler’de bu kelime aynı anlamda kullanılmakla beraber “talâye” veya “talia” (Nuhoğlu, 1995, s. 321) Selçukluklar’da “öncü” (Koca, 2005, s. 121) Osmanlılarda ise “yaya müsellemler” (Emecen, 2013, ss. 354-356) olarak adlandırılmışlardır.

2.4. Tutgak:

Tutgaklar, geceleri düşmanı yakalamak için çıkarılan atlı bölükler olarak ifade edilir (Atalay, 1985, DLT I, s.476). Bir kumandanın düşmana karşı koyacak esas kuvvetleri etrafında bulunması gerekmektedir (Hâcib, 1993, s.128). Bundan dolayı bu öncü birliklere uygun zamanlarda düşmana baskın yapma görevi de verilmiştir.

Yusuf Has Hâcib’in “Öncü (yezek) ve keşif (tutgak) kollarını seçip ayırmalı; ihtiyatlı olmalı, göz ve kulağını uzaklara çevirmelidir” ifadesi ile gerek Yezeklerin gerekse Tutgakların Karahanlı ordusunda birinci planda yer aldıklarını söyleyebiliriz.

2.5. Yortuğ:

Yortuğ, savaş zamanlarında veya bir yere gidilirken Hakanın yanında bulunan kişilere verilen isimdir (Atalay, 1985, DLT III, s. 42). Yolculuk sıralarında dinlenilecek veya konulacak zaman olarak tabir edilen “tüşün’ler” de bulunmaktadır (Atalay, 1985, DLT I s. 330) .

Yortuğ, tertip ve tanziminde kumandanın çok dikkatli olması gerekmektedir. Bu noktada kimse geride kalmamalı, ileri fazla gidilmemelidir. Rütbelere dikkat edilmeli, küçük rütbeliler büyüklerin arasına girmemelidir (Hâcib, 1993, s. 128). Eğer dışarıda bulunması gerekiyorsa yakına gelmemelidir. Bu cümlelerden hareketle Yortuğ’un, saray görevlilerinden oluşan bir muhafız alayı olduğunu söyleyebiliriz.

2.6. Koş At:

Koş at, Hakanın yanındaki yedek at olarak ifade edilir (Atalay, 1985, DLT III, s. 126). Koş at, denmesindeki sebep ise Türkçe’de kullanılan “koş”¹⁰ tabirinin çift (iki tane) anlamında kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

2.7. Han Toyı:

Toy, (Atalay, 1985, DLT III, s. 141) orduların kalmak için durduğu ordugâhlara verilen isimdir. “Han Toyı” ise Hakanın ordu kurduğu yer olarak ifade edilir.

Toy kurulurken dikkatli olunmalı ve saklı yerler seçilmelidir. Otun ve suyun olduğu yerler olmasına da özellikle dikkat edilmelidir. Bu hususta Yusuf Has Hâcib şu ifadelerle yer vermiştir;

¹⁰ Koş; herhangi bir şeyin çifti, eşi anlamına gelmektedir. Bu sebeple makasa da “koş bıçak” tabiri kullanılmıştır. ATALAY: DLT III: 126.

Karargâh kurarken, çok dikkat etmeli ve mahfuz bir yer seçmeli; askeri toplu bir hâlde bulundurarak, uzaklaşmasına mâni olmalıdır. Kumandan ihmalkâr olmamalı ve çok uyanık bulunmalıdır; o ihmalkâr olursa, düşmanın baskınından zarar görür. Öncü kuvveti ile düşmanın yakınlarına sokulmalı; otuna ve suyuna iyice dikkat ederek, karargâh kurmalıdır (Hâcib, 1993, s. 201).

2.8. İm:

Ordugâhların kuruldukları yer kadar bölgede alınan tedbirler de oldukça önemliydi. Bu tedbirlerden biri de gece nöbet tutan askerlerin “im” olarak adlandırdıkları parolalardır (Atalay, 1985, DLT I, s. 38).

İm, askerler arasında silah veya kuş adlarından biri olarak koyulmaktaydı. Böylece bölükler karşılaştıklarında birbirlerini tanıyarak çatışmaya girmiyorlardı. Kaşgarlı'nın bu hususta; “im bilse er ölmes” (belgeyi bilen adam ölmez) ifadesi im'in bir parola olarak kullanılan bir adet olduğunu açık bir şekilde göstermektedir (Atalay, 1985, DLT I, s. 38).

2.9. Sakçı:

Sakçı, ordugâhlardan gece için seçilen askerlere (nöbetçiler) verilen isimdir. Yusuf Has Hâcib bu hususta; “Konak yerlerini ve muhafız alayını düzenlemesini iyice bilmeli; askerden nöbetçiler tayin etmeli ve bunlar da çok uyanık durmalıdır.” ifadelerini kullanmıştır (Hâcib, 1993, s. 128).

2.10. Dil Yakalaması:

Karahanlı ordusunda istihbarat oldukça önemli idi. Öncü kuvvetler ilk olarak düşmanın yanına sokulmalı ve gereken bilgiyi almalıydı. Bu sebeple baskınlar için seçilen sakçıların (nöbetçilerin) yanında düşman hakkında bilgi verecek birini ele geçirmeyi “dil yakalamak” olarak ifade etmişlerdir. Böylece dil'den düşmanın durumunun öğrenilmesi hedefleniyordu.

Yusuf Has Hâcib yapılan bu işi “til içğınmasa” şeklinde ifade etmiş ve bu hususta şunları söylemiştir; “Daha önce dil yakalamağa gayret etmeli ve bu dilden düşmanın durumunu öğrenmeye çalışmalıdır”. “Askerini çok iyi gözetmeli ve dil yakalatmamalıdır; askerinin az veya çok olduğundan düşman haberdar olmamalıdır” (Hâcib, 1993, ss. 128-129). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere “dil yakalamak” ordugâhlarda alınan önemli tedbirler arasında yer almaktadır.

2.11. Akıncı (Akunçu):

Akın, beklenilmeyen birdenbire gelen sel anlamına gelmektedir (Atalay, 1985, DLT I, s. 77). Bu anlamdan hareketle geceleyin gidip düşmanı basan asker için “akıncı” (Atalay, 1985, DLT I, s. 134) ifadesi kullanılmıştır.

Kaşgarlı Mahmud’un geceleyin birdenbire, sel gibi gelen asker için “akınçı geldi” (Atalay, 1985, DLT I, s. 77) ifadesini kullanması bu bilgiyi doğrular niteliktedir. Yine bu hususta beylerin “akınçı akıttıkları” yani baskınlar için birlikler gönderdikleri kaydedilmiştir (Atalay, 1985, DLT I, s. 212).

2.12. Basımçı:

Akıncıların, gece baskını yaptıkları ve ansızın düşmanın yakalanacağı yere “basığ” deniliyordu. Kaşgarlı’nın bu hususta “ol anı basığında tuttu” (o, onu baskın yerinde yakaladı) ifadesinden hareketle bu baskınların başarılı baskınlar olduğu söylenilebilir (Atalay, 1985, DLT I, s. 372).

Düşmanı basığ yerinde bastıran bu kuvvetler ise “basımçı” olarak ifade edilmiştir. Bu hususta Yusuf Has Hâcib; kumandanın ihmalkâr olmamasını ve çok uyanık bulunması gerektiğini, ihmalkâr olduğu takdirde düşmanın baskınından zarar göreceğini ifade etmiştir (Hâcib, 1993, s. 98).

2.13. Çerik:

Savaşta, asker saflarına, sıralarına “çerik” (Atalay, 1985, DLT I, s. 388) veya “çeriğ” (Atalay, 1985, DLT I, s. 322) denmektedir. Savaş sırasında bu safları düzenleyen, savaş olmadığı zamanlarda ise askerin halka zulüm etmesini engelleyerek onları kontrol altında tutan görevliler bulunmaktaydı. Bu görevlilere ise “çawuş” deniliyordu (Atalay, 1985, DLT I, s. 368).

Çawuşlar, orduyu kumanda etmek, savaş nizamına sokmak için “çerig tüzme” ifadesini kullanıyordu. Yine bu orduların karşılıklı savaş düzenine girerek saf oluşturmalarına “çergeşmek” deniliyordu. Düşmanın saflarını sökmek için ise “çerig sökmek” ifadesi kullanılıyordu. Yusuf Has Hacib, çerik sökmenin yanında düşmanın ordusunun bozulması ve dağıtılması hususunda “yağı tarmak” ifadesini de kullanmıştır (Hâcib, 1993, s. 124) .

2.14. Yetüt:

Orduda ihtiyat sınıfı olarak ayrılan birliğe “yetüt” (Atalay, 1985, DLT II, s. 287) denilmektedir. Kaşgarlı Mahmud, ise savaşta ihtiyaç duyulması halinde gerekli yere gönderilen takviye kuvvet için yetüt kelimesini kullanmıştır (Genç, 2002, s. 212) .

2.15. Yağı Tarmak veya Yağı Sımak:

Yağı Tarmak veya Yağı Sımak deyimleri düşmanı kırmak anlamında kullanılmıştır (Hâcib, 1993, s. 124). Yusuf Has Hacib, orduya kumanda etmenin, askeri idare etmenin ve düşmanı kırmanın zor bir iş olduğu söylemektedir. Orduda askerin düzeninin bozulması, bir ordunun yenilmesi akabinde “sü sındı” veya “sü sançıldı”(Atalay, 1985, DLT I, s. 231) ifadeleri kullanılmıştır.

Öyle ki Karahanlılar’da savaşlarda fidye almak için düşmanın tutsak edildiği de görülmektedir. Bir kimsenin düşmana esir olması “Er Yagıka İlindi” (Atalay, 1985, DLT I, s. 205) şeklinde ifade edilmiştir. Bu hususta; tutsak olarak “bulun” (Atalay, 1985, DLT III, s. 301) fidye olarak ise “yuluğ” deyimleri kullanılmıştır.

2.16. Kend Egirmek:

Egirmek, kuşatma anlamında kullanılan bir kelimedir. Bir beyin şehri, kaleyi kuşatmak istemesi, kuşatması veya bir kalenin kuşatılması için verdiği emire “kend egirmek” (Atalay, 1985, DLT III, s. 428) deyimini kullanılmıştır. Bu hususta Kaşgarlı Mahmud şunları kaydetmiştir; “beg kend eğirdi” (bey kenti kuşattı) , “kend eğrildi” (kent muhasara edildi, sarıldı) , “beg kend esirgedi” (bey kaleyi sarmak kuşatmak istedi) (Atalay, 1985, DLT I, s. 178).

2.17. Yol Kermek:

Görevli beylerin düşmandan korunmak ve düşmanın yollara girmesini engellemek adına belirli yerlere özel gözcüler koyması için ifade edilen bir deyim olarak kullanılmıştır. (Genç, 2002, s. 215).

Kaşgarlı, “Beg yol kerdi” ifadesini açıklarken; beyin düşmandan çekindiği zaman, tanımadığı kişilerin geçmesini engellemek için önezeye (pusuya) adam oturtması için kullanıldığını söylemektedir. Böylece yol kapatılarak güvenlik sağlanıyordu (Atalay, 1985, DLT II, s. 7).

2.18. Ükek:

Şehrin savaş esnasında korunması için hazırlanan burçlara “ükek” deniliyordu (Atalay, 1985, DLT I, s. 78). Üzerinde burçların bulunduğu kaleler ise “ükekliğ tam” olarak ifade ediliyordu. Aynı zamanda “ükek” kelimesi sandık anlamlarında da kullanılıyordu (Atalay, 1985, DLT I, s. 153).

2.19. Kargu:

Gerekli yerlerde erken haber almayı sağlamak amacıyla içinde daima nöbetçilerin bulunduğu gözetleme kulelerine “kargu” deniliyordu. Bu kulelerde düşmanın geleceğini haber vermek için ateş yakılır ve herkesin hazır bulunması sağlanırdı (Atalay, 1985, DLT I, s.42).

Sonuç

Orta Asya’da kurulan diğer Türk devletleri gibi Karahanlılar da devlet teşkilatlanmalarını ordu millet anlayışı çerçevesinde gerçekleştirmişlerdir. Dünya üzerinde her millet çeşitli özellikleri ile tanınır. Türkler ise güçlü ordularıyla tanınmıştır. Askeri başarının temelinde teşkilatlanma vardır. Bu teşkilatlanmanın temelinde ise birlikler ve birliklerden sorumlu komutanlar bulunmaktadır. Karahanlı ordu teşkilatlanmasına baktığımızda kendisinden önce kurulan Türk devletlerinin izlerini taşıdığını görürüz. Bu durum Karahanlı askerî teşkilatında kullanılan unvan ve terimlerde de açık bir şekilde görülmektedir. Karahanlılar’da kullanılan başlıca askeri unvanlar şunlardır; Otağ Baş, Hayl Baş, On Otağ Baş, Sü-baş, Silâhdar, Alem er baş. Bu unvanlardan Sü-baş unvanı Karahanlılar’dan önce de kullanılırken diğer unvanların çoğu çağdaşı olan Gazneli, Selçuklu ve Memlûklü devletlerinde de kullanılmıştır.

Terimler ve kavramlar ise söz varlığının önemli öğeleridir. Bu terimler ve kavramlar Türklerin askeri geleneğinin tarihteki yansımalarını bize göstermektedir. Karahanlı askeri teşkilatında kullanılan terim ve kavramlarda bu yansımaları açık bir şekilde görmek mümkündür.

Sonuç olarak Karahanlı döneminde kullanılan unvan ve terimlerin kendinden önceki Türk devletlerinin askeri teşkilatlarında bulunduğu bunların kendilerinin halefi olan diğer Türk devletlerine aktarıldığı ve bu noktada Karahanlıların büyük bir köprü vazifesi gördüğü bir gerçektir.

KAYNAKÇA

Abdülkadir Donuk, *Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Unvan ve Terimler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1988.

Atalay, Besim (Çeviren): *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985.

Atalay, Besim (Çeviren): *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985.

Atalay, Besim (Çeviren): *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985.

Aysima Mirsultan, *Eski Türk Yazıtlarındaki Bazı Kelimelerin Anlamları Üzerine Yeni Teklifler*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten, 61(1), 2013.

Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010.

Feridun Emecen, “Yaya ve Müsellem”, Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi, Cilt 43, İstanbul, 2013.

Güler Nuhoğlu, *Beyhaki Tarihi'ne göre Gaznelilerde Devlet Teşkilatı ve Kültür*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1995.

<https://sozluk.gov.tr/>

İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1997

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Mahmûd El- Kâşgarî, *Divanü Lûgat-it-Türk*, Çeviren: Serap Tuba Yurtsever ve Seçkin Erdi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.

Mehmet Altay Köymen, “*Alp Arslan Zamanı Selçuklu Askerî Teşkilatı*”, Cilt 5, Sayı 8, Ankara, 1967.

Nizâmülmülk, *Siyasetname*, Çeviren: Mehmet Taha Ayar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

Omeljen Pritsak, “Kara-Hanlılar”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, Cilt 6, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977.

Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2002.

Reşat Genç, *Makaleler 1*, Hazırlayanlar: Semih Yalçın, Uğur Ünal, Togay S. Birduk, Cilt 1, Berikan Yayınevi, Ankara, 2007.

Salim Koca, *Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2005.

Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2004.

Şerafettin Turan, “Silâhdar”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt 37, İstanbul, 2009.

V.V Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, Hazırlayan: Hakkı Dursun Yıldız, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990.

Yûsuf Hâs Hâcib, *Kutadgu Bilig*, Hazırlayan: Mustafa Ç. Kaçalın, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2023
CİLT: 8
SAYI: 2

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 10.11.2023

Kabul Tarihi: 25.12.2022

Yayımlanma Tarihi: 26.12.2023

ARTICLE INFO

Submitted date: 10.11.2023

Accepted date: 25.12.2023

Published date: 26.12.2023

e-ISSN 2547-9865

Schopenhauer Felsefesinde İstencin Reddi: Ahlak*

Repudiation of the Will in Schopenhauer's Philosophy: Morality

Melike AYHAN

Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,

Felsefe ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi

melikeayhan.1907@gmail.com,

0000-0003-4598-6574

Öz

Schopenhauer'ın ahlak öğretisi, kendinden önceki filozoflardan farklı bir felsefi temele dayanır ve özgün bir değere sahiptir. Bu öğretiyi, hayatından izler taşıyan genel felsefesiyle bağlantılıdır. Genel felsefi görüşünü özneyi ve nesneyi de kapsayan "tasavvur" anlayışı ile "istenç gücü" kavramı üzerine kurmaktadır. Schopenhauer'a göre dünya tasavvurdur ve görünür dünyadaki her kuvvet istencin bir ifadesidir. Buna paralel olarak Schopenhauer, ahlak alanının da fenomenal alanla ilişkili olduğu savındadır. Bundan dolayı mutlak ilkeler görüşüne karşı ampirik bir görüşe yer verir. Schopenhauer'a göre ahlak, kişisel çıkar ve bencillikten bağımsız bir insan eylemini yaşamsal bir ilkeye dayandırmaktır. Bencillikten uzak böyle bir davranışın ifadesi ise "merhamet" tir. Yalnızca kendimizi bir başkasının yerine koyarak ve o kişiyle özdeşleşerek bir başkası için iyi bir eylem gerçekleştirebiliriz. Merhamet kavramı, Schopenhauer'ın ahlak felsefi öğretisinin temelidir ve istencin doğurduğu bencillik ile kötülüğü ortadan kaldıracak şey, bu durumda merhamet olacaktır. **Anahtar Kelimeler:** Schopenhauer; İstencin; Ahlak; Merhamet.

Abstract

Schopenhauer's teaching of morality is based on a different philosophical basis than the philosophers before him and has an original value. This teaching is linked to his general philosophy, which bears traces of his life. It builds its general philosophical view on the concept of "will power" with the concept of "envision", which includes the subject and the object. According to Schopenhauer, the world is the envision and every force in the visible world is an expression of the will. In parallel, Schopenhauer argues that the field of morality is also associated with the phenomenon field. Therefore, it gives an empirical view against the view of absolute principles. According to Schopenhauer, morality is to base a human act independent of personal interest and selfishness on a vital principle. The expression of such unselfish behavior is "mercy". We can only take good action for someone else by putting ourselves in someone else's place and identifying with that person. The concept of compassion is the underlies of Schopenhauer's philosophical teaching of morality, and it will be mercy in this case that will eliminate evil with the selfishness that wanting. **Keywords:** Schopenhauer; Will; Morality; Mercy.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

*Bu çalışmanın esasını Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı bünyesinde tarafımızca hazırlanmakta olan "Schopenhauer'ın Merhamet Etiği" adlı yüksek lisans tezi oluşturmaktadır.

Giriş

İnsan doğasına ilişkin araştırma ve teoriler, her dönem kendini yinelemekte ve geliştirmektedir. Bundan dolayı karşımıza iki türde insan hayatını anlamlandırma ve yaşam tarzını belirleme savı çıkar. Bunlardan ilki insanı tür bakımından ele almak ve tıpkı hayvan ile bitkilerde olduğu gibi temel gereksinimlerini incelemek, özünü belirleyip ortaya koymaktır. Diğeri ise insan doğasının farklı olduğunu, buna bağlı olarak insanın karakteri vasıtasıyla dünyayı anlamlandırmasıdır. Bedensel görüntü ile birlikte insanda, tıpkı hayvanlarda olduğu gibi temel güdüler mevcuttur. Bunlar yaşamın idame ettirilmesi için bedensel ihtiyaçlar şeklinde tezahür edilir. Fakat insanın akli iradesi, düşünen bir varlık olması onu diğer canlılardan farklı kılan bir ayrımı da beraberinde getirir. Öyle ki bu akli yetkinlik insanı, eylemlerinde sorumlu kılmaktadır.

İnsan yalnızca görünüm itibariyle fenomenal alanda yerini almaz, o tür bakımından daha fazlasıdır. Düşünen bir varlık olması insanı yaşam mücadelesinin çok daha ötesine taşımaktadır. Her ne kadar tür bakımından aynı olsak da bizi biz yapan özelliklerimiz, kişiliğimiz, beni ben yapan ve diğer insanlardan ayıran şeydir. Schopenhauer’da insan algısı, hayatı anlamlandırmasıyla bir bütündür. Schopenhauer (2014)’a göre insan dünyaya bir şekilde fırlatılmıştır ve doğmadan önce nasıl ise ölümden sonra da öyle olacaktır. Hayat bu doğum ile ölüm arasındaki mesafeden ibarettir ve dünya istencin kendisidir. Hayatın herhangi bir nihai amacı yoktur ve dolayısıyla insanın da bir varoluşsal amacından bahsetmek yersizdir. Peki, bu istenç nedir?

İstenç, Schopenhauer felsefesinde yaşamın özüdür. Bu hakiki öz, aynı zamanda tüm kötü eylemlerin hareket noktasıdır. Yaşamın kendisini bu öze indirgeyen Schopenhauer, istençten pay alan her eylemin bencil yapısını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kişinin yalnızca var olan istencinden yola çıkarak kendi benini –menfaatini- düşünmesiyle sonunda ıstırap ve can sıkıntısına dönüşecek olan bir döngüyü oluşturur. Buradan hareketle Schopenhauer’ın ahlak anlayışını anlamak onun genel felsefesinin sistemli olmasından geçer. Bundan dolayı ilk olarak bu çalışmada incelenecek olan kısım Schopenhauer’da insanın varoluşsal konumuyla dış dünya algısıdır. Bu bölümde insanın varoluşuna ilişkin doğası ele alınacaktır. İnsanın varoluş özünün yanında, dış dünya bilgisi ile yaşamı anlamlandırma konularına da değinilecektir. Daha sonra bu bölümün alt başlığı olan *Tasavvur Olarak Dünya* bölümünde ise Schopenhauer’da hakiki öz olan istenç kaynaklı dış dünya algısı irdelenecektir. Akabinde istencin kontrolü ve bunun idrakine varıp reddedilmesiyle beraber ahlak alanına geçiş yapılacaktır.

Schopenhauer’da İnsanın Varoluşsal Konumu ve Dış Dünya Bilgisi

Schopenhauer’a göre, varoluş özümüzün ardında yatan ruhani veya cismani bir yaratıcı töz mevcut değildir. Bundan dolayı Schopenhauer (2010, s. 40)’a göre, “hayat esas itibariyle bir yokluk, sıkıntı, zaruret ve çoğu kez sefalet durumudur, herkes hayatı için savaşmalı ve

mücadele etmelidir.” Bu bakımdan hayata aksettirilecek bir anlam ve değer söz konusu değildir. Buna ilişkin Antik Yunan filozofları, hayatın nihai amacının *mutluluğa ulaşmak* olduğunu ileri süren öğretiler geliştirmişlerdir. Lakin mutluluğu amaç haline getiren düşünce sistemi aslında derin acıların kaynağı olabilir. Bunun nedeni ise tek bir duygu durumunun amaç haline getirilmesi diğer duygu durumlarını yok saydığı gibi sabit bir bakış açısı geliştirmesidir; nitekim hayatın ne getireceği meçhuldür. Bunun yanında her insanda mevcut olan istencin tekrarlanmasıyla beraber oluşan tutsaklıktan dolayı mutlu bir hayat ütopiktir. “İnsanın erişebileceği en iyi, en fazla şey bütün insanlığın hayrına olacak bir işte ve bir yolda ezici talihsizliklere, bunaltıcı güçlüklerle karşı mücadele eden ve her ne kadar eline sadece önemsiz bir ödül ya da hiçbir şey geçerse de sonunda bundan galip çıkan kimsenin yaşadığı gibi, kahramanca bir hayattır” (Schopenhauer, 2010, s. 60-61). Dolayısıyla yapılması gereken mutluluğu hedeflemek değil acıdan kaçınmaktır, diğer bir deyişle daha az acıyı yaşamaktır. Bunun yanı sıra “gerçek olan sadece şimdide mevcuttur, geri kalan her şey düşünce oyunundan ibarettir” (Schopenhauer, 2010, s. 65). Öyle ki şu anda var olduğumuz fakat ölüm gerçeği ile birlikte bir an sonra olmayacağımız bir yaşamı ciddiye almak anlamsız bir tutum olacaktır.

Kant’ın *kendinde şey* diye ifade ettiği görünenin özü olan hakiki bilgi, Schopenhauer’da istenç kavramına tekabül eder. Schopenhauer’ın bu istenç kavramı, fenomenal dünyayı oluşturur. Tıpkı Kant’ta olduğu gibi Schopenhauer’da da bu hakiki öz, bir salt soyutlamayı ifade eder. İstenç zamana ve uzama tabi değildir, bir nedeni de yoktur. Fakat Kant felsefesinde kendinde şey bilinemez iken istenç, dürtü ve isteklerle belirlenim kazanıp bilinebilmektedir. Aynı zamanda bilincin nesnesi haline gelen bu görünür tasavvurlar bilmenin konusu olur. “Ne var ki, bilen insan sadece bilen bir varlık değildir; o, isteyen bir varlık, şunu bunu isteyen bir varlıktır da” (Kuçuradi, 2019, s. 8). Bundan dolayı o insanın eylemi ve istenci kişiliğinin bir göstergesi haline gelir. Tek bir insanın istençleri, o insan kişiliğini ortaya koymaktadır. Schopenhauer’a göre insan bir şeyi istediği için yapmaktadır. Burada bahsi geçen insanın istediği için yapması durumu, hür iradesiyle yaptığı anlamına gelmez, aksine zorunlu bir istenç söz konusudur. Kendi doğası gereği istenci belirlenir ve nesneleşen istenç, bireyin bilgi algısında bütünleşir.

Descartes’tan beri süregelen dış dünyanın varlığına ilişkin doğru bilgi sorunu ise insanın bilgi edinme probleminin yönünü değiştirmiştir. Bundan dolayı ortaya konulan dış dünyanın bilgisine ulaşmadaki deneyimci yönetime karşı Kant, bilgi alanını fenomenal ve numenal alan olarak ikiye ayırmaktadır. Bu bakımdan Schopenhauer, algı ve deneyim vasıtasıyla elde ettiğimiz fenomenal dünyanın bilgisine ulaşmanın, hakiki bir bilgi sayılmadığı savı ile Kant’ın fenomenal dünya algısı görüşüne paralellik gösterir (Uğurlu, 2016, s. 384-385). Platon’un idealar âlemi olarak adlandırdığı mutlak bilgiler alanı daha sonra Kant’ta görünenin ötesinde bir öz gerçekliği barındırır. Bundan dolayı fenomenal dünyanın sınırları içinde hakiki bilgiye ulaşamamasının aksine Schopenhauer, kendi felsefi görüşünde dünyanın salt bilgisine erişme

durumunu ortaya koymaktadır. Schopenhauer (2020, s. 70)'a göre bu hakikat, idrak eden özneye bağlı olan nesnelere algısıdır, bir diğer ifadeyle dünyanın tasavvur olduğunun mutlaklığıdır.

Schopenhauer'da algılayan özneye bağlı olan dış dünya bilgi temellendirmesi, Batı felsefesinde ilk olarak Berkeley ile ortaya atılmıştır. Öyle ki Berkeley, dış dünyadaki cisimlerin varlıkları ve temellendirmeleri konusunda ampirist idealist bir tutum sergilerken, algıdan bağımsız bir varlıktan bahsetmenin mümkün olmadığını ve nesnelere özünün algılayan özneye bağlı olduğunu ileri sürer. Berkeley (2018)'e göre, bir şeyi gerçek duyumu olmaksızın görmenin ya da duyumsamanın olanaksız olduğu gibi, duyulur bir şeyi ya da nesneyi düşüncede onun duyumu ya da algısından ayrı olarak kavramak da olanaksızdır. Dolayısıyla nesne ile duyum -algı- aynı şey olarak görüldüğü için birbirlerinden soyutlanamazlar. Yine Berkeley (2018, s. 68)'e göre; "Biz ideaların sürekli art arda geldiğini algılarız ve bundan dolayı, bu ideaların bağlı oldukları onları üretip değiştiren bir neden vardır." Bunun nedeni daha önceden bahsedildiği üzere bir nitelik yahut idea olamayacağı için, bu bir etkin tin ya da zihnin varlığıdır. Bu görüş aynı zamanda, metafizik sentetik nedensellik ilkesini temellendirir. Bu bakımdan fenomenal dünyada her değişimin bir nedeni vardır ve bu neden görüngüsel değildir.

Fenomenal dünyanın yani görünür dünyanın ötesindeki öz gerçekliğin bilgisini araştıran ve temellendiren bu bilgi türü, apriori yargıları içermektedir. Bunun yanında "metafizik bilginin temeli ve hareket noktası, bütün diğer bilgi çeşitlerinde olduğu gibi, gerçek dünya yani görüntüler dünyası olan deneyim vasıtasıyla edinilen bilgidir" (Kuçuradi, 2019, s. 16). Diğer bilgi çeşitlerine nazaran tek tek olayların ve şeylerin bilgi kapsamı yerine tümel bilgisini, dolayısıyla dünyanın gerçek özünün bilgisini amaçlar (Kuçuradi, 2019, s. 16). İnsanın isteyen ve bilen yanından bahseden Schopenhauer, bu özelliğin insanı metafizik bilgi türüne götüreceğini savunmaktadır. Şöyle ki, insanın nedensel zincir içindeki sınırlarının ortadan kalkması ile beraber görünenin ötesindeki hakiki gerçeklik, metafizik bilgidir.

Nedensel sınırlarından kurtulan insan, dünyayı bulunduğu noktadan bağımsız bir bütün olarak algılar. Bu hakikati kavramayı sağlayan metafizik bilgi, Schopenhauer'da deneyim dünyası içinde bilinir. Kant felsefesinde özel bir alanda inşa edilen fizik ötesinin bilgisi, Schopenhauer felsefesinde algılar dünyasında insan bilgisine dâhil olmaktadır. İnsan bu bilgi türüne kendi bilen ve isteyen yanının oluşturduğu deneyimleri ile ulaşır. Bundan dolayı kendi istençlerinin altında yatan mutlak özüne, bu istenç bilgisinden yola çıkarak ulaşmaktadır.

Schopenhauer (2019, s. 33)'a göre; "İnsan davranışında etik önemin metafizik olarak anlaşılması, başka bir deyişle fenomenal var olmanın ötesine geçerek sonsuzluğa ulaşmak ama bu gerçeğin sunumunun kural ve görevin emir ve uyumu ile açıklanması, onun (etiğin) bir parçası değildir." Dolayısıyla ahlak alanı bu tür kavramlarla bağdaştırılmamalıdır, nitekim ahlak alanının Schopenhauer felsefesinde daha değerli ve içsel önemi mevcuttur.

İnsan varoluşu gereğince, doğuştan getirdiği karakterine uygun yaşamını sürdürme

mücadelesinde kendini bulur. Hayattaki bu çabası, kendi doğasına uygun olanı istemek ve bu yolda bilgiyi kullanmaktır. Ancak kendi içsel ve dışsal deneyimiyle kendini tanımlayan ve tasavvurlarını bilen insanın bunları değiştirme fırsatını da yakalamış olması söz konusudur. Nitekim istencin sonu gelmez ihtiraslarını kavrayan insan, bu doğrultuda bilincin aydınlatılmasına yönelik kazanımlarını elde etmektedir. “Dolayısıyla bilincin yokluğu, içinde kötülük barındırmayan bir durum olarak bilinip, öyle olduğu kabul edilir” (Schopenhauer, 2012, s. 58). Bilincin insana yüklediği mesuliyet bilhassa onu eylemlerinde diğer canlılarla olan etkileşiminde sorumlu kılar. İstencini kıran insanın elde ettiği irade özgürlüğü ile birlikte ancak kişi etik bir yaşam sürdürür.

Tasavvur Olarak Dünya

İstencin fenomenal dünyadaki tezahürü, sebep-sonuç ilişkisi oluşturmasını ve algının da buna bağlı olmasını sağlar. Bundan dolayı herhangi bir algının olasılığı, temel olarak nedensellik yasasının idrakine bağlıdır (Schopenhauer, 2020, s. 83). Dış dünya algısının yalnızca duyulara bağlı olmadığını belirten Schopenhauer, duyu organlarının sadece bu süreçte bir ön zemin hazırladığını ve algıya veri sunduğu gerekçesiyle, öznenin bu verileri kullanıp dış dünyayı tasavvur etmesini bağdaştırmaktadır. Diğer yandan yalnızca duyular aracılığıyla bir dünya algısının tasdiki bizleri materyalist bir anlayışa götürür, yani varlıkların özünün madde olduğu savına. Bilakis özne idraki dışında bir maddenin varlığından bahsetmek Schopenhauer için olanaksızdır. Böyle bir ampirik algının zihinselliği, transandantal idealist bir tutumu doğurur. Kant ve Berkeley’de görülen nesne temellendirmesi, zaman ve mekânın uygun koşuluyla özne idrakine dayanır. Schopenhauer’ın da dış dünya algısı, nesnelere ancak öznenin tasavvuruna bağlı olarak şekillendiği görüşü ile Kant ve Berkeley’in görüşlerine benzerlik gösterir. Schopenhauer’a göre madde nedenselliktir ve başka herhangi bir özü mevcut değildir, zaman ve mekân yoluyla öznedeki anlam kazanır.

Bir önceki paragrafta ele alınan idrak ya da diğer bir ifadeyle deneyim ile tasavvur edilen dış dünya algısının yanında, bir de soyut tasavvurlar mevcuttur. Sezgisel tasavvurlar hayvanlar ve insanların ortak yanı iken, soyut tasavvur olan kavramlar yalnızca insana has bir tasavvurdur. Bunun sebebi ise, aklın bilgiyi kavramlaştırması neticesiyle dünyada akıl sahibi varlık olan insanın bir özelliği olmasındandır. “Kavram, açık bilinci ve muhafazası sözcüğe bağlı olan bir tasavvurdur” (Schopenhauer, 2014, s. 38). Nitekim kavramlar vasıtasıyla dil ile gelişen, insanlar arası iletişimin temeli oluşturulur. Aynı zamanda soyut tasavvurlar ile bilgi edinilip, farklı bakış açıları geliştirecek birçok kavram çeşitliliği de içerisinde barındırır. Böylece insanın yaşamda uzun süreli dünya tasavvuru sağlanmış olur.

İstencin Kontrolü

İstencin yaşamda kendini özgürce ifade edişi, aracı tezahürlerinin özgürlüklerini yok saymaktadır. İşte burada bahsi geçen yaşam istencinin onayı; sonsuz istencin kendini yaşamda var etmesi ve bu istenç özgürlüğünün ise canlılardaki olumsuz duygulara bağlı kalarak

eylemlerinde yansıttığı görülür. Aksi takdirde bunun iyi kavranmaması Schopenhauer felsefesinin temellerinin doğru anlaşılmasına ve yorumlanmamasına sebep olur. Nitekim kavramsal yönünden bakıldığında yaşam istencinin onaylanmasının olumsuzluğu, intiharı çağrıştırmaktadır. Oysaki Schopenhauer’da intihar doğru bulunan bir davranış değildir ve burada üzerinde durulan, kendinde şey olan istencin yaşamda son bulmasıdır. Bu da istencin kendini yansıttığı fenomenal dünyada temellendirilir. Şimdi, bilhassa önemli olan bu açıklamadan sonra istiyor oluşumuzun tasdikine dönecek olursak; istence hizmet etmek amacıyla ortaya çıkan tasavvur olarak dünyanın idraki ile beraber tezahür eden fenomenal dünya, istencin yaşamdaki nesneleşmesini oluşturur ve nitekim “yaşam, istemenin tasavvuru için temsilidir” (Schopenhauer, 2020, s. 408).

Hayatın bu sonu gelmez yanılsamalarının farkına varan ve daha da ötesinde istemesini (istiyor oluşunu) yadsıyan kişi, hayatın boşluğunun ve anlamsızlığının farkındalığıyla bir yokluğa geçişi yaşamaktadır. Artık sonu gelmez bencil arzulardan doğan ıstırapların idraki ile istenç yadsınır. Bundan dolayı insan, benine olan doyumsuzluğunun yokluğu ile tasaları dindirir. Nitekim korkular ve sefalet yaşam istencinin onaylanmasından meydana gelmektedir (Schopenhauer, 2010, s. 93). İnsandaki istencin tezahürünü dolaylı nesne olarak yerine getiren beden, bu bakımdan Schopenhauer için bu onaylanmanın en önemli görevini görür. Bu da üreme ile beraber bir başka bedende istemenin kendini özgürce ifade edecek olmasıdır. Türün devamlılığı, yaşama arzusunun özlemini duyduğu bireyi tam olarak ortaya çıkarır (Schopenhauer, 2019, s. 15). Üremenin devamlılığından önce insandaki istemenin tezahürünü oluşturan bedenin, bu istemelerini kırmasıyla ruhun dinginliğine erişme olanağını sağlar.

Bir insanın diğeriyle olan ahlaki ve düşünsel farklılığı doğuştan getirdiği karakteriyle ilişkilidir ve varoluşunun getirdiği bu hakiki özünü dış eylemlerinde yansıtır (Schopenhauer, 2009, s. 64). Dolayısıyla insanların ahlaki farklılıkları doğuştan getirdikleri karakterine dayanır. Nedensellik sınırında kendini yansıtan içsel doğanın bu davranışları, bulunduğu konumun dışına çıkarak zihnin, geneli olduğu gibi idrak etmesiyle başlar. Daha detaylı ifade etmek gerekirse; insanın doğuştan getirdiği içsel doğası ile kendini önemli görmesi, bencil yapıya bürünmesini sağlar. Bunun yanında yaşadığı toplum ve yaşayış tarzı ile beraber bu ahlaki farklılık daha da pekiştirilir. Tüm bu insanın nedensellik sınırı içindeki kimliğini oluşturan yapı, kişinin ahlaki davranışlarını ve tasavvurlarını meydana getirir. Tüm bu düşünsel ve ahlaki farklılıklar ile geçmişten günümüze yaşanan acı olayların ve sonu gelmez ihtirasların temelinde istencin insandaki yaşamı ve körlüğü yatar. Öyle ki istencin en yüksek basamağını oluşturan insanın kendi de başta olmak üzere tüm dünyaya olan hükmetme isteği ve ıstırapı bunun sonucudur.

Nedensellik sınırı içinde insanın özgür seçimleri yalnızca tanım olarak kalmaktadır ve bu anlamda insanın özgürlüğünü elde etmesi ancak istencin reddi ile mümkün olabilir. Çünkü mutlak anlamdaki bir özgürlük yalnızca kendinde şey olan istence aittir. İnsanın bu konumda

yapabileceği kendinde olan içsel doğasını tanımak ve yadsımaktır. “Yaşam isteğinin reddi, istemenin tezahürde ortaya çıkan tek özgür edimidir” (Schopenhauer, 2020, s. 562). Bundan dolayı bu edimi ortadan kaldırmak dış dünyayı olduğu gibi tüm yalınlığıyla idrak etmek ve kendi benini inşa etmek demektir.

Burada istencin inkârı ile beraber ahlak alanına geçişin temeli söz konusudur. Nitekim insan doğuştan getirdiği zorunlu istençlerinin boyunduruğu altında olan karakterini deneyimleri yoluyla tanımlayabilmekte ve kısmen de olsa yadsıyabilmekteydi. Özgürlüğünü ancak bu şekilde ele alabilir; kişiliğini askıya alarak. Bu durumda insan, akli yetisi ile beraber elemelerinin daha fazla olmasının verdiği dezavantajının yanında yine akli sayesinde bu durumun ortadan kaldırma avantajını da sağlayacak olan idrakin aydınlatılmasıdır. Dolayısıyla bu vesileyle dünya ona istenç olarak değil, olduğu gibi tüm yalınlığıyla görünecektir. Bu sayede istencini kontrol altında tutabilecek ve istencin getirdiği acıyı da en aza indirgemiş olacaktır. Artık doğuştan getirdiği istencinin esiri olmayan insan, bu sayede başka insanları da oldukları gibi görebilecektir. Hatta onları anlayabilecek ve istencinden dolayı çektikleri acıyı hissedebilecektir. Burada da istencin kontrolü ile birlikte ahlakın temeli atılır.

Schopenhauer’da Ahlak

Schopenhauer’a göre ahlakın ilgilendiği tek alan, istencin insandaki davranışlar ile kendini yansıtmasıdır. Ahlak tarafından değerlendirilen bu yansımalar kişinin kendi istencini yüceltip, bir başka bireyin istencini yok sayma durumuyla bireyler arası çatışmayı işler. Bundan dolayı Schopenhauer için ahlak, “haksızlık yapmaya meyilli olan isteme ile ilgilidir” (Schopenhauer, 2020, s. 494).

Kişinin kendi istencine göre eylemleri ve kendi benine olan düşkünlüğü ile oluşan bencil yapısı, diğer insanlar ile arasına duvar örmesi demektir. Yaşanılan ıstırapların da kaynağı olan bu durumun ortadan kalkması ahlaki alana bağlı kılınır. Schopenhauer’ın şu satırlarından bu durumun izahını anlamak mümkündür; “Her kim ki varlıklarla açık bir idrak ve gönülden bir inanma duygusu yoluyla bağlantı kurar ve o varlıklara salt kendi çıkarları doğrultusunda yaklaşmaz, işte o kişi ahlaki bir yola girer ve ebedi kurtuluşa erer” (Schopenhauer, 2017, s. 57). Nitekim insanın bu istenci yıkması -daha doğru ifade ile izah etmek gerekirse istencini susturması- ona bu kurtuluşu sağlar.

Kişide mevcut olan istencin çeşitli güdüler sonucu ortaya çıkardığı bu davranışların çözümü, bizleri istencin ne olduğuna götürür. Schopenhauer felsefesinin temel yapı taşı olan istenç yani tek töz, kişilerin ahlaki davranışlarındaki uyumsuzluğun nedeni olduğundan dolayı aslında tüm kötü şeylerin kaynağıdır. İnsanın yaşadığı tüm ıstırapların ve can sıkıntısının temelinde istencin özgürce varoluşunu devam ettirmesi yatmaktadır. Schopenhauer (2017, s. 19)’a göre genel itibarıyla adaletsizlik, insafsızlık gibi durumlar insanın davranış biçiminde görülür. Schopenhauer için tüm bu yaşananlar insanın insana yaptığı haksızlıktan ve kötücül istencinden meydana gelir. Gerek kendi yaşamımızdan gerekse sosyolojik ve tarihsel

süreçlerden dünyadaki olay örgüsünün her dönemde kendini farklı tezahürlerde yansıttığı gözlemlenebilmektedir. Buradan yola çıkarak problemin temel kökenine inmek teorik olarak sistemi idrak etmeye yol açar.

“Ahlak sadece istemle ilgilidir” (Schopenhauer, 2014) ve ahlak açısından dış dünya yalnızca istenci etki edip etmemesiyle bir gerçeklik kazanır. Bundan dolayı dışsal bir gücün, istenci tecelli etmesinde herhangi bir rolü yoktur. Schopenhauer, dış güçlerin ahlak sistemini oluşturmada uyguladıkları ilkelerin, mevcut olan istenci dizginleyemeyeceği kanaati ile geçersiz olduklarını ifade eder. Öyle ki, *istiyor oluşun* nesnesi dışarıda olabilir fakat istenç edimi öz bilinçten kaynağını alan, buradan bir eyleme dönüşen süreçtir. Bu yüzden Schopenhauer için ödül-cezaya dayalı sistemlerinin ahlaki açıdan bir değeri yoktur.

Schopenhauer (2017, s. 79)’a göre her bir davranışın ortaya çıkmasının kökeninde rahatlık ve acı yatmaktadır. İnsan davranışını belirleyen bu iki köken aynı zamanda isteme duygusunu harekete geçiren şeylerdir. Bu iki kökenin davranıştaki emeli, kişinin benine fayda sağlamaktır. Şimdi, bu durumda karşımıza yanıtını bekleyen şu soru çıkmaktadır; Temelini acı ve rahatlıktan alan bir davranışın herhangi bir ahlaki değeri var mıdır? Schopenhauer için bunun yanıtı, eylemin bir başkasını etkileyebileceğini göz önüne alan durumlarda ancak ahlaki bir değerden bahsedilebilmektedir. Onun dışında temelini acı ve rahatlıktan alan eylemlerin ahlaki boyutta bir değeri varsayılamaz. Burada bahsedilen başka bir beni anlama, Schopenhauer için idraktır (Schopenhauer, 2017, s. 81). Başka bir deyişle, kişinin kendinden başkasını anlama, onunla arasında bir bağ oluşturma serüvenidir. Bu bağın oluşumu, istencin getirdiği bencillik duygusunu da köreltecek olan şeydir. O halde burada ele alınan bir beni anlama neyi ifade etmektedir? Nasıl oluyor da bir başka beni anlayabiliyor ve hissedebiliyoruz? İşte Schopenhauer’ın bütüncül felsefesinde sorunun etik ilkesi bu fenomene dayanır: O da “merhamet” tir. İnsan davranışının kökeninde olan acı ve rahatlık, merhamet fenomeni ile bir anlam kazanır. Artık eylem sonucunda ulaşılan acının ve rahatlığın bir gayesi ve anlamı vardır. Başka bir kişinin acısı merhamet duygusu vasıtasıyla idrak edilir.

Kendi istencinin esareti altında olmayan diğer bir deyişle istencini reddeden insan, hakiki özü idrak ettiğinde kişiler arası bencil yapı ortadan kalkacaktır. Bundan dolayı bütün varlıkların ortak acı duygusunu idrak eden insan, egoizmi yener ve istencini aydınlatır. Dolayısıyla merhamet duygusu insanın bir başkasına karşı yabancılaşmasını önleyip yakınlaşmasını, kendi ıstıraplarından yola çıkarak bir başkasını anlamasını sağlar. Yalnız burada bahsi geçen insan, bilincin idraki ile istencini yadsıyan ve bundan dolayı dünyayı kendinde yenen insanın erişebileceği bir konumdur. Nitekim karakter doğuştan gelmektedir ve değişmez; bunun idraki ve yadsıması olmadığı sürece bencil istençler kişinin eylemlerinde kendini var eder. Buna göre buradaki esas olan nokta idraktır. Kendinde şey olan istencin tezahürlerinin özünün idraki, insanda her türden istencin reddiyle sonuçlanır (Schopenhauer, 2020). Netice itibarıyla artık eylemlerinde bir ahlaki değer ölçütü vardır.

Schopenhauer ahlakında idenin bilgisiyle metafizik bilgiye erişen insan, nedensellik bağlarının dışına çıkmasıyla bir özel konum elde eder. Bu nedenle Schopenhauer ahlakının tek ilkesi olan merhamet, metafizik bir temele dayanmaktadır. “Gerçekten ve dolaysızca etiğin dayanağı, sadece kendisi de kökensel olarak etik olan, etiğin materyalinden -istemedен- inşa edilmiş olan metafiziktir” (Schopenhauer, 2021, s. 230). Dolayısıyla dünyanın ikili yanını (isteme ve tasavvur olarak) gören insan, bu metafizik bilgiyi görünür yaşamda mümkün kılmaya -oldurmaya- çalışır.

Sonuç

Schopenhauer’ın istenç olarak gördüğü şey dünyanın özüdür. Bu varoluşsal öz kendini nesneleşme basamağında gösterir. Algılanan her nesnenin özünde, bu istençten pay aldığını bilmek mümkündür. Schopenhauer bu bilgiye ulaşmanın yolunu ilk olarak deneyimsel sürece bağlar. Tek tek olaylardan hareketle ulaşılan sonuç bizleri kendinde şey olan istencin bilgisine götürür. Başka bir deyişle eylemin kaynağı –hareket ettirici unsuru- olan şeye ulaştırır. Yaşanılan her döngünün sonundaki ıstırap ve can sıkıntısı işte bu istencin kendini var etmesi ve varlığını ortaya koymasından kaynaklanır. Bununla beraber istencin kendini fenomenal dünyada var etmesi, her bir nesnede farklı oranlarda varlığını sürdürmesi demektir. Bundan dolayı Schopenhauer, bu istencin varlığını ortaya koyduğu en yüksek nesneyi insan olarak ifade eder. Çünkü insan ancak bu istencin farkına varıp, derin acıları yaşayabilmektedir.

İnsanın bu varoluşsal konumu, onu hem doğuştan getirdiği istenciyle acı çekmesine hem de bunu idrak edip reddederek eylemlerine yön vermesini sağlar. Schopenhauer’da istencini bilen kişi, aynı zamanda doğuştan getirdiği kişilik özelliklerini bilir. İnsanın elde ettiği dış dünya ve kendi istencinin bilgisi, metafizik bir bilgidir. Schopenhauer’da deneyim ile başlayan bu tümevarım yöntemi, kişiyi istenç tezahürlerine sevk eder. Bu aydınlanma ile metafizik bilgiyi elde eden insan, seçimlerinde hür olmadığını ve istencinin boyunduruğu altında kaldığının farkına varmaktadır.

İstencin tezahürleri aracılığıyla kendini yaşamda var etmesi demek insanın yalnızca kendi istencine hizmet edip bir başkasının varlığını hiçe sayması demektir. Schopenhauer bu durumu, kişinin bencil yapısını var etmeye çalıştığını diğer bir ifadeyle benine olan düşkünlüğünü eylemlerinde sürdürdüğünü söyler. Bundan dolayı kişi, her eylemde yalnızca kendi istencine hizmet eder. Hep daha fazlasını isteyen ve bununla yetinmeyen insanın kör istencine hizmet etmesi, sonunda geçici mutluluklara ve derin acılara yol açar. Bu durumda yapılacak olan nedir? Görüldüğü üzere Schopenhauer’da bunun cevabı ahlak alanıdır. Özel bir yere sahip olan bu alan istencin reddi ile mümkündür.

Ahlak alanı, istencin getirdiği kötülüğü de bencil yapıyı yıkarak insanlar arasındaki görünmez duvarları ortadan kaldırır. İstencini bilen ve bunu reddeden insanın kendi benini yeniden inşa etmesi, dış dünyayı istençten arındırılmış şekliyle görmesini sağlar. Bu sayede kişi bir başkasının acılarını anlayabilecek ve bağ kurabilecektir. İstencin doğurduğu acılar, yine

kişinin kendisinden yola çıkarak bir başkasının acısını duyumsamasıyla ahlak alanını oluşturur. Schopenhauer'ın bu bütüncül felsefesi, temelini istençten alan ve tekrar istencin kontrolü ile bir başka alanın varlığını içinde barındıran bir öğretiyi oluşturur.

Schopenhauer'da istencin askıya alınması ile beraber ahlak alanı tek bir ilkeyi içinde barındırır, o da merhamettir. Merhamet ahlakın mihenk taşıdır. Schopenhauer yalnızca merhamet duygusundan pay alan eylemleri ahlaki olarak görür. İstencin kontrolü ile dünyayı kendinde yenen insan, başkalarını anlayabilmekte ve merhamet duyabilmektedir. İşte bu döngü Schopenhauer'ın ancak istencin inkârı ile var olan ahlak alanını oluşturur.

Kaynakça

Berkeley, G. (2018). *İnsan Bilgisinin İlkelerini Üzerine Bir İnceleme*. (L. Özşar, Çev.) İstanbul: Biblos Kitabevi.

Kuçuradi, İ. (2019). *Schopenhauer ve İnsan*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Schopenhauer, A. (2009). *Hukuk, Ahlak ve Siyaset Üzerine*. (A. Aydoğan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Schopenhauer, A. (2010). *Hayatın Anlamı*. (A. Aydoğan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Schopenhauer, A. (2012). *Ölümün Yokluğu*. (A. Aydoğan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Schopenhauer, A. (2014). *Bilim ve Bilgelik*. (A. Aydoğan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Schopenhauer, A. (2014). *İnsan Doğası Üzerine*. (E. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Oda Yayınları.

Schopenhauer, A. (2017). *Merhamet*. (Z. Kocatürk, Çev.) İstanbul: Dergah Yayınları.

Schopenhauer, A. (2019). *Ahlakın Temeli*. (B. Oral, Çev.) Ankara: Tropikal Kitap.

Schopenhauer, A. (2019). *Aşkın Metafiziği*. (B. Yalçınkaya, Çev.) İstanbul: Zeplin Kitap.

Schopenhauer, A. (2020). *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*. (A. O. Aktaş, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Schopenhauer, A. (2021). *Doğadaki İsteme Üzerine*. (A. O. Aktaş, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Uğurlu, A. (2016, Şubat). Batı Felsefesi Bağlamında Schopenhauer'a Göre Akıl ve Hakikat. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 381-395.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2023
CİLT: 8
SAYI: 2

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 18.10.2023

Kabul Tarihi: 15.11.2022

Yayımlanma Tarihi: 26.12.2023

ARTICLE INFO

Submitted date: 18.10.2023

Accepted date: 15.11.2023

Published date: 26.12.2023

e-ISSN 2547-9865

**Cumhurbaşkanlığı Millet
Kütüphanesindeki Dînî ve Tasavvufî
Konulu Osmanlıca Yazma Eserler
Üzerine Bibliyografya Çalışması**

*A Bibliographical Study on Religious and Sufi
Ottoman Manuscripts in the Presidential
Nation's Library*

Ahmet KÜÇÜKAKYÜZ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü,

Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi

ahmet.kucukakyuz@gmail.com,

0009-0003-3329-2724

Öz

Yazma eserler; matbaanın varlığı ortaya çıkmadan önce insanların çeşitli konularda elle yazıp süsledikleri, çoğaltma işlemi yaptıkları kültürel ve manevi yönü ağır basan değerli kitaplardır. Bir eserin değerini ortaya koyan ve onu kıymetli yapan birtakım unsurlar vardır. Bunlar da eserin sınırlı sayıda yazılması, yazı değerinin eski olması, çeşitli bezemelerin yapılması, özel bir cilde sahip olması, içerdiği bilgiler açısından önemli olması, çokça kıymet verilen bir kişiye ait olması gibi unsurlar o eserin değerini daha da arttırmaktadır. Yazma eserlerin yazıldığı dönemin sosyo-kültürel değerlerini bünyesinde barındırarak, zamana meydan okuyup geleceğe taşınması ve eserin muhafaza edilmesi de bu anlamda çok önemlidir. İşte bu noktada eseri elinde bulunduran kişi ve kütüphane gibi kurumlara çokça iş düşmektedir. Bu çalışmamızda Cumhurbaşkanlığı Millet kütüphanesindeki toplam 1360 yazma eserin içinden 330 adet dini ve tasavvufî konulu Osmanlıca olan yazma eserlerin künyesinin paylaşımı ve yer yer eserin içeriğiyle ve niteliğiyle alakalı bilgi paylaşımı yaparak yazma eserler bibliyografya alanına katkıda bulunmaya çalıştık. Başlangıçta yazma eserlerin genel bir tarihiyle alakalı bilgi verdikten sonra Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi ile ilgili bilgi vererek mevcuttaki 330 adet yazma eserlerin bilgi paylaşımı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, Bibliyografya, Dînî ve tasavvufî konular, Yazma eserler.

Abstract

Manuscripts are valuable books with cultural and spiritual aspects that people wrote and decorated by hand on various subjects before the existence of the printing press and made reproductions. There are certain elements that reveal the value of a work and make it valuable. These elements such as the fact that the work is written in a limited number, that the writing value is old, that various decorations are made, that it has a special binding, that it is important in terms of the information it contains, that it belongs to a person who is highly valued, increase the value of that work even more. In this sense, it is very important that manuscripts embody the socio-cultural values of the period in which they were written, that they stand the test of time and are carried into the future, and that the work is preserved. At this point, the person who owns the work and institutions such as libraries have a lot of work. In this study, we tried to contribute to the field of bibliography of manuscripts by sharing the imprint of 330 religious and Sufi manuscripts in Ottoman Turkish out of a total of 1360 manuscripts in the Presidential Nation's Library and sharing information about the content and quality of the work. At the beginning, after giving information about the general history of manuscripts, information about the Presidential Nation's Library was given and information about 330 manuscripts were shared.

Keywords: Presidency Nation's Library; Manuscripts; Bibliography; Religious and Sufi subjects.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın talimatıyla 2015 yılında hazırlıklarına, 2016 yılı sonunda inşaatına başlanıp 2020 yılının Şubat ayında açılarak halkın hizmetine sunulmuştur. Toplamda 125.000 metrekare kapalı alana sahiptir. İçerisinde çocuk ve gençlik kütüphanesi, süreli yayınlar salonu, ses ve görüntü kütüphanesi, okuma salonları, nadir eserler salonu ve araştırma kütüphanesi bulunmaktadır. Tüm bunların yanında toplantı salonları, seminer salonları, konferans salonu, davet kabul salonları, restoranlar, sergi ve müze salonları, eğitim atölyeleri, çok amaçlı sınıflar, dinlenme alanları, yemek salonu, grup çalışma odaları gibi birçok unsuru bünyesinde barındıran kompleks bir yapıya sahiptir. Aynı anda 5000 kişinin faydalanabileceği kapasiteye sahiptir. 7/24 hizmet veren kütüphane; Türkiye’de ilk entegre kitap taşıma sistemi, en büyük kütüphane binası, en geniş koleksiyon çeşitliliği, en teknolojik kütüphane, en fazla okuyucu kapasitesi, en yüksek tavan boyu, en geniş kubbe çapı, en geniş mekân gibi çeşitli enleri ve ilkleri bünyesinde barındırmaktadır. 201 km raf uzunluğuna sahip 4.000.000 basılı kaynağın yer aldığı 100 farklı ülkeden 134 farklı dildeki yayınlar yer almaktadır. Kütüphaneye üye olmadan yeni T.C. kimliklerle ya da QR kod ile giriş yapılabilmektedir. Kütüphaneye üye olmak isteyen okuyucular e-devlet üzerinden diledikleri vakitte üyeliklerini gerçekleştirebilmektedir. Üye olduktan sonra fotokopi hizmeti, iç ödünç, internete bağlanabilme, bireysel çalışma alanları ve grup çalışma odalarına rezervasyon, bilgisayarlarda oturma açabilme, telif hakkı yasası uyarınca kitapların içeriğinin %10’u derginin bir sayısından ise sadece bir makalenin tamamını alabilecek şekilde fotokopi çekme gibi birçok imkândan yararlanılabilmektedir.

Koleksiyonda 2.360.000 basılı kaynak, 14.101 adet basılı dergi olmak üzere toplamda

2.33.103 sayı mevcuttur. Basılı kaynak imkânlarının sunulması haricinde veritabanları ile de birçok e-kitap, elektronik tez, makale, rapor, dergi gibi kaynaklara ulaşılabilmektedir. Bunlar sayı anlamında 750.000 e-kitap, 7.000.000 elektronik tez ve 120.000’e yakın e-dergiye ait 240.000.000’den fazla makale, rapor, vb. kaynaklara erişim imkânı sunulmuştur. Kütüphanenin koleksiyonunda yer alan kitapların temin edilmesinde bağış, derleme, satın alma, devir, mübadele gibi yöntemler tercih edilmektedir. Yurt içi ve yurt dışından önemli kişilerin özel koleksiyonlarını bu temin etme yollarıyla alınarak kaynak anlamında tam bir zenginlik oluşturulmaya devam edilmektedir. Cihannüma salonunda 220.000, nadir eserler salonunda 50.000, çocuk kütüphanesinde 25.000, süreli yayınlar salonunda 2053, araştırma kütüphanesinde 20.000, okuma salonlarında 300.000, gençlik kütüphanesinde 12.000, ses ve görüntü kütüphanesinde 10.000 adet kaynak bulunmaktadır. Bu kaynak sayısı sürekli olarak artmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, 2023). Kütüphane; gerek mimari yapısı, koleksiyonu gerekse teknolojik altyapısı ve imkânlarıyla 7’den 70’e bilgiye ihtiyaç duyan tüm okurlara kendisini oraya ait hissedeceği güzel bir yapı inşa edilmiştir. (Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, 2021, s.12)

Millet kütüphanesinde var olan özel koleksiyonlar

- Abdülbaki Gölpınarlı Koleksiyonu
- Abdurrahman Güzel Koleksiyonu
- Ahmet Burak Erdoğan Koleksiyonu
- Ahmet Güner Elgin Koleksiyonu
- Cemil Meriç Koleksiyonu
- Cinuçen Tanrıkörur Koleksiyonu
- Devlet Bahçeli Koleksiyonu
- Hasan Celal Güzel Koleksiyonu
- Hasan Doğan Koleksiyonu
- İlber Ortaylı Koleksiyonu
- Khalid Hasan Hendawi Koleksiyonu
- Mahmud Esad Coşan Koleksiyonu
- Mehmet Genç Koleksiyonu
- Mehmet Şevket Eygi Koleksiyonu
- Metin Külünk Koleksiyonu
- Muhsin Mete Koleksiyonu
- Mustafa Kamil Dürüst
- Mustafa Sabbagh Koleksiyonu
- Mustafa Şerif Onaran Koleksiyonu
- Sâmân-Hatice Helvacıoğlu Koleksiyonu
- Şefik Can Koleksiyonu

Yazma ve Nadir Eserler Kütüphaneciliği

İletişim kelimesi Latince kökenli olup communication sözcüğünün karşılığıdır. İnsanların yaşadığı olaylar karşılaştığı nesnelere ve olgularla alakalı durumları birbirine haber veren, bunlara karşı içinde oluşan duygu ve düşüncelerini aralarında paylaşan toplumun tutumunu, düşüncesini, yargısını aktarmaya iletişim denilmektedir. İletişim en basit haliyle üç öğeden oluşmaktadır: İletiyi gönderen, iletiyi alıp açıklayan ve bu ikisi arasındaki iletişimin kodlanması (Gönenç, 1993, s.58).

İnsanların iletişim kurmaya başladığı noktada iletişimin unsurlarından biri olan kodun gönderim aracı farklılaşmaktadır. Gönderim aracı olarak jest ve mimikler olabileceği gibi bir yazı da olabilmektedir. Bilimin ve sanatın gelişiminde en önemli katkı şüphesiz ki yazının varlığı olmuştur. Yazının bugünkü şeklini alması uzunca bir gelişim evresiyle gerçekleşmiştir.

Bu da 6000 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Yazı; duygu ve düşüncelerin birtakım semboller, işaretler ve toplumun belirlediği harfler faydalanılarak farklı mecralarda kullanılan bir iletişim aracıdır. İnsanlığın ilk zamanlarında kendilerini anlatabilmek için mağara resimleriyle başlayan yazının gelişim süreci daha sonraki yıllarda Finikelilerin fonetik yazısı ile gelişim sağlayarak İbranice, Arapça ve Latinceye doğru bir değişim yaşamıştır. Yazı, toplumdan topluma ve içinde bulunduğu zamana göre o ulusun ihtiyaçlarına ve kültürüne göre değişiklikler gösterebilmektedir. Kil tabletler, papirüs, parşömen ve kâğıt gibi sırasıyla tarihsel gelişim evresini devam ettirmiştir. Bu noktada çağa uydurarak kil tablet ve kâğıdın yerini dijital tablet almıştır. Böylece yazının her türlü yüzeyde kullanılabilmesi onu daha da vazgeçilmez hale getirmiştir (Gümüshan, 2018, s.1127-1128).

Meral Alpay, Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğü'nde nadir eseri, “Az bulunan eser. Yerine yenisinin getirilmesi çok güç veya olanaksızdır. Beşik devri basmalar, yazmalar, eski süreli yayınlar vb. değerli eserler büyük kütüphanelerde ayrı depolarda saklanır. Nadir eserler deposundaki kitaplar özel izinle okuyucuya verilir. Kütüphanecilerden de herkes bu depoya giremez.” (Alpay,1973, s. 60) şeklinde tanımlamaktadır.

“Yazma eserler, matbaanın bulunup yaygınlaşmasından önce çeşitli konularda, çok zahmetli çalışmalar sonucu elle yazılmış, çoğaltılmış, süslenmiş (bezenmiş), içeriksel ve/veya sanatsal yönleriyle bilim, sanat, kültür dünyasında önem taşıyan birçoğu nadir olan eserlerdir. Bir yazma eserin nadir eser kapsamında değerlendirilebilmesi için o eserin bilinen orijinal nüsha sayısının tek ya da çok az ve yitirildiğinde tekrar oluşturulmasının çok zor ya da imkânsız olması, bunun yanı sıra bilim, edebiyat, kültür ve sanat dünyası için otantik bir değer taşıması gerekmektedir.” (Belge yönetimi Arşiv Terimleri Sözlüğü, 2009, s.34,46, Akt. Rukancı, Anameriç ve Tuzcu, 2016, s.1).

Sevgi Atilla Cünüş, hazırlamış olduğu “Türkiye’deki üniversite kütüphanelerinde nadir eserler” adlı yüksek lisans tezinde Türkiyedeki nadir eserler için şu şekilde genel bir tanımlama yapmıştır:

“Nadir eser her şeyden önce maddi ve manevi olarak değer taşıyan, basım tarihi, içerikleri, fiziksel özellikleri, taşıdığı herhangi bir not, simge, imza gibi ayırt edici özellikleri açısından farklılık arz eden, az bulunan yerine yenisinin getirilmesi çok zor veya imkânsız olan, nadiren müzayedeler veya sahaflar aracılığı ile el değiştiren; alım satımı yapılan, genellikle maddi değeri yüksek, kitaplardır. Bu özellikleri ile bu eserler gelecek nesillere aktarılması gereken kültürel hazinelerdir ve çok özel saklama, koruma ve kullanım şartlarına sahiptirler. Bu kapsama tüm el yazmaları, inkunabel baskıları, erken dönem baskısı Batılı kaynaklı eserler, eski harfli Türkçe basma eserler, harf devrimi sonrası geçiş dönemi baskıları, özel baskı teknikleriyle basılmış eserler, özel cilt özelliklerine sahip eserler, özel şahısların imzası veya notlarına sahip eserler ve yukarıda bahsedilen çeşitli ayırt edici özelliklere sahip olan kitaplar.” (2010, s. 9-10).

Kâğıdın ve yazı malzemelerinin kısıtlı olduğu dönemlerde büyük uğraşlarla üretilmiş olan bu nadide kitaplar kültürümüzün geleceğe aktarılmasında önemli görev üstlenmiştir. Kültürümüzdeki kitap anlayışıyla ilgili birtakım ipuçları vererek günümüzdeki kitapları onlarla kıyaslayarak ne kadar çok öneme sahip olduğunu görebilmekteyiz. Elimizde var olan yazma eserler aslında Türk-İslam medeniyetindeki kitap yazma geleneğinin temsilcileridir. Yazma eserleri matbuu eserlerden ayıran özelliklere örnek olarak; her bir nüshasının birbirinden farklı olacak şekilde kendine özgü nitelikler taşıması, her bir kitap için birden çok kişinin büyük emekler vermesi onu farklı kılmaktadır. Yazma eserlerde bir kitap için müellif, mütercim, müstensih, hattat, şarih, mücellit gibi birçok kişinin emeği geçerek muazzam derecede değerli bir eser ortaya çıkmaktadır (Rukancı, 2018, 101-102). Bu eserlerin değeri ölçülemeyecek derecede önem arz etmektedir. Bir yazma eserin kaybolması demek geçmişin ve kültürel birikimin kaybolması demektir. Bu anlamda toplumun geçmişten günümüze getirdiği bu hazine en iyi şekilde muhafaza edilebilmelidir. Eserleri muhafaza edebilmek, korumak, sınıflandırmak ve gerekli hallerde tekrar ulaşabilmek adına Nadir Eserler Kütüphaneleri oluşturulmaktadır. Eserlerin geleceğe taşınması noktasında önemli bir yere sahiptir.

Yazma eserlerin ilk olarak ortaya çıkışı İslam dünyasındaki gelişmelerde gözlenmiştir. İslamiyetin kabulü ve Hz. Muhammed'in vefatıyla birlikte Hz. Osman tarafından Kur'an-ı Kerim çoğaltılmaya başlanmıştır. Daha sonrasında ise İslam coğrafyasının genişlemesi ile birlikte ortaya çıkan birçok özgün eser talep gördüğü için istinsah edilerek bu coğrafyaya yayılmıştır. Bu şekilde yazma eserler kültür mirasımızın temellerini oluşturmaya başlamıştır (Şimşek, 2015, s.v). Türkiye'de ise yazmaların tarihi 900 yıllık bir geçmişe dayanmaktadır. Büyük Selçuklu Devleti'nin en önemli veziri olan Nizamü'l-mülk tarafından oluşturulan Nizamiye Medreseleri'nin yapılanması kendinden sonra gelen Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti'ne geçerek bugünkü kütüphanelerin altyapısını oluşturmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti o dönemde kütüphaneciliğe önem vererek İslam coğrafyasında yer alan ünlü bilim adamlarına önemli olanaklar sağlayarak onları kendi coğrafyasına çekmiş ve bu yapılanmayı daha da geliştirmiştir. İslam Uygarlığında kütüphaneleri tanımlamak adına farklı terimler kullanılmıştır: Mekânı ifade eden *hikme*, *dâr*, *hizân*; içeriği ifade eden *hikmet*, *ilim* ve *kütüb* gibi kelimelerin yanında *beytü'l-hikme*, *hizânetü'l-hikme*, *dârü'l-hikme*, *dârü'l-ilim*, *dârü'l-kütüb*, *hizânetü'l-kütüb*, *beytü'l-kütüb*, *beytü'l-ilim* ve *el-hizânetü'l-ilmiyye* (Anameriç, Osmanlılarda kütüphane kültürü, s.55). Osmanlı Devleti döneminin başında kütüphaneler vakıflar yoluyla kurulmaya çalışılmıştır ve bu da hayır yoluyla yapılmakta idi. Başlarda başkent ve kültür merkezi olan şehirlerde kütüphaneler yaygınken zamanla sahip olduğu her coğrafyaya kurulmuştur. Vakıf kütüphaneleri 15. yy.dan itibaren cami, medrese, tekke, türbe gibi yerlerde hizmet vermiştir. Daha sonrasında 17. yy.dan itibaren bina ve yönetim bakımından bağımsızlaşarak kendine has bir yapı haline gelmiştir. Bu kütüphanelerin gelişiminde Osmanlı Devletindeki bilim ve kültür hayatına bağlı kitap varlığının artması, kitapların istinsah edilmesi ve bağışlanması gibi durumlar neticesinde nicel olarak ilerlemeler yaşanmıştır. 19. yy.a gelindiğinde merkez kütüphane anlayışı ortaya çıkmıştır. Özellikle İstanbul'da yer alan vakıf

kütüphaneleri merkezde toplanma kararı alınsa da bu fikir 20. yy.da uygulanabilmiştir (Karatepe, 2020, s.368-369). Bunlardan en önemlisi de Süleymaniye Kütüphanesi'dir. Kendi eserlerini koruyamayan, kütüphanecilik görevlerini yerine getiremeyen vakıf kütüphaneleri Evkaf Nezaretince karar alınarak kıymetli eserleri bir araya toplamıştır. Böylece Süleymaniye Kütüphanesi Türk-İslam kültürü açısından kıymetli eserleri bir araya toplayarak kütüphanecilik anlamında önemli faaliyetleri yerine getiren uluslararası bir kuruluş haline gelmiştir (Şimşek, 2015, 4-5).

İlk kez Osmanlı Devleti döneminde başlatılan kataloglama çalışmaları Cumhuriyet dönemine gelindiğinde 1925 yılında illere gönderilen genelge ile çalışmaların devam ettirildiği bilinmektedir. Yazma eserlerin kataloglanması için 1927 yılında “Kütüphaneler Tasnif Komisyonu” kurulmuştur. Hemen akabinde 1928 yılında gerçekleştirilen harf devrimiyle birlikte eski harfli eserlerin basımı durdurulmuş ve böylece nadir eserler kütüphanesinin oluşumuna da zemin hazırlanmış oldu (Karatepe, 2020, s.369). Profesör Helmut Ritter başkanlığında ikinci bir tasnif heyeti oluşturularak yazma eserlerin tespiti ve kataloglanması çalışmaları devam etmiştir. Alanında birçok bireysel ve kurumsal kataloglama çalışmaları yapılmasına rağmen 1978 yılına gelindiğinde Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü bünyesinde Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu adıyla önemli bir projenin temeli atılmıştır. Bu projeye birlikte hem yazma eserlerin tespitine hem de kayıt altına alınarak muhafaza edilmesine önemli katkı sağlamıştır. Projenin önemli getirilerinden biri de oluşturulan bu künyeler ve görüntülenerek dijital ortamlara aktarılan yazma eserlerle Türkiye Yazmaları internet sitesinin altyapısı oluşturulmuştur (Odabaş, 2022, s.219-237). Aynı şekilde birçok yazma ve nadir eserlerin kataloglama çalışması günümüzde devam etmektedir. Kütüphanelerdeki yazma eserleri görüntüleme ve dijital ortama aktarma çalışmaları gelişen teknolojiyle birlikte en iyi seviyelere ulaşmıştır. Bunun en iyi örneği Millet Kütüphanesinin kataloğu okuyuculara tamamen açıldığında net şekilde görülecektir. Şu anda görüntüleme, kataloglama, dijital ortama aktarma çalışmaları büyük özveriyle devam etmektedir. Her geçen gün eserlerin sayısı da artmaktadır.

Yazma Eserlerle İlgili Bazı Terimler

1. **Besmele:** Özellikle İslamiyetin kabulünden sonra eserlere besmele (Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm) ile başlanmıştır.

2. **Fevâ'id Kaydı:** Eserin başında ve sonunda bulunan kısa ve özlü bilgilerin aktarıldığı kısımdır. Bazen cildin tamamına yayılmış şekilde bu tür bilgiler yer alabilmektedir. Bu tür eserlere de Mecmû'atü'l-fevâ'id adı verilmektedir.

3. **Fihrist:** Eserin kaç bölümden ve hangi konulardan oluştuğuna dair eserin başında veya sonunda yer alır.

4. **Ferâğ kaydı:** Genellikle yazma eserlerin sonunda bulunan, eserin telifinin ya da istinsahının ne zaman, nerede ve kim tarafından fiziki olarak tamamlandığına dair bilgi veren kayıtlardır. Basma eserlerde ise buna kolofon denilmektedir.

5. **Hamdele:** Allah’a şükürün zikredildiği bölümdür.
6. **Hâmiş:** Bir eserin kenarlarına açıklama amacıyla eklenen notlara denir.
7. **Hâşiye:** Bir eserin sayfa boşluklarına açıklama ve tamamlama amacıyla yazılan notlardır. Hamiş ve derkenar kelimeleriyle eş anlamlıdır.
8. **Hâtîme:** Yazarın eserini sonlandırdığı ve sonlandırırken de Allah’a dua ettiği bölümdür. Eser kime yazıldıysa ve kime sunulacaksa ona da duasını yapar. Eserin içeriğiyle bilgi alabildiğimiz bir diğer bölümdür.
9. **İstinsâh/ketebe kaydı:** Eserin müllifi ve müstensihî hakkında bilgi verilen kısımdır. İstinsah tarihi, istinsah yeri, müstensihî gibi bilgilerin yanında müellif adı, kitap adı gibi bilgiler yer alır.
10. **Semâ’ kaydı:** Eserin müellifine okuduktan sonra müellif tarafından düzeltmenin yapıldığına dair verilen bilginin kaydıdır.
11. **Serlevha:** Farsça “ser” ile Arapça “levha” kelimelerinin birleşmesiyle bir yazının başlığı anlamına gelen, zahriye sayfasından sonra her iki sayfaya ya da tek sayfaya yapılan süslemeli başlık kısmına verilen addır.
12. **Şerh:** Eserin kapalı olan anlamını daha açık ve anlaşılır hale getirmek için eksik bırakılan noktaların tamamlandığı, örneklerle zenginleştirildiği eserlerdir.
13. **Şukka:** Bir kağıt parçasına not alındıktan sonra eserin sayfasına eklenen kağıt parçasına denir.
14. **Şems:** Arapçada güneş anlamına gelmektedir. Eski kitapların üzerine kapağı tamamen kaplayacak şekilde ya da örtecek tarzda yapılan güneş şeklindeki süslemeye verilen addır.
15. **Tahrîr:** Eserin sayfasındaki yazıların dört kenarına çekilen çizgilere verilen addır.
16. **Tâlîkat/derkenar:** Yazmanın içindekileri göstermek, açıklamak, düzeltme yapmak, eleştirmek amacıyla sayfa kenarlarına yazılan yazılardır. Ayrıca bunlar bir tür risale gibi ayrıca kitap halinde de yayınlanabilmektedir.
17. **Telhîs:** Hacim ve anlam olarak geniş olan bir eserin hulasa edilerek özetlenmiş haline verilen addır.
18. **Temellük kaydı:** Kitabın mülkiyetinin kimin adına olduğunun belirtildiği bilgisidir.
19. **Temmet:** Kitapların son bölümünde kitabın bittiğini göstermek amacıyla kullanılan işarete verilen addır. Genellikle de bu üç mim ya da tek mim harfiyle gösterilmektedir.
20. **Mukaddime:** Eserin ön sözü olup yazarın konuya girişi gerçekleştirdiği kısımdır.
21. **Murakka’a:** Güzel yazı örneklerinin bir araya getirildiği kitaplardır.
22. **Zahriye:** Yazma eserlerde metnin başladığı yaprağın arka yüzü, iç kapağın bulunduğu kısımdır. Genellikle (1a) şeklinde numaralandırılan sayfadır. Bu kısımda fevaid kaydı, temellük kaydı, tevellüd kaydı, yazar adı, eser adı, müstensihî gibi bilgiler verilir. Tezhip süsleme sanatından da faydalanılan kısımdır.

23. **Zeyl:** Bir yazıya ek olarak yazılan ve genellikle metnin içeriğini tamamlamak adına ortaya konulan eserdir.

Çalışmamızın ana kısmı olan Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesindeki yazma eserlerle ilgili kaynakça aşağıdaki gibidir. Eserlerin sadece başlıkları verildiği için (mecmua gibi) birbirinin tekrarı şeklinde görünmesine rağmen aslında içerik olarak birbirinden farklılıklar arz etmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesinde Yer Alan Dînî ve Tasavvufî Konulu Osmanlıca Yazma Eserlerin Bibliyografyası

Abdurrahmân el-‘Askerî. (22 Ağustos 1335R). Nefahâtü’l-ışk.

Abdurrahman b.Yûsuf Aksarâyî. Müstensih: Muhammed b. Ömer el-Gergerî. (1031H). ‘İmâdü’l-İslâm.

Abdurrahim Karahisârî b. Alâeddîn-i Mısrî. (1248H). Münyetü’l-ebrâr ve gunyetü’l-ahyâr.

Abdülkâdir-i Geylânî, Ebû Muhammed Muhyiddin Abdülkâdir b. Ebû Sâlih Mûsâ Zengîdost el-Geylânî. Mütercim: Muhammed Abdüllatif b. Feyzullah b. Abdullah el-Eyyubi. (tarih yok). Tercüme-i gavsîye.

Abdülkerim İbn İbrahim el-Ceylanî. (tarih yok). İnsan’ul-kâmil fi ma‘rifeti’l-evâhir ve’l-evâ’il.

Abdülmeccid Firişteoğlu, Abdüllatif b. Abdülazîz b.Firişte et-Tirevî. [973H (Evâ’il-i Cemâziyelâhir)]. Lugat-ı Kânûn-ı İlâhî.

Ahvâlü’l-kıyâme. (tarih yok).

‘Akâ’id-i Türkî. (tarih yok).

Alevî-Bektâşî nefesleri. (tarih yok).

Ali, Kastamonu Mecelle Dairesi İkinci Başkâtibi. (tarih yok). Şevâhid.

Ali Sadrî el-Konevî. (tarih yok). Şerh-i vasiyetnâme-i Birgivî.

Ali Sadrî el-Konevî. (1194H). Şerh-i vasiyetnâme-i Birgivî. Ali Sadrî el-Konevî. (tarih yok). Şerh-i vasiyetnâme-i Birgivî. Ali Sadrî el-Konevî. (1224H). Şerh-i vasiyetnâme-i Birgivî. Altıncı il'âm-ı şer'i defteri. (tarih yok).

Aziz Mahmud Hüdâyî, Aziz Mahmud Hüdâyî b. Fazlullah b. Mahmud el-Üsküdarî. (tarih yok). Tarikatnâme.

Azmî Dede (Mısır Mevlevî Şeyhi). (2 Şevval 1351). Mecnû'a.

Beğpazarı Müftisi Kayserilizâde Ahmed Fâik. (tarih yok). Kırâ'at ve vücûh-ı Kur'ân.

Bektâşiliğe 'â'id mecmû'a. (tarih yok).

Birgivî, Takıyuddin Mehmed b. Pir Ali b. İskender el-Birgivî. (tarih yok). Birgîli Mehmed Efendi'nin bazı fetâvâsı.

Birgivî, Takıyyüddin Mehmed b. Pir Ali b. İskender el-Birgivî. (tarih yok).

Camii: Beğpazarı Müftisi Kayserilizâde Ahmed Fâik b. Mehmed. [1360H (Receb)]. Tuhfetü'l İslâm: kısım-ı evvel.

Camii: Tekaüdzâde Hakkı, Ebu Hamid İsmail Hakkı. (27 Safer 1321H). Gülzâr-ı makbûl. Cerîdetü'l-ferâ'iz. (tarih yok).

Dervîş Burhan. Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (1353H) Vilâyet-nâme-i Hâcım Sultân. Du'â mecmû'ası. (tarih yok).

Du'â mecmû'ası. (tarih yok). Du'â mecmû'ası. (tarih yok). Du'â mecmû'ası. (tarih yok). Du'â mecmû'ası. (tarih yok). Du'â mecmû'ası. (tarih yok).

Du'â mecmû'ası ve evrâd-ı şerîf. (tarih yok).

Du'â mecmû'ası. (tarih yok).

Du'â mecmû'ası. (tarih yok).

Ebu'r-Rızâ Muhammed. (tarih yok). Hediyet'ül-'uşşâk.

Ebü'l-Hüdâ 'aleyhinde bir yazı. (9 Kanunsânî 1310R).

Ed'iyye mecmû'ası. (tarih yok).

El-Herevî, Ebû İsmâîl Abdullâh b. Muhammed b. Alî el-Ensârî. (tarih yok). Menâzilü's-sâlikîn.

Elvân-ı Şîrâzî. (tarih yok). Gülşen-i râz tercemesi.

Emir Efendi, Seyyid Şeyh Mustafa Efendi. Müstensih: Hüseyin Halid İbn el-hac Muhammed Emin İbn el-hac Hasan an Kâtiban-ı Muhasebe-i Evvel Mısriyâde. (21 Şaban 1241H). Islâhü'l-hedîyye fi tercüme-i hedîyyetü'l-ihvân.

Enişte ve hemşirenin defteri. (tarih yok).

Es-Seyyid Mustafa Rüşdi. (19 Muharrem 1276H). Tercüme-i muhtasar-ı kırk hadîs.

Eşrefoğlu Rûmî, Abdullah b. Ahmed Eşref b. Muhammed er-Rûmî. Müstensih: Osman el-Hamdi es-Sillevi b. Ahmed eş-Şükri b. Hafız Zeynelâbidîn. (5 Şevval 1312H). Risâle-i Eşrefzâde Rûmî.

Evrâd-ı şerîf. (tarih yok).

Evrâd mecmû'ası. (tarih yok).

Fakîrî. Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (tarih yok). Şehrengîz. Falnâme. (tarih yok).

Fazlullah-ı Hurûfî, Fazlullah b. Seyyid Bahâiddîn el-Esterâbâdî. Mütercim, hat: Murtazâ Derviş. (1048H). Dürr-i yetîm.

Ferâ'iz risâlesi. (tarih yok). Fetâvâ mecmû'ası. (tarih yok). Fevâ'id mecmû'ası. (tarih yok).

Fıkh-ı Türkî. (tarih yok).

Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el- Gazzâlî et-Tûsî. (tarih yok). Tercüme-i cevâhirü'l-Kur'ân.

Gelibolulu Mustafa Âlî, Mustafa b. Ahmed b. Abdulmevlâ. Müstensih: Derviş Osman el-Bozovatî. (13 Safer 1254H). Hilyetü'r-ricâl.

Gölpınarlı, A. (1 Rebiülâhir 1340H). Sârullâh fi meşhedî Ebî Abdullah.

Gölpınarlı, A. (1340H). Eimme'-i hüda.

Gölpınarlı, A. (tarih yok). Seyyid Abdulkâdir Belhî'nin hâl tercümesi.

Hacı Ali Efendi el-Amasyavî. (tarih yok). Tuhfetü'l-mücâhidîn ve behcetü'z-zâkirîn.

Hacı Bektaş-ı Veli. Mütercim: Sad'ed-dîn (Sa'îd Emre); müstensih: Mustafa İbn Teymur. (28 Safer 1087H). Tercüme-i makâlât-ı Hacı Bektâş.

Hacı Bektaş-ı Veli. Mütercim: Hatıboğlu. (1289H). Tercüme-i makâlât-ı Hacı Bektâş.

Hacı Bektâş-ı Velî. (tarih yok). Risâle-i tasavvuf.

Hâcîbzâde, Muhammed b. Mustafa b. Mahmud el-İstanbulî. (tarih yok). Bidâ'atü'l-hükkâm fi ihkâmi'l-ahkâm.

Hadîs mecmû'ası. (1 Safer 1192H).

Hadîs mecmû'ası. (tarih yok). Hadîs mecmû'ası. (tarih yok). Hadîs mecmû'ası. (tarih yok). Hadîs-i Türkî. (tarih yok).

Hafız İsmail Hakkı el-Şa'bani Müezzîn-i Camii Sultan Ahmed Han. (tarih yok). İstiâze ve besmele risâlesi.

Hamza Efendi ed-Darendevî. (10 Şaban 1119H). Şerhu Vasiyetnâme-i Birgivî.

Handî ‘Âli. (2 Cemâziyelevvelâhir 1260H). Mir’âtü’ş-şehâde.

Hâşimî, Emîr Osman Efendi. (tarih yok). Tarîkat-nâme.

Hat: es-Seyyid Ebubekir b. Hacı Mehmed Gavas Vâsîk oğlu. (17 Muharrem 1256H). Hadîs mecmû‘ası.

Havas ve du‘â defteri. (tarih yok).

Havas’a ait bir kitap: sûre, âyetler ve du‘âlar. (tarihi yok).

Hısn-i Hasîn. (tarih yok).

Hibetullah b. İbrahim. (tarih yok). Sa‘atnâme.

Hibetullah b. İbrâhim. Müstensih: İbrâhim b. Mustafa b. Ali Efendi. (10 Cemâziyelevvel 1236H). Sa‘atnâme.

Himmat Efendi b. Ali el-Boluvî. (tarih yok). Âdâb-ı hurde-i tarîkat.

Himmat Efendi, Himmet b. Ali Merdân el-Bolevî el-Halvetî. (tarih yok). Risâle-i hurde-i tarîkat.

Hocazâde, Muhammed Tâhir b. ‘Abdullah b. İsmâ‘îl. Müstensih: M.Tahir. (23 Zilhicce 1221).

Minhâcü’l-mürîdîn.

Hülâsatü’l-keâm fî dürrü’l-‘avâm. (tarih yok).

Hüseyin Hilmi b. Sa‘îd el-İstanbulî. (29 Zilhicce 1373H). Gusûl abdesti ve dış kaplama hakkında risâle.

İbnü'l-Arabi, Muhyiddin Muhammed b. Ali b. Muhammed et-Tai el-Hâtimî. (tarih yok).

Şeyh-i Ekber hazretlerinin Nûrû'l-'akâ'id ve ziyâü'l-avâ'id kitâbı tercümesi.

İbnü'l-Arabi, Muhyiddin Muhammed b. Ali b. Muhammed et-Tai el-Hâtimî. (tarih yok).

Resâ'il-i İbnü'l-'Arabî.

İbnü'l-Arabi, Muhyiddin Muhammed b. Ali b. Muhammed el- Endelüsî el- Arabî et-Tai el- Hâtimî. (tarih yok). Bu fass-ı kelime-i Dâvûdîyyede olan hikmet vücûdiyye beyânındadır.

İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî. (tarih yok). Şeceretü'l-kevn.

İbnü'l-Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Endelüsî el-Arabî et-Tâ'î el-Hâtimî. Mütercim: Arif Konevî. (tarih yok). Tercüme-i tuhfetü's-sefere ilâ hazretü'l-berrire.

Tasavvufla ilgili bir risâle olup 7 Zilhicce 971'de (17 Temmuz 1564) tamamlanmıştır. İshak

b. Hasan ez-Zencânî (Ziyâ'ü'l-ḳulûb) ve Abdüsselâm el-Kayserî (Şifâ'ü'l-ḳulûb) tarafından şerh edilmiştir.

İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Ali b. Muhammed et-Tâî el-Hâtimî. (28 Cemâziyelevvel 1263H). Kitab-ı tecelliyât.

İbrahim bin Edhem. (tarih yok).

İbrahim Has el-Şa'banî. (tarih yok). Menâkıb-ı Ünsî Şeyh Hasan Efendi. İhlâs ile murâkebe usulü. (tarih yok).

İlâhî mecmû'ası. (tarih yok).

İlâhi mecmû'ası. (tarih yok).

İlâhî, güfte ve şi‘ir mecmû‘ası. (tarih yok).

‘İlm-i kelâm defteri. (25 Safer 1320H).

‘İlmü’l-Kur’ân fî risâle-i nazmü’l-ehem. (tarih yok).

Îmân ve i‘tikâd meseleleri. (tarih yok).

İpsalalı Ebu’l-Hayr. Müstensih: es-Seyyid Mustafa b. Bekir. (5 Rebiülevvel 1268H).
Mevlid-i şerîf.

İshâk Efendi. (17 Safer 1161H). Risâle-i İshâk Efendi fî benân-ı i‘tikât-ı ehl-i sünnet.

İsmâ‘il Hakkı Bursevî, İsmâ‘il Hakkı b. Mustafa el-Bursevî el-Celvetî. (tarih yok). Risale-
i İsmâ‘il Hakkı el-Bursevî.

İsma‘îl Hakkı Bursevî, İsma‘îl Hakkı b. Mustafa el-Bursevî el-Celvetî. Müstensih: Derviş
Ruhani İbnü’ş-Şeyh Ali. (1170H). Şerhu’l-usûl tefsîr-i tarîku’l-vüsûl min tasnîfât.

İsmâ‘il Hakkı Bursevî, İsmâ‘il Hakkı b. Mustafa el-Bursevî el-Celvetî. (tarih yok). Es’ile-
i şeyh Mısrî’ye evcibe-i İsmâ‘il Hakkî.

İsma‘îl Hakkı Bursevî, İsma‘îl Hakkı b. Mustafa el-Bursevî el-Celvetî. (28 Receb 1233H).
Kitâbü’l-fazl ve’n-nevâl.

İsmail Hakkı el-Halveti. (16 Şevval 1321H). A‘mâl-ı insân.

Kâtib Çelebi, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah el-İstanbulî. Müstensih: Ahmed Gayretî.
(1073H). Mîzânü’l-hak fî ihtiyârî’l-ehak.

Kâtib: Osman Çavuş. (tarih yok). Kitâb-ı şerâ’itü’l-İslâm.

Kâtib Fevzi Efendi, Mustafa Fevzi b. Nu‘man. (tarih yok). Mir‘âtü’ş-şühûd fî mes‘eleti
vahdeti’l-vücûd.

Kırâ'at-ı fi'l-Kur'ân-ı Kerîm. (tarih yok).

Kitâb-ı ferâ'iz. (tarih yok). Kitâb-ı fezâ'îl. (tarih yok). Kitâb-ı 'ilmihâl. (tarih yok). Kitâb-ı 'ilmihâl. (tarih yok).

Kitâb-ı îmân ve i'tikâdât. (tarih yok).

Kitâb-ı îmân ve i'tikâdât. (tarih yok).

Kitâb-ı îmân ve i'tikâdât-ı Türkî. (tarih yok).

Kitâb-ı i'tikâd ve's-sünne. (tarih yok). Kitâb-ı nasîhat-ı Resûlullah. (tarih yok). Kitâbü'n-nikâh. (tarih yok).

Kitâb-ı şâhî. (tarih yok).

Kitâb-ı şurûtü's-salât. (tarih yok).

Kitâb-ı tarîkat. (tarih yok). Kitâb-ı Tayyib. (tarih yok). Kitâb-ı tecvîd. (tarih yok). Kitâb-ı usûli'l-fıkıh. (tarih yok).

Kitâb-ı Üstüvânî. (29 Safer 1114H).

Kur'ân fihristi. (tarih yok).

Kuşadalı İbrâhim Efendi. Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (tarih yok). Mektûbât.

Kuşadalı İbrâhim Efendi. Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (24/25 Ağustos 1925). Mektûbât.

Kutbuddinzâde İznîkî, Muhyiddin Mehmed b. Kutbuddin el-İznîkî. (1 Muharrem 1274H). Mürşidü'l müte'ehhilîn.

La'lîzâde Abdülbâki, Abdülbâkî b. Mehmed el-İstanbulî. (12 Şevval 1273H). (12 Şevval 1273H). Sergüzeşt-i Melâmiyye.

La'lîzâde Abdülbâki, Abdülbâkî b. Mehmed el-İstanbulî. (1173H). Sergüzeşt-i Melâmiyye.

İstinsah tarihi: 1173H (1759/1760).

Lâmekânî Hüseyin Efendi. (tarih yok). Vahdet-nâme.

Manzûme-i kıssa-i Âdem. (1218H).

Manzûm ve mensûr fıkıh mecmû‘ası. (tarih yok).

Manastırlı İsmail Hakkı. (tarih yok). Kitâb-ı vesâyâ ve ferâ’iz.

Mazlûmizâde Mustafa Efendi. (1152H). Risâle-i celîletü’l-kadr fi şühedâ-i gazve-i bedr.
Mecmû‘a. (tarih yok).

Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok).
Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok).
Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok).
Mecmû‘a. (tarih yok)

Mecmû‘a. (tarih yok).

Mecmû‘a. (1189H). Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok).
Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok).
Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok).
Mecmû‘a. (tarih yok). Mecmû‘a. (tarih yok).

Mecmû‘a-i tasavvuf. (tarih yok).

Mehmed Nuri Şemsiddîn en-Nakşibendî. (tarih yok). Miftâhu’l-kulûb.

Mehmed Dâî. Müstensih: Şeyh Hasan Efendi; Seyyid Mehmed Nuri. (29 Cemâziyelevvel
1309). Menâkıb-ı Şeyh Yahyâ Beşiktaşî.

Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ. (tarih yok). Menâkıb-ı zünnûn el-Mısırî. (tarih yok).
Menâkıb-ı Zeyniyye. (tarih yok).

Menâsikü’l-hacc. (25 Cemâziyelevvelâhir 1240H).

Menâsikü'l-hacc. (tarih yok). Menba'ü'l-adâb. (tarih yok). Mesâ'il-i fikhiyye. (tarih yok).
Mesâ'il-i fi'l fikh. (tarih yok).

Mevâtü'l-makâsîd fi def'ü'l-mefâsid. (tarih yok).

Mevlidü'ş-şerîf. (tarih yok).

Mir'âtü'l-usûl tercümesi. (tarih yok).

Molla Câmî, Nûreddin Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed el-Câmî. Müstensih: Ali
Rıza Viranşehirî bi-Şeyhzâde; Mütercim: İsmâil Rusûhî Ankaravî. (7 Zilhicce 1327H).
Zübdetü'l-fuhûs fi nakşi'l-fusûs.

Molla Câmî, Nûreddin Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed el-Câmî. (tarih yok).
Tercüme- i levâyih-i hakikat.

Molla İlâhî, Abdullah-ı İlâhî es-Simavî. [1062H (Evâsıt-ı Cemâziyelevvelevvel)].
Meslekü't-tâlibîn ve'l-vâsilîn.

Molla İlâhî, Abdullah-ı İlâhî es-Simavî. [900H. (Cemâziyelevvelevvel)]. Zâdü'l-müştâkîn.
İstinsah tarihi: 900H-Cemâziyelevvelevvel (1495-Ocak/Şubat). Muhammed Nûrî'l-Arabî.
(tarih yok). Mecmû'a.

Muhammed Ataullah Efendi. (tarih yok). Risale-i Ataullah Efendi.

Muhammed 'Amîkî. Müstensih: Abdülbaki Gölpinarlı. (tarih yok). Hamzavîler aleyhinde
risâle.

Muhammed b. Hacı İvaz. (934H). Cinân-ı cenân.

Muhammed el-Bey pazarî. Musannif: Muhammed b. Muharrem Çelebi el-Bey pazarî. (tarih
yok). Nasihatü'l-müslimîn.

Muhyî. (tarih yok). Temsîl-i şecer.

Muhyî'd-dîn Abdâl. Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (tarih yok). Tuyuğ ve maniler.

Mukîmî. (tarih yok). Vahdet-nâme.

Mushaf-ı şerîfden tefa'îl etmek tarîki beyanındadır. (tarih yok).

Mustafa b.Celâl. Müstensih: Hademe-i Hırka-i Sa'âdet Ser-Hademesi el-hac Hayri (6 Şevval 1313H). Hazîne-i defîne.

Mustafâ Dede Vekîl-i Bâbâ. (tarih yok). Risâle-i ferd-i sünnet-i namâz bâ kavî-i İmâmân-ı İsnâ-'aşar.

Müftî İsmail b. Osman b. Ebubekr b.Yusuf Niyazi. Müstensih: es-Seyyid Mehmed Salih b.el- hac Ömer. (tarih yok). Şerh-i risale-i bey'ü şirâ li'l-Hamza Efendi.

Müntehâbat-ı mirsâdü'l-ibâd. (tarih yok).

Müstakimzâde, Süleyman Sa'deddin b. Mehmed Emin b. Mehmed Müstakim el-İstanbulî. Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (tarih yok). Risâle-i tâciyye.

Müstakimzâde, Süleyman Sa'deddin b. Mehmed Emin b. Mehmed Müstakim el-İstanbulî. Müstensih: es-Seyyid Ahmed Tevfik. (1292H). Melâmiyye-î şettâriyye.

Müstensih: Mehmed b. Mustafa. (15 Cemâziyelevvelâhir 1110H). Fıkıh mecmu'ası.

Müstensih: es-Seyyid Hâfîzü'l-Kur'ân Ömer b. Osman ed-Divriğ. (12 Cemâziyelevvelâhir 1257H). Du'â mecmû'ası.

Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (tarih yok). Mecmû'a.

Müstensih: Necati Elgin. (1977). Fütüvvet-nâme.

Müstensih: Muho İbtidâiyye Mektebi Muallimi Avni. (8 Rebûlevvel 1330H). Münâcât duası ve şerhi.

Müstensih: es-Seyyid Halil b. Hasan. (29 Receb 1256H). Risâle-i îmân. Müstensih: İbrahim Efendi. (15 Rebiülâhir 1238H). Kitâb-ı ferâ'iz Müstensih: el-hac İbrahim. (11 Şevval 1130H). Mesâ'ilü'l-fikhiyye.

Müstensih: Musa b. Mahmud. (1074H). Zadü'l-ibâd.

Müstensih: Ömer ibn İsmail. (27 Cemâziyelevvel 1186). Kitâb-ı ed'iyye.

Müstensih: Hüseyin İbn Hüseyin. (13 Şevval 1171H). Şerh-i Tarîkatü'l-Muhammediyye.

Müstensih: Bobuzade Hafız Hasan. (1211H). Kitâb-ı tecvîd.

Müstensih: Şûrây-ı Devlet-i Mecelle Dairesi Azasından Mehmed Salih. (15 Zilhicce 1318H).

Mefhûm-ı hadîs.

Müstensih: es-Seyyid Mehmed Haki. (12 Şaban 1284H). Risâle (Hurûfilik'e ait).

Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (3 Muharrem 1384H). Mecnû'a.

Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (tarih yok). Mecnûa. Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (tarih yok). Mecnû'a. Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (tarih yok). Mecnû'a.

Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (tarih yok). Tasavvuf risâlesi.

Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (tarih yok). Mecnû'a. Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (tarih yok). Mecnû'a. Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (tarih yok). Mecnû'a.

Müstensih: Ahmed Ataullah. [1187H(Zilkade)]. Mecnû'a (Bektâşiliğe dair).

Müstensih: Babânzâde Ahmed Naim. (tarih yok). Mecnû'a Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (26 Zilhicce 1346H). Vücûd-nâme. Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (tarih yok). Mecnû'a

Müstensih: İsmail Hakkı el-Halveti el-İslamboli. (17 Receb 1321H). Risâle-i îmân ve i'tikâdât.

Müstensih: Ahmed b. Hasan. (5 Ramazan 1240H). Hadîs mecmû'ası. Müstensih: Mustafa Şükrü Eyyubî. (1261H). Risâle-i tarîkat-ı Nakşibendîyye. Müstensih: Tekâüdâde Hakkı. (tarih yok). Terâcim-i Ebu'l-Vefâ.

Müstensih: Musa. [994H (Şaban)]. Risâle-i sittîn.

Müstensih: Mustafa Nazif. (29 Cemâziyelâhir 1230H). Risâle-i îmân.

Müstensih: es-Seyyid Mehmed Nuri. (16 Muharrem 1289H). İlâhi mecmû'ası. Müstensih: Hasan el-Şükrî b. Hüseyin. (15 Safer 1225H). Na'at-ı şerîf-i hazret-i nebevî. İpsalalı Ebu'l Hayr. Müstensih: Riyazi. (tarih yok). Mevlid-i şerîf.

Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (tarih yok). Mecmû'a.

Mütercim: Esbak Hicaz Valisi Reşid Paşa. (tarih yok). Tercüme-i feth-i mübîn-i Kudüs.

Mütercim: Muhammed Halife. (1116H). Menbâ'u'l-edeb.

Nâbî, Yusuf b. Abdullah Ruhâvî. (1101H). Tuhfetü'l-haremeyn.

Nablusî, Abdulganî b. İsmâ'îl b. Abdulganî en-Nablusî ed-Dımaşkî el-Kinânî. (tarih yok). Tercüme-i virdü'l-mevrûd ve feyzü'l-bahri'l-memdüd. Namâz risâlesi. (tarih yok). Na't ve hilye-i şerîf. (tarih yok).

Necati, E. (tarih yok). Felsefeli dînî esaslar.

Necmeddin-i Daye, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Şâhâver el-Esedî er-Râzî. Mütercim: Kâsım b. Muhammed el-Karahisârî. (1169H(Evail-i Şehr-i Muharrem). İrşâdü'l-mürîdîn 'ile'l-murâd fî tercüme-i mirsâdü'l-'ibâd.

Nefhâtü'l-ezher fî müsâmeretü'l-ekber. (10 Safer 1325).

İstinsah tarihi: 10 Safer 1325 (25 Mart 1907). Nergisî, Mehmet. (tarih yok). Kanunü'r-reşâd.

Netîce-i tarîk-i süyûr u sülûk-ı makâm-ı hamse. (tarih yok).

Niyâzî-i Mısrî, Mehmed b. Ali el-Malatî. (11 Zilkade 1304H). Mecmû'a.

Niyâzî-i Mısırî, Mehmed b. Ali el-Malatî. Müstensih: El-hac Hasan Tahsin. (27 Zilhicce 1323H). Risâle-i esmâ-i isna aşer.

Nuh b. Mustafa er-Rumî el-Hanefî. (1 Rebülevvel 1064H). Tuhfe-i zâkirîn. Nursi, Said. (tarih yok). Telvîhât-ı tis‘a.

Oğlanlar (Olanlar) Şeyhi İbrâhim Efendi el-Köstendîlî el-Halvetî. (tarih yok). Vahdet-nâme.

Oğlanlar (Olanlar) Şeyhi İbrâhim Efendi el-Köstendîlî el-Halvetî. (tarih yok). Sohbetnâme.

Osman Nuri. (1 Receb 1340H). Namaz öğreden. Öziçe Şeyhi Muhammed’in mektubu. (tarih yok).

Paul Raif. (1875). Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebi ve İslâmiyyet’in butlanı.

Radavî, Seyyid Abdulgani Muhammed b. Seyyid ‘Alâ’ad-dîn’ el-Hüseynî er- Radavî. (tarih yok). Miftâhü’l-dekâ’ik fi beyânü’l-fütûvveti ve’l-hakâ’ik.

Risâle-i hallü’l-mü’ezzin. (tarih yok).

Risâle-i havâs. (tarih yok).

Risâle-i ‘ilm-i havâs. (tarih yok).

Risâle-i îmân ve i‘tikâdât. (1243H).

Risâle-i mecmûatü’l-hakâyık ve makâle-i mefhûmu’d-dekâik. (tarih yok).

Resâ’il-i mes’ele. (tarih yok). Risâle-i ‘ilm-i vücûh. (tarih yok). Risâle-i îmân ve i‘tikâd. (tarih yok).

Risâle-i îmân ve i‘tikâdât. (tarih yok). Risâle-i îmân ve i‘tikâdât. (12 Safer 1325H). Risâle-i mev’iza. (tarih yok).

Risâle-i tecvîd. (tarih yok).

Risâle-i öfke. (9 Receb 1315H).

Risâle-i terbiyenâme. (9 Muharrem 1225H). Rufâî, Yusuf Agâh. (1354H). Birinci rehber.
Rumûzî, Mustafa. Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı.(1327H). Hakikatnâme.

Sâbûnî, Abdülvehhâb b. Mustafâ b. İbrâhîm el-Hemedânî. Mütercim: Mesnevîhân Dervîş
Mahmud Konevî. (tarih yok). Tercüme-i sevâkıb.

Sa'id b. Mustafâ 'Alî Çavuş-zâde el-Köstendîlî. (22 Şevval 1194H). Tuhfetü's-sâlikîn.

Selîm Dîvâne, Şeyh Selim Baba el-Kırımî. Müstensih: Abdülbaki
Gölpınarlı. (27 Cemâziyelevvelâhir 1333H). Miftâhu müşkilâti'l-ârifin âdâbı
tarîkâtü'l-vâsilîn.

Selîm Dîvâne, Şeyh Selim Baba el- Kırımî. Müstensih: Yakub b. Ali. (20 Temmuz 1825).
Burhânü'l-ârifin ve necâtü'l-gâfilîn.

Selîm Dîvâne, Şeyh Selim Baba el- Kırımî. [1230H (Şaban)]. Burhânü'l-ârifin ve necâtü'l-
gâfilîn.

Selîm Dîvâne, Şeyh Selim Baba el- Kırımî. (tarih yok). Burhânü'l-ârifin ve necâtü'l-
gâfilîn.

İstinsah tarihi ve yeri yok.

Seyyid Ahmed Muhtâr-ı Belhî. Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (24 Rebülevvel 1353H).
İlhâmât-ı Kâdirîyye tercümesi ve şerhi.

Seyyid Nizamoğlu, Şeyh Seyyid Seyfullah Kasım b. Şeyh Seyyid Nizameddin Efendi.
(tarih yok). Madenü'l-me'ârif.

Seyyid Şerîf Cürcânî, Ebu'l-Hasan Seyyid Şerîf Ali b. Muhammed b. Ali el-Hüseynî eş-
Şirazî. (tarih yok). Risâle-i vücûdiyye.

Seyyid Yahyâ Rüşdî b. Süleyman. (tarih yok). Maksadü's-sâlikîn.

Sinan Paşa, Sinâneddin Yusuf b. Hızır es-Sivrihisarî. (tarih yok). Tazarru'nâme.

Sıdkî. Müstensih: Abdülbaki Gölpınarlı. (tarih yok). Âyine-i hikem.

Siyer-i nebî. (tarih yok).

Siyer-i nebî-i Türkî. (tarih yok).

Sun'ullah-ı Gaybî, Sun'ullah b. Ahmed b. Beşîr er-Rûmî el-Kütahyevî. Müstensih:
Abdülbaki Gölpınarlı. (12 Safer 1345). Mecmû'a.

Sûre-i Yâsîn tefsîri. (27 Rebiülâhir 1335H).

Sûreler ve du'âlar. (tarih yok).

Süleyman Çelebi, Süleyman b. Ahmed b. Mahmûd el-Bursevî. (tarih yok). Mevlidü'n-nebî.

Süleyman Efendi. (tarih yok). Mevlidü'n-nebî Süluk-ı makâmât. (tarih yok).

Sünbül Sinan, Sinanüddîn Yusuf b. Ya'kub el-Halvetî el-Mekkî. (tarih yok). Risâle-i
tahkîkiye.

Sünbül Sinan, Sinanüddîn Yusuf b. Ya'kub el-Halvetî el-Mekkî. (17 Zilhicce 1203H).
Risâle-i Sünbül Sinan.

Sünbül Sinan, Sinanüddîn Yusuf b. Ya'kub el-Halvetî el-Mekkî. Müstensih: Seyyid İsmail
Nuri (1 Rebiülâhir 1283H). Risâle-i tahkîkiye.

Sünbül Sinân, Yusuf Sinaneddin b. Ya'kub-ı Germiyânî. Müstensih: Hafız Ali. (tarih yok).
Menâsik-i hâcc.

Şah Hüseyin Çelebi en-Niksarî el-Amasî. (tarih yok). Risâle fî resmî hattı'l-Kur'ân 'alâ
kavâ'idî resmî Osman (r.a.)

Şemseddîn Sîvâsî, Ahmed b. Muhammed b. Ârif el- Zilî es-Sîvâsî. (tarih yok). Menâzilü'l-
‘ârifîn.

Şemseddîn Sîvâsî, Ahmed b. Muhammed b. Ârif el-Zilî es-Sîvâsî. (tarih yok). Menâzilü'l-
ârifîn.

Şerh-i mesâ'il-i fıkhiyye. (1100H).

Şeyh Mekki, Ebü'l-Feth Muhammed b. Muzaffereddin Muhammed. Mütercim: Mî rzazâde
Ahmed Neylî ; Müstensih: Abdullah İbn Ahmed Sufî. (1207H). El-Fazlü'l-vehbî fî tercemeti'l-
Cânibi'l-garbî.

Şeyhülislam Ebüssu'ûd Efendi, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmâdî el-İskilibî.
(tarih yok). Ma'rûzât.

Şeyhülislam Minkârîzâde Yahyâ Efendi, Yahyâ b. Ömer b. Ali el-Alâ'î. (tarih yok). Risâle-
i Minkârîzâde

Şeyhülislâm Minkârîzâde Yahya Efendi. (tarih yok). Fetâvâ-yı Minkârîzâde. Şeyhülislam
Çatalcalı Ali Efendi. (29 Rebiülâhir 1211H). Fetâvâ-yı Ali Efendi. Şeyh Mehmed Sâdik el-
Erzincânî. (tarih yok). Risâle-i mahbûb.

Târîh-i nebî ve İslâm. (tarih yok).

Tarikat taçlarını gösteren levha. (tarih yok).

Tarîkü't-tayyibe. (tarih yok).

Tasavvuf-i Türkî. (tarih yok).

Tasavvuf ve eş'âr mecmû'ası. (tarih yok). Tasavvuf ve eş'âr mecmû'ası. (tarih yok). Tefsîr-
i şerîf defteri. (tarih yok).

Tekaüdzâde Hakkı, Ebu Hamid İsmail Hakkı. (4 Şaban 1322H). Sürûr-ı kalb.

Tekaüdzâde Hakkı, Ebu Hamid İsmail Hakkı. (5 Şaban 1322). Tefsîr-i sûre-i İnşirâh.

Tekaüdzâde Hakkı, Ebu Hamid İsmail Hakkı. (4 Şevval 1323H). Tefsîr-i sûre-i Nas ve merâtib-i tasavvuf.

Tekaüdzâde Hakkı, Ebu Hamid İsmail Hakkı. (13 Şaban 1322H). Fezâ'ilü'ş-Şa'ban.

Tevfik, M. (tarih yok). Târîh-i İslâm. Tuhfe-i İsmâ'iliyye. (tarih yok).

Türkü ve ilâhi mecmû'ası. (tarih yok).

Uzun Firdevsî, Firdevsî-i Rûmî. (7 Zilhicce 1226H). Vilâyet-nâme, menâkıb-ı Hâcî Bektâş-i Velî.

Veffâk Muhammed el-Üsküdârî. (25 Zilhicce 1278H). Tercüme-i menâkıb-ı Seyyid Ahmed el- Bedevî.

Velâdet-i Nebevviye hakkında risâle. (tarih yok).

Virani Baba. Ketebe: Seyyid Mustafa Sabri. (11 Safer 1284). Risâle-i fakr u fenâ.

Yazan: Refi Cevad Tolunay; Derleyen: Ahmed Hilmi Bayar. (1958). Kur'ân-ı Kerîm'den 30 sûre ve tercümesi.

Yazıcızâde, Ahmed Bîcan b. Sâlih b. Süleyman el-Gelibolulu. (tarih yok). Envârü'l-âşîkîn.

Yazıcızâde, Ahmed Bîcan b. Sâlih b. Süleyman el-Gelibolulu. (tarih yok). Kitâbü'l-müntehâ 'ale'l-fusûs.

Yiğitbaşı, Ahmed Şemseddin b. İsâ Halîfe el-Marmaravî el-Akhisâri. (1082H). Keşfü'l-esrâr. Zübdetü'l-esrâr hakîkatü'l-ahbâr. (tarih yok).

Sonuç

Ankara'da Cumhurbaşkanlığı bünyesinde kurulan Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi Türkiye'nin en büyük kütüphanesi olma özelliğini taşımaktadır. Araştırma yapmak adına birçok okuyucuya zengin kaynak sunabilmek için bağış, satın alma, devir ve derleme gibi farklı kanallarla kaynakça zenginliği oluşturulmuştur. Bu anlamda elde edilen birçok eser 1935 öncesi

ve sonrası şeklinde kategorize edilerek 1935 öncesi olanlarla Nadir Eserler Kütüphanesi oluşturulmuştur. İçerisinde 50.000'in üzerinde nadir eser bulunmaktadır. Bunların içerisinde Arapça, Farsça, Latince, Fransızca gibi birçok farklı dillerde nadir eserler mevcuttur. Bu eserleri en iyi şekilde muhafaza edebilmek için hassas klimalı özel depolar oluşturulmuştur. Bu eserler dijital ortama aktarılarak kullanıcılara sunulmuştur. Böylelikle nadir eserleri daha uzun yıllar saklayabilme, gelecek nesillere kültürümüzü ve kaynaklarımızı aktarabilme imkânı yaratılmıştır. Bu çalışmada kaydı girilmiş olan 1400 civarında yazma eserlerden özellikle Osmanlıca ve dini-tasavvufî konulu olan 330 adet künye sizlere aktarılmıştır. Genellikle nesih ve rik'a yazı türü kullanılmıştır. Eserlerin içerisinde fevaid, fıkıh, hadis, akaid, dua, havas, siyer, tefsir, kelim, ilahi, naat, mevlid, hilye gibi konular mevcuttur. Künyesi verilen eserler Mehmet Şevket Eygi, Şefik Can, Ahmet Burak Erdoğan, Yaşar Özer, Fatma Yeşilyurt, Zarf Zeyrek, Hüseyin Hatemi; İstanbul Üniversitesi, Konya Mevlana Müzesi, gibi kurum ve kişiler tarafından bağış veya devir yoluyla kütüphaneye katılmıştır. Nadir eserlerde görevlendirilen özel ekiple kayıtlar özenle girilmeye devam etmektedir. Kayıtlar girildikçe yazma eserlerin sayısı daha da artacaktır. Burada verilen sayılar her geçen gün istatistiksel olarak artış sağlamaktadır.

Kaynakça

- Alpay, M. (1973). *Kütüphanecilik terimleri*. İstanbul: Edebiyat fakültesi yayınları.
- Anameriç, H. (2005). Osmanlılarda kütüphane kültürü ve bilimsel yaşama etkisi. *VI. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi*.
- Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi. (2023). <https://mk.gov.tr>. (Erişim tarihi: 30.09.2023).
- Cünüş, S. (2010). *Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde nadir eserler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Gönenç, E. (1993). İletişimin tarihi, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 58.
- Gümüştan, H. (2018). Yazının tarihsel gelişimi ve bu süreçte yazının çeşitli yüzeylere uygulanabilirliği. 6. Uluslararası matbaa teknolojileri sempozyumu.01-03 Kasım içinde (s.1127-1128)
- Karatepe, T. (2020). Nadir eser kütüphanesi, *Bilgi merkezleri kütüphaneler – arşivler – müzeler*.
- Rukancı, F. (2018). Kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması ve tanıtımında yazma eser kütüphaneciliği. *Erdem*. 74.
- Rukancı, F., Anameriç, H., Tuzcu, K. (2016). *Yazma eserlerin bibliyografik denetimi*. Ankara: Hiperlink.
- Şimşek, Z. (2015). *Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunan Arap dili ve edebiyatı alanındaki yazma eserlerin tespiti ve tavsifi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gümüştane Üniversitesi, Gümüştane.

Tuğlu, A., Ustabulut, M., Ünal, B., Gökdoğan, H. ve Çemen, E. (yay. Haz.). (2021). *Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi*. Ankara: Cumhurbaşkanlığı Yayınları.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (2023). <https://islamansiklopedisi.org.tr>. (Erişim tarihi: 17.10.2023)

Odabaş, H. (2022). Yazma ve nadir eserlerin yönetiminde yeterlilikler ve yeni Yaklaşımlar, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 13.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2023
CİLT: 8
SAYI: 2

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 28.07.2023

Kabul Tarihi: 14.12.2022

Yayımlanma Tarihi: 26.12.2023

ARTICLE INFO

Submitted date: 28.07.2023

Accepted date: 14.12.2023

Published date: 26.12.2023

e-ISSN 2547-9865

Vehbî'nin Sûrnâmesi'nde Geçiş Dönemi Ritüeli: Sünnet Düğünü

*The Ritual of the Transitional Period in
Vehbî's Surname: Circumcision Wedding*

Sena ERDEM

Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi
erdemsena3@gmail.com,
0000-0001-5498-252X

Öz

İnsan hayatının önemli dönüm noktalarından olan doğum, evlenme ve ölüm, insanın yaşamdaki bir rolünden veya durumundan diğerine değişimi ifade eder. Bebeğin doğumdan sonra kırk günü doldurmasıyla; kırk uçurma ritüelleri, ilk dişinin çıkmasıyla; diş hediği, yürüme zamanı geldiğinde; attığı ilk adım sonrası kuşak kesme uygulamaları yapılmaktadır. Evlilik, aile yanında korunan iken yeni bir çekirdek aile oluşumu ile eş durumuna ve koruyucu olma haline geçişin simgesidir. Sünnet; çocukluktan gençliğe, erginlenmeye geçişin simgesel durumudur. Sünnet, geçiş dönemlerinden doğumun alt başlığı olarak incelenmektedir. Bu geçişler belli ritüellere göre yapılır. Evliliğin gerçekleşmesine dayalı adetlerde isteme, söz kesme, nişan, kına ve düğün; sünnette ise sünnet odası, sünnetin yapılacağı yer, bu işlemi yapacak kişi/sünnetçi, sünnet sonrası eğlence vardır. Düğünün ihtişamı ailenin ekonomik gücüne göre değişkenlik göstermektedir. Osmanlı dönemi Türk edebiyatında başlıca sünnet, evlenme ve tahta çıkma münasebetleriyle yapılan şenlikleri anlatan manzum ve mensur eserler vardır, bu eserlere "sûrnâme" adı verilir. Sûrnâmeler; dönemin sosyal hayatı, devlet yönetimi, folklor, edebiyat, sosyolojik unsurlar, tarih ve benzeri konularda birincil kaynaklardır. Bu çalışmada halkbilimin araştırma ve inceleme konuları arasında olan ve genellikle derleme yöntemiyle çalışılan "geçiş dönemi ritüelleri ve sünnet merasimi gelenekleri" esas alınarak Seyyid Vehbî tarafından kaleme alınan Sûrnâme üzerinden sünnet düğününde yapılan hazırlıklar, düğün merasiminin yapılışı ve gelenekler incelenmeye çalışılacaktır. Bunun için sünnet töreninin anlatıldığı bölümler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sûrnâme, Geçiş Dönemi Ritüeli, Sünnet Düğünü.

Abstract

Birth, marriage, circumcision, circumcision and death are important milestones in human life, marking the change from one role or situation in life to another. When the baby reaches forty days after birth; forty flying rituals are performed. When the baby's first tooth erupts, there are rituals such as the tooth hendi, and when the baby takes its first step when it is time to walk, there are traditions of sash-cutting. It symbolizes the transition from being a child to being a spouse, from being protected to being a protector with the formation of a new nuclear family. Circumcision is symbolic of the transition from childhood to youth and maturity. These transitions are made according to certain rituals. In the customs based on the realization of marriage, there are the asking, promise cutting, engagement, henna and wedding; in circumcision, there is the circumcision room, the place where the circumcision will be performed, the person who will perform this procedure / circumciser, and the entertainment after circumcision. The splendor of the wedding varies according to the economic power of the family. In Ottoman period Turkish literature, there are works in verse and prose describing the festivities held on the occasions of circumcision, marriage and enthronement, and these works are called Sûrnâme. Sûrnâmes are primary sources on the social life of the period, state administration, folklore, literature, sociological elements, history and similar subjects. In this study, based on the "rituals of the transition period and traditions of circumcision ceremony", which are among the research and study subjects of folklore and are generally studied by compilation method, the preparations made at the circumcision wedding, the conduct of the wedding ceremony and traditions will be analyzed through the Sûrnâme written by Seyyid Vehbî. For this purpose, the chapters describing the circumcision ceremony are used.

Keywords: Sûrnâme; Transitional Ritual; Circumcision Wedding.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Sûrnâmeler, padişah çocuklarının doğum, sünnet ve düğün törenlerini anlatan eserlerin genel adıdır. "Sûr" kelimesi Farsça olup düğün, ziyafet, tören, şenlik anlamlarına gelir. "Nâme" de mektup, hikâye tarzında yazılan veya bir bahse dair, kitap, risale vb. anlamlara gelmektedir. Edebî bir tür olarak "Sûrnâme", şehzadelerin sünnet düğünleri (Hitân) ile kadın sultanların ve şehzadelerin evlenme törenlerini (Velîme), şehzade ve sultanların doğumları münasebetiyle yapılan tören ve şenlikleri (Velâdet) tasvir etmek amacıyla kaleme alınmış eserlerdir (Canım, 2014, s. 266). Sünnet etme, sünnet; Arapça "hitân" kelimesinin karşılığıdır. Türkler, Arapçada erkekler için kullanılan bu kelime yerine "Peygamber yolu" manasına gelen "sünnet" kelimesini kullanmıştır (Tunç, 2012, s. 5). Sünnet sözcüğü, Müslümanlar arasında Hz. Muhammed'in davranışlarının benimsenmesi, örnek alınması ve uygulanması anlamlarında kullanılmaktadır.

Türk-İslam kültüründe erkek çocukla ilgili dinsel ve törensel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanı sünnet geleneğidir. Hiçbir aile bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. Sünnet geleneğinin köklü oluşunun bir başka gerekçesi de Peygamber efendimizin sünnetli doğmuş olmasıdır. Böylece İslam dininin kurucusunun bedensel bir özelliği bu dinden olanlara doğuşlarından sonra kazandırılmak istenmiştir. Çocuk sünnet yoluyla İslam topluluğuna katılmakta, Müslüman olmayan çocuklardan ayrılmaktadır (Örnek, 2016, s. 235-240). Halk arasında yarı sünnetli doğan çocuğun hayırlı biri olacağına inanılmaktadır. Bu şekilde doğan çocuklara "Peygamber sünnetli" denilmekte ve yine de sünnet ettirilmektedir (Gümüş, 2022, s.89). Sünnetin amacı çocuğun dinî yönden tamamlanmasını sağlamak aynı zamanda erkekliğini vurgulamaktır (Kartal, 2020, s.78). Sünnet ritüeliyle birlikte çocukluğun bittiği ve erkeklığe ilk adımın atıldığı ifade edilmektedir (Yıldırım, 2019, s. 113). Toplumsal açıdan aile için bir görev daha yerine getirilmiş olmaktadır. Sünnet işlemi sonucunda kültürün beden üzerine yazılımı gerçekleşir ve fiziken kaybedilmiş olan toplumsal olarak kazanılmış olur (Kırıklı, 2010, s. 33). Sünnet ettirme diğer Müslüman Türk topluluklarında da benzerlik göstermektedir. Nogay Türklerinde 5 ile 7 yaşlarında sünnet olan çocuk için "şimdi tam Müslüman oldu" denilmektedir (Kalafat, 2002, s. 134-135). İslâm'ı benimseyen topluluklarda sünnet, yapılması gereken dinî bir zorunluluktur (Bülbül, 2006, s. 41).

Sünnet ettirme ve sonrasında yapılan pek çok uygulama beraberinde diğer davranışları da getirmiştir. Sünnet ettirme ile ilgili törenler genelde dinî özellik taşımasına rağmen temelinde eğlence barındıran törenler de yapılmaktadır. Dinî nitelik taşıyan törenlerde genellikle mevlit okutulup, dualar edilmektedir. Eğlence temelli bu törenler zamanla düğün niteliği kazanmış "sünnet düğünü" adını almıştır. Sünnet düğünlerinde hem mevlit okutulup dualar edilmekte hem de eğlence yapılmaktadır. Bu törenlerden amaç sünnet ettirilen erkek çocuğun bir sosyal konumdan diğerine geçişi başarı ile tamamladığını şaşalı bir şekilde ilan etmek (Kırıklı, 2010, s. 32) ve törene katılan davetlilerin eğlenerek güzel vakit geçirmesini sağlamaktır. Nogay ve

Hazar Türkleri arasında sünnet düğünü "Sünnet Toyu" adına dönüşmekte ve bu eğlencelere yakın akrabalar ve komşular çağrılmaktadır. Sünnet toyu adı verilen bu merasimlerde çocuğa hediyeler verilir, Kur'an okunur, yenilir, içilir ve eğlenilir. Bu eğlencelere "Sünnet Toyu" adı verilmektedir (Kalafat, 2002, s. 15).

Gelenekten gelen sünnet ve sünnet eğlencelerinde düzenlilik ve devam arz eden bazı semboller bu şenliklerde ritüele dönüşmüştür. Ritüelin tanımı bir kimsenin daha önce yaptığı bir şeyin anlatisi olarak yapılmaktadır (Ölçer, 2004, s. 187). Ritüel belirli bir düzen yapısında ve semboliktir. Ritüeller belli bir amaca yönelik yapılan ve daha ziyade katılımcıların olduğu törenlerdir. Osmanlı döneminde sultanlar tarafından yapılan, sünnet düğünü de içinde barındıran şenliklere özünde simgesel ilişkiyi yorumlayacak olan gözlemcilerin davetli olarak katılımıdır. Yapılan bu şenliklerin tüm toplumsal yapının 'anlamli' veya 'simgesel' unsurlarını yansıttığı söylenebilir (Goody, 2017, s. 39-45). Radcliffe-Brown, ritüel eylemler için bir anlamı olan her şey bir simgedir ve simge tarafından ifade edilen her şeyin anlamli olduğunu söyler (Goody, 2017, s. 38). Ritüeli, katılımcıların bilinçli niyetleriyle bağdaştırarak anlamayı özellikle reddederek; anlamın yüzeyde bulunmayacağını fakat pek de ikna edici olmayan bir şekilde insanların her zaman kendi simgelerinin anlamını bildikleri bir düzey olduğunu bunu sezgisel bir şekilde anladıklarını (Goody, 2017, s. 38-39-) ifade eder. Ritüeller insanları buldukları durumdan başka bir duruma "ikinci bir gerçekliğe" yöneltilir. Bu gerçeklik onların kendilerinde var olan durumdan başka bir duruma kalıcı veya geçici dönüşümü oluşturur (Adnan Çevik, s. 12).

İnsan hayatının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Her biri kendi bünyesi içerisinde bir takım alt bölümlere ve basamaklara ayrılır. Bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı buldukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır (Örnek, 2016, s. 131). Doğum, evlilik, ölüm gibi insanları kalıcı olarak dönüştüren bu geçiş dönemleri etrafında şekillenen kalıcı eylemlere "geçiş dönemi ritüelleri" denir. Sünnet, geçiş dönemi olan doğumun alt başlıklarında incelenmektedir. Sünnet etme işlemi etrafında şekillenen ritüelleri kendi halk kategorilerimizden yola çıkarak (Goody, 2017, s. 43) sünnet ritüelleri olarak değerlendirebiliriz. Osmanlı döneminde yapılan şenliklerde sultanların düğünleri ile şehzadelerin sünnetleri tek bir şölende yapılmıştır. Bu şenliklerde ziyafet verilmesi ve eğlence yapılmasının yanı sıra ordunun ve kullandıkları savaş aletlerinin de sergilenmesi saygı ve simgesellik (Goody, 2017, s.44) üzerine kuruludur. Bu şekilde hem güç gösterisi yapmak hem kendisine bağlı bulunan, himayesi altındaki yöneticilerin sultana ve ailesine olan saygının devam etmesini sağlamak amaçlanmıştır. Durkheim'a göre ritüelin iki olumlu özelliği vardır.

İlk olarak, kutsal eylem boyunca temel kriter olarak alınan saygılı tutum, ikinci olarak, araç-amaç ilişkisi için değil, semboliktir (Goody, 2017, s.37).

Sultanların şehzadelerine yaptığı görkemli şölenler Türk edebiyatında önemli bir anlatım türü olan sûrnâmelerin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Sünnet düğünlerinin anlatımını konu alan bu eserler, kaleme alan şairlerin sultanlardan caize alabilmeleri, şiir ve inşâdaki hünerlerini göstererek himaye edilebilmeleri için şairler tarafından rağbet görmüştür. Klasik Türk edebiyatı geleneği içerisinde eserlerin sunulduğu kişilerin, eserlerin müelliflerine verdikleri caizelerle şairler hem maddi yönden koruma altına alınmış ve desteklenmiş hem de yeni ve daha güzel eserler vermeleri konusunda teşvik edilmiştir. Sûrnâmeler, yazıldıkları dönem Osmanlı devletinin ve cemiyetinin genel görünüşü hakkında bilgiler verir. Bu eserler üzerinden Osmanlı sosyal hayatının nasıl bir değişim ve gelişim sürecinden geçtiği de anlaşılabilir.

Yazılan sûrnâmeler, ya müstakil olarak meydana getirilmiş manzum veya mensur ya da nesib bölümünde "sûr" konusu işlendiği için divanların "kasâid" bölümlerinde yer alan şiirlerdir. Divanların kasâid bölümlerinde yer alan sûrnâmeler konuyla ilgili başlıklar altında kaleme alınmıştır. Türk edebiyatında tespit edilebilen ilk müstakil sûrnâme Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Câmi'u'l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr* isimli manzum sûrnâmesidir. Bu sûrnâmede III. Murad'ın oğlu III. Mehmed'in 1582'de yapılan sünnet düğünü anlatılmaktadır. Son müstakil sûrnâme Nâfi'nin mensur olarak kaleme aldığı *Sûrnâme-i Selâtin (Peyâm-ı Sûr)*'dir. 1858'de yapılan Sultan Abdülmecid'in kızları Cemile Sultan ile Mahmud Celaleddin Paşa'nın ve Münire Sultan ile İbrahim İlhamî Paşa'nın düğünü konu edilmektedir.

Sultan III. Ahmed, XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde, olumsuz gelişmelere rağmen bu düğün vesilesi ile imparatorluğun büyüklüğünü o günün dünyasına göstermiştir. Bu devlet düğününde olan biteni bütün ayrıntısıyla aktararak Vehbî bu ihtişama yaraşır bir üslupla yazmıştır. Bu ihtişamlı düğün aynı kitap içinde bir başka dille; çizim, biçim ve renklendirme ustası Levnî'nin minyatürleriyle de anlatılmıştır (Tulum, 2008, s.9). Seçmiş olduğumuz bu eser birbirini tamamlayan iki dilli anlatımı içerdiği için diğer eserlere göre daha ön plana çıkmaktadır. *Vehbî'nin Sûrnâme*'si muhteva açısından emsalleri içinde en ayrıntılı olandır. Eserde o dönemdeki kıyafet, teknik ayrıntı, kumaşlar, yemekler, eğlenceler, musiki, gösteri sanatları, davet edilenler, hediyeler, düğünün süresi ve o dönemde kimin hangi görevde olduğuna dair detayların olması sebebiyle de önemlidir. Öyle ki *Vehbî'nin Sûrnâmesi*'nin yazma eser kütüphanelerinde otuzun üzerinde nüshası vardır. Bu kütüphanelerin yanında yurtdışı kütüphanelerinde de nüshalarına rastlanmaktadır (Arslan, 2009, s.12).

Sûrnâmeler üzerinde yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu sûrnâmelerin hepsini içine alan ve kapsamlı bir çalışma olan *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*'dir (Arslan, 2009). Çalışmanın asıl konusunu oluşturan *Sûrnâme Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*'dir (Tulum, 2008). Bu çalışmada geçiş dönemi ritüellerinden biri olan sünnet düğünü ritüeli *Vehbî'nin Sûrnâmesi* üzerinden incelenmeye çalışılmıştır.

1. Vehbî'nin Hayatı ve Eserleri

Vehbî, 1674 yılında İstanbul'da doğmuştur. Asıl adı Hüseyin'dir. Ecdadı Ehl-i Beyt'e dayandığı için "Seyyid" olarak anılmıştır. İyi bir öğrenim görmüştür. 1711'de yapılan Rus Seferi sırasında yazdığı güzel kaside ve tarihlerle III. Ahmed' in takdirini kazanmıştır. 1720 tarihinde III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğünü için padişahın fermanıyla yazdığı Sûrnâme'sinin de olumlu etkisiyle meslek hayatında ilerleme kaydetmiştir. Vehbî, çağının "*Re'is-i Şâ'irân*"ı Osmân-zâde Tâ'ib tarafından "*Mânâ Ülkesi Sultânı*" olarak övülmüş ve kendisi tarafından kaleme alınan "*Vekâlet-nâme*" ile Vehbî'yi kendisine vekil seçmiştir (Arslan, 2009, C.1, s.11). 1736 yılında Aksaray'daki evinde vefat etmiştir. Vehbî'nin eserleri; *Divan*, *Hadis-i Erba'în Tercümesi*, *Sulhiyye*, *Sûrnâme* ve Kafzâde Fâ'izî tarafından başlanılıp bitirilemeyen *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisini tamamladığı Sâlim Tezkiresi'nde kayıtlıdır ancak bugüne kadar esere rastlanılmamıştır (Arslan, 2009, C.3, s.10).

2. Sûrnâme'nin Özeti¹

On beş gün süren Sultan Ahmed'in düğün merasimine Vehbî bizzat katılmış, her detayını not olarak sonradan nesire aktarmıştır. Düğün, Zilkâde ayının on beşinci çarşamba günü (18 Eylül 1720) başlamıştır. Zilkade ayının yirmi dokuzuncu çarşamba günü (2 Ekim 1720) son bulmuştur. Şenliklerin bitiminden bir hafta sonra (9 Ekim 1720, çarşamba günü) şehzadeler sünnet edilmiştir.

Düğünün birinci günü şöenin açılış günüdür. Sultan Ahmed, devletin ileri gelenleri ve diğer davet edilenlerle birlikte sultan otağı önünde sabah namazı kılınmıştır. Şenlik namazdan sonra başlamıştır. Yeniçeriler için meydana bin tabla kadar pilav ve zerde konulmuştur. Misafir otağlarındaki sofralar türlü türlü yiyeceklerle donatılmıştır. Hatta bu sofralar cennet sofralarına, gümüş siniler yeni doğmuş güneşe benzetilmiştir. Yemek sonrası içecekler; kahve, şerbet, gülsuyu ve buhur ikram edilmiştir. Yemek sonrası hediyelerin kabulüne geçilmiştir. İlk hediye veren Sadrazam İbrahim Paşa'dır. Verilen hediyeler: Elmaslarla bezeli kemer, elmas ve yakutlarla süslenmiş gerdanlık, kıymetli taşlarla süslenmiş Çin kasesi, kıymetli taşlarla süslenmiş sürahi, aynalı Hint işi süslü mücevher çekmecesini, Çıfit işi mine işlemeli 13 gözlü altın kaplama para çekmecesini bir altın çekmece saat vs.dir. İkinci gün aynı şekilde eğlence, yeme içme devam eder. Sultanın izni ile havai fişek gösterisi başlar. Üçüncü gün cirit oyunu, denizde yüzen ateş gemileri (deniz şenliği), dördüncü gün ayı güreşleri yaptırılmıştır.

Beşinci gün cambazlar, hayali/ karagöz gösterileri, sihirbazlar gösterilerini sunmuşlardır. Vehbî'nin *Sûrnâmesi*'nde beşinci gün için Cebeci ocağı fişekçilik ateşini söndürdükten sonra Topçubaşı Ağa tarafından da bin adet fişekle donatılmış, Efrasiyab'ın kümbet mezarına benzer bir dahme ile iki çarkıfelek tutuşturulmuş ve yirmi humbara, yirmi tabanca, iki yüz kestane ve yüz âsümâni fişek atıldı (Tulum, 2008, s.198) şeklinde kayda geçmiştir. Beşinci günün akşamı

¹ Detaylı bilgi için bkz. Tulum, M. 2008 ve Arslan, M. 2009.

Tersane sahilinde olan gösteriler izlenmiştir. Bu gösteriler içinde Tophane Ocağı tarafından hazırlanmış bir sal üzerinde türlü türlü fişekler ateşlenmiş, Tersâne-i Amire tarafından da gemi ortasında direğe benzeyen içinde iki maytap ve bir selvi bulunan ayrıca beş çarkıfelek, kırk ördek, on çömlek, beş fiskiye, beş mühr-i Süleymanî fişegiyle daha pek çok püskürme, tulumba, havan, âsümânî fişekleriyle dolu olan bir sal daha yürütülmüş, içindekiler yıldırım saçar gibi birer birer ateş saçmıştır.

Altıncı gün düğünde olup biteni kaleme almak için orada bulunan tezkirecilerle Vehbî, Sultan III. Ahmed'in huzuruna çıkmıştır. Şenlik devam ederken rakkaslar ve cambazlar gösteri yapmıştır. Altıncı gün de ekinciler tayfası, değirmenciler, ekmek satıcıları, kasaplar tayfası: koyun kasapları, sığır kasapları, aşçılar, kebabçılar, kesiciler, tabaklar tayfası, mumcular tayfası, berberler tayfası, saraçlar tayfası, eski ve yeni bedesten tayfası kendilerine göre hünelerini sunup, hediyelerini takdim ettikten sonra bahşişlerini almışlardır. Yedinci gün yine aynı şekilde karada ve denizde rakkaslar ve mehteranlar görsel şölen sunmuştur.

Sekizinci gün pehlivan güreşleri yapılmış, kunduracılar, kavukçular, takkeçiler, yorgancılar, yeni bedesten esnafı, esir pazarının günahkâr tüccarları, hallaçlar Sultan'a tebriklerini ve hediyelerini sunmuş ve bahşişlerini almıştır. Dokuzuncu gün dülgerler tayfası, kuyumcular, ipekçiler, kumaşçılar, terziler, çakşırı, nalcılar tayfası meydana sıra ile çıkıp kendi hünelerini sergilemiştir.

Onuncu gün cuma gününe denk gelmesi, Padişah'ın cuma namazını beklemesiyle düğün alanı şenliksiz kalmıştır. Padişah'ın düğün alanına teşrifıyla eğlence başlamıştır. Bugün de okçular, yaycılar, balmumcular, aktarlar, kahve satıcıları, kuyumcu mücevherciler, kılıççılar, kalaycılar, bitpazarı oturakçıları, aynacılar şenliğe katılmışlar, Sultan'a tebrik ve hediyelerini sunmuşlar, bahşişlerini almıştır. Bugünün akşamı da deniz kıyısındaki gösterilerle son bulmuştur.

On birinci gün çok fazla yağmur yağmasından ve kesintisiz bir rüzgar esmesinden dolayı bugünün eğlencesi diğer günler gibi olmamıştır. On ikinci gün bir önceki gün gibi bugün de yağmur devam etmiş ve havai fişek gösterileri yağmur dininceye kadar yapılamamıştır. Yağmurdan sonra cambazlar ve diğer gösteriler devam etmiş, cirit oynanmıştır. On üçüncü gün yağmurdan dolayı eğlence ve gösteriler yapılamamıştır. On dördüncü gün İstanbul'da oturan herkese büyük-küçük, hür-köle, kadın-erkek ayırt etmeksizin genel davet çağrısı yapılmış, yemek haberi duyurulmuştur.

On beşinci gün geleneksel düğün gösterilerinden olan at yarışı yapılmış günün sonunda düğünde hizmet edenlere bahşiş verilmiştir. Hizmetleri beğenilenlere padişah tarafından kaftan giydirilmiş, bağışta bulunulmuştur. "*Sûrnâme*" yazarı olan Vehbî'ye de kaftan giydirilmiş ve herkese boyları ölçüsünce bağışta bulunulmuştur. Bunu "*Rahat uykusu görmemiş gözünün karasını istidat hokkasına mürekkep eden kutlu düğün kitabının kâtibi Vehbî kullarının emel*

cebi gerçi cömertliği akçeleriyle ağzına kadar dolmuştu." sözlerinden daha net anlaşılmaktadır (Tulum, 2008, s. 12).

3. Sûrnâmelere Konu Olan Sünnet Düğünlerinin Genel Özellikleri

Sûr-1 Hümâyûn diye anılan şehzade sünnetlerinin genelde iki hafta, bazen de 50-55 gün kadar sürdüğü bilinmektedir. Bu süre içinde ciddi hazırlıklar yapılmaktadır. Çünkü şehzade sünnetlerindeki ihtişam, sultanın gücünü, imparatorluğun zenginliğini yansıtmak açısından büyük önem taşımaktadır. Şehzade sünnetlerinin önemli bir yönü, şenliklerin yalnızca saray duvarlarının arkasında değil halka açık mekânlarda yapılıyor olması ve halkın da dahil olabilmesidir. Örneğin, en önemli şenlik alanlarından biri olan Sultanahmet Meydanı (At Meydanı) konuklar için halılar ile kaplanırdı. Davetli olan tüm devlet ileri gelenleri, elçiler ve halk için ziyaretçi mekanları ve yemekler hazırlanması bir gelenektir. Çeşitli hayvan ve bitki figürlerindeki şekerlemeler halka dağıtılmak üzere önceden hazırlanırdı. Şenlikler sırasındaki ses ışık gösterileri, havai fişek düzenekleri, cambaz performansları için hazırlıklar yapıldı. Meydanda deniz ve kara savaşlarının simülasyonları gerçekleştirilirdi. Buraya taşınan maket gemiler, savaş araçları gibi unsurlarla bu gösterilerin oldukça heyecan verici olmasına özen gösterilirdi. Yapılan hazırlıklar içinde belki de en önemlisi, sultanın debdebesini, devletin zenginliğini gösteren "nahıl" ismi verilen ve dev yılbaşı ağaçlarını andıran süslerdi. Nahıllar metrelerce yükseklikte, üzerleri çeşitli süsler, şekerlemeler, hayvan figürleri ile bezenmiş süslerdi. Bunlar törenle padişahın önünden geçirilip meydana yerleştirilirdi. Bu hazırlıkların tümü ile ilgili harcamalar, yani şehzadelerin ve halk çocuklarının sünnet merasimleri için yapılacak sünnetlerin ücreti, binlerce çocuğa verilecek armağanlar, diktirilecek kıyafetler, tüm şenlikler boyunca görevlilere, halka ve devlet ricaline verilecek şöenlerin gideri, padişah tarafından karşılanırdı. Sünnet şenliklerinin son gününde, sadrazam sultanın onayını aldıktan sonra, şehzadeler Topkapı Sarayı'ndaki sünnet odasına devlet adamları eşliğinde getirilirler ve sarayın cerrahlarınca sünnet edilirdi. Sünnet sorunsuz olarak bittiği zaman, padişah sünnet odası ile Bağdat Köşkü arasındaki mekânda özel olarak hazırlanan yerine oturur ve görevlilere bahşiş dağıtırdı. Sünnet derisi bir altın tepsi içinde şehzadenin annesine iletilir ve tepsiyi getirene, bu iş karşılığında bahşiş olarak değerli bir armağan verilirdi. Sünnet sonrası devlet adamları, halktan çeşitli esnaf grupları, yabancı ülke temsilcileri padişaha sünnet hediyelerini sunarlardı.

3.1. Sûrnâme'deki Sünnet Düğünü Ritüelleri:

- Düğün öncesi hazırlıklar: Düğün hazırlıkları aylar öncesinden başlamıştır. 1132 senesinin Ramazan ayının yirmi birinci günü (27 Temmuz 1720) düğün emini olarak Mutfak Emînî Halil Efendi görevlendirildiği günden itibaren hazırlıklara başlamıştır (Arslan, 2009, s.13).

- Düğün mekânı: Düğün alanı olarak Okmeydanı seçilmiştir.

- Düğün emîni (sûr emîni) olarak Mutfak Emîni Halil Efendi görevlendirilmiştir.
- Okuyucu seçilmesi (ulak): Düğüne davet edilen hanlar, beylerbeyi, vezirler, Osmanlı topraklarında devlet adına sancak çekmiş olan şerifler, rütbeli memurlar, defterdarlar özel ulaklar gönderilerek davet edilmiştir.
- Düğün süresi: On beş gün süren düğün için özel yemekler yapılmış ve her gelen davetliye sofralar hazırlanmıştır. Sûrnâme'deki düğünden övgüyle bahseden beyitler:

"Kim gördü zamânı gibi eyyâm

Her bir günü halkın oldu bayram" (Tulum, 2008, s.456)²

"El-hâsıl olup garîb seyrân

Bu sûru görenler oldu hayrân" (s. 461)

"Bir böyle düğün görülmemiştir

Hiç böyle safâ sürülmemiştir" (s.462)

Düğünde kurulan sofraya ve yemeklerle ilgili Sûrnâme'deki beyitlerden;

"Hurşîd ile Meh değil nümâyân

Sînî dizilir şebân u rûzân

Bir güne ziyâfet etti halka

Kim süfresine çekildi şâm u şarka" (s.457)

"Şems ile kamer degül nazarda

Tablayla durur pilâv u zerde

"Sakkâlık edip sehâb-ı mümtr

Kırbayla ziyâfete su taşır" (s.458)

² Makale hazırlanırken Mertol Tulum'un çalışmasından faydalanılmıştır.

- Hediyeler: Düğünde sunulan hediyeler padişaha takdim edilmeden önce sicil defterine kaydedilip kontrolden geçtikten ve padişah izin verdikten sonra sunulabilmiştir.

- Hediye sunmada hiyerarşik düzen takip edilmiş ve davetliler makamına uygun hediye getirmişlerdir. Hediyeler; kitaplar (meşhur hattatların elinden çıkmış, tezhipli eserlerdir), atlar, silahlar, kumaşlar ve giysiler, kap-kacak, koku ve baharat, kürkler, mücevherler ve esnaflar meslekleriyle ilgili hediyeleri sunmuşlardır.

- Âteş işleri (fişek gösterileri): Sûrnâme'de adı geçen 45 fişek vardır (bkz. Arslan, 2009, s.74). Beyitlerde geçen fişekler:

*"Cûş etti tenûr-ı âb-ı âteş
Çadır fişeği habâb-ı âteş*

...

*Püskürme fişekte oldu mahsûs
Sad reng misâl-i dümm-i tâvûs*

*Oldukça havâyî âsümân-rev
Pertâbı verirdi Kavs'a pertev" (s.460)*

...

*Çün ok fişeği zuhur ederdi
Behrâm-ı sipihri kör ederdi*

*Ejder fişeğiyle oldu her şeb
Sandûk-ı fişek çü Burc-ı Akreb*

...

*Çün koç fişeği ederdi natha
Eylerdi Hamel çü sevr sayha*

*Kestâne fişekleri husûsâ
Kızmış duramaz yerinde aslâ" (s.461)*

- Nahıllar; bal mumundan yapılarak gelinin veya sünnet çocuğunun önünde götürülen süslü ağaca verilen ad (Nutku, 2006, s.299).

*"Gidip şeh-zâdelerle seyr-i nahle şâh-ı devrânım
Yerinden iki üç goncayla koptu verd-i handânım" (s.472)*

- Düğün alanına dikilen yaklaşık 28 metre boyunda tepesinde çil akçe dolu olan gümüş maşrapa yerleştirilmiştir.

"Meydân olup arsa-i kıyâmet

Dağlar mı yürür nedir bu hâlet

Ol sûrgeh içre nahl-ı sûrî

San Tûr'da gül-nihâl nûrî

Üstündeki jâledâr u dil-cû

Gül maşrabadır çil akçe memlû" (s.459)

- Şeker dağıtılması: Şeker bahçeleri (şeker işleri); III. Ahmed'in şehzadeleri için yaptığı düğünde sünnet olacak şehzadelerin önünde götürülmek için "Şeker Bahçeleri" yaptırılmıştır. Sûrnâme'de bu bahçelerin toprağı siyah renkli toz şekerden, badem şekerleri renkli çakıl taşı olarak kullanılmış, kalıba dökülerek lale, nesrin, gül, zerrin vb. çiçekler, ağaçlar ve ağaçlardaki meyveler yine aslına uygun olarak şekerden yapılmıştır. Bahçenin etrafına da yine şeker şerbetinden çaylar, ırmaklar yapılmıştır (Arslan, 2009, s.88).

- Mekanik ve üç boyutlu gösteriler,
- Eğlence için yapılan hazırlıklar: Tulumcular, rakkaslar, hânende ve sâzendeler, cambazlar, zorbâzlar, çemberbâzlar, şîşebâzlar, hokkabaz ve sihirbaz gösterileri, tiryâkilerin gösterileri, ayıcıların gösterileri, maymuncuların gösterileri, yılancıların gösterileri, cirit oyunu, güreşçilerin gösterileri, at yarışları,
- Toplu sünnet merasimi: Şehzadelerle sünnet olan diğer çocuklar; şehzadelerin başlarının sadakası niyetine fakir fukara çocukları sünnet ettirilip sünnet kıyafeti giydirilir her gün belli sayıda çocuk padişah ve seyircilerin önünden geçer.
- Sünnet zamanı: Şehzadelerin sünnet merasimi şenliklerin bitiminden bir hafta sonra yapılmıştır.

4. Osmanlı Sonrası Sünnet Düğünlerinin Genel Özellikleri

Türk kültüründe çocukla ilgili çeşitli adetler vardır. Bunların çoğu küçük de olsa kutlama ve tören ile yapılır. Çocuk görme, kırk uçurma, diş hediğı, saç kesme, yaş günü, sünnet, askere uğurlama gibi çocuk etrafında şekillenen geleneklerdir. Bu konu üzerinde yapılmış en kapsamlı çalışmalardan birisi *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, Örnek tarafından 1972-1974 yılları arasında iki yüz otuz farklı yerleşim yerinde beş yüz yetmiş beş kaynak kişi ile derleme

yapmıştır. Örnek, sünnet merasimi etrafında oluşan gelenekleri 13 madde halinde sıralamıştır. Bunlardan bazıları çalışmaya dahil edilmiştir (Örnek, 1979, s. 205-209). Düğün başlamadan günler öncesinde davetlilere "okuyucu" ile haber gönderilir, davetiye yollanır. Köy gibi küçük yerleşim yerlerinde belediye veya camii hoparlöründen duyuru yapılarak tüm köy halkı düğüne davet edilir. Düğün evde olaksa sünnet olacak çocuk için oda ve karyola hazırlanması, karyolaya beyaz çarşafı kırmızı veya mavi ipekli yorgan serilmesi, özel yatak odası takımı işlettirilmesi gibi hazırlıklar yapılır (Örnek, 1979, s.210). III. Ahmed şehzadelerinin sünnet düğünü için mekân olarak Ok Meydanı'nı tercih etmiştir. Çocuğun sünnet edilmesinden sonra acısını unutturmak için "sünnet şekerleri" dağıtılır (Örnek, 1979, s.215). III. Ahmed'in şehzadeleri için yaptığı düğünde sünnet olacak şehzadelerin önünde götürülmek için "Şeker Bahçeleri" yaptırılmıştır.

4.1. Örnek'e Göre Sünnet Gelenekleri:

- Sünnet yaşı: Genel olarak 7-12 yaş aralığıdır, sünnet için son yaş sınırı 15'tir. Bunun dışında doğduktan 7 gün sonra, kırkının içinde, birkaç ay sonra da sünnet ettirilir. Erken sünnetten amaç çocuğun korkmasına engel olmaktır (Örnek, 1979, s. 205). Sünnet düğünü yapılan şehzade Süleyman 1710 yılında doğmuş, sünnet düğününde 10 yaşındadır. Şehzade Mustafa ve şehzade Mehmed 1717'de doğmuş, düğünde 3 yaşındalardır. Şehzade Bayezid 1718 yılında doğmuş, düğünde 2 yaşındadır. Geleneğe göre çocuk tek olarak sünnet edilmez yanında fakir bir çocuk da sünnet ettirilir. Bu çocuğun bütün masrafları düğün sahibine aittir (Örnek, 1979, s. 210). Sûrnâme'de şehzadelerde birlikte sünnet edilen çocuk sayısı 5.000'e yakındır. Bu çocukların sünnet elbiseleri III. Ahmed tarafından hazırlattırılmıştır. Her gün yüzlerce çocuk sünnet ettirilmiş, kalanlar da düğün bitiminden sonra sünnet edilmiştir. Sünnet genelde cuma günü öğle ezanından önce yapılmaktadır.

- Sünnet giyimi: Üzerinde maşallah yazılı mavi ya da kırmızı kep, beyaz veya mavi gömlek; gömlek üzerine atılmış kırmızı kurdele ya da genellikle beyaz renkli takım "sünnetlik" giysi; omuzda kırmızı veya mavi renkte pelerin (Örnek, 1979, s.206).

- Çocuğa kına yakma ve kına gecesi düzenleme âdetinin bilindiği ve uygulandığı yerler

- Çocuğun bindirildiği araçlar ve hayvanlar: Yaygın olarak at, fayton, taksi, araba, nadir olarak da kamyon, traktör, motosiklet, deve kullanılmıştır. Çocuk sünnet olmadan önce arkadaşlarıyla birlikte araçlara bindirilip gezdirilir (Örnek, 1979, s.210).

- Sünnet düğününde çalınan çalgılar: Davul, zurna, tef, dümbelek, cümbüş, klarnet, keman (Örnek, 1979, s.209).

- Çocuğa ve eve sunulan hediyeler: Sünnet olduktan sonra davetliler çocuklara para, altın takar yahut hediye verir. Altın, para, oyuncak, takım elbiselik kumaş, halı, kilim, kap-kacak, bakır eşya, büyükbaş ve küçükbaş hayvan vb. (Örnek, 1979, s. 209).

Bu eğlence düzeni zaman içinde devamlılık gösterdiği için ritüel hâline gelmiştir, sultanların yaptığı kadar ihtişamlı olmasa da benzer semboller eşliğinde devam ettirilmiştir.

Sonuç

Doğum, evlenme ve ölüm insan hayatının başlıca üç önemli geçiş dönemidir. Bu dönemler etrafında pek çok âdet ve dinsel törenler şekillenmiştir. Geçiş dönemindeki bu törenlerden amaç kişinin toplumdaki durumunu belirlemek, onu kutsamak ve ona gelecek kötülöklere mani olmaktır. İslami kültürün etkisine girildikten sonra bu geçiş dönemlerine sünnet de eklenmiştir. Sünnet; çocuk yeni doğduğunda, yürümeye başlamadan önce veya kendisi için yapılan bu özel törene dair anılarının canlı kalması için belli bir yaşa gelince yapılmaktadır.

Osmanlı döneminde şehzadeler için yapılan sünnet düğünleri, sultanların düğünleri ile birlikte büyük bir şölen halinde yapılmaktaydı. Bu şölenlerde şehzadelerin sünnet merasimi için yazılan *Sûrnâme* 'ler Türk edebiyatının önemli eserleri arasındadır. Bu şölenlerde fişek gösterileri, getirilen hediyeler, verilen bahşişler, sünnet odalarının hazırlanması, sünnet merasimi vesilesiyle yüzlerce fakir çocuklarının da sünnet ettirilmesi ve giydirilmesi geleneği her yüzyılda devam ettirilmiştir. Düğün için okuyucu seçilmesi; köylerde ve küçük yerleşim yerlerinde devam eder, davetiye basılması, düğün (emîni) kahyâsının seçilmesi, gelen misafirlere içecek ve yemek ikramının yapılabilmesi için ayrı ayrı kişilerin seçilmesi bu kişilere düğün sonunda hediye ve bahşiş verilmesi, çalgı ekibi ayarlanması, sünnet çocuğuna özel oda hazırlanması ve odada sünnet olan çocuğa cibinlikle süslenmiş yatak olması, bu düğünlerde daha çok hediye olarak altın takılması halen devam etmektedir. Hediyeler içinde Osmanlı'da olduğu gibi hiyerarşik düzene benzeyen düzen vardır. En büyük hediyeyi birinci derece aile yakını olan amca, dayı, hala ve yakın akrabalar altın takar ayrıca hediye getirirler. Kan bağı olmayan tanıdık eş, dost ve aile eşrafının arkadaş çevresi içinde altın takmak veya hediye olarak düğün masraflarına yardımcı olabilmek düşüncesi ile zarf içinde para vermek de âdet haline gelmiştir.

Günümüzde de Osmanlı dönemindeki bu uygulamalardan esinlenerek belediyeler, parti teşkilatları, yardım kurumları ve vakıfların düzenledikleri toplu yapılan sünnetler ve şenlikler görülmektedir. Yaz aylarında açık hava ortamında, daha küçük yerleşim yerlerinde evin bahçesinde yapılan bu sünnet düğünleri, son yıllarda yerini düğün salonları, sünnet sarayları gibi mekânlarda düzenlenir olmuştur. Düğün salonlarında yapılan sünnet eğlencelerinde çocuğun eğlence alanına; önünde meşaleler tutan bir grup ve dans ekibi ile taht üzerinde, genellikle beyaz veya açık renk üstüne altın rengi işlemeli pelerin, fes, asa ile gelmesi şehzadelerin düğün kıyafetlerinden esinlenilerek çocukların giydirilmesi gibi benzerliklere dikkat edildiğinde ritüellerin devam ettirildiği görülmektedir. Günümüzde sünnet düğünleri çoğunlukla yıllarca çocuk sahibi olamamış veya yıllar sonra erkek çocuğu olmuş aileler tarafından yapılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arslan, M. (2009). *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*. İstanbul: Sarayburnu Kitaplığı Çamlıca Basım Yayın.
- Aynur, H., *Sûrnâme*, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/surname>
- Bülbül, D. (2006). Düziçi'nde Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Niğde, s.41)
- Canım, R. (2014). *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çevik, A., Performans, Ritüel, Oyun, ÇOMÜ.
- Goody, J. (2017). *Mit, Ritüel ve Söz* (D. Sezgi, Çev.). İstanbul, Küre Yayınları. (Orijinali 2010'da yayımlanmıştır).
- Gümüş, Y. (2022), Safranbolu İlçesi Doğum Gelenekleri ve Çocukluk Çağı Uygulamaları, *Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Karabük, s.89.
- Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Kalafat, Y. (2002). "Dağıstan Türk Halk inançları", *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk inançları-I*, Ankara, s.134-138.
- Kartal, N. (2020). *Van/Gevaş'ta Geçiş Dönemleri*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Van, s.78.
- Kırımlı, Yüksel (2010). Yetişkin Olmaya İlk Adım "Sünnet". *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*. 24:33.
- Nutku, Ö., *Nahl*, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nahl>
- Örnek, S. V. (1979). *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Folklor Dizisi:5, Ankara.
- Örnek, S. V. (2016). *Türk Halkbilimi*. (2. Baskı). Ankara: BilgeSu Yayınevi, s. 131,
- Raglan, L., *Mit ve Ritüel* (E. Ölçer, Çev.). Milli Folklor, 2004, s.64, ss.187-194. 23 Mayıs 2019 tarihinde <https://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/36.php> adresinden erişildi.
- Tulum, M. (2008). *Sûrnâme Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Tunç, Emrah (2012). Sivas'ta Sünnet Merasimleri ve Kirvelik Kurumu. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, s. 5
- Yeşil, Y. (2012). *Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri ve Bu Ritüellerde İcra Edilen Türler*, Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, Z. (2019). *Dünden Bugüne Samsun-Çarşamba İlçesinde Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm, Sünnet-Askerlik-Hac)*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

YAYIN İLKELERİ

1. 2016 yılında yayın hayatına başlayan *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Haziran ve Aralık ayları olmak üzere yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergiye gönderilen yazılar Editör Kadrosu tarafından derginin amacına, konusuna, içeriğine ve yazım-noktalama kurallarına uygunluğu açısından incelenir. Derginin yazım ilkelerine uygun bulunan makaleler yazar adları gizlenerek; bilimsel açıdan değerlendirilmek üzere alanında uzmanlaşmış iki (2) hakeme gönderilir. Hakemlerden gelen raporlara göre yazıların yayımlanıp yayımlanmayacağına karar verilir.

2. Derginin dili Türkiye Türkçesidir. Ancak her sayıda iki makaleyi geçmemek kaydıyla diğer Türk lehçeleri ile yabancı dillerde makalelere de yer verilebilir.

3. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*'nde yayımlanacak yazılarda daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olma şartı aranır. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş ve yayımlanmamış bildiriler, bu durum belirtilmek şartı ile dergimizde yayımlanmak üzere kabul edilebilir.

4. Yazıların her türlü ilmî sorumluluğu yazarlarına aittir.

5. **Editörlük Düzeltmeleri:** Yayım aşamasında esasa yönelik olmayan küçük düzeltmeler Editörlük birimi tarafından yapılabilir. Bu düzeltmelerde Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuz ve Sözlükleri esas alınır.

6. Yazılar, MS Word programına göre kâğıdın bir yüzüne Cambria yazı karakteriyle, 11 punto, 1,2 satır aralığı ile yazılmalıdır. Paragraf aralığı "sonra 3 nk" olarak düzenlenmelidir.

Kâğıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	2,5 cm
Alt Kenar Boşluk	2,5 cm
Sol Kenar Boşluk	3 cm
Sağ Kenar Boşluk	2,5 cm
Yazı Tipi	Cambria
Yazı Tipi Stili	Normal
Boyutu (normal metin)	11
Boyutu (dipnot metni)	9
Tablo-grafik	10
Paragraf Aralığı	sonra 3 nk
Satır Aralığı	1,2

7. Başlık yazısı ve yazar adlarından hemen sonra Türkçe özet yer alır ve büyük harflerle ÖZ şeklinde yazılır. Konunun Türkçe özeti 100-250 kelime arasında olmalıdır. Öz içinde kaynak, şekil, çizelge, nota vb. bulunmamalıdır. Türkçe özetten sonra İngilizce özete yer verilir. Her iki özetin altında Anahtar Kelimeler-Keywords (3-8 kelime) yazılır. Makalenin İngilizce başlığı İngilizce özetten (ABSTRACT) önce büyük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özet, anahtar kelimeler, abstract ve keywords 9 punto ve tek satır aralığı ile yazılmalı; dipnotlar 9 punto olmalıdır.

8. Yazılar üç nüsha (iki nüshasında isim, unvan ve çalıştığı kurum belirtilmeden) mail olarak gönderilmelidir.

9. Yazılardaki paragrafların ilk satırı 0.5 cm içeriden başlayacaktır. Ana başlık büyük harfle ve metin gövdesini ortalayacak şekilde, sayfanın üstünden 4 satır aşağıda, alt başlıklar ise paragraf düzenine uygun olarak (0.5 cm içeriden) konulacaktır. Başlık yazısının sağ alt tarafına yazar veya yazarların adları alt alta yazılır. Yazar ad/adları yazılırken herhangi bir akademik unvan belirtilmez. Yazarın akademik unvanı, çalıştığı kurum (üniversite, fakülte, bölüm veya diğer) adları ve elektronik posta adresi dipnot biçiminde sayfanın altına yazılmalıdır. Akademik unvan dışında başka unvan kullanılmaz.

10. Araştırma ve inceleme dalındaki yazılar Öz (Türkçe ve İngilizce) makale metni şeklinde düzenlenir. Yabancı dilde yazılan yazılarda yukarıdaki bölümlerin yabancı dildeki karşılıkları kullanılır ve aynı düzenlemeye uyulur.

11. **Metin İçi Kaynak Gösterme:** Metin içinde (Korkmaz 2005: 9), yazarın aynı yıl yayımlanan birden fazla eseri kaynak gösterilmişse (Korkmaz, 2005a, Korkmaz 2005b...) birden fazla kaynağa atıfta bulunuluyorsa (Korkmaz 2005, Çelik 2001, Demir 1999), çok yazarlı yayınlarda ilk yazar adı (Korkmaz vd. 2005), görülemeyen bir yayın kaynak gösteriliyorsa (Eagleton 1996, Korkmaz 1999'dan) sözlü kaynak kullanılıyorsa kaynak kişi bilgileri Adı, Soyadı, Görüşme Tarihi ve Yeri bilgilerini içermelidir.

12. **Dipnotlarda İzlenecek Yöntem:** Bilimsel bir yazıda kullanılan kaynakların künyesi dipnot olarak sayfa altında gösterilir. Dipnotlar 9 punto ile yazılmalıdır. Yararlanılan kaynaklar ilk geçtikleri yerlerde ayrıntılı ve aşağıdaki örneklerde belirtilen sıralamaya uygun olarak verilir:

a. **Kitaplar:** Yazar Adı Soyadı, Kitap Adı (italik), Yayınevi, Baskı Sayısı, Yayın Yeri, Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Dilek Yalçın Çelik, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2005, s. 215.

Eğer ikinci kez geçiyorsa; D. Yalçın-Çelik, age., s. 217.

b. **Makaleler:** Yazar Adı Soyadı, Makale Adı (tırnak içinde), Dergi/Kitap Adı (italik), Cilt No, Sayı, Yayın Yeri ve Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Muhittin Eliaçık, "Belâgat Kitaplarında Tecâhül-i Ârif'in Tarif ve Tasnifi", *Turkish Studies*, Volume 11/10, Ankara-Türkiye, 2016, s. 217-230.

Eğer ikinci kez geçiyorsa; M. Eliaçık, agm., s. 220.

c. Dipnotlardaki bilgilerden sonra verilecek kaynakların parantez içinde verilip verilmeyeceği yazarın takdirine bırakılmıştır.

13. **Kaynakçada İzlenecek Yöntem:** Makale metninin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak yazılmalıdır. Bir yazarın birden fazla yayını olması halinde, yayımlanış tarihine göre, bir yazara ait aynı yılda basılmış yayınlar var ise (2005a, 2005b) şeklinde gösterilmelidir.

Kitap: Gazete, dergi, ansiklopedi, antoloji, roman, oyun ve film gibi yapıtlar ile öykü ve şiir kitapları "uzun yapıt" sayılır ve künyede eğik yazı ile gösterilir. Basılmış tezler de bu kategoriye girer.

Bir yazar: Tek yazara ait yapıtların künyesi şu şekilde gösterilir. Kullanılan kaynaktaki yapıtın yayımlandığı şehir belirtilmiyorsa, künyede bu bilginin bulunması gereken

yerde **Yyy** (yayım yeri yok), yayımlandığı yer belirtilmemişse **yy** (yayımcı yok), yayımlandığı tarihe ilişkin bilgi yer almıyorsa **ty** (tarih yok) kısaltmaları kullanılır.

Emiroğlu, Öztürk. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

Perec, Georges. *Uyuyan Adam*. Çev. Sosi Dolanoğlu. İstanbul: Metis Yayınları, 2002.

İki (ya da üç) yazar: İki (ya da üç) yazara ait yapıtların künyesi şu şekilde gösterilir:

Best, Steven ve Douglas Kellner. *Postmodern Teori*. Çev. Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

Üçten fazla yazar: Üçten fazla yazara ait bir kitabın künyesinde ya bütün yazar adları kitaptaki sırasıyla verilir ya da ilk yazar adından sonra **ve diğer.** ifadesi kullanılır.

Korkmaz, Ramazan ve diğer. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.

Makale vd.: Tek tek şiir, öykü, makale, kitap bölümü, mektup, konferans, konuşma, söyleşi ve kişisel görüşme “kısa yapıt” sayılır ve başlıkları çift tırnak içinde yazılır. Ansiklopedi maddelerine yapılan göndermelerde madde adı ansiklopedide yer aldığı gibi yazılır (ör. “Cansever, Edip”). Söyleşilerin ve yayımlanmamış tezlerin künye bilgileri aşağıdaki örneklerdeki gibi verilir.

Argunşah, Hülya. “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Türk Edebiyatı Üzerine Tenkidî Fikirleri”. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 1985.

Aynı Yazara Ait Birden Fazla Yapıt: “Seçilmiş Bibliyografya”da aynı yazarın birden fazla yapıtına yer verildiğinde yapıt adları tarih sırasına göre değil alfabetik sıraya göre listelenir. Böyle durumlarda yazar adı ve soyadı tekrar edilmez; bunun yerine (— . şeklinde) yan yana iki uzun çizgi ve bir nokta koyulur; ardından yapıt adı ve diğer bilgiler verilir. Aşağıdaki örnek izlenmelidir.

Emiroğlu, Öztürk. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

—. *Türkiye’de Edebiyat Toplulukları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2014.

Elektronik Ortamdaki Metinler: Elektronik ortamdaki metinlerin kaynak olarak gösterilmesinde, güvenilirlik açısından, yazarı, başlığı ve yayım tarihi belirtilmiş olanlar tercih edilmelidir. Künye bilgileri şu sırayı izler: yazar adı; metnin başlığı; varsa kaynağın tarihi; erişim tarihi; sitenin adresi. Aşağıdaki örnek izlenmelidir.

Rasim, Özdenören. “Yenilik de Hesaplaşma Gerektirir” (26 Haziran 2016) 27 Haziran 2016. < <http://www.yenisafak.com.tr> >

Ses ve Görüntü Kayıtları: Ses ve görüntü kayıtlarına yapılan göndermelerin künye bilgileri yazılırken, katkısı öne çıkarılacak kişinin (yönetmen, senarist, oyuncu, yazar, besteci, şarkıcı, vb.) soyadı ve adından sonra yapıtın başlığı, katkısı bulunan diğer kişi ya da kurumlar, formatı (plak, videokaset, VCD, DVD, vb.) ve yayım ya da dağıtım bilgileri verilir.

Crowe, Russell, yön. *Son Umut*. Sen. Andrew Knight ve Andrew Anastasio. Oyun. Russell Crowe, Olga Kurylenko ve diğer. DVD. As Sanat, 2015.

Yabancı Dillerdeki Yayınlar: Türkçe dışındaki kaynakların künyelerinde, editörü, çevirmeni, cilt ve baskı sayısını gösteren ifadeler Türkçeleştirilir. Şehir adlarının Türkçe kullanımlarına yer vermeye özen gösterilir (ör. Paris).

14. Gönderilen yazılara ait resim, şekil ve grafikler sayfa yazım alanını taşmayacak biçimde net ve ofset baskı tekniğine uygun olmalıdır. Bunların sıra numarası ve adı her şeklin veya grafiğin altında verilmelidir.

15. Derginin aynı sayısında, ilk isim olarak bir yazarın birden fazla eseri yayımlanamaz.

16. Makalesi yayınlanan yazarlara iki adet dergi gönderilir.

17. **Telif Hakkı:** Yayımlanan yazıların telif hakkı *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*'ne devredilmiş sayılır. Yazıların düşünsel ve bilimsel, çevirilerin ise hukukî sorumluluğu yazarlarına/çevirmenlerine aittir. İki ve daha fazla yazarlı yazılarda yazının telif sorumluluğu birinci yazara aittir. Dergide yayımlanan yazı ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

18. Dergimizde basılmayan yazılar yazarlarına iade edilmez.

19. **Yazıların Gönderilmesi:** Yukarıda belirtilen ilkelere uygun olarak hazırlanan yazılar, edebiyatdergi@bartin.edu.tr adresine gönderilir. Eğer hakemler tarafından düzeltme istenmiş ise, yazar düzeltmelerin yapıldığı yeni biçimi aynı adrese en geç on beş (15) gün içinde gönderir.